

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ชื่อโครงการ การเสริมสร้างความเข้มแข็งของพื้นที่วัฒนธรรมพิเศษ
ชาติพันธุ์แบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาอำเภอภักดีชุมพล (ระยะที่1)

โดย

ดร. ชัยนัฏ วรธนะภูติ	ที่ปรึกษา
ดร. มาลี สิทธิเกรียงไกร	หัวหน้าโครงการ
ดร. ประสิทธิ์ ลิปรีชา	นักวิจัยหลัก
ดร. ปนัดดา บุญยสาระนัย	นักวิจัยหลัก

ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.)

พฤศจิกายน 2554

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1: บทนำ	1
บทที่ 2: ประวัติศาสตร์พื้นที่ “มือเจคี”	9
บทที่ 3: ระบบนิเวศ การจำแนกพื้นที่และความหมาย	
3.1. ระบบนิเวศพื้นที่ “ในระหว่าง”	23
3.2. การจำแนกพื้นที่และโลกทัศน์ปกากะญอ	28
3.3. การใช้ประโยชน์และการให้นิยามพื้นที่ในกัลยาณิวัฒนา	33
บทที่ 4: ลักษณะทางประชากรและสังคม	
4.1. ประชากรและครัวเรือน	36
4.2. ความสัมพันธ์ทางสังคม	39
4.3. การศึกษา	46
4.4. ศาสนา ความเชื่อ และพิธีกรรม	49
บทที่ 5: ระบบเศรษฐกิจในอำเภอกัลยาณิวัฒนา	
5.1. ส่วนที่หนึ่ง ระบบเศรษฐกิจของชุมชน	58
5.2. ส่วนที่สอง ธุรกิจการค้าและการบริการ	70
5.3. ธุรกิจการท่องเที่ยวและบริการที่พักรีสอร์ท	71
บทที่ 6: ที่ดิน: การใช้ประโยชน์และการเปลี่ยนไปสู่การจัดการที่ดินแบบราชการ	74

บทที่ 7: โครงสร้างทางสังคม องค์กรชุมชนและเครือข่าย

7.1. ส่วนที่หนึ่ง โครงสร้างทางสังคม องค์กรชุมชนและเครือข่ายที่มีอยู่ก่อน 95

การจัดตั้งอำเภอกัลยาณิวัฒนา

7.2. ส่วนที่สอง องค์กรชุมชนและเครือข่ายที่เกิดขึ้นภายหลัง 105

การจัดตั้งอำเภอกัลยาณิวัฒนา

7.3. ส่วนที่สาม ความสัมพันธ์ระหว่างโครงการวิจัยฯ กับองค์กรชุมชนและเครือข่าย 111

เพื่อร่วมกันคิดการพัฒนาตามกรอบพื้นที่เขตวัฒนธรรมพิเศษ

บทที่ 8: การเผชิญหน้ากับสถานการณ์ใหม่ 114

บทที่ 9: บทสรุปและทิศทางการดำเนินการโครงการวิจัยฯ ในระยะที่สอง 131

ภาคผนวก 138

บรรณานุกรม 177

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 แผนที่อำเภอภักดีชุมพล	ก
ภาพที่ 2.1 “เสาใจบ้าน” บ้านห้วยปู ตำบลแม่แดด	10
ภาพที่ 2.2 บริเวณที่ตั้ง “เสาใจบ้าน” บ้านห้วยปู ตำบลแม่แดด	10
ภาพที่ 4.1 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก บ้านห้วยปู ตำบลแม่แดด	46
ภาพที่ 4.2 อาศรมพระธรรมจาริก บ้านแม่ตะละใต้ ตำบลแม่แดด	51
ภาพที่ 4.3 ชุมประตู่วัดจันทร์	52
ภาพที่ 4.4 คริสตจักรบ้านเด่น	52
ภาพที่ 5.1 “ค่อเหม่อ” เครื่องตวงข้าวของปกากะญอ 1 ค่อเหม่อ ประมาณ 1.25 ถัง	68
ภาพที่ 5.2 โฆษณามูเส่คี่อีโค ลอดจ์ ในเว็บไซต์	72
ภาพที่ 5.3 โฆษณา Karen Hill Tribe Lodge ในเว็บไซต์	72
ภาพที่ 5.4 โฆษณาประชาสัมพันธ์ที่พักของโครงการหลวง และ ออป.วัดจันทร์	73
ภาพที่ 5.5 ป้ายบอกทางไปรีสอร์ทต่างๆ ในอำเภอภักดีชุมพล	73
ภาพที่ 6.1 แผนที่สรุปการใช้ที่ดินบ้านเด่น	85
ภาพที่ 6.2 แผนที่สรุปการใช้ที่ดินบ้านเสาแดง	86
ภาพที่ 6.3 แผนที่สรุปการใช้ที่ดินบ้านแม่แดดน้อย	88
ภาพที่ 6.4 แผนที่สรุปการใช้ที่ดินบ้านแม่ตะละมั่ง	89
ภาพที่ 6.5 แผนที่สรุปการใช้ที่ดินบ้านห้วยปู	90
ภาพที่ 8.1 ป้ายที่ดินบริจาคจำนวน 82 ไร่ ที่ตั้งอยู่บริเวณที่ก่อสร้างอาคารที่ว่าการอำเภอใหม่	115
ภาพที่ 8.2 ภาพจำลองอาคารที่ว่าการอำเภอภักดีชุมพลที่สภาแะมื่อจะคิเสนอทางราชการ	117

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนครัวเรือนแยกตามจำนวนสมาชิกในครัวเรือนและตำบล	38
ตารางที่ 4.2 แสดงจำนวนครัวเรือนแยกตามสมาชิกครัวเรือนและกลุ่มชาติพันธุ์	38
ตารางที่ 4.3 แสดงจำนวนนักเรียนในครัวเรือนที่ออกไปเรียนต่างอำเภอแยกตามตำบล	47
ตารางที่ 4.4 แสดงจำนวนนักเรียนในครัวเรือนที่ออกไปเรียนต่างอำเภอแยกตามกลุ่มชาติพันธุ์	47
ตารางที่ 4.5 แสดงจำนวนครัวเรือนแยกตามตำบลและศาสนา	50
ตารางที่ 4.6 แสดงจำนวนครัวเรือนแยกตามกลุ่มชาติพันธุ์และศาสนา	50
ตารางที่ 4.7 แสดงจำนวนครัวเรือนที่มีสมาชิกออกไปเรียนนอกอำเภอแยกตามตำบล	53
ตารางที่ 4.8 แสดงจำนวนครัวเรือนที่สมาชิกออกไปเรียนนอกอำเภอแยกตามกลุ่มชาติพันธุ์	53
ตารางที่ 4.9 แสดงจำนวนครัวเรือนที่สมาชิกออกไปทำงานนอกอำเภอแยกตามตำบล	54
ตารางที่ 4.10 แสดงจำนวนครัวเรือนที่สมาชิกออกไปทำงานนอกอำเภอแยกตามกลุ่มชาติพันธุ์	55
ตารางที่ 5.1 จำนวนครัวเรือนที่มีข้าวเพียงพอและไม่เพียงพอแยกตามกลุ่มชาติพันธุ์	60
ตารางที่ 5.2 จำนวนครัวเรือนที่มีข้าวเพียงพอและไม่เพียงพอแยกตามตำบล	61
ตารางที่ 5.3 แสดงจำนวนครัวเรือน จำแนกตามจำนวนเงินที่ลงทุนปลูกพืชเงินสดในไร่	66
และตามตำบล	
ตารางที่ 5.4 แสดงจำนวนครัวเรือน จำแนกตามจำนวนเงินที่ลงทุนปลูกพืชเงินสดในไร่	66
และตามกลุ่มชาติพันธุ์	
ตารางที่ 5.5 แสดงจำนวนครัวเรือนที่ขายพืชเงินสดในรอบปีที่ผ่านมา	67
จำแนกตามจำนวนเงินที่ได้และตำบล	
ตารางที่ 5.6 แสดงจำนวนครัวเรือนที่ขายพืชเงินสด จำแนกตามจำนวนเงินที่ขาย	67

และกลุ่มชาติพันธุ์

ตารางที่ 5.7 แสดงจำนวนครัวเรือนที่มีหนี้ จำแนกตามตำบลและยอดหนี้	69
ตารางที่ 5.8 แสดงจำนวนครัวเรือนที่มีหนี้ จำแนกตามกลุ่มชาติพันธุ์และจำนวนหนี้	69
ตารางที่ 6.1 แสดงจำนวนครัวเรือนที่มีที่นา แยกตามจำนวนเนื้อที่นาและตำบล	75
ตารางที่ 6.2 แสดงจำนวนครัวเรือนที่มีไร่ แยกตามจำนวนไร่ (แปลง) และตำบล	76
ตารางที่ 6.3 แสดงจำนวนครัวเรือนที่มีจำนวนที่นา แยกตามกลุ่มชาติพันธุ์	77
ตารางที่ 6.4 แสดงจำนวนครัวเรือนที่มีที่นา แยกตามจำนวนเนื้อที่นาและกลุ่มชาติพันธุ์	78
ตารางที่ 6.5 แสดงจำนวนครัวเรือนที่เป็นเจ้าของไร่ จำแนกตามพื้นที่ไร่ที่มีและกลุ่มชาติพันธุ์	78
ตารางที่ 6.6 แสดงจำนวนครัวเรือนที่มีไร่ แยกตามจำนวนไร่ (แปลง) และกลุ่มชาติพันธุ์	79
ตารางที่ 6.7 ตารางสรุปสัดส่วนการใช้ที่ดินของทั้ง 5 หมู่บ้าน (บ้านแม่ตะละมั่ง,บ้านเสาแดง,บ้านเด่น,บ้านห้วยปู,บ้านแม่แดดน้อย)	91
ตารางที่ 8.1 ตารางเปรียบเทียบระยะทางระหว่างเส้นทางบ้านขุนแม่ละอุปผ่านบ้านห้วยตอง กับเส้นทางบ้านขุนแม่อุปผ่านบ้านแม่ละอุป	125

แผนที่อำเภอภักดีพัฒนา

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมา

โครงการวิจัย เรื่องการเสริมสร้างความเข้มแข็งของพื้นที่วัฒนธรรมพิเศษชาติพันธุ์แบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษา อำเภอภักดีพัฒนา เริ่มต้นจากสาเหตุ 2 ประการคือ **ประการที่หนึ่ง** กรณีการประกาศของทางราชการให้แยกพื้นที่ส่วนหนึ่งของอำเภอแม่แจ่มคือ ตำบลวัดจันทร์ ตำบลแม่แดด ตำบลแจ่มหลวง ตั้งขึ้นเป็นอำเภอใหม่ โดยได้รับพระราชทานนามจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ว่า “อำเภอภักดีพัฒนา” การเปลี่ยนแปลงนี้นำมาซึ่งความรู้สึกดีใจ ภาคภูมิใจ รวมทั้งความรู้สึกปลอดภัยและพ้นจากความยากลำบาก ความรู้สึกประการหลังนี้ เกี่ยวข้องกับลักษณะที่ตั้งของทั้งสามตำบลที่อยู่ห่างไกลจากอำเภอแม่แจ่ม แต่ใกล้ชิดกับอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ทำให้ชาวบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวปกากะญอต่างเดินทางมาพบแพทย์ ซื้อหาสิ่งของ เดินทางระหว่างเชียงใหม่กับบ้านของตนก็ใช้เส้นทางนี้ ขณะเดียวกัน พวกเขาก็เป็นพลเมืองในสังกัดอำเภอแม่แจ่ม ย่อมหนีไม่พ้นการติดต่อราชการ โดยเฉพาะกำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่ต้องมีการประชุมกับอำเภอแม่แจ่มทุกเดือน ดังนั้น การจัดตั้งเป็นอำเภอใหม่นี้ย่อมทำให้พวกเขารู้สึกว่า ราชการได้ใส่ใจกับปัญหาความเดือดร้อนของพวกเขา ได้ช่วยแก้ไขปัญห าราชการได้เคลื่อนย้ายตนเองมาใกล้ชิดชาวบ้านมากขึ้นและเมื่อทราบข่าวว่าชื่ออำเภอของตนเองมีความพิเศษกว่าอำเภออื่นๆ ก็ย่อมเพิ่มความภาคภูมิใจและดีใจต่อการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ อย่างไรก็ตาม มีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งเริ่มหวั่นหวงกับการพัฒนาในอำเภอนี้ พวกเขาสังเกตว่ามีราชการเข้ามาในพื้นที่มากขึ้น ราชการจะเข้าใจวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขามากน้อยแค่ไหน อำเภอใหม่จะทำให้ชีวิตพวกเขาดีขึ้นจริงหรือ มากกว่านั้นคือ พวกเขาได้ยินว่า อำเภอภักดีพัฒนาจะเป็นปาย 2 สถานที่ท่องเที่ยวทดแทนอำเภอปาย ซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวขึ้นชื่อ ความหวั่นหวงนี้ได้ทำให้คนกลุ่มหนึ่งได้รวมตัวกันขึ้นมาและตั้งชื่อกลุ่มว่า สภาแะมือจะคี แกนนำกลุ่มนี้ได้เริ่มประสานงานกับองค์กรภายนอก ทั้งนักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน ปราชญ์ท้องถิ่น ให้ช่วยกันมา “เฝ้ามอง” อำเภอภักดีพัฒนา ซึ่งแกนนำคนดังกล่าวก็ได้้นำเรื่องที่ตนและสภาแะมือจะคีกังวลมาปรึกษากับคณะผู้วิจัยเช่นเดียวกัน

ประการที่สอง วันที่ 3 สิงหาคม 2553 คณะรัฐมนตรีได้มีมติแนวนโยบายในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยง ใน 5 ประเด็นคือ 1.อัตลักษณ์ชาติพันธุ์และวัฒนธรรม 2. การจัดการทรัพยากร 3. สิทธิในสัญชาติ 4. การสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม 5. การศึกษา ในประเด็นการสืบทอดทางวัฒนธรรมนั้น ได้มีการประกาศพื้นที่นำร่องพื้นที่เขตวัฒนธรรมพิเศษสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงไว้ 4 พื้นที่คือ 1. บ้านห้วยหินลาดใน ตำบลบ้านโป่ง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย 2. ตำบลไล่โว่ อำเภอสังขละบุรี จังหวัด

กาญจนบุรี 3. บ้านหนองมณฑา (มอวาคี) ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ และ 4. บ้านเลตองคุ ตำบลแม่จัน อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก

“พื้นที่เขตวัฒนธรรมพิเศษ” เป็นแนวคิดการพัฒนาใหม่ ซึ่งมติกรมก็ไม่ได้ให้รายละเอียดในทางปฏิบัติว่าควรจะทำอย่างไร ในมติกรม. นี้เพียงแต่ระบุถึงความสำคัญของวัฒนธรรมอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ โครงการวิจัยฯ จึงเห็นว่า จะทำอย่างไรให้นโยบายมีผลในทางปฏิบัติจากอุปสรรคของพื้นที่ จึงได้นำมาเป็นประเด็นการศึกษาในโครงการวิจัยฯ นี้ โดยให้ชาวบ้าน ข้าราชการในพื้นที่ร่วมกันค้นหาทิศทางพัฒนา อำเภอกัลยาณิวัฒนาในกรอบของพื้นที่เขตวัฒนธรรมพิเศษ

1.2 วัตถุประสงค์

รายงานฉบับนี้ เป็นรายงานผลการวิจัยระยะที่หนึ่ง ภายใต้โครงการวิจัย เรื่อง การเสริมสร้างความเข้มแข็งของพื้นที่วัฒนธรรมพิเศษชาติพันธุ์: กรณีศึกษา อำเภอกัลยาณิวัฒนา วัตถุประสงค์การวิจัยคือ

1. เพื่อศึกษาการจัดการทรัพยากร การดำรงชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนปกากะญอ ศักยภาพจินตนาการที่มีต่อการพัฒนาเขตวัฒนธรรม และการเกิดขึ้นของสำนึกร่วมของกลุ่มคนในท้องถิ่นในการอนุรักษ์พื้นที่ และการพัฒนาที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของชาวปกากะญอ

2. ศึกษาเปรียบเทียบความหมายของการพัฒนา และการมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางพัฒนา ตลอดจนปัญหาและความต้องการของชาวบ้าน โดยเปรียบเทียบกับแผนงานและความต้องการของทางราชการ

3. เพื่อศึกษาและติดตามพัฒนาการของ “สภาแะมือจะคี” ในฐานะที่เป็นกลไกและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างสำนึกร่วมและความเข้มแข็งให้กับชุมชน

4. เพื่อประเมินผลศักยภาพและความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่างๆ กับชุมชนปกากะญอในการพัฒนาอำเภอกัลยาณิวัฒนา และหน่วยงานภายนอกในระดับต่างๆ ตามกรอบของมติ ค.ร.ม. 3 สิงหาคม 2553

1.3 ระยะเวลาดำเนินการและกิจกรรม

เพื่อตอบวัตถุประสงค์ดังกล่าว โครงการวิจัยแบ่งการดำเนินงาน เป็น 2 ระยะคือ

ระยะที่ 1 การศึกษาชุมชนในเขตวัฒนธรรมพิเศษ (ใช้เวลา 6 เดือน)

เพื่อให้มีการนำมติ.ร.ม.วันที่ 3 สิงหาคม 2553 มาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อวิถีชีวิตปกาเกอะญอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่วัฒนธรรมพิเศษ ในระหว่างที่กำลังพัฒนาเป็นอำเภอภักดีพัฒนา ในระยะ 6 เดือนแรกนี้ ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา จะดำเนินการดังนี้

1). การรวบรวมข้อมูลพื้นฐานระดับครัวเรือนใน 3 ตำบล ในอำเภอภักดีพัฒนา ในด้าน

ก) การใช้ประโยชน์จากที่ดิน

ข) องค์ประกอบและลักษณะการทางเศรษฐกิจสังคมของประชากร

2). การวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนระหว่างกระบวนการเปลี่ยนแปลงชุมชนท้องถิ่นเป็นอำเภอภักดีพัฒนา

3). การสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างชุมชนกับหน่วยงานราชการเกี่ยวกับทิศทางการพัฒนาอำเภอภักดีพัฒนาไปสู่อำเภอต้นแบบภายใต้แนวคิด พื้นที่เขตวัฒนธรรมพิเศษ

4). การเป็นพี่เลี้ยงให้แก่ชาวบ้าน สภาเอะมื่อเจเกกิ และหน่วยงานราชการท้องถิ่นในการพัฒนาโจทย์วิจัยเพื่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนในพื้นที่วัฒนธรรมพิเศษ

ระยะที่ 2 การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (ใช้เวลา 2 ปีครึ่ง)

ในโครงการระยะที่สองจะมีการเก็บข้อมูลดังต่อไปนี้

1). ประวัติศาสตร์ชุมชน บทบาทขององค์กรชุมชนและการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมในการเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอก

2). การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ระบบกรรมสิทธิ์ ความรู้ท้องถิ่น และการให้ความหมายของพื้นที่ในเขตวัฒนธรรมชาติพันธุ์ปกาเกอะญอ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างชาวปกาเกอะญอกับสิ่งแวดล้อม (ดิน น้ำ ป่า) และกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

3). วิธีการดำรงชีวิตในอดีต และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตเมื่อเข้าสู่ระบบตลาด ที่มาของรายได้ และการย้ายถิ่น (เพื่อทำงานนอกชุมชน)

4). ความรู้ด้านวัฒนธรรมปกาเกอะญอ ระบบการศึกษาสมัยใหม่ และความต้องการด้านการพัฒนาทักษะทางอาชีพ

5). ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตในเขตวัฒนธรรมปกาเกอะญอ การปรับเปลี่ยนพิธีกรรม และ ขบวนการฟื้นฟูวัฒนธรรมชาติพันธุ์เพื่อรักษาอัตลักษณ์ของพื้นที่เขตวัฒนธรรมปกาเกอะญอ

รายงานฉบับนี้ เป็นรายงานระยะแรก เริ่มดำเนินการเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2553 ถึง เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2554 รวมระยะเวลาดำเนินการ 6 เดือน

1.4 วิธีการดำเนินการ

ความสัมพันธ์ระหว่างคณะผู้วิจัยกับพื้นที่ศึกษา

การเก็บข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยมีความคุ้นเคยกับผู้นำและชาวบ้านในอำเภอกัลยาณิวัฒนาดีพอสมควร เพราะเคยทำงานร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือในการเรียนรู้ปัญหาและส่งเสริมเครือข่ายสิ่งแวดล้อม รวมทั้งได้เคยเก็บข้อมูลเพื่อจัดทำวิดิทัศน์เกี่ยวกับพิธีปาเดปอญ¹ในพื้นที่กัลยาณิวัฒนา และให้คำปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาของพื้นที่ที่ชาวบ้านกำลังเผชิญอยู่ โดยเฉพาะเมื่อชาวบ้านเริ่มวิตกกังวลเกี่ยวกับโครงการสร้างที่ว่าการอำเภอใหม่ แกนน่านได้มาปรึกษาคณะผู้วิจัย พร้อมกับได้หารือกับตัวแทนสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ให้การสนับสนุนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งเห็นว่าควรมีหน่วยงานวิชาการเข้าไปศึกษาและติดตามการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่นี้อย่างเป็นระบบ จึงทำให้คณะผู้วิจัยได้หารือกับแกนนำของสภาแอมือเจคี ซึ่งต้องการให้โครงการวิจัยฯ เข้าไปช่วยพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรชุมชน ดังนั้นในการออกแบบงานวิจัยจึงได้คำนึงถึงเรื่องนี้ด้วยโดยมีแนวคิดให้แกนนำบางคนเข้าร่วมโครงการในฐานะนักวิจัยในพื้นที่ แต่เนื่องจากความไม่สอดคล้องกันของระยะเวลาดำเนินการ และงบประมาณ จึงทำให้แกนนำไม่สามารถมาเป็นนักวิจัยในพื้นที่ได้ อย่างไรก็ตาม โครงการวิจัยฯ ได้พยายามชักชวนให้แกนนำสภาฯ เข้าร่วมกิจกรรม วิเคราะห์และประสานงานให้แก่โครงการวิจัยฯ เป็นครั้งคราว และแกนนำก็ได้เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) แก่โครงการวิจัยฯ ด้วย

¹ คำนี้มักถูกเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ปาเดปอญ” โดยคนข้างนอกโดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรพัฒนาเอกชน ตามความหมายของคนปกาเกอะญอเรียกว่า “ปาเดปอญ” คำว่า “ปา” หมายถึง เจ้าของ “เดปอ” หมายถึง สายสะดือ “ญ” หมายถึง ดินไม้ ดังนั้น ปาเดปอญ มีความหมายว่า ดินไม้สายสะดือของเจ้าของ ชาวปกาเกอะญอเชื่อว่า เมื่อเด็กคลอดใหม่จะต้องนำสายสะดือของเด็กคนนั้นไปผูกไว้กับดินไม้ดินใดดินหนึ่งรอบๆ บริเวณบ้านและเด็กคนนั้นจะมีหน้าที่ในการดูแลดินไม้นี้ (โปรดอ่านรายละเอียดในบทที่ 3 หน้า 32)

การทำงานสนามในระยะแรกนี้ ได้แบ่งวิธีการดำเนินงานเป็น 3 ระยะคือ

ระยะที่หนึ่ง การทำความเข้าใจกับชุมชน เจ้าหน้าที่ราชการในระดับท้องถิ่นและจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอำเภอภักดีพัฒนา เกี่ยวกับการดำเนินงานของโครงการวิจัยฯ นี้ เนื่องจากพื้นที่นี้กำลังพัฒนาไปสู่ความเป็นเมืองและศูนย์ราชการระดับอำเภอ จึงมีโครงการพัฒนาจำนวนมากเข้ามาสู่พื้นที่นี้ และต่างอ้างว่าต้องการให้ชาวบ้าน “มีส่วนร่วม” จึงมีกิจกรรมการประชุมร่วมกับชาวบ้านจำนวนมาก มากกว่านั้นคือในช่วงที่เริ่มต้นโครงการวิจัยฯ นั้น ชาวบ้านมีความไม่เข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชนหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า เอ็นจีโอ (NGO หรือ Non Government Organization) บางกลุ่มมีทัศนคติว่าเอ็นจีโอเป็นผู้ถ่วงการพัฒนา โดยชาวบ้านมีวิธีการแยกแยะระหว่างเอ็นจีโอกับข้าราชการ คือ ข้าราชการคือคนที่มากับนายอำเภอ แต่งชุดข้าราชการ และมักพบเห็นในบริเวณที่ว่าการอำเภอ ส่วนเอ็นจีโอ มักแต่งกายตามสบาย มากันเป็นกลุ่ม หรือมากับแกนนำชาวบ้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาแะมะมือเจ๊ะคี ด้วยเหตุนี้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างความเข้าใจกับชุมชนเกี่ยวกับการดำเนินงานของโครงการวิจัยฯ นี้ว่า เป็นงานวิชาการ ไม่ใช่เอ็นจีโอ แต่คณะผู้วิจัยก็ทำงานร่วมกับทั้งเอ็นจีโอและราชการ โดยพยายามชี้แจงกับชาวบ้านทุกครั้งที่ถูกถาม รวมไปถึงการจัดเวทีย่อยพูดคุยในระดับชุมชนเกี่ยวกับโครงการวิจัยฯ โดยเริ่มจากการชี้แจงกับองค์กรชุมชน เช่นสภาแะมะมือเจ๊ะคี องค์กรด้านศาสนา องค์กรบริหารส่วนตำบลทั้งสามตำบลทั้งการชี้แจงโดยตรงและการประชุมกับนายกอบต. รองนายกอบต. สมาชิกอบต. ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ปลัดอำเภอ นายอำเภอ และรวมไปถึงผู้ว่าราชการจังหวัดและรองผู้ว่าราชการจังหวัด ครู และเจ้าหน้าที่ด้านสาธารณสุข ผู้นำตามธรรมชาติเช่น ผู้อาวุโส ฮีไซ

ระยะที่สอง การจัดประชุมเพื่อระดมข้อคิดเห็นและแนวทางการพัฒนา โครงการวิจัยฯ ได้จัดประชุมเพื่อทำความเข้าใจกับมติกรม. วันที่ 3 สิงหาคม 2553 ให้แก่ชาวบ้านทั้ง 3 ตำบล และข้าราชการในระดับท้องถิ่น จำนวน 2 ครั้ง และการสร้างความเข้าใจเรื่องการพัฒนาพื้นที่เขตวัฒนธรรมพิเศษ จำนวน 1 ครั้ง โดยรองผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ได้มาบรรยายพิเศษเรื่องจังหวัดเชียงใหม่กับแนวทางการขับเคลื่อนตามมติกรม. วันที่ 3 สิงหาคม 2553 (ดูสรุปการประชุมนี้ในภาคผนวก ข) นอกจากนี้คณะผู้วิจัยในโครงการวิจัยฯ ยังได้ร่วมการประชุมกับสำนักยุทธศาสตร์จังหวัดเชียงใหม่ และคณะกรรมการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกระเหรี่ยงจังหวัดเชียงใหม่ตามมติกรม. วันที่ 3 สิงหาคม 2553 เพื่อรับฟัง แลกเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาพื้นที่อำเภอภักดีพัฒนา

ระยะที่สาม การค้นหาปัญหาของชุมชนจากทัศนะของ “คนใน” ในขั้นตอนนี้ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการการสนทนากลุ่มกับกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มผู้หญิง กลุ่มเครือข่ายกลุ่มน้ำ ศาสนาจารย์ ครู องค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ แกนนำชาวบ้าน เยาวชน รวมไปถึงการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ผู้นำชุมชน อบต. เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การค้นหาปัญหาของชุมชน ยังอยู่ในช่วงระยะเริ่มต้นเท่านั้น โครงการวิจัยฯ ยังไม่สามารถค้นหาปัญหาและศักยภาพของชุมชนต่างๆ ได้อย่างละเอียด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนม้งและลีซู นอกจากนี้บางปัญหามีความซับซ้อนของความสัมพันธ์และผลประโยชน์ เช่น กรณีความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านแม่ละอูปและขุนแม่ละอูป กรณีการเปลี่ยนการถือครองที่ดิน เช่น การซื้อ-ขายที่ดินระหว่างคนในชุมชน และระหว่างคนในชุมชนและภายนอกชุมชน ความขัดแย้งเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

ในการดำเนินโครงการระยะที่ 1 นี้ โครงการให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจกับชุมชน และการสร้างความเข้าใจแก่ชุมชนเกี่ยวกับมติดรณ. ส่วนการค้นหาปัญหาของชุมชนในทัศนะของคนในนั้น น่าจะมีการศึกษาอย่างละเอียดในการดำเนินโครงการระยะที่ 2

เครื่องมือการเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลสำหรับโครงการวิจัยฯ นี้ คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการหลายวิธีเพื่อให้ได้ข้อมูลมากที่สุดในเวลาจำกัด วิธีการแรก เป็นการวิจัยจากเอกสาร โดยศึกษาจากข้อมูลของโครงการพัฒนา ข้อมูลของราชการ งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ ที่มีผู้ศึกษาไว้ก่อนแล้ว ส่วนวิธีการที่สอง เป็นวิธีการวิจัยชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) อันได้แก่ผู้นำชาวปกากะญอ ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล แกนนำของสภาแะมื่อจะคี รวมทั้งเจ้าหน้าที่ข้าราชการของอำเภอภักกลยาณิวัฒนา ทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับอำเภอภักกลยาณิวัฒนา การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและความแตกต่างในวิถีชีวิตระหว่างราชการและชาวบ้าน นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยยังใช้วิธีการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเพื่อสอบถามข้อมูลจากชาวบ้าน แม่ค้า คนขับรถประจำทาง รวมทั้งสังเกตการณ์ชีวิตประจำวัน และกิจกรรมตามประเพณีวัฒนธรรมของชาวปกากะญอ เช่น งานป่าเตปอญู งานบุญสังญจร งานบวชป่า พิธีเลี้ยงผีและมัดมือประจำปีโดยฮู่โซ่ เป็นต้น

เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานด้านองค์ประกอบประชากร เศรษฐกิจสังคม คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการที่สาม คือ การสำรวจครัวเรือน (Household Survey) โดยพัฒนาแนวคำถามขึ้นมาชุดหนึ่ง และมีการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่สัมภาษณ์ให้แก่ นักศึกษาชาติพันธุ์จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และเยาวชนในพื้นที่จำนวนหนึ่งโดย

การสำรวจครัวเรือนกระทำในระหว่างเดือนมีนาคมถึงเมษายน พ.ศ. 2554 สำหรับหมู่บ้านที่ห่างไกล เช่น บ้านแม่ผาปู่ บ้านแม่ตะละ บ้านห้วยปู่ บ้านขุนแม่รวม บ้านแอะเอะ และคณะผู้วิจัยจำเป็นต้องพักค้างคืนในชุมชน ซึ่งทำให้นักวิจัยได้มีโอกาสพูดคุยแลกเปลี่ยนกับชาวบ้านได้มากขึ้น และยังทำให้ชาวบ้านมีความเข้าใจโครงการวิจัยมากขึ้นด้วย

นอกเหนือจากการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการดังกล่าวแล้ว คณะผู้วิจัยยังได้เลือกหมู่บ้านที่เสี่ยงต่อการเปลี่ยนผ่านการถือครองที่ดินโดยจัดทำแผนที่ทำมือ โดยมีขั้นตอนการทำแผนที่ทำมือดังนี้

- 1.เลือกภาพถ่ายทางอากาศที่เหมาะสมเพื่อนำมาให้ชาวบ้านร่วมกันกำหนดขอบเขตของพื้นที่ ซึ่งทางโครงการวิจัยเลือกภาพถ่ายทางอากาศที่จัดทำโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
- 2.นำภาพถ่ายทางอากาศไปถ่ายเอกสารลงบนแผ่นผ้าใบขนาดใหญ่
- 3.นำแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศไปให้ชาวบ้านกำหนดบริเวณของพื้นที่ทำกิน โดยเริ่มจากการติดต่อผู้นำของหมู่บ้านต่างๆ และเดินทางเข้าไปในหมู่บ้านเพื่อให้ชาวบ้านเป็นผู้ชี้และกำหนดพื้นที่ว่า บริเวณไหนเป็นเขตป่าอนุรักษ์ ป่าเฉลิมพระเกียรติ ที่อยู่อาศัย ไร่นาสวน ไร่สวน ไร่สวน ฯลฯ
- 4.นำแผนที่ที่ชาวบ้านกำหนดเขตการใช้พื้นที่แล้วมาเข้าระบบการทำแผนที่ที่เรียกว่า GIS
- 5.นำแผนที่ที่ได้จัดทำเรียบร้อยแล้ว กลับมาให้ชาวบ้านในพื้นที่ตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้งหนึ่ง

ในการทำแผนที่ทำมือนี้ โครงการวิจัยเลือกทำแผนที่ทำมือใน 5 หมู่บ้าน คือ บ้านเด่น บ้านเสาแดง บ้านแม่แดดน้อย บ้านแม่ตะละมั่ง และบ้านห้วยปู่ และมีเพียง 4 หมู่บ้านยกเว้นบ้านเสาแดงที่ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้าน กรณีบ้านเสาแดงชาวบ้านไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร อาจจะเนื่องมาจากสาเหตุความขัดแย้งเรื่องพื้นที่ทำกินระหว่างชาวลีซุและชาวปกากะญอ จึงทำให้ชาวลีซุไม่ต้องการเผยแพร่ข้อมูลที่ดินทำกินของตนเอง นอกจากนี้ อาจเกี่ยวข้องกับระดับความสัมพันธ์ระหว่างคณะผู้วิจัยกับชาวลีซุ จึงทำให้ชาวลีซุไม่เห็นประโยชน์หรือความสำคัญของการทำแผนที่ในครั้งนี้ อย่างไรก็ตาม คณะผู้วิจัยได้เคยไปเยี่ยมชมพ่อหลวง²บ้านเสาแดง พร้อมทั้งแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับโครงการวิจัยและทำความเข้าใจเกี่ยวกับมรดกกรรมและพื้นที่เขตวัฒนธรรมพิเศษด้วย ดังนั้นในกรณีบ้านเสาแดง โครงการวิจัยจึงนำแผนที่ที่สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(พอช.)ได้เคยทำไว้แล้วมาประกอบรายงานนี้

² พ่อหลวง หมายถึง ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งคนทั่วไปในภาคเหนือมักเรียกผู้ใหญ่บ้านว่า “พ่อหลวง”

1.5 โครงสร้างของรายงาน

ข้อมูลในรายงานนี้ประกอบด้วย 3 ส่วนคือ ส่วนที่เป็นบริบทและพัฒนาการของพื้นที่มือเจคี³ หรืออำเภอถลางพัฒนา ได้แก่บทที่ 2 และ 3 ที่กล่าวถึง ประวัติศาสตร์และนิเวศวิทยาของพื้นที่นี้ ทั้งสองบทนี้ชี้ให้เห็นว่า การดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่นี้คือ ปกาเกอญอ ลีซู และม้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งปกาเกอญอซึ่งอาศัยอยู่พื้นที่มือเจคิมาก่อนม้งและลีซู มีประวัติศาสตร์ มีความผูกพันกับแผ่นดินนี้อย่างไร ภายใต้นิเวศวิทยา “ในระหว่าง”⁴ นี้ กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ได้ปรับตัวให้สอดคล้องกับระบบนิเวศและเงื่อนไขกันและกันอย่างไร ส่วนที่สองจะเป็นข้อมูลสำรวจและการอธิบายบริบทด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมในระดับที่แคบลงมากคือ คราวเรือน และชุมชน ส่วนที่สองนี้แบ่งเนื้อหาเป็น 3 บทคือ บทที่ 4, 5 และ 6 คือ ลักษณะทางประชากร สังคม ระบบเศรษฐกิจ และการใช้ประโยชน์จากที่ดิน ทั้ง 3 บทนี้ อธิบายการดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เหล่านี้ในปัจจุบัน เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนใน 5 หรือ 10 ปีข้างหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รูปแบบการถือครองที่ดิน การเคลื่อนย้ายของประชากร เนื้อหาส่วนที่สาม เป็นข้อมูลสถานการณ์ปัจจุบันเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคม องค์กรชุมชนและกลุ่ม และตามด้วยสถานการณ์ที่ชุมชนเผชิญในช่วงที่พื้นที่นี้ได้จัดตั้งเป็นอำเภอถลางพัฒนา... อำเภอในฝัน บทสุดท้ายหรือบทสรุป เป็นการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ชาติพันธุ์มาสู่พื้นที่ราชการนั้น ปกาเกอญอ และกลุ่มชาติพันธุ์อื่น กำลังประสบปัญหาอะไรอยู่บ้างและโครงการวิจัยฯ จะมีทำอย่างไร

³ คำว่า มือเจคี เป็นภาษาปกาเกอญอ มีความหมายว่า ดินน้ำหรือขุนน้ำแม่แจ่ม ซึ่งคำนี้มีการสะกดอยู่หลายลักษณะ เช่น มูเสคี มือเสคี อย่างไรก็ตามในรายงานฉบับนี้จะใช้คำเรียกพื้นที่บริเวณนี้ว่า “มือเจคี” แต่หากเป็นชื่อเฉพาะก็จะคงคำสะกดเช่นนั้นไว้

⁴ สามารถดูคำอธิบายเพิ่มเติมได้ในบทที่ 3 ระบบนิเวศ การจำแนกพื้นที่และความหมาย หน้า 23

บทที่ 2

ประวัติศาสตร์ “พื้นที่มือเจคี”

พื้นที่ “มือเจคี” ชื่อเรียกดังกล่าวเรียกตามลักษณะของพื้นที่ที่เหมาะสมในการตั้งถิ่นฐานของวัฒนธรรมปกาเกอะญอ ที่มักจะตั้งบ้านเรือนและทำเกษตรกรรมในพื้นที่ “ในระหว่าง”¹ ประชากรของอำเภอภักดีชุมพลหรือมือเจคี มีจำนวนทั้งสิ้น 10,808 คน² เป็นชาวปกาเกอะญอเสียส่วนใหญ่จำนวน 9,438 คน และมีชาวม้งประมาณ 1,060 คน อาศัยอยู่ที่บ้านดงสามหมื่นและบ้านแม่ตะละมั่ง และชาวลีซูลีซูลีซึ่งมีจำนวนน้อยที่สุดคือ 310³ คน อาศัยอยู่ที่บ้านเสาแดง อำเภอภักดีชุมพลแห่งนี้ประกอบไปด้วย 3 ตำบลคือ 1.ตำบลแม่แดด 2. ตำบลแจ่มหลวง และ 3.ตำบลบ้านจันทร์ ทั้งสามตำบลนี้แยกออกมาจากอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2552 และได้รับพระราชทานนามว่า “อำเภอภักดีชุมพล”

2.1 ยุคการตั้งถิ่นฐาน - พ.ศ. 2473

บริเวณพื้นที่ขุนน้ำแม่แจ่ม หรือมือเจคีแห่งนี้เป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์มายาวนาน แต่จากการศึกษาจากเอกสารและคำบอกเล่าของชาวบ้านพบว่า บริเวณพื้นที่แห่งนี้ไม่ปรากฏระยะเวลาที่แน่ชัดในการตั้งถิ่นฐาน ข้อมูลที่ปรากฏมักจะระบุถึงช่วงเวลาการตั้งถิ่นฐานที่ไม่ตรงกัน เช่น บ้างก็อ้างว่า ตั้งขึ้นในระหว่าง 200- 300 ปี บ้างก็อ้างว่าเก่าแก่ถึง 600 ปี เป็นต้น จึงไม่อาจจะสรุปได้แน่ชัดว่า มีการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในบริเวณนี้ตั้งแต่เมื่อใด อย่างไรก็ตามอาจจะกล่าวได้ว่า พื้นที่บริเวณนี้ ตลอดแนวเทือกเขาถนนธงชัยหรือที่คนปกาเกอะญอเรียกว่า “มืออวดู” นั้นเคยเป็นที่อยู่ของชาวลัวะมาก่อนที่ชาวปกาเกอะญอจะเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในปัจจุบัน ผู้เฒ่าผู้แก่ที่บ้านแม่ตะละได้เคยพบข้าวของเครื่องใช้ของคนลัวะเป็นจำนวนมาก น่าจะเป็นเครื่องแสดงถึงการตั้งถิ่นฐานของชาวลัวะ ซึ่งมักจะตั้งถิ่นฐานในบริเวณพื้นที่สูงในภาคเหนือ ตรงกับข้อสังเกตของนักประวัติศาสตร์ เช่น Ron Renard ที่เคยเข้ามาศึกษาบริเวณนี้ นอกจากนั้น ยังพบสิ่งๆ ที่เรียกว่า “เสาไ้บ้าน” ที่บ้านห้วยปู ตำบลแม่แดด พ่อหลวงบ้านห้วยปูยืนยันว่า เสาไ้บ้านแห่งนี้พบมานานมาแล้ว และบรรพบุรุษชาวปกาเกอะญอบ้านห้วยปูได้ตั้งศาลขึ้นเพื่อไหว้เจ้าที่ของชาวลัวะที่เคยตั้งชุมชนอยู่ในบริเวณที่แห่งนี้ในอดีตและมีการทำพิธีไหว้ทุกปี ส่วนบริเวณพื้นที่รอบบ้านวัดจันทร์ ก็พบเศษก้อนอิฐ

¹ สามารถดูคำอธิบายเพิ่มเติมได้ในบทที่ 3 ระบบนิเวศ การจำแนกพื้นที่และความหมาย หน้า 23

² โปรดดูในภาคผนวก ก อ้างอิงจาก ตารางสรุปจำนวนประชากรแต่ละตำบลในอำเภอภักดีชุมพล: สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง, 2553.

³ ข้อมูลจาก เอกสารอัดสำเนา องค์การบริหารส่วนตำบล แม่แดดและแจ่มหลวง, มปป,มปป.

ปรักหักพัง เหมือนจะเป็นสถานที่สำคัญทางศาสนา จึงเชื่อกันว่า น่าจะเป็นแหล่งชุมชนของชาวลัวะที่มาตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้มาก่อนเช่นกัน (ไพบูลย์ 2539: 30) ซึ่งจากคำบอกเล่าของชาวบ้านประกอบกับหลักฐานทางโบราณคดีในบริเวณบ้านวัดจันทร์ พอจะกล่าวได้ว่าวัดจันทร์เป็น วัดเก่าแก่ที่มีอายุนานกว่า 300 ปี รูปแบบศิลปะที่ปรากฏอยู่ด้านหน้าของโบสถ์วัดจันทร์ก็เป็นหลักฐานสำคัญที่สนับสนุนข้อสันนิษฐานนี้ อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี เหตุใดชาวลัวะจึงอพยพออกจากบริเวณนี้ เมื่อใด ยังเป็นปริศนาทางประวัติศาสตร์โบราณคดีที่ยังไม่มีคำตอบ เพียงแต่รู้ว่ามียุคคนดังกล่าวอยู่ในบริเวณนี้มาก่อนที่ชาวปกาเกอะญอจะอพยพย้ายถิ่นขึ้นมาตามลำน้ำและตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ “ในระหว่าง” การจะสืบค้นว่าชาวปกาเกอะญออพยพมาตั้งบ้านเรือนในบริเวณขุนน้ำแม่แจ่มตั้งแต่เมื่อใด ด้วยเหตุผลประการใดนั้นต้องอาศัยการศึกษาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และคำบอกเล่าที่ละเอียดกว่าที่ผ่านมา

ภาพที่ 2.1 “เสาใจบ้าน” บ้านห้วยปู ตำบลแม่แดด

ภาพที่ 2.2 บริเวณที่ตั้งของ “เสาใจบ้าน”

บ้านห้วยปู ตำบลแม่แดด

ชาวปกาเกอะญอในพื้นที่บริเวณแถบนี้ได้อพยพย้ายถิ่นขึ้นมาตามหุบแม่แจ่ม ซึ่งในสมัยก่อนนั้นมีหมู่บ้านตั้งขึ้นไม่มากนัก จากการสัมภาษณ์และพูดคุยกับผู้เฒ่าผู้แก่ในแต่ละหมู่บ้าน พบว่า บ้านแจ่มหลวง บ้านห้วยเจียดแห้งและบ้านขุนแม่รวม เป็นหมู่บ้านที่ตั้งขึ้นเป็นหมู่บ้านแรกๆ ในราวปี พ.ศ. 2300

บ้านแจ่มหลวงนั้นสันนิษฐานว่าก่อตั้งเมื่อประมาณ 250 ปี มาแล้ว โดยมีนายบือคา นางจวแฮ และนายขอเชอ ย้ายเข้ามาอยู่ก่อนเพียง 3 หลัง นายบือคาเป็นผู้นำหมู่บ้านคนแรกที่ชาวปกาเกอะญอเรียกว่า “ปาซอลอฮี” หรือ “ฮีโจ” ที่เป็นผู้ก่อตั้งบ้านหลังแรกในหมู่บ้าน บ้านห้วยเจียดแห้งนั้นตั้งขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2365 โดยมีนายปิละ เป็นผู้ก่อตั้งหมู่บ้าน ขณะนั้นมีสมาชิกเพียง 6 หลังคาเรือนเท่านั้นโดยย้ายมาจาก

บ้านแม่ละกะ อำเภอยะรัง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ส่วนบ้านขุนแม่รวมนั้น ตั้งขึ้นเมื่อประมาณ ช่วง พ.ศ. 2326 โดยมีนายเคดู พร้อมกับหลานชายชื่อนายแซแซ ย้ายมาจากแถบบริเวณบ้านแม่หยอด ตำบลแม่ศึก อำเภอมะแม่มในปัจจุบัน พื้นที่ดังกล่าวห่างจากหมู่บ้านขุนแม่รวมน้อยเพียง 20 กิโลเมตร

การอพยพย้ายถิ่นฐานของชาวปกากะญอนั้น อาจจะมีสาเหตุสำคัญสองประการคือ หนึ่งการบุกเบิกหาพื้นที่ทำกินใหม่และสองการเกิดโรคระบาดในหมู่บ้าน ดังจะเห็นได้จากคำให้สัมภาษณ์ของพ่อหลวงบ้านโป่งขาว ตำบลบ้านจันทร์ที่ว่า ชาวปกากะญอนั้นมีความเชื่อว่าหากชุมชนใดมีขนาดใหญ่เกินไป มักจะเกิดโรคระบาดจึงย้ายไปตั้งชุมชนใหม่และกระจายตัวอยู่ตามห้วยต่างๆ โดยเฉพาะในบริเวณต้นน้ำ ชุมชนบางแห่งอาศัยบริเวณริมห้วยเดียวกันในการตั้งบ้านเรือนและทำนา ดังจะเห็นได้จากหมู่บ้านห้วยครก บ้านห้วยฮ่อม บ้านโป่งขาว และบ้านสันม่วง ในตำบลบ้านจันทร์ ทั้งสี่หมู่บ้านนี้ตั้งอยู่บริเวณตำแหน่งที่ใกล้เคียงกัน พ่อหลวงบ้านแม่แต่น้อย ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกันว่า “สาเหตุที่บ้านแคลอพะโคะ⁴ ต้องแยกย้ายออกไปนั้นเพราะเกิดโรคระบาดขึ้นในหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านในหมู่บ้านเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก”

ชุมชนปกากะญอในขุนแม่แม่แม่มในอดีตรับการติดต่อค้าขายกับเมืองปายในทางทิศเหนือ ซึ่งมีเส้นทางข้ามเขาไปยังเมืองเปง และค้าขายกับชุมชนบริเวณหุบแม่แม่แม่ม โดยมีเส้นทางเลาะลำน้ำแม่แม่แม่มลงไปทางทิศใต้ ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ทหารญี่ปุ่นได้ใช้เส้นทางค้าขายของชาวบ้านจากเมืองปาย ผ่านเมืองเปงมาสู่บ้านจันทร์และลงไปตามสายแม่แม่มเพื่อที่จะค้าขายกับชุมชนชาวบ้านกาต ดังนั้นชุมชนปกากะญอในขุนแม่แม่แม่มจึงมีการติดต่อและสัมพันธ์กับชุมชนภายนอก ผ่านการค้าและการแลกเปลี่ยนทรัพยากรของแต่ละชุมชนมาช้านาน ก่อนที่จะมีถนนที่ราชการสร้างขึ้น

ในบริเวณขุนแม่แม่แม่มนี้ ชาวเม้งและชาวลีซุได้อพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนในพื้นที่บริเวณนี้ประมาณ 50 ปี มาแล้ว (ไพบุลย์ เสงสุวรรณ, 2539: 30) พ่อเฒ่าชาวม้ง เล่าว่า แซ่ผ่อ เล่าให้ฟังว่าหมู่บ้านเม้งทั้งสองหมู่บ้านที่อยู่ในบริเวณนี้ต่างก็แยกมาจากขุนแม่แม่ม ตำบลยังเมิน อำเภอสะเมิง โดยกลุ่มตระกูลซ่งย้ายออกไปตั้งบ้านดงสามหมื่นก่อน จากนั้นกลุ่มตระกูลผ่อจึงย้ายมาอยู่ที่บ้านแม่ละกะ หลังจากนั้น กลุ่มตระกูลย่างจึงย้ายตามมาสมทบในช่วงประมาณ 40 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2510) ส่วนชาวลีซุที่อาศัยอยู่บ้านเสาแดง ตำบลแจ่มหลวง นั้น มีคำบอกเล่าว่า นายเหล่งจ่า ซึ่งเป็นผู้นำคนแรกนั้นนำชาวบ้านย้ายมาจากบ้านอิราบ ตำบลทุ่งยาวอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตอนแรกย้ายมาอยู่ที่บ้านขุนแม่ละอุปก่อนเมื่อประมาณ พ.ศ. 2518 ต่อมาก็ได้ย้ายมาอยู่ที่บ้านเสาแดง ในปี พ.ศ. 2526 ในปัจจุบันบ้านเสาแดง มีประชากร 59

⁴ “แคลอพะโคะ” คือ ชื่อหมู่บ้าน ภาษาปกากะญอ ซึ่งเป็นหมู่บ้านแรกก่อนที่จะมีการก่อตั้งหมู่บ้านแม่แต่น้อย

หลังคาเรือน จากคำบอกเล่าของผู้ใหญ่บ้านเล่าว่า ชื่อบ้าน “เสาแดง” มาจาก ในหมู่บ้านนี้พบเสาเก่า ซึ่งสันนิฐานว่าน่าจะเป็นชิ้นส่วนของวัดร้างของชาวลัวะ สาเหตุที่สำคัญในการโยกย้ายถิ่นฐานของชาวลัวะนั้น มาจากการหาพื้นที่ทำกินและปลูกฝิ่น

ในระยะแรกๆ ชาวปกาเกอะญอ ในบริเวณนี้ไม่ต้องการให้ชาวม้งและชาวลัวะมาใช้พื้นที่ร่วมด้วย แต่ไม่สามารถขัดขวางได้ เพราะถือว่าชาวม้งและชาวลัวะต่างก็เผชิญกับปัญหาเรื่องพื้นที่ทำกินเช่นกัน ทุกฝ่ายจึงต่างต้องพึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติเช่นเดียวกัน การติดต่อสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ระหว่างปกาเกอะญอ ม้งและลัวะนั้นมีจำกัด ไม่ปรากฏว่ามีการแต่งงานข้ามชาติพันธุ์ แต่มีความสัมพันธ์ค้าขายซึ่งกันและกัน เช่นในปัจจุบันชาวม้งจะมาซื้อข้าวจากชาวปกาเกอะญอและไก่เพื่อใช้ในพิธีกรรม

2.2 ยุคการเข้ามาของศาสนา ตั้งแต่ พ.ศ. 2473-2500

ถึงแม้ว่าอำเภอภักดีชุมพลจะเป็นพื้นที่ห่างไกลจากศูนย์กลาง เป็นพื้นที่ขอบของอำเภอแม่แจ่มก็ตาม แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าพื้นที่บริเวณนี้กลับเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในด้านศาสนาและจิตวิญญาณและมีความสัมพันธ์กับโลกภายนอกมาเป็นระยะเวลายาวนาน วัดเก่าแก่ที่สุดในอำเภอภักดีชุมพลคือ วัดจันทร์ ตำนานฐานว่ามีอายุกว่า 300 ปี ต่อมาพระครูคงคัจจากพม่าชื่อ หลวงพ่ออุตตมะ มาปกครองวัดที่ทิ้งร้างแห่งนี้ ชาวบ้านโดยการนำของพ่ออุ้ยคูลอย ชาวบ้านขุนแจ่มน้อยและพ่ออุ้ยคำหมื่นจากบ้านห้วยตอง จึงชวนกันบูรณะปฏิสังขรณ์เจดีย์ที่หักพัง ต่อมาในปี พ.ศ. 2473 ครูบาศรีวิชัย นักบุญล้านนาได้เดินธุดงค์มาที่บ้านเมืองแปง อำเภอปาย และมาที่บ้านวัดจันทร์ ครูบาศรีวิชัยนำชาวบ้านบูรณะเจดีย์ดังกล่าว ขุดดินขาวมาปั้นเป็นพระพุทธรูปและก่อเจดีย์ขึ้น เรียกชื่อเป็นภาษาปกาเกอะญอว่า “โโขะอิ” หมายถึงวัดพระธาตุปฐม เพราะเป็นพระเจดีย์ที่สร้างขึ้นเป็นองค์แรก

ในขณะนั้นมีชาวปกาเกอะญออาศัยในบริเวณนั้นประมาณร้อยละห้าสิบกว่าหลังคาเรือน น้อยศรีจำลอง ชาวบ้านวัดจันทร์ ที่เคยบวชเป็นเณรจำพรรษาที่วัดสวนดอกจนกระทั่งครูบาศรีวิชัยมรณภาพในพ.ศ. 2490 เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงสำคัญในการชักจูงให้คนปกาเกอะญอหลายหมู่บ้านหันมานับถือพุทธ รวมทั้งเรียกรับเงินมาบูรณะวัดจันทร์ ต่อมาในปี พ.ศ. 2516 นายริโย ชัยมังกร ผู้ใหญ่บ้าน และนายสะทุเกะ นายสวคา ผานู ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ได้ไปติดต่อพระครูกิตติศีลคุณ รองเจ้าคณะอำเภอแม่แจ่ม เพื่อขอพระสงฆ์มาจำพรรษาที่วัดจันทร์ ต่อมาวัดจันทร์กลายเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนาแห่งเดียวในอำเภอแม่แจ่มตอนบน ต่อมาในปี พ.ศ. 2551 สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้ยกสถานะวัดจันทร์เป็นที่ตั้งของศูนย์อบรมศีลธรรมและ

ส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของโครงการพระธรรมจาริก วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ มีหน้าที่ดูแลพระธรรมจาริก และอาศรมต่างๆ ในเขตอำเภอแม่แจ่มตอนบน รวมทั้งสิ้น 27 อาศรม

ในขณะที่พุทธศาสนามีศูนย์กลางที่บ้านวัดจันทร์ ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและการปกครองบ้านหนองเจ็ดหน่วย ก็กลายเป็นศูนย์กลางของคริสต์ศาสนาของตำบลวัดจันทร์และมีความเข้มแข็งไม่น้อยกว่ากันในระยะแรก คริสต์ศาสนาเริ่มเข้ามาเผยแพร่ในบริเวณนี้ราวปี พ.ศ. 2477 โดยผู้ประกาศศาสนาชาวปกากะญอจากเชียงราย ชื่อบ่อนี้ ที่เคยเรียนในโรงเรียนพระคัมภีร์ที่เชียงใหม่ ในตอนนั้นมีปกากะญอ 2-3 ครอบครัวที่เป็นคริสเตียนอยู่ก่อนแล้ว ผู้ประกาศบ่อนี้ได้ชักชวนให้ชาวปกากะญอหันมานับถือศาสนาคริสต์เป็นจำนวนมาก ต่อมาในปี พ.ศ. 2495 มิชชันนารีจาก American Baptist ชื่อ A.G. Benshoten Jr ได้เข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนาที่วัดจันทร์ ในนามของ “สมัชชากะเหรี่ยงแบปติสต์” (Karen Baptist Convention หรือ KBC) โดยตั้งศูนย์คริสเตียนชนบทขึ้นที่บ้านหนองเจ็ดหน่วย จากนั้นจึงขยายสาขาไปในชุมชนอื่นๆ ภายใต้อำนาจ “เครือข่ายคริสตจักรภาคมูอะละ” ปัจจุบันมีคริสตจักรในชุมชนต่างๆ ที่แยกออกไปจากคริสตจักรบ้านหนองเจ็ดหน่วย ได้แก่ คริสตจักรบ้านเด่น คริสตจักรบ้านหนองแดง คริสตจักรบ้านห้วยฮ่อม คริสตจักรบ้านกัวโป่ง คริสตจักรบ้านสันม่วง คริสตจักรบ้านแจ่มน้อย คริสตจักรบ้านแจ่มหลวง คริสตจักรบ้านแม่ละอูป คริสตจักรบ้านห้วยยา คริสตจักรบ้านสบแม่รวม

นอกจากการเผยแพร่คริสต์ศาสนาแล้ว คริสตจักรบ้านหนองเจ็ดหน่วยยังจัดการศึกษาสามัญให้กับลูกหลานของชาวปกากะญอ โดยจัดให้มีกิจกรรมสำหรับชุมชนรูปแบบต่างๆ เพื่อให้เท่าทันกับงานเผยแพร่พุทธศาสนาในบ้านวัดจันทร์ซึ่งมีความเข้มแข็งเป็นอย่างมากในช่วงนั้น การเข้ามาของศาสนาคริสต์ในช่วงยุคแรกนั้นก็ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับศาสนาคริสต์ของสองพี่น้องในหมู่บ้านห้วยยา จนกระทั่งนำไปสู่การตั้งหมู่บ้านขุนแม่ละอูป กล่าวคือ นายบิเบกับนายสาห์ซึ่งเป็นพี่น้องกัน นายบิเบได้รับปากกับมิชชันนารีว่าหากรักษาหูกของลูกตนให้หายจากการเป็นน้ำหนวกได้ตนจะนับถือศาสนาคริสต์ ฉะนั้นเมื่อมิชชันนารีสามารถรักษาหาย นายบิเบจึงย้ายไปอยู่ที่บ้านขุนแม่ละอูปและนับถือศาสนาคริสต์ ปัจจุบันกิจการของคริสต์ศาสนาในกัลยาณิวัฒนาก้าวไปไกลจนกระทั่งมีการจัดตั้งโรงเรียนสหมิตร เมื่อ พ.ศ. 2498 สำหรับนักเรียนในพื้นที่จนกระทั่งถึงระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 และมีทุนการศึกษาให้นักเรียนยากจน

Ron Renard ได้ตั้งข้อสังเกตว่า การที่ปกากะญอที่บ้านวัดจันทร์ได้เผชิญกับโลกภายนอกผ่านการเผยแพร่ศาสนาทั้งพุทธและคริสต์ ทำให้พวกเขาคุ้นเคยกับการเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอก และพร้อมที่จะเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงได้มากกว่าชาวปกากะญอในหมู่บ้านอื่น อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เหมาะสมจะ

กล่าวถึงในที่นี้ก็คือ พื้นที่ตำบลวัดจันทร์และตำบลอื่นๆ กลายเป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยงกับรัฐไทยผ่านพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติและถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของ “ความเป็นไทย” ในพื้นที่ที่เป็น “พื้นที่ในระหว่าง” ห่างไกลจากอำนาจรัฐเช่นนี้การเกาะเกี่ยวในด้านอุดมการณ์ยังเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และทำให้ชาวปกาเกอะญอในพื้นที่นี้มีความผูกพันกับรัฐชาติอย่างเหนียวแน่น

2.3 ยุคการพัฒนาและการเข้ามาของโครงการขนาดใหญ่ ตั้งแต่ พ.ศ. 2500-2532

การพัฒนาและการเข้ามาของโครงการขนาดใหญ่ที่มีบทบาทกับชาติพันธุ์บนที่สูง ในยุคนี้เป็นผลจากปัญหาความมั่นคงที่รัฐต้องเผชิญกับลัทธิคอมมิวนิสต์และปัญหาเรื่องยาเสพติดเป็นสำคัญ ในปี พ.ศ. 2501 รัฐประกาศให้ฝิ่นเป็นสิ่งเสพติดผิดกฎหมาย ดังนั้นนโยบายของรัฐในช่วงนั้นจึงให้ความสำคัญในเรื่องการปราบฝิ่นและการเดินทางที่ยากลำบาก

ชาวปกาเกอะญอบริเวณ “มือजेคิ” นี้ ปลูกฝิ่นเช่นกันเนื่องจาก ฝิ่นเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีราคาสูงรวมทั้งบริเวณพื้นที่แห่งนี้ยังเป็นพื้นที่ที่มีภูมิอากาศและภูมิประเทศเหมาะแก่การปลูกฝิ่น การเข้ามาของรัฐในการเข้ากระชับพื้นที่การปลูกฝิ่นแถบมือजेคิเริ่มขึ้นอย่างจริงจังเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2510 โดยหน่วยจัดการต้นน้ำแม่แจ่มสังกัดกรมป่าไม้เริ่มมีการกำหนดเขตการปลูกป่าสนทดแทนขึ้นที่บริเวณตำบลบ้านจันทร์ โดยการปลูกป่าสนในช่วงแรกเพื่อเป็นรั้วล้อมป้องกันการขยายตัวของการปลูกฝิ่น โดยพื้นที่สำหรับปลูกป่าทดแทนทั้งหมดเป็นพื้นที่ไร่เก่าและป่าเสื่อมโทรม มีพื้นที่ประมาณ 3,562.50 ไร่ หรือ ร้อยละ 10.56 ของพื้นที่ทั้งหมด มีความลาดชันตั้งแต่ร้อยละ 35 ขึ้นไป

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2517 มีการประกาศเขตป่าสงวนบริเวณพื้นที่มือजेคิ มีการแบ่งและกำหนดเป็นเขตพื้นที่ปลูกสวนป่า ต่อมาเมื่อกองส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนการปลูกฝิ่น เพื่อที่จะทำให้ชาติพันธุ์บนที่สูงนั้นมีรายได้ที่มั่นคง จึงเกิดแนวคิดในการจัดตั้งโครงการพัฒนาชุมชนขึ้น เช่น โครงการหลวงและศูนย์ศิลปาชีพ เพื่อสร้างรายได้และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนบนพื้นที่สูง

ในช่วงนี้เอง รัฐได้มีความพยายามเร่งรัดการพัฒนาสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานขึ้น ในปี พ.ศ. 2518 มีนโยบายดำเนินการก่อสร้างถนนบริเวณตำบลแม่แดด สายบ่อแก้วมายังบ้านแม่แดดน้อย และปลายทางที่บ้านวัดจันทร์ภายใต้การดูแลของ รพช.หรือ โครงการเร่งรัดการพัฒนาชนบท อย่างไรก็ตามการสร้างถนนนั้นไม่แล้วเสร็จในหนึ่งปี ด้วยระยะทางในการตัดถนนจนถึงปลายทางที่บ้านวัดจันทร์นั้นเป็นเส้นทางที่ไกล

และมีความลาดชันสูง ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2520 จึงมีการก่อสร้างถนนต่อบ้านดงสามหมื่น ไปถึงบ้านวัดจันทร์แล้วเสร็จอย่างสมบูรณ์

ในช่วงปี พ.ศ. 2517-2520 นั้น ยังมีการก่อตั้งโรงเรียนขึ้น 3 แห่ง ด้วยกัน คือ โรงเรียนบ้านแจ่มหลวง โรงเรียนบ้านห้วยปูล และโรงเรียนบ้านแม่แคคน้อย การก่อตั้งโรงเรียนในบริเวณพื้นที่มือเจคี่นี้ ส่วนใหญ่แล้วการก่อตั้งโรงเรียนจะเกิดขึ้นโดยคนในท้องถิ่นเป็นผู้ริเริ่ม ต่อมาโรงเรียนดังกล่าวก็ต้องเข้ามาอยู่ในสังกัดขององค์การบริหารส่วนตำบลหรือพื้นที่การศึกษาเขต 6 ฯลฯ ซึ่งการเรียนการสอนในช่วงยุคเริ่มแรกนั้นวิชาที่สำคัญที่สุด จนได้รับบริจาคเงินจากชาวบ้านเพื่อจ้างครูมาสอนก็คือวิชาภาษาไทย

ในวันที่ 18 กุมภาพันธ์ ปี พ.ศ. 2522 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จทรงเยี่ยมพสกนิกร ที่บ้านวัดจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านใกล้เคียง ทรงพบว่าราษฎรมีความแร้นแค้น ไม่มีเส้นทางคมนาคมเชื่อมกับอำเภอ ด้วยโอกาสทางการศึกษา และสุขภาพอนามัย ผลผลิตข้าวสำหรับบริโภคไม่เพียงพอตลอดปี จึงทรงมีพระกระแสรับสั่งให้ ม.จ. กิตติเดช รัชนี ผู้อำนวยการโครงการหลวง หาทางช่วยเหลือราษฎรตำบลบ้านจันทร์ ซึ่งในขณะนั้นมีอยู่ 15 หมู่บ้าน ประชากร 3,585 คน 615 หลังคาเรือน จากนั้นก็ได้มีการจัดตั้งโครงการพัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ขึ้นเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของราษฎร มีแนวพระราชดำริในการส่งเสริมด้านอาชีพ การปลูกพืชผัก และผลไม้ฤดูหนาว เช่น พลับ ท้อ ผักสลัด เป็นต้น เพื่อทดแทนการปลูกฝิ่น ประกอบกับยังมีโครงการในการตั้งศูนย์ศิลปาชีพที่อำเภอแม่แจ่ม และต่อมาในปี พ.ศ. 2523 นั้น ก็ได้มีการก่อสร้างถนนสายวัดจันทร์-อำเภอปาย ซึ่งเดิมเป็นทางลำเลียงแร่ของเหมืองแร่ “มหานนา” และทางเดินเท้าเข้าสู่บ้านวัดจันทร์ โดยการขยายคันดินทางเดิมและปรับปรุงช่วงลาดชัน ในปี พ.ศ. 2523-2524 จากนั้นก็ได้ปรับปรุงเส้นทางช่วง 12 กิโลเมตร โดยการทำถนนให้เป็นผิวทางลูกรังในปี พ.ศ. 2526 เพื่อสนับสนุนศูนย์พัฒนาโครงการหลวง ซึ่งถนนเส้นนี้ในปัจจุบันได้มีการปรับปรุงเพื่อปรับลดความลาดชันและลาดยางตลอดสาย แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2550 และเป็นอีกหนึ่งเส้นทางหลักที่มีความสะดวกเป็นอย่างมากในการเข้าสู่พื้นที่อำเภอภักดีพัฒนา

การก่อตั้งโครงการพัฒนาขึ้นในบริเวณลุ่มน้ำแจ่มตอนบนนั้น นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงเรื่องวิถีการผลิตของชาวปกาเกอะญอ มีการเริ่มปลูกพืชเศรษฐกิจที่สร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือนมากขึ้น รวมทั้งโครงการหลวงยังเปิดโอกาสให้กับคนในชุมชนได้เข้าไปทำงานในโครงการหลวง เช่น รดน้ำต้นไม้ คายหญ้า ในบริเวณเขตที่ตั้งสำนักงานอีกด้วย เช่นเดียวกันกับการตั้งศูนย์ศิลปาชีพขึ้นที่อำเภอแม่แจ่มนั้นก็ทำให้งานด้านหัตถกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของคนในท้องถิ่นนั้นถูกเผยแพร่ออกไปจำนวนมาก รวมทั้งยังสร้างรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่นอีกด้วย ผู้หญิงชาวปกาเกอะญอ “มือเจคี่” ส่วนใหญ่จะมีอาชีพเสริมในการทอผ้าเพื่อส่ง

ให้กับศูนย์ศิลปาชีพ โดยวิธีการทอนนั้นจะเป็นการทอที่แบบสมัยใหม่ซึ่งต่างจากการทอผ้าแบบวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวปกาเกอะญอ

ต่อมาในปี พ.ศ. 2528 โครงการพัฒนาของทหารจาก ป. พัน 7 ก็เข้ามามีบทบาทในบริเวณพื้นที่ตำบลแม่แดด โดยโครงการนี้มีการพัฒนาและส่งเสริมในด้านการปลูกพืชเศรษฐกิจและการเลี้ยงสัตว์เพื่อสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านเช่นเดียวกัน เช่น ส่งเสริมให้มีการปลูกกาแฟ พลับ บัวย และเลี้ยงไก่ โครงการพัฒนาของทหารจาก ป. พัน 7 นี้ได้เข้ามาตั้งสำนักงานอยู่ในพื้นที่เป็นเวลา 5 ปี จึงถอนโครงการออกจากพื้นที่ ต่อมาโครงการไทย-นอร์เวย์เข้ามาส่งเสริมอาชีพให้แก่ชาวบ้านบ้านแม่แดดน้อยแทน รวมทั้งยังมีการก่อตั้งสำนักงานบริการศูนย์เด็กเล็ก และคัดเลือกเจ้าหน้าที่ชาติดพันธุ์และคนในพื้นที่เข้ามาทำงานในศูนย์เด็กเล็กด้วย

การสนับสนุนจากโครงการดังกล่าว ทำให้ชาวบ้านบ้านแม่แดดน้อยหันมาปลูกพืชเศรษฐกิจ ในช่วงประมาณ พ.ศ. 2531 พืชเศรษฐกิจตัวสำคัญที่เข้ามามีอิทธิพลก็คือ เผือก และในปี 2542 ชาวบ้านในพื้นที่ก็เริ่มให้ความสำคัญกับการปลูกดาวเรืองเพื่อส่งขายยังโรงงาน รวมทั้งในปี พ.ศ. 2547 ก็หันมาปลูกถั่วลิสงซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจที่ยังคงมีความสำคัญมาจนถึงปัจจุบัน และพืชเศรษฐกิจยุคใหม่ที่กำลังคืบคลานเข้ามาสู่ตำบลแม่แดดนั้นคือ สตรอเบอรี่ ที่นิยมปลูกมากในช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะหมู่บ้านแม่แดดน้อย ปัจจุบันนี้เริ่มมีเกษตรแบบพันธะสัญญา(Contract Farming) แพร่หลายในบริเวณนี้

ด้วยระบบเศรษฐกิจและการมีปฏิสัมพันธ์กับเมืองมากกว่าในอดีตของชาวปกาเกอะญอมือजेकि “เงินตรา” จึงเข้ามามีบทบาทสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับเป็นทุนการศึกษาและดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น ค่าอาหารและค่ายารักษาโรค เป็นต้น การปลูกพืชเศรษฐกิจนั้นจึงเป็นโอกาสที่ทำให้ชาวบ้านมีรายได้ (ไพบุลย์ 2539: 101) ในขณะเดียวกันก็มีชาวบ้านในหมู่บ้านเข้าร่วมการทำธุรกิจจากเกษตรพันธะสัญญาโดยการเป็นพ่อค้าคนกลางในหมู่บ้านที่รับเมล็ดต่อมาจากพ่อค้านอกพื้นที่อีกทอดหนึ่ง เป็นผู้ลงทุนและรับซื้อผลผลิตในพื้นที่ อย่างไรก็ตามการผลิตเพื่อขายนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงความคิดเรื่องระบบแรงงานเช่นกัน คือเปลี่ยนจากการเอามือเอาร่างเป็นการจ้างงานเสียเป็นส่วนใหญ่ โดยผู้ขายนั้นจะได้รับค่าจ้างมากกว่าผู้หญิง แต่ก็ไม่ได้หมายความว่ามือเอาร่างในรูปแบบความสัมพันธ์แบบเดิมนั้นจะหายไป หากแต่ชาวบ้านจะมีการจัดการในเรื่องระบบแรงงานลักษณะนี้ใหม่ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้วิถีการผลิตของชุมชนนั้นจะเปลี่ยนแปลงไป แต่ชุมชนชาวปกาเกอะญอมือजेकि ส่วนใหญ่ยังคงดำรงวิถีการผลิตแบบยังชีพ ทำไร่หมุนเวียน ทำนาขั้นบันได ปลูกผักสวนครัวบริเวณบ้าน และหาของป่าอยู่

การเข้ามาของโครงการพัฒนา ในกลางทศวรรษ 2520 ที่ผ่านมามีไม่เพียงแต่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตเท่านั้นแต่ยังมีผลต่อป่าสน ชาวบ้านบริเวณมือจะคีได้เล่าให้ฟังว่า กระบวนการที่ทำให้ต้นไม้ในป่าล้มตายเป็นจำนวนมากมีอยู่ 3 ลักษณะคือ 1.การลอกเปลือกต้นเซเบาะเบะหรือต้นก่อ มาขาย 2. การเจาะยางสนที่มีพัฒนาการตั้งแต่การขูดเปลือกถึงการเจาะต้นสนและ โคนเพื่อที่จะเอายางสน จนกระทั่งมีการตั้งหน่วยควบคุมและบำรุงยางสนของกรมป่าไม้ที่เข้ามาทำการทดลองเกี่ยวกับยางสนจึงเป็นสาเหตุให้มีการเจาะยางสนเพิ่มมากขึ้น⁵ 3. การตัดต้น เต๋อสีซู้หรือต้นเปลือกแกน จำนวนมาก เพื่อนำมาผลิตรูป

กิจกรรมทางเศรษฐกิจดังกล่าวมีผลอย่างมากต่อระบบนิเวศที่สูญเสียไป ไม่ว่าจะเป็นเปลือกต้นก่อที่โดยลอกออกไปเพื่อขาย ต้นสนที่โดนเจาะรูเพื่อนำยางสนไปขายนั้นทำให้เวลาไฟไหม้ป่าต้นก่อและต้นสนที่มีเปลือกบางก็จะล้มและตายในที่สุด ในช่วงยุคนี้จึงเป็นช่วงที่ชาวบ้านพบว่าต้นไม้ในป่าจำนวนมากนั้นล้มตาย การกระทำนี้ขัดต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวปกากะญอ ที่มีวิถีชีวิตอยู่กับป่าตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย จึงนำมาสู่แนวคิดในการรักษาและอนุรักษ์ป่าไม้ ในช่วงยุคต่อมา

2.4 ยุคการตื่นตัวด้านสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 – 2540

ก่อนทศวรรษที่ 2530 ในปี พ.ศ. 2517 นั้น รัฐบาลได้ประกาศให้พื้นที่ “มือจะคี” แห่งนี้เป็น เขตพื้นที่ป่าสงวน และในปี พ.ศ. 2528 ก็ได้มีการประกาศให้เขตพื้นที่บริเวณนี้เป็นเขตการพัฒนาลุ่มน้ำ 1A ซึ่งทำให้การใช้ทรัพยากรในพื้นที่นั้นถูกจำกัดไปด้วย การกำหนดหรือประกาศเขตพื้นที่อนุรักษ์นั้นส่วนหนึ่งมาจากแนวคิดหรือวาทกรรมที่รัฐสร้างให้ชาวเขา (คำที่รัฐใช้เรียกชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในสมัยนั้น) ว่าเป็นผู้ทำลายป่า ทำไร่เลื่อนลอย ตัดไม้ เผาและแผ้วถางป่า ทำให้ป่าในประเทศนั้นลดลงอย่างรวดเร็วประกอบกับแนวคิดในการใช้ทรัพยากร ที่รัฐเห็นว่าควรจะใช้ป่าให้ได้ประโยชน์สูงสุด จึงนำมาสู่การทำให้ระบบนิเวศในเขตป่านั้นสูญเสียเป็นอย่างมาก

กระแสการพัฒนาประเทศในรูปแบบข้างต้นนั้นส่งผลกระทบเป็นอย่างมากต่อทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ชาวบ้านผู้ที่ต้องใช้น้ำจากห้วยที่อยู่ด้านล่างของการก่อสร้างถนนนั้นเล่าให้ฟังถึงปัญหาจากการก่อสร้างถนนในเขตภูเขาว่า ก่อให้เกิด “ตะกอนดินทราย” ไหลลงสู่แม่น้ำสาขาและแม่น้ำแม่แจ่ม ทำให้วังปลาทั้งหมดเริ่มตื้นเขิน และสูญสลายไปในที่สุด ต้นน้ำที่เคยมีอาหารอุดมนั้นก็เปลี่ยนไปไม่เหมือนเช่นแต่

⁵ ฉัตรแก้ว เทียนแก้ว, “ป่าสนแสนไร่และกะเหรี่ยงบ้านวัดจันทร์ใครคือผู้กุมชะตากรรม”, *สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์* 5(2536):

ก่อน สถานการณ์เช่นนี้ไม่ได้เกิดขึ้นที่บริเวณพื้นที่แห่งนี้เพียงแห่งเดียว หากแต่ในช่วงยุคดังกล่าวนั้นเกิดวิกฤตทางด้านธรรมชาติทั่วทุกพื้นที่ในประเทศไทย ชาวบ้านหรือคนในชนบทที่เป็นเจ้าของพื้นที่เริ่มมีความตื่นตัวในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งความคิดเกี่ยวกับสิทธิและความสามารถในการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนเองนั้นเกิดขึ้นในยุคนี้เช่นกัน

การตื่นตัวด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่สำคัญในพื้นที่นี้ถือการร่วมมือกันของชาวปกากะญอเพื่อต่อต้านองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (ออป.) ซึ่งมีความเห็นว่าจะนำเอาไม้สนที่เสื่อมโทรมนั้นมาใช้ประโยชน์เพื่อพัฒนาหมู่บ้าน การดำเนินงานในครั้งนี้มีแผนการที่สำคัญ คือ การแบ่งพื้นที่ทั้งหมดออกเป็นแปลง แปลงละ 4,000 ไร่ เพื่อทำการตัดไม้ในแต่ละปี และทำการปลูกป่าทดแทนขึ้นมาใหม่และเปลี่ยนการให้ความหมายจากพื้นที่ป่าสนเป็นสวนป่าหรือวนเกษตร⁶ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2526 หลังจากคณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติให้ ออป. เข้าดำเนินงานในพื้นที่ ออป. จึงมาเยือนป่าสนพร้อมอุปกรณ์ในการตัดไม้ และคนงานทำไม้จากที่อื่น รวมทั้งมีการสร้างถนนสำหรับการชักลากท่อนไม้ ไม้สนจำนวนนับพันต้นจึงถูกตัดและชักลากออกจากพื้นที่บ้านวัดจันทร์ ในปี พ.ศ. 2532 ออป. ได้ให้บริษัท JAAKKO POYRY จากประเทศฟินแลนด์ ซึ่งมีความชำนาญในการทำไม้สนเข้ามาสำรวจและตั้งโรงเลื่อยขึ้น ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 151,250 ไร่ พื้นที่ดังกล่าวนี้มีสภาพเป็นพื้นที่ป่า ปกคลุมไปด้วยป่าสนสองใบและสนสามใบ ป่าสนผสมป่าเต็งรังและป่าดิบเขา⁷

ความเปลี่ยนแปลงที่ชาวบ้านพบเห็นเป็นครั้งแรกเกิดขึ้นทันทีในช่วงฤดูฝนเมื่อมีน้ำท่วมมากกว่าปกติ เนื่องจากไม่มีต้นไม้คอยพยุงความแรงของน้ำไว้ ผลกระทบเหล่านี้เป็นแรงผลักดันสำคัญที่ก่อให้เกิดกระแสความตื่นตัวในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรของท้องถิ่น จนกระทั่งนำมาสู่การต่อสู้คัดค้านการก่อตั้งโรงเลื่อย⁸ ของชาวบ้านในท้องถิ่น ในช่วง ปี พ.ศ. 2534-2535

กระแสการคัดค้านการทำไม้บริเวณป่าสนวัดจันทร์นั้นขยายวงกว้างไปอย่างมาก เนื่องจากป่าสนวัดจันทร์นั้นเป็นป่าต้นน้ำ หากระบบนิเวศในส่วนนี้สูญเสียไปก็จะส่งผลกระทบในบริเวณกว้าง ดังนั้นการต่อสู้จึงนำมาสู่การรวมตัวของกลุ่ม และเครือข่ายที่ประกอบไปด้วยชาวปกากะญอมือजेकी ชาวบ้านใน

⁶ อ้างแล้วในเชิงอรรถที่ 3

⁷ รุจ เรืองมณี, “กะเหรี่ยงบ้านวัดจันทร์กับป่าสนแสนไร่”, *สารคดี* 8(2536): 136.

⁸ เรื่องเดียวกัน หน้า 126-140

อำเภอแม่แจ่ม รวมทั้งนักพัฒนาองค์กรเอกชน นักวิชาการ นักศึกษา และสื่อมวลชนจำนวนมากที่ให้การสนับสนุนในเรื่องนี้ ประกอบกันขึ้นเป็นเครือข่ายหรือกลุ่มที่เรียกตนเองว่า “กลุ่มฮักเมืองแจ่ม” มีจุดประสงค์เพื่อรวมชาวบ้านในอำเภอแม่แจ่มในการเข้ามามีส่วนร่วมและกำหนดทิศทางการพัฒนาที่เป็นไปอย่างสอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน

กระแสการขับเคลื่อนและเรียกร้องเพื่อปกป้องป่าสนครั้งนี้ได้นำมาสู่การรวมตัวในการจัดตั้งเครือข่ายชาวบ้านที่ทำงานโดยยึดหลักสิทธิในการจัดการและพัฒนาที่เป็นหลักโดยชุมชนจำนวนมากในบริเวณพื้นที่ต้นน้ำแม่แจ่ม เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน ได้แก่ สมาคมปกากะญอเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม, โครงการแควแม่แจ่ม, มูลนิธิรักษ์ไทย, มูลนิธิภูมิปัญญาชาติพันธุ์ เครือข่ายกะเหรี่ยงเพื่อวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม และองค์กรด้านศาสนา เป็นต้น หลักการในการทำงานขององค์กรเหล่านี้คือการดำเนินกิจกรรมโดยยึดหลักชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา เช่น การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การศึกษา วัฒนธรรม การส่งเสริมอาชีพ เป็นต้น องค์กรเหล่านี้มีภาพพจน์เป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคม เสริมสร้างความเข้มแข็งให้องค์กรชาวบ้านสามารถพึ่งพาตนเองได้ รวมทั้งยังได้เปิดพื้นที่ให้กับชาวบ้านได้รับโอกาสในการศึกษาเรียนรู้กระบวนการพัฒนาที่มีความหลากหลาย เพื่อที่จะเลือกรับและนำมาใช้ในการดำรงอยู่ ต่อรองหรือจัดระบบความสัมพันธ์แบบใหม่ๆ ระหว่างชุมชนกับรัฐและชุมชนกับชุมชนอย่างเท่าเทียม กระแสและแนวคิดในเรื่องของสิทธิชุมชนที่เกิดในสังคมไทยขณะนั้นจึงเป็นแรงผลักดันที่สำคัญที่ก่อให้เกิดแนวคิดเรื่อง “สิทธิชุมชน” และอำนาจการจัดการของท้องถิ่นด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในรัฐธรรมนูญ ปี 2540

2.5 ยุคการเข้ามาของระบบราชการ พ.ศ. 2540-ปัจจุบัน

ตั้งแต่ ปี 2540 เป็นต้นมา การผลักดันในเรื่องสิทธิและความสามารถในการจัดการทรัพยากรของชุมชนนั้นนำมาสู่ รัฐธรรมนูญฉบับ ปี 2540 ที่ให้ความสำคัญเรื่อง “สิทธิของชุมชน” ในการจัดการทรัพยากรของชุมชน ซึ่งระบุไว้ในมาตราที่ 46 ได้ส่งผลมาสู่การปรับเปลี่ยนและปฏิรูประบบการปกครองท้องถิ่น รวมทั้งยังได้มีการยกระดับโครงสร้างการปกครองที่มีสุขาภิบาลในจังหวัดต่างๆ มาเป็นองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.), องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ตาม พรบ.การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น การปรับโครงสร้างอำนาจในลักษณะนี้ทำให้ระบบราชการนั้นขยายอำนาจเข้าไปมีบทบาทในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นในส่วนการปกครองซึ่งมีผู้ใหญ่บ้านและกำนันมาก่อนแล้วตั้งแต่อดีตและในส่วนของการพัฒนาที่มี อบจ. และ อบต. ให้การสนับสนุนและดูแลในเรื่องนี้มากยิ่งขึ้น

ในปี พ.ศ. 2540 มีการจัดตั้ง อบจ. และ อบต. รุ่นแรกของพื้นที่มือเจคี ทำให้ระบบราชการหรือโครงสร้างอำนาจรัฐนั้นเริ่มเข้ามาในพื้นที่ซึ่งนำมาสู่แนวคิดในการจัดโครงสร้างการปกครองใหม่ขึ้นใน 3 ตำบล คือ ตำบลวัดจันทร์ ตำบลแจ่มหลวงและตำบลแม่แดด ให้ยกระดับสถานะเป็นอำเภอใหม่เพื่อจะได้สะดวกในการเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐาน รวมถึงระบบราชการหรือโครงสร้างการปกครอง ที่รัฐยังมาไม่ถึง เนื่องจากบริเวณพื้นที่แห่งนี้อยู่ไกลจากตัวอำเภอแม่แจ่ม การเดินทางนั้นจึงยากลำบาก หากแต่แนวคิดในการแบ่งแยกเป็นอำเภอใหม่ในการปกครองนั้นก็ต้องระงับไปเมื่อมีวิกฤตเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540

บริการของรัฐในโครงสร้างการปกครองแบบใหม่นั้นเริ่มเข้ามาในพื้นที่มือเจคีอย่างเป็นทางการในช่วงปี พ.ศ. 2550 เมื่อมีการก่อตั้งของโรงพยาบาลเฉลิมพระเกียรติบ้านวัดจันทร์ขึ้น ซึ่งโรงพยาบาลแห่งนี้เป็นจุดเริ่มต้นของระบบราชการแบบส่วนกลาง ต่อมา ในวันที่ 2 ธันวาคม ปี พ.ศ. 2551 คณะรัฐมนตรีเห็นว่าพื้นที่ตำบลวัดจันทร์ ตำบลแม่แดด และตำบลแจ่มหลวง แห่งอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ นั้นเป็นพื้นที่ทุรกันดาร การบริการติดต่อขอรับบริการต่างๆ จากหน่วยงานรัฐนั้นปั่นป่วนด้วยความยากลำบาก จึงเห็นชอบที่จะแยกพื้นที่ดังกล่าวมาจัดตั้งเป็นอำเภอใหม่ โดยได้รับนามพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ พระราชทานว่า “อำเภอภักดีพัฒนา” จัดตั้งเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2552 เป็นเขตการปกครองในระดับอำเภอลำดับที่ 25 ของจังหวัดเชียงใหม่ และลำดับที่ 878 ของประเทศไทย

การจัดตั้งอำเภอในบริเวณที่แห่งนี้เป็นการขยายอำนาจอีกครั้งหนึ่งมาสู่พื้นที่ทางวัฒนธรรมของชาวปกากะญอที่อยู่ในบริเวณพื้นที่แห่งนี้มายาวนาน ในแง่หนึ่งของการแยกตัวออกเป็นอำเภอใหม่ของพื้นที่ทั้ง 3 ตำบลนั้นมีข้อดีในการบริหาร ติดต่อราชการ รวมทั้งในการเข้าถึงบริการของรัฐ แต่ในทางกลับกันการเข้ามาของโครงสร้างอำนาจแบบใหม่นี้ก็นำมาสู่ความเปลี่ยนแปลงของชุมชนบริเวณพื้นที่แห่งนี้เป็นอย่างมาก

ความคิดในการจัดตั้งเป็นอำเภอใหม่นั้นมาพร้อมกับแนวคิดในการเปิดพื้นที่อำเภอภักดีพัฒนาให้เป็นที่รู้จักของคนภายนอกมากขึ้น ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2551 คณะรัฐมนตรีจึงมีแนวคิดในการวางนโยบายการท่องเที่ยวที่พยายามจะผลิตพื้นที่บริเวณมือเจคีให้กลายเป็นเมืองปาย แห่งที่ 2 ก็เพื่อทดแทนเมืองปายแหล่งท่องเที่ยวอดนิมขของเมืองไทยที่กำลังเสื่อมโทรมจากกระแสการท่องเที่ยวของชนชั้นกลางในสังคมไทย

พื้นที่สำหรับการเป็นแหล่งท่องเที่ยวในอนาคตนั้นถูกวางไว้โดยการสร้างรีสอร์ทเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นรีสอร์ทของทั้งโครงการหลวงและ ออป. อย่างไรก็ตามมีการรวมทุนระหว่างชาวบ้านและนายทุนจากข้างนอก เกิดขึ้นตั้งแต่ในช่วง พ.ศ. 2547 แล้วคือรีสอร์ท “เลอมุแจ๊ะคีรีสอร์ท” และ ปกา

เกาะงูโฮม ที่ตั้งขึ้นในพ.ศ.2552 โดยนักธุรกิจชาวไทยที่สมรสกับชาวต่างชาติสัญชาติมาเลเซีย เนื่องจากสภาพแวดล้อมบริเวณอำเภอภักดีพัฒนาแห่งนี้ ที่มีภูมิอากาศที่เย็นสบายประกอบกับภูมิประเทศที่เป็นเนินเขา มีป่าสนสองใบและสามใบสลับกันตลอดเส้นทาง ทั้งยังมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชาวปกาเกอะญอที่อยู่อาศัยในบริเวณนี้ ด้วยคุณสมบัติและความสวยงามของพื้นที่บริเวณนี้ ทำให้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย รับแรงโนยบายที่จะเปิดอำเภอภักดีพัฒนาให้กลายเป็นปลายทางแห่งที่ 2 เพื่อตอบสนองรสนิยมการท่องเที่ยวแบบ “โรแมนติก” ของชนชั้นกลางในปัจจุบัน จึงไม่น่าแปลกที่แนวคิดในการเร่งพัฒนาพื้นที่บริเวณนี้ให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวจะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

ไม่เพียงเท่านั้น ในทางระบบการปกครอง รัฐเองยังมีแนวคิดในการวางแผนให้อำเภอภักดีพัฒนาเป็นอำเภอต้นแบบ อำเภอในฝันเป็นพื้นที่จินตนาการร่วมที่มีลักษณะพิเศษคือมีความหลากหลายทางวิถีชีวิตและชาติพันธุ์อยู่ในพื้นที่บริเวณนี้ นั่นคือ ปกาเกอะญอ ม้ง และ ลีซู ซึ่งหลักการที่สำคัญของการเป็นอำเภอต้นแบบคือ “การมีส่วนร่วม” ของประชาชนภายในพื้นที่ รวมทั้งมีการวางแผนการวางผังเมืองในรูปแบบใหม่ตามที่ราชการกำหนด ใน 5 หมู่บ้านคือ 1.บ้านแม่ตะละม้ง 2.บ้านใหม่พัฒนา 3.บ้านกิ้วโป่ง 4.บ้านวัดจันทร์ และ 5.บ้านเสาแดง

การเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงที่กล่าวมาแล้วข้างต้นทำให้ชาวบ้านบางส่วน ตระหนักว่าความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นนั้นจะทำให้อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเปลี่ยนแปลงไป จึงนำไปสู่การจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายชุมชนชาวบ้าน โดยมีการนำแนวคิดการวางโครงสร้างกลยุทธ์ในการดำเนินงานของชาวปกาเกอะญอเป็นต้นแบบ เกิดขึ้นภายใต้ชื่อ “สภาแอะมือเจละคี” หรือ “สภารักดินน้ำแม่แ่ม” โดยสภาแอะมือเจละคินั้นมีหลักการในการดำเนินงานเพื่อเชื่อมโยงและต่อรองอำนาจระหว่างรัฐราชการและชาวบ้านในพื้นที่บริเวณต้นน้ำแม่แ่ม

ท่ามกลางสถานการณ์ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทำให้ชาวบ้าน “มือเจละคี” ตระหนักว่ากระแสการพัฒนานั้นจะต้องเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน ให้ความสำคัญของชาติพันธุ์ต่างๆ ยังคงดำรงอยู่ไม่ว่าจะเป็นปกาเกอะญอ ม้ง และ ลีซู ก็ตาม เพื่อเผชิญหน้ากับสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ชาวบ้านในพื้นที่บริเวณต้นน้ำแม่แ่มจึงมีการปรับตัว ปรับวิธีการและมีการเรียนรู้ให้เท่าทันโลกมากยิ่งขึ้น หากแต่ยังคงดำรงซึ่งวิถีชีวิตแบบชนเผ่าดั้งเดิมอยู่ การปรับตัวของชาวบ้านบริเวณนี้เห็นได้จากการจัดโครงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่ไม่ทำให้ระบบนิเวศและความสมดุลของพื้นที่บริเวณนี้หายไป และในปี พ.ศ. 2554 นี้เอง ก็ได้มีการจัดตั้งศูนย์ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยได้รับการสนับสนุนจากนักวิชาการและพัฒนาชุมชน โดยมีคณะนักวิจัย จากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ให้การสนับสนุน ทั้งยังมี

โฮมสเตย์ของชาวบ้าน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศใน โครงการ “บ้านเล็กในป่าใหญ่” ที่บ้านก้วโป่ง ซึ่งเป็น แนวคิดในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางสถานการณ์และความเปลี่ยนแปลงที่ยังคงดำเนินไปอย่างรวดเร็ว หาก ชุมชนยังคงมีความต้องการที่จะรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนให้ยังคงอยู่ ดังนั้นสิ่งที่สำคัญก็คือ ชุมชนจะต้องตอบคำถามว่าจะรับมือ หรือเผชิญหน้ากับสถานการณ์และความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นใน อนาคตอย่างไร รวมทั้งคนในชุมชนหรือเครือข่าย องค์กรภายในชุมชนดังกล่าวนั้นจะใช้เครื่องมืออะไร เพื่อที่จะสร้างความเข้มแข็ง สร้างอำนาจให้การต่อรองให้แก่ชุมชนและเพื่อดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ทางชาติ พันธุ์ที่ชุมชนเรียกหานั้นให้ยังคงอยู่อย่างยั่งยืน

บทที่ 3

ระบบนิเวศ การจำแนกพื้นที่และความหมาย

3.1. ระบบนิเวศพื้นที่ “ในระหว่าง”

ระบบนิเวศภาคเหนือของประเทศไทยแบ่งออกได้เป็นสองระบบ คือ พื้นที่สูงและที่ราบ (Highland/Upland and lowland) โดยพื้นที่สูงเป็นพื้นที่ที่มีป่าไม้และเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่ไหลลงมาสู่พื้นที่ราบระหว่างหุบเขา ลักษณะของระบบนิเวศที่เป็นคู่ตรงกันข้ามเช่นนี้มักจะนำไปสู่ข้อสังเกตว่าด้วยความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้คนที่อยู่บนที่สูงและที่ราบ คนที่อยู่บนที่สูงมักจะถูกมองว่าเป็นกลุ่มคนที่ยังล้าหลัง อนุรักษ (Uncivilized, Savage) ในขณะที่คนพื้นที่ราบ เป็นผู้ที่มีอารยะหรือผู้ที่มีระดับการพัฒนาสูงกว่า (Civilized) อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า Edmund Leach (1954) ได้เคยกล่าวถึงระบบนิเวศที่แตกต่างกันสองลักษณะดังกล่าวนี้ และให้ข้อสังเกตว่า กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยในพื้นที่สูงในตอนเหนือประเทศของพม่า อันได้แก่ชาวคะฉิ่น (Kachin) มีวัฒนธรรมการปลูกข้าวไร่ นับถือสิ่งเหนือธรรมชาติและมีระบบโครงสร้างสังคมแบบเสมอภาค (Equalitarian) ในขณะที่ชาวจาน (Shan) มักอาศัยในบริเวณพื้นที่ราบ มีระบบชลประทานขนาดเล็กที่ใช้ควบคุมน้ำเพื่อปลูกข้าวนาดำ นับถือศาสนาพุทธและมีโครงสร้างทางสังคมแบบช่วงชั้น (Hierarchical) Leach ไม่ได้มองระบบนิเวศว่าเป็นตัวกำหนดวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองอย่างตายตัวแบบสาร์ตานิยม แต่มีข้อสังเกตว่า การสลับแบบแผนการดำเนินชีวิตระหว่างคนทั้งสองกลุ่มเกิดขึ้นได้ นั่นคือ คะฉิ่นอพยพลงมาอยู่ในที่ราบ ปลูกข้าวนาดำ นับถือศาสนาพุทธ ในขณะที่จานอาจจะอพยพไปอยู่บนที่สูงและรับเอารูปแบบสังคมแบบเสมอภาคมาเป็นโครงสร้างทางสังคมของตน

การจำแนกแบบคู่ตรงกันข้ามแบบนี้ อาจจะกลายเป็นอุปสรรคในการทำความเข้าใจวิถีชีวิตของคนบนที่สูง ทำให้มองปรากฏการณ์อย่างตายตัว บริเวณพื้นที่สูงมีความแตกต่างหลากหลายและมีลักษณะเฉพาะที่ควรจะต้องกล่าวถึง เช่น บนพื้นที่สูง ก็มีระบบนิเวศย่อยที่เป็นต้นน้ำลำธาร มีป่าที่มีลักษณะแตกต่างออกไปตามระดับความสูง บางแห่งมีความเจริญและพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือเป็นพื้นที่ชายแดนที่มีช่องทางการค้าติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน พื้นที่สูงอาจจะมีความสูงที่แตกต่างกันไม่เหมือนกันทั้งหมด เช่น เป็นพื้นที่ระดับสูงปานกลางหรือ Upland ซึ่งอยู่ระหว่างพื้นที่สูงและพื้นที่ราบลุ่มในหุบเขา Hayami (2004) เรียกพื้นที่ในลักษณะนี้ว่าพื้นที่ “ในระหว่าง” (Intermediate) และตั้งข้อสังเกตว่าเป็นพื้นที่หรือระบบนิเวศที่ชาวปกากะญอในภาคเหนือของประเทศไทยมักจะเลือกตั้งบ้านเรือน โดยอาศัยประโยชน์จากป่าในพื้นที่บนภูเขาทำ “ไร่หมุนเวียน” ปลูกข้าวไร่และปรับพื้นที่ริมลำห้วยให้เป็นแปลงนา

เพื่อปลูกข้าวนาดำ อาศัยน้ำฝน หรือน้ำจากลำห้วยไหลหล่อเลี้ยงนาข้าวที่ลดหลั่นกันตามระดับ การปรับเข้าตัวเข้ากับระบบนิเวศในพื้นที่ “ในระหว่าง” แบบนี้ จึงมีลักษณะที่แตกต่างไปจากกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มอื่นๆ เช่น ม้ง ลิซุ อาข่า ลาหู่ ซึ่งเลือกตั้งบ้านเรือนบนพื้นที่สูงบนภูเขา ปลูกข้าวไร่ ในขณะที่ชาวไทยพื้นราบส่วนใหญ่อาศัยที่ราบลุ่มตั้งบ้านเรือน สามารถควบคุมน้ำด้วยระบบชลประทานขนาดเล็กเพื่อการปลูกข้าวนาดำ

อำเภอภักดีชุมพล ตั้งอยู่บริเวณที่เป็นพื้นที่ “ในระหว่าง” ซึ่งมีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 800-1,000 เมตร อุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าสนและป่าไม้เบญจพรรณ ระบบนิเวศของอำเภอภักดีชุมพลเป็นแหล่งต้นน้ำ ประกอบด้วยลำห้วยเล็กๆ ที่ไหลรวมเป็นน้ำแม่แจ่ม ซึ่งไหลสู่ทิศใต้ผ่านอำเภอแม่แจ่มลงสู่แม่น้ำปิงที่สบแม่แจ่ม ชาวปกาเกอะญอเรียกบริเวณดังกล่าวนี้ว่า “มือจะคี” หรือ “มือสะคี” (หรือต้นน้ำแม่แจ่ม) เช่นเดียวกับชาวปกาเกอะญอโดยทั่วไป ชาวปกาเกอะญอในอำเภอภักดีชุมพลนิยมตั้งหมู่บ้านขนาดประมาณ 40-60 หลังคาเรือน ใกล้ลำห้วยขนาดเล็ก และอาศัยที่ราบริมห้วยเป็นที่ปลูกข้าวนาดำ บางหมู่บ้านที่มีพื้นที่ราบกว้างพอมักจะปรับพื้นที่เป็นนาขั้นบันได ส่วนพื้นที่ป่าบนภูเขาใช้เป็นที่ทำไร่หมุนเวียนเพื่อผลิตข้าวสำหรับบริโภคในครัวเรือน (แต่ปัจจุบัน มีหลายหมู่บ้าน ไม่สามารถทำไร่หมุนเวียน เพราะขัดกับนโยบายของกรมป่าไม้) เมื่อชุมชนเติบโตมีขนาดใหญ่ขึ้น ก็มักจะแยกหมู่บ้านออกไปหาที่ตั้งหมู่บ้านใหม่ใกล้ลำห้วยอีกแห่งหนึ่งที่ห่างออกไปไม่กี่กิโลเมตร ดังเช่น บ้านโป่งขาวซึ่งเป็นหมู่บ้านเก่าแก่เมื่อมีขนาดใหญ่ขึ้น จึงแยกออกไปตั้งหมู่บ้านใหม่ที่บ้านห้วยฮ่อม หนองแดง วัดจันทร์ สันม่วง ฯลฯ ชาวบ้านได้อธิบายว่าหมู่บ้านใดมีขนาดใหญ่เกินไป คือเกินกว่า 40-60 หลังคาเรือน ถือว่าไม่ดี จะมีโรคระบาดหรือมีเหตุร้ายเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ดังนั้น จึงต้องแยกหมู่บ้านออกไปตั้งบ้านใหม่ หากพิจารณาจากระบบนิเวศย่อยริมลำห้วยที่ชาวปกาเกอะญอใช้ประโยชน์อยู่ ก็น่าจะมีเหตุผลมากทีเดียว เพราะทรัพยากรธรรมชาติในระบบนิเวศเช่นนี้ย่อมไม่มีเพียงพอสำหรับรองรับผู้คนที่มีมากกว่า 40-60 หลังคาเรือนได้ นอกจากนี้ ประเพณีของชาวปกาเกอะญอในการให้สิทธิในการใช้ที่ดินของคนนอกหรือสมาชิกของชุมชนที่ย้ายออกไปอยู่หมู่บ้านอื่นแล้ว แต่ยังต้องการใช้ที่ดินในหมู่บ้าน ยังมีกฎเกณฑ์ที่สลับซับซ้อน จนกลายเป็นเงื่อนไขที่ทำให้คนเหล่านี้ไม่สามารถจะใช้ที่ดินในหมู่บ้านได้ แต่อย่างไรก็ดี มีหมู่บ้านปกาเกอะญอหลายหมู่บ้านในอำเภอภักดีชุมพลที่มีจำนวนครัวเรือนที่มากกว่า 60 ครัวเรือน แต่ไม่สามารถจะแยกออกไปตั้งชุมชนใหม่ได้

ลักษณะเด่นของระบบนิเวศในอำเภอภักดีชุมพลที่สามารถสังเกตเห็นได้ ก็คือ พื้นที่ภูเขาที่ปกคลุมด้วยป่าไม้เบญจพรรณ โดยมีป่าสนสองใบและสนสามใบเป็นต้นไม้หนาแน่นกว่าไม้พันธุ์อื่นๆ นับว่าพื้นที่ป่าสนธรรมชาติผืนใหญ่ที่สุดของประเทศไทย ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 151,250 ไร่ ป่าสนในอำเภอภักดีชุมพลแบ่งออกเป็นป่าสน 2 ลักษณะคือ ป่าสนผสมป่าเต็งรัง ซึ่งอยู่ในระดับความสูงต่ำกว่า

700-1300 เมตร มีความอุดมสมบูรณ์ดินต่ำ เป็นดินปนทรายและหิน ส่วนป่าสนชนิดที่สอง เป็นป่าสนผสม ป่าดิบเขา ซึ่งมีความชื้นในดิน และมีความอุดมสมบูรณ์ของหน้าดินมากกว่า และมีไฟป่าเกิดขึ้นในป่า ประเภทนี้น้อยกว่าประเภทแรก (สุนทร คำของ 2544) ป่าสนทั้งสองประเภท ไม่มีแต่เพียงไม้สนอย่างเดียว แต่ยังเป็นป่าที่มีไม้ชนิดอื่นหลากชนิด ป่าบางแห่งมีไม้บางชนิดเป็นไม้เด่น เช่น เต็ง รัง เหียง นอกจากนั้น ยังมีไม้อื่นๆ เช่น ก่อ รัก มะขามป้อม มะม่วงป่า ฯลฯ รวมประมาณ 50 กว่าชนิด มีพืชผัก เช่น ต้นปื้มเป้งที่ชาวบ้านนำเอายอดไปทำอาหาร มีเห็ดชนิดที่ออกตามฤดูกาล เช่น เห็ดเผาะ เห็ดไข่แดง เห็ดไข่ขาว เห็ดลม เห็ดฟาน เห็ดขมิ้น ฯลฯ ซึ่งมักจะมีพ่อค้าภายนอกขึ้นมารับซื้อเป็นจำนวนมาก ไม้สนทั้งสองชนิดเป็นไม้ที่มีเนื้อไม้สวยงาม ชาวบ้านมักนำมาใช้ในการสร้างบ้านเรือน มีความแข็งแรง บางหมู่บ้านพบว่า ชาวบ้านใช้ไม้สนในการสร้างโครงสร้างบ้านถึง 80 % (สุวิธาน 2550) ส่วนประโยชน์ทางเศรษฐกิจอีกด้านหนึ่งก็คือ เจริญน้ำมันสน (Turpentine Oil) เพื่อใช้ผสมเป็นน้ำมันทาเฟอร์นิเจอร์และการเจาะยางไม้ (Resin) ซึ่งนำมาใช้ในการอุดและทาเครื่องเงิน นอกจากนั้น ชาวบ้านนิยมตากโคนต้นเพื่อนำมาเป็นเชื้อไฟในการก่อไฟโดยเฉพาะในฤดูฝน (หรือที่นิยมเรียกกันในภาษาไทยวนว่า “ไม้เกียะ”) รวมทั้งตากเปลือกไม้ก่อก่อเพื่อใช้กินกับหมาก ในอดีต ไม้เกียะและเปลือกก่อก่อเป็นสินค้าจากป่าที่นำลงมาขายในตลาดในพื้นที่ราบเป็นจำนวนมาก แต่ปัจจุบัน ความต้องการของป่าทั้งสองชนิดนี้ลดน้อยลงมาก แต่ก็ยังพอหาได้จากตลาดในท้องถิ่น ป่าสนผสมป่าดิบเขานี้เป็นป่าที่มีไฟป่าเกิดขึ้นน้อย ชาวกะเหรี่ยงส่วนใหญ่นิยมใช้เป็นพื้นที่ปลูกข้าวไร่ ส่วนป่าสนผสมป่าเต็งรัง ชาวบ้านไม่นิยมใช้เป็นพื้นที่ในการปลูกข้าวไร่ แต่นิยมใช้พื้นที่ขนาดเล็กริมห้วย หรือที่ลาดชันสูงกว่าเล็กน้อยเป็นพื้นที่ในการปลูกข้าวและปลูกพืชชนิดอื่น

นอกจากระบบนิเวศป่าสนที่อยู่บนเขาที่มีความลาดชันสูงในระดับ 800-1,000 เมตรแล้ว พื้นที่ในราบระหว่างภูเขาใกล้ร่องห้วยลำธารขนาดเล็กที่ชาวปกากะญอในอำเภอภักดีชุมพลใช้ประโยชน์ในการตั้งบ้านเรือนและปรับเป็นที่นาขั้นบันไดสำหรับปลูกข้าวนาดำ โดยทำเหมืองฝายขนาดเล็กที่ชาวปกากะญอได้เรียนรู้จากคนไทยวนนำมาใช้เพื่อผันน้ำจากลำห้วยเข้าสู่ไร่ บางส่วนที่เป็นพื้นที่ที่มีระดับสูงขึ้นไปจากร่องห้วยลำธารก็ใช้ประโยชน์ในการปลูกพืชผักต่างๆ ไม้ผล ไม้ไผ่ ฯลฯ บางหมู่บ้านมีหนองน้ำที่ใช้กักเก็บน้ำไว้ในในการเกษตร บริเวณที่ลุ่มริมห้วยเหล่านี้มีความชื้นเพราะมีน้ำไหลตลอดปี และมีความอุดมสมบูรณ์จากตะกอนดินและปุ๋ยธรรมชาติที่ถูกชะล้างลงมาจากภูเขา ลำห้วยขนาดเล็กเหล่านี้ไหลเชื่อมต่อกันเป็นห้วยขนาดใหญ่ รวมกันเป็นน้ำแม่แจ่มที่ไหลลงไปตามทิศใต้ หล่อเลี้ยงทุ่งนาในที่ราบหุบแม่แจ่ม ที่ชาวปกากะญอและชาวไทยวนอาศัยในการดำรงชีวิตมาโดยตลอด ลำห้วยจึงมีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิต เพราะชาวบ้านสามารถใช้น้ำในการทำนา ปลูกพืชผักสวนครัวต่างๆ รวมทั้งใช้ในการอาบน้ำและ

ซักล้างเสื้อผ้า เป็นแหล่งน้ำให้แก่สัตว์เลี้ยงอันได้แก่วัวควายที่เลี้ยงไว้ใช้งานหรือเลี้ยงเพื่อสะสมทุน โดยจะขายเมื่อมีความจำเป็นในการใช้เงินก้อน

หากพิจารณาจากลักษณะทางนิเวศของอำเภอกัลยาณิวัฒนา ที่เป็นลุ่มน้ำแม่แจ่มตอนบน อาจจะแบ่งออกได้เป็นสามลุ่มน้ำย่อย แต่ละลุ่มน้ำย่อย ประกอบด้วยลำห้วยสายเล็กจำนวนหลายสิบห้วย ที่ไหลจากภูเขาลงตามร่องน้ำ ตั้งแต่เหนือสุดของอำเภอกัลยาณิวัฒนาที่ติดกับอำเภอปาย แม่ฮ่องสอน และอีกสองลุ่มน้ำย่อยที่อยู่ด้านทิศตะวันตก และตะวันออกเฉียงใต้ ติดกับอำเภอสะเมิง ในแต่ละลุ่มน้ำที่มีลำห้วยเล็กๆเหล่านี้เป็นที่ตั้งชุมชนตามธรรมชาติของชาวปกาเกอะญอ จะเห็นได้ว่าชื่อหมู่บ้านเหล่านี้ในภาษาปกาเกอะญอจะตั้งตามชื่อลำห้วย มักพบว่ามีการใช้คำว่า “คี” ซึ่งแปลว่าต้นน้ำหรือ “โคล” ซึ่งหมายถึงลำน้ำเสมอ เมื่อทางราชการได้ขยายเขตการปกครองเข้ามาในบริเวณนี้ ได้ตั้งเป็นหมู่บ้านเหล่านี้เป็นหมู่บ้านทางราชการ และต่อมารวมอยู่ในเขตปกครองระดับตำบล พร้อมทั้งแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านและกำนันเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบและรายงานต่ออำเภอ

กรณีของตำบลวัดจันทร์ จะพบว่าจะมีหมู่บ้านขนาดเล็กที่กระจายอยู่ทั่วพื้นที่ของตำบลตามริมลำห้วย เช่น บ้านโป่งขาวอยู่ใกล้ห้วยโป่งขาว บ้านหนองแดงอาศัยน้ำจากห้วยหนองแดงและห้วยแม่แจ่ม ซึ่งไหลรวมบรรจบกับห้วยอื่นที่อยู่ถัดลงไป บ้านห้วยฮ่อมมีห้วยฮ่อม ห้วยครกและห้วยเมียงไหลผ่าน บ้านสันม่วงอาศัยน้ำจากห้วยโป่งขาว ห้วยหนองแดงและห้วยแม่แจ่ม ในขณะที่บ้านวัดจันทร์ที่มีที่ราบมากกว่าและเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจ ชาวบ้านบางครัวเรือนที่ทำเกษตรอาศัยน้ำจากห้วยฮ่อมและอ่างเก็บน้ำบ้านห่าง บ้านแจ่มน้อยอาศัยน้ำจากห้วยแม่ฮ้อย โดยมีขุนน้ำที่ไหลมาจากพื้นที่เขตอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ไหลบรรจบกับห้วยแม่แจ่มน้อยทางตอนเหนือของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นลำห้วยหลัก ไหลลงสู่แม่น้ำแม่แจ่มตอนกลาง นอกจากนั้น ยังมีห้วยต้นจ๊ว และห้วยฮวกที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ แต่ในฤดูแล้ง จะมีปริมาณน้ำน้อยไม่พอกับการบริโภค

พื้นที่ในตำบลแจ่มหลวง เป็นพื้นที่ป่าสนบนที่สูงเป็นส่วนใหญ่ สลับด้วยพื้นที่ราบขนาดเล็กประมาณร้อยละ 20 ของพื้นที่ทั้งหมด เป็นที่ทำกินและที่ตั้งของหมู่บ้าน อันได้แก่บ้านห้วยบง บ้านกัวโป่ง บ้านแจ่มหลวง บ้านนาเกลือหอย และบ้านขุนแม่ละอุป บ้านแม่ละอุป ห้วยยาใต้และบ้านห้วยเจียดแห่งหมู่บ้านทั้งหมดนี้ตั้งเรียงรายตามลำห้วยที่ไหลลงสู่แม่น้ำแม่แจ่ม เช่นบ้านห้วยบงตั้งอยู่ใกล้ห้วยห้วยบงและห้วยแซ่เหลือง บ้านกัวโป่งมีน้ำแม่แจ่ม ห้วยเกลือหอยและห้วยบงไหลผ่าน บ้านกัวโป่งมีน้ำแม่แจ่ม ห้วยเกลือหอย และห้วยบงไหลผ่าน บ้านขุนแม่ละอุปมีห้วยตองไหลผ่าน บ้านแม่ละอุปมีห้วยยา ห้วยบง ห้วยตองและห้วยโป่งไหลผ่าน ส่วนบ้านเสาแดง (ซึ่งเป็นบ้านลี้ซู่) ห้วยน้ำดิบ ห้วยเจียดแห้งและห้วยโป่งไหลผ่าน บ้านห้วยเจียดแห้ง มีห้วยเจียดแห้งและห้วยบะบ้าไหลผ่าน เป็นต้น

ในพื้นที่ตำบลแม่แดดซึ่งอยู่ตะวันออกเฉียงใต้ของอำเภอกัลยาณิวัฒนา ติดอำเภอสะเมิง มีบ้านแม่แดดน้อย ซึ่งอาศัยน้ำแม่แดดและห้วยเจียดแห้ง บ้านปกกะโหล่งมีห้วยโป้กะโหล่ง ห้วยน้อยและห้วยกกไหลผ่าน บ้านผาปูนอาศัยห้วยผาปูน ส่วนบ้านห้วยปูน ซึ่งมีที่การปรับที่ริมห้วยเป็นนาขั้นบันไดผืนใหญ่ มีน้ำแม่แดดและห้วยแม่แดดน้อยไหลผ่าน ห้วยทั้งสองนี้ไหลไปรวมกันที่สบแม่แดด ส่วนบ้านแม่ตะละเหนือ แม่ตะละกลาง แม่ตะละใต้ มีน้ำแม่ตะละไหลผ่านทั้งสามหมู่บ้านในการทำนา ยกเว้นบ้านตะลั้งม้งที่ปลูกพืชเงินสด บ้านนะโนซึ่งเป็นห่อมบ้านของแม่ตะละเหนือ มีห้วยน้ำแม่เอะ ห้วยนะโม ห้วยแห้งและห้วยนกโก๊ะไหลผ่าน

อนึ่งลำห้วยเหล่านี้ มีน้ำปริมาณมากและไหลแรงในฤดูฝน แต่ปริมาณน้ำลดลงเล็กน้อยลงในฤดูแล้ง ลำห้วยขนาดเล็กบางห้วยแทบไม่มีน้ำไหลเลย ในห้วยแม่ละอุปและห้วยแม่แดด มีโครงการพลังไฟฟ้าจากพลังน้ำที่สามารถจ่ายไฟให้ใช้ในหมู่บ้านได้

พื้นที่สามตำบลของอำเภอกัลยาณิวัฒนา นี้ แต่เดิมเป็นส่วนเหนือสุดของอำเภอแม่แจ่ม เป็นพื้นที่ที่เดินทางเข้าถึงยากลำบากยิ่ง เป็นพื้นที่ห่างไกลจากตลาดและความเจริญ ในอดีต หากชาวบ้านต้องการติดต่อกับทางราชการ หรือใช้บริการจากโรงพยาบาลของรัฐก็ต้องเดินทางไปอำเภอแม่แจ่ม และต้องพักค้างคืนระหว่างทาง (เส้นทางยาวประมาณ 150 กม.) หากต้องการไปเชียงใหม่ ต้องใช้เวลาเดินทางด้วยเท้าถึง 4-5 วันเต็ม สำหรับเส้นทางค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้า เดิมชาวบ้านมักจะใช้เส้นทางผ่านสะเมิงไปแม่วาง บ้านกาต อำเภอสันป่าตองหรือจอมทอง โดยเอาพริก เนื้อตากแห้งและหนังสัตว์ไปแลกเปลี่ยน ซึ่งเป็นของจำเป็นและไม่สามารถหาได้ในพื้นที่ ต่อมาเมื่อมีถนนตัดจากบ่อแก้วเข้าสู่วัดจันทร์ในปี พ.ศ. 2518 ชาวบ้านจึงหันไปใช้เส้นทางนี้ไปติดต่อกับค้าขายที่บ่อแก้วมากขึ้น เส้นทางการค้าไปยังบ้านกาตจึงได้รับความนิยมน้อยลงอย่างไรก็ดี ชาวบ้านจากบ้านเด่น แจ่มหลวง ซึ่งอยู่ติดก่อนไปทางอำเภอป่าตองมักเดินข้ามภูเขาไปติดต่อกับค้าขายในอำเภอป่าตอง ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ หรืออำเภอขุนยวมในด้านทิศตะวันตก ชาวปกาเกอะญอจากตำบลวัดจันทร์ มักนิยมติดต่อสัมพันธ์กับคนไทยวนในบ้านเมืองแปง อำเภอป่าตอง ปรากฏว่ามีชาวปกาเกอะญอหลายคนได้ออกไปค้าขาย รับจ้าง รวมทั้งแต่งงานกับคนไทยวน (Hayami 2004) ส่วนชาวบ้านในตำบลแม่แดด บ้านแม่ตะละซึ่งมีหมู่บ้านม้ง อยู่เพียง 2 หมู่บ้าน คือบ้านแม่ตะละม้งและบ้านดงสามหมื่น มักจะติดต่อกับหมู่บ้านม้งที่เป็นญาติพี่น้องในอำเภอสะเมิง หลังจากที่โครงการหลวงได้เข้ามาส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจหลังปี พ.ศ. 2522 ได้มีการสร้างถนนสะเมิง-วัดจันทร์และป่าตอง-วัดจันทร์ทำให้สามารถขนส่งผลผลิตการเกษตรเข้าสู่ตลาดในเมืองเชียงใหม่ได้สะดวกขึ้น แต่ถนนจากแม่มาลัย อำเภอแม่แตงถึงป่าตองเพิ่งแล้วเสร็จเมื่อไม่ถึงสิบปีที่ผ่านมา ทำให้ระยะเวลาการเดินทางได้มากขึ้น ปัจจุบันมีรถโดยสารประจำทางขนาดเล็กเดินระหว่างอำเภอกัลยาณิวัฒนา กับเมืองเชียงใหม่ จึงทำให้ชาวบ้านออกมาติดต่อตลาด

ในเมืองได้สะดวกขึ้น ส่วนเส้นทางจากสะเมิง ผ่านบ่อแก้วขึ้นมายังแม่แดด ซึ่งยังเป็นถนนลูกรัง มีนักท่องเที่ยวที่นิยมจักรยานยนต์วิบาก หรือขับรถขับเคลื่อนสี่ล้อใช้เส้นทางนี้เสมอ เพราะมีเส้นทางคดเคี้ยว มีป่าสนและภูมิทัศน์สวยงาม

3.2 การจำแนกพื้นที่และโลกทัศน์ของปกาเกอะญอ

เช่นเดียวกับชาวปกาเกอะญอในพื้นที่อื่น ชาวปกาเกอะญอในอำเภอภักดีชุมพลมีวิธีการจำแนกป่า ที่ดินและทรัพยากรอื่นๆ แตกต่างไปจากนักวิชาการป่าไม้หรือคนนอก คณะนักวิจัยได้เรียนรู้จากชาวปกาเกอะญอว่าพวกเขาไม่ได้จำแนกป่าในมิติของประโยชน์ใช้สอย หรือประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างเดียว แต่เป็นการจำแนกที่ตั้งอยู่บนชุดความคิด หรือโลกทัศน์ที่ให้คุณค่าทางสังคมต่อธรรมชาติ และให้ความเคารพต่อสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ รวมทั้งให้คุณค่าต่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชน อย่างไรก็ตาม การทำความเข้าใจกับระบบคิดหรือโลกทัศน์ของปกาเกอะญอนั้น คณะผู้วิจัยตระหนักว่าเป็นเพียง “ตัวแบบ” (Model) ที่เป็นระบบคิดในเชิงอุดมคติ ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นจริงในระดับปฏิบัติการเสมอไป ตัวแบบนี้อาจจะเกิดขึ้นจริงในบางหมู่บ้านที่ยังคงรักษาวัฒนธรรมปกาเกอะญอแบบเดิมอยู่ แต่อาจจะไม่เกิดขึ้นจริงทุกหมู่บ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปกาเกอะญอในหลายหมู่บ้านได้เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ไปหมดแล้ว การนำตัวแบบนี้มาใช้ก็เพื่อให้เกิดความเข้าใจในระบบการจำแนกธรรมชาติของชาวปกาเกอะญอโดยถือว่าเป็นเพียง “ตัวแบบ” เท่านั้น คณะนักวิจัยตระหนักถึงข้อถกเถียงเรื่อง Karen Consensus (Hayami 2004) และไม่ได้มองปกาเกอะญอว่าเป็นผู้ที่มีวัฒนธรรมและโลกทัศน์ที่ตรงกับตัวแบบทั้งหมด และไม่มีการเปลี่ยนแปลงเลย

กล่าวโดยรวม ชาวปกาเกอะญอมีความเชื่อว่าทรัพยากรธรรมชาติทุกอย่างมีเจ้าของหรือผู้คุ้มครองดูแล ดังที่ชาวบ้านคนหนึ่งได้กล่าวไว้ว่า

“เราเป็นมนุษย์นี้ เราเป็นเพียงผู้อาศัยเขาอยู่ อาศัยเขากิน อาศัยเขาใช้ ทุกอย่างไม่ใช่ของเรา เพราะฉะนั้นเวลาเราจะใช้จะกินหรืออยู่ จะต้องบอกกล่าวแก่เจ้าของผู้ครอบครอง เขาจะได้เมตตาเอ็นดูให้เราอยู่ให้เราใช้ให้เรากินอย่างไม่เดือดร้อน”
(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากบ้านแจ่มน้อย อ่างใน สุวิธาน 2550: 83)

ทัศนะการมองว่าคนปกาเกอะญอเป็นผู้ใช้ป่าและเป็นผู้รักษาทรัพยากรนี้ตรงกับแนวคิดเรื่อง Stewardship ของศาสนาคริสต์ที่มองว่าพระเจ้าเป็นผู้ประทานทรัพยากรให้มนุษย์เป็นผู้ใช้และผู้ดูแลรักษา

และตรงกับคำพังเพยที่ได้ยินบ่อยในปัจจุบันว่า “ผู้ที่อยู่กับป่า ต้องรักษาป่า ผู้ที่กินน้ำ ต้องรักษาน้ำ” ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความรับผิดชอบในการดูแลรักษาธรรมชาติ แสดงถึงความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อธรรมชาติ ผู้นำชาวปกากะญอบ้านหินลาดใน หมู่บ้านที่ได้รับรางวัลโลกสีเขียวและได้รับคัดเลือกเป็น “พื้นที่เขตวัฒนธรรมพิเศษ” ตามมติกรม. 3 สิงหาคม 2553 ได้เคยกล่าวกับคณะผู้วิจัยว่า มนุษย์เมื่อเกิดมาหาได้มีทรัพย์สินสมบัติติดตัวมาไม่ เมื่อตายไป ก็ไม่สามารถนำเอาติดตัวไปได้ ดังนั้น ขณะที่มิมีชีวิตอยู่ ก็ควรจะทำหน้าที่ดูแลรักษาทรัพยากรเหล่านี้ให้ดี และไม่ใช่ว่าเป็นการรักษาป่าเพื่อคนในบ้านหินลาดในเท่านั้น การรักษาป่า ก็จะเป็นประโยชน์ต่อคนทั้งโลก

ชาวปกากะญอที่มีคติความเชื่อดั้งเดิม หรือนับถือศาสนาพุทธมีความเชื่อว่า ดิน น้ำ ป่าต่างก็มีสิ่งเหนือธรรมชาติเป็นเจ้าของและดูแลรักษา เรียกว่า “กะชะ” ในภาษาปกากะญอ ซึ่งอาจจะอนุโลมใช้คำภาษาไทย “เจ้า” หรือ “ผี” หรือ “เทพ” แทนเพื่อหมายถึงสิ่งเหนือธรรมชาตินี้ ปกากะญอเชื่อว่า ธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นต้นไม้ ป่า ลำห้วย หนอง บ่อน้ำ ที่นา ข้าว ฯลฯ แต่ละชนิดหรือประเภท ล้วนแล้วมีเจ้า หรือเทพ หรือผีแต่ละชนิดเป็นเจ้าของและเป็นผู้ดูแล ดังนั้น จึงต่างไปจากความเชื่อของชาวคริสต์ที่ว่า มีพระเจ้าองค์เดียวที่เป็นเจ้าของเหนือสรรพสิ่ง ชาวปกากะญอ ต้องขออนุญาต หรือบอกกล่าวก่อนที่จะตัดป่า ใช้น้ำ เบิกนา “ฮื้อโฮ” ผู้นำด้านพิธีกรรมจะเป็นทำพิธีสื่อสารกับ “กะชะ” ที่เป็นเจ้าของก่อนการเผาไร่ เตรียมการปลูกข้าว หรือปักดำ หรือเลี้ยงผีฝ่าย สำหรับ ปกากะญอที่เป็นคริสต์ ศิษยาภิบาล หรือผู้อาวุโสจะเป็นผู้นำนมัสการขอต่อพระเจ้า

ในระบบคิดของปกากะญอ น้ำและดินประกอบกันเป็นผืนดินหรือพื้นที่ที่ใช้ที่เป็นตั้งบ้านเรือนและเพาะปลูก ดังปรากฏในภาษาปกากะญอที่เรียก ผืนดินหรือพื้นที่ว่า “ชิ กอ” “ชิ” หมายถึงน้ำ “กอ” หมายถึง ผืนดิน หรือแผ่นดิน หมู่บ้านต่างๆ ในกัลยาณิวัฒนาที่ได้กล่าวข้างต้นจึงเป็นผืนดิน ที่มีทั้งน้ำและดิน และมี “เจ้าน้ำเจ้าดิน” หรือ “ชิกะชะ กอกะชะ” ดูแลคุ้มครอง Hayami นักมานุษยวิทยาที่เคยศึกษาชุมชนปกากะญอในขุนน้ำแม่แจ่ม หรือกัลยาณิวัฒนาได้เสนอว่า ชาวปกากะญอใช้คำว่า “ฮื้อ” เพื่อหมายถึงชุมชนหมู่บ้านที่เป็นพื้นที่ที่คู่ตรงข้ามกับ “ปก่า” (ป่า) หรือป่าซึ่งเป็นที่อยู่ของสัตว์ป่าดุร้ายและ “ผี” ป่าในระบบคิดของปกากะญอเป็นเส้นทางผ่านไปสู่อีกโลกอื่น หรือโลกแห่งความยุ่งเหยิง ที่เต็มไปด้วยอันตรายร้ายแสบ และโลกแห่งความรกร้างว่างเปล่า ป่าเป็นพื้นที่ที่มีกฎเกณฑ์อีกชุดหนึ่ง ที่แตกต่างไปจากกฎเกณฑ์ของชุมชนหมู่บ้าน ดังนั้น การกระทำบางอย่าง เช่น เล่นการพนัน หากเล่นในหมู่บ้าน จะถือว่าเป็นการผิดประเพณีและกฎของหมู่บ้าน แต่หากเล่นในป่า ก็จะไม่ผิด การสวด หรือการใช้ถ้อยคำที่หยาบคาย ถือว่าเป็นเรื่องผิด หรือไม่สมควรที่จะเกิดขึ้นในชุมชน แต่สามารถทำได้ในป่า ชุมชนหมู่บ้านกับป่าเป็นของคู่กัน เพราะชุมชนต้องพึ่งพาอาศัยป่าเพื่อการดำรงชีวิต หากจะเอาอะไรจากป่าจะต้องขออนุญาต

จาก “ผิ” ที่เป็นเจ้าป่าและไล่ “ผีร้าย” ออกไปจากป่าเพื่อคนจะได้เข้าไปใช้ประโยชน์ ชุมชนจึงเป็นพื้นที่ประกอบสร้างขึ้นจากป่า ในระบบคิดของปกากะญอ ป่าเป็นสิ่งที่มีความหมายตรงกันข้ามกับระบบชุมชนหมู่บ้านที่เป็นที่อยู่อาศัยของคน (Hayami 2004: 140-142) ในงานศึกษาของ Hayami ชาวปกากะญอจำแนกพื้นที่ออกเป็น 3 ระบบ คือชุมชน ป่าและพื้นที่ในการผลิต ซึ่งหมายถึงที่สำหรับทำไร่และที่สำหรับทำนา

เมื่อกล่าวถึง พื้นที่ หรือระบบนิเวศ คณะผู้วิจัยไม่ได้มองพื้นที่ที่มีความหมายแค่เพียงพื้นที่ทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังหมายถึงระบบคิดของผู้คนที่ติดต่อพื้นที่ วิธีการจำแนกความสัมพันธ์ของคนกับธรรมชาติ ซึ่งแสดงถึงคุณค่าและความหมายทางวัฒนธรรมดังที่ได้กล่าวข้างต้น แต่อย่างไรก็ดี การจำแนกหรือแบ่งพื้นที่หรือระบบนิเวศในอำเภอกัลยาณิวัฒนาอาจจะทำได้หลายวิธี ขึ้นอยู่กับว่าจะให้ความสำคัญต่อมิติด้านใด สำหรับการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ป่าพิธีกรรม พื้นที่ทำกินและพื้นที่อยู่อาศัย ทั้งนี้เพื่อให้เห็นทั้งสามมิติคือ มิติด้านอนุรักษ์ มิติด้านจิตวิญญาณ และมิติด้านการใช้ประโยชน์ โดยแต่ละพื้นที่มีการแบ่งพื้นที่ย่อยออกไปอีก รวมทั้งมีกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ หรือข้อห้ามในการใช้ซึ่งไม่ได้เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ละพื้นที่จะมีเทพ หรือ ผีที่เป็นเจ้าที่ เป็นเจ้าของและดูแล ซึ่งชาวปกากะญอเชื่อว่ามีอำนาจที่ทำให้เกิดการเจ็บป่วย ภัยพิบัติหรือเหตุร้ายต่อบุคคลหรือชุมชนเป็นอันตรายถึงแก่ชีวิตแก่ผู้ที่ละเมิดกฎเกณฑ์เหล่านี้ อย่างไรก็ตาม พื้นที่ทั้งสี่นี้ ก็ไม่ได้มีลักษณะที่แบ่งแยกอย่างเด็ดขาดจากกัน พื้นที่ป่าอนุรักษ์ ก็อาจจะมีการใช้ประโยชน์ เช่นทำไร่ ทำปางเลี้ยงสัตว์ ป่าใช้สอยหรือพื้นที่ที่อยู่อาศัย ก็มีพื้นที่ที่มีการอนุรักษ์ด้วย พื้นที่ทั้งสี่ มีรายละเอียดดังนี้

1) พื้นที่ป่าขุนน้ำหรือป่าอนุรักษ์ หมายถึง ป่า ธิ คว่า คือ ซึ่งอยู่ห่างออกไปจากชุมชน เป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ของชาวปกากะญอ ไม่สามารถใช้ประโยชน์ในการทำมาหากินได้ ห้ามตัดต้นไม้เด็ดขาดเป็นป่าที่สงวนไว้เพื่อให้มีน้ำมาใช้ในการหมู่บ้าน โดยจำแนกพื้นที่แบ่งย่อยออกไปอีกได้แก่ ป่างาช้าง (ป่า เกอ หอ โร แม) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ลำห้วยสองสายมาบรรจบกัน โดยมีความเชื่อว่าเป็นบ่อน้ำของเทพแห่งป่า ห้ามตัดต้นไม้ หรือจับสัตว์น้ำที่อยู่ในบริเวณต้นน้ำนี้ นอกจากนี้ ยังมีป่าน้ำซับที่มีโคลน (ป่า ที เปอะ ถ่อ) มีลักษณะเป็นพื้นที่น้ำซับผสมโคลนขนาดใหญ่ เป็นพื้นที่ป่าที่ห้ามไม่ให้ใช้ทำกิน หรือจับสัตว์น้ำ ป่าที่ขึ้นบนเนินหลังเต่า (ป่า เดอะ มือ เปอ) เป็นป่าที่มีน้ำล้อมรอบและมีน้ำขังตลอดปี มีไม้หลายชนิด ห้ามตัดต้นไม้หรือจับสัตว์ (เช่นเขียดแล้ว) ป่าก๊วลมใหญ่ (ป่า ต่า เคะ โคะ) เป็นป่าที่เขาสองลูกมาบรรจบกันที่เรียกว่า ก๊วลม เนื่องจากบริเวณดังกล่าวมีลมพัดแรง ชาวปกากะญอเชื่อว่าบริเวณนี้เป็นทางเดินของผี ห้ามใช้เป็นที่ตั้งบ้านเรือน หรือบุกเบิกเป็นที่ทำกิน ห้ามตัดไม้ แต่สามารถเก็บเห็ดและของป่าได้

อย่างไรก็ดี ในทางปฏิบัติ ในพื้นที่ป่าขุนน้ำ หรือป่าอนุรักษ์นี้ อาจจะมีการจัดแบ่งพื้นที่ป่าเพื่อใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้เหมือนกัน เช่น กรณีบ้านแจ่มน้อย สุวิธาน (2550) ได้บันทึกไว้ว่าในบ้านแจ่มน้อย ชาวบ้านสามารถกันพื้นที่ต้นน้ำบางส่วนเพื่อใช้ทำนา ทำเป็นปางเลี้ยงสัตว์ได้ หากไม่เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะต้องห้ามตามความเชื่อเดิมของปกากะญอ แต่ต้องใช้อย่างจำกัด โดยกันไว้ในบริเวณที่จะเบิกนาและต้องไม่ขยายเขตหัวนาหรือปลายนาเหมือนในพื้นที่อื่น รวมทั้งต้องเอาใจใส่ต่อการเลี้ยงเจ้าที่เป็นอย่างดี การใช้พื้นที่ในบริเวณป่าอนุรักษ์เช่นนี้มีไม่มากนักและมักจะเป็นที่ๆ ใกล้กับปางเลี้ยงสัตว์ พื้นที่ที่ใช้ทำเป็นปางเลี้ยงสัตว์ในป่าประเภทนี้ อาจจะเป็นพื้นที่ที่เตรียมจะเบิกเป็นนาในระยะต่อไป หรือบริเวณเนินเขาที่ไม่มีลักษณะต้องห้ามอย่างใดอย่างหนึ่ง

พื้นที่ที่จำแนกว่าเป็นพื้นที่ขุนน้ำ นี้ส่วนใหญ่เป็นเขตป่าอนุรักษ์ของหน่วยจัดการต้นน้ำและโครงการป่าโชนิงของโครงการหลวง แต่ชาวบ้านแจ่มน้อยได้ต่อรองขอให้กันเขตที่ทำกินและปางสัตว์ออก โดยไม่มีการขยายพื้นที่ออกไปจากเดิม ชาวบ้านยังใช้ความเชื่อและกฎเกณฑ์ตามจารีตในการดูแลรักษาป่า โดยมีกฎหมายรองรับอีกชั้นหนึ่ง นำมาสู่การร่วมมือกันในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าร่วมกัน (สุวิธาน 2550: 115-116) ในช่วงที่มีกระแสการตื่นตัวในการอนุรักษ์ป่า ชาวปกากะญอได้จัดให้มีพิธี “บวชป่า” หลายครั้ง เช่น ที่บ้านแม่ตะละใต้ ซึ่งเป็นการทำพิธีแบบชาวบ้าน ไม่มีเจ้าหน้าที่จากอำเภอมาร่วม ส่วนที่บ้านกัวโป่งมีพิธีบวชป่าเช่นกัน โดยทำพิธีทั้งแบบคริสต์และแบบพุทธและมีผู้ใหญ่บ้านและข้าราชการในอำเภอมาร่วมพิธีด้วย

2) พื้นที่ทำกิน เป็นพื้นที่ในเขตป่าที่กันไว้สำหรับการใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีวิต ดังนั้นจึงมีการจำแนกประเภทของพื้นที่ย่อยลงไปอีก ได้แก่

ก) พื้นที่สำหรับทำนา เนื่องจากพื้นที่ราบเหมาะสมในการทำนามีจำกัด การทำนาของปกากะญอ จึงเป็นการทำนาขั้นบันไดโดยอาศัยพื้นที่ลาดเอียงระหว่างเนินเขา ซึ่งมีห้วยหรือร่องน้ำตามธรรมชาติไหลผ่าน ที่สามารถทำคันดินกันน้ำ หรือทำเป็นระบบเหมืองฝายแบบของคนเมือง เพื่อนำน้ำมาใช้ในการทำนา

ข) พื้นที่ไร่หมุนเวียน เป็นพื้นที่ป่าที่ใช้สำหรับการปลูกข้าวไร่ จึงจำแนกไว้ในพื้นที่ทำกิน พื้นที่ในบริเวณนี้ปกคลุมด้วยป่าดิบเขา ที่สมาชิกชุมชนมีข้อตกลงจะใช้เพื่อปลูกข้าวไร่ในแต่ละปี โดยจะกำหนดเป็นแปลงของแต่ละครอบครัว เมื่อใช้พื้นที่ปลูกข้าวได้หนึ่งปี ก็จะปล่อยให้ดินฟื้นตัว และป่าเกิดขึ้นใหม่ และหาแปลงอื่นสำหรับปลูกข้าวในปีถัดไปเรื่อยๆ จนครบรอบ 5-7 ปี จึงกลับมาใช้ที่ดินที่ทิ้งไว้ให้ป่าฟื้นตัว ปัจจุบันเนื่องจากมีประชากรเพิ่มมากขึ้น รอบของการหมุนกลับมาใช้ที่ดินในการปลูกข้าวไร่จึงสั้นลงกว่าเดิม ในขณะเดียวกัน การทำไร่หมุนเวียนกลายเป็นรูปแบบเกษตรกรรมที่ถูกมองว่าทำลาย

ป่าไม้ ทำให้ดินเสื่อม ฯลฯ จัดตอนนโยบายของกรมป่าไม้และแนวทางการพัฒนาของโครงการหลวง ชาวปกากะญอในอำเภอกัลยาณิวัฒนาหลายหมู่บ้านจึงไม่ใช้พื้นที่ป่าในการทำไร่หมุนเวียนอีกต่อไปแล้ว หรือมีการทำไร่หมุนเวียนน้อยลง เช่น บ้านวัดจันทร์ บ้านเด่น บ้านแจ่มน้อย ฯลฯ แต่มีหมู่บ้านจำนวนไม่น้อยที่ยังทำไร่หมุนเวียนอยู่และยังเชื่อว่าไม่ใช่เป็นรูปแบบเกษตรกรรมที่ทำลายป่าดังที่เข้าใจกันโดยทั่วไป

ค) พื้นที่ป่าใช้สอย (ปาว ชู เอาะ แชว เอาะ) เป็นพื้นที่ป่าสำหรับการนำไม้มาใช้ เช่น การสร้างบ้าน ทำรั้ว เก็บหาของป่า (เห็ด ผักชนิดต่างๆ หน่อไม้ ฯลฯ) ล่าสัตว์ โดยที่ชาวบ้านในแต่ละชุมชนมีกรรมสิทธิ์ร่วมกัน มีกฎเกณฑ์ในการตัดไม้ หากจะมีการใช้ไม้จะต้องมีการแจ้งให้ผู้ใหญ่บ้านหรือกรรมการทราบก่อน และมีการปรับไหม หากมีคนตัดไม้โดยไม่แจ้งให้ทราบ รวมทั้งมีข้อห้ามในการตัดไม้บางชนิด เช่น ไม้ที่ขึ้นบนจอมปลวก ไม้สองง่าม ทั้งนี้เพราะมีความเชื่อว่าจะทำให้เกิดเหตุร้ายขึ้นในครอบครัว หรือต้นไม้ที่มีเถาวัลย์ขึ้นพันรอบต้น หากนำมาใช้ในการสร้างบ้าน มักจะทำให้สูงเลื้อยขึ้นมาในบ้าน เป็นต้น

3) ป่าพิธีกรรม ได้แก่ป่าประเภทต่างๆ ที่เป็นพื้นที่หวงห้ามตามประเพณีความเชื่อ ได้แก่ ป่าช้า ซึ่งเป็นป่านอกที่อยู่นอกหมู่บ้านใช้สำหรับฝังศพของคนตาย ชาวปกากะญอ ถือว่าป่าช้าเป็นป่าของคนตาย ที่จะต้องรักษาป่าให้ร่มเย็น จึงมีข้อห้ามตัดไม้ หรือห้ามนำไม้ในบริเวณนี้มาใช้ในการบ้าน เพราะเป็นไม้ของคนตาย นอกจากนั้น ยังห้ามเข้าไปทำกินในพื้นที่นี้ นอกจากป่าช้าแล้ว ยังมีพื้นที่ป่ารอบผาย กับพื้นที่หัวนา ซึ่งถือว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของเทพแห่งน้ำ หรือเจ้าน้ำ ห้ามตัดต้นไม้ ห้ามใช้ถ้อยคำหยาบคายเมื่ออยู่ในบริเวณนี้ บริเวณที่เป็นป่าน้ำผุด หรือน้ำซับที่มีน้ำไหลออกจากพื้นผิวดิน รวมทั้งบริเวณที่เป็นดินโป่ง มีแอ่งน้ำขังตลอดปี มีต้นไม้ขึ้นรอบๆ ก็ถือว่าเป็นพื้นที่ที่มีเจ้าที่คุ้มครองอยู่ ห้ามตัดต้นไม้ หรือรบกวนพื้นที่เหล่านี้

ส่วนป่า “เดปอ” หรือ “ปาเดปอ” เป็นป่าพิธีกรรมอีกประเภทหนึ่งที่มีความหมายสำหรับปกากะญอ เป็นบริเวณที่มีต้นไม้ที่พ่อแม่ของเด็กแรกเกิดนำเอารกและสายสะดือใส่กระบอกไม้ไผ่ผูกติดกับต้นไม้ต้นสำคัญ เป็นสัญลักษณ์ของความผูกพันระหว่างเด็กเกิดใหม่กับธรรมชาติ แต่อย่างไรก็ดี การให้ความหมายต่อป่าประเภทนี้ลดความนิยมไปจากเดิม เพราะชาวปกากะญอในอำเภอกัลยาณิวัฒนาเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ ยิ่งกว่านั้น เมื่อผู้หญิงปกากะญอไปคลอดลูกในโรงพยาบาลมากขึ้น ทางโรงพยาบาลไม่ได้เก็บรกและสายสะดือไว้เพื่อนำกลับมาบ้าน แต่อย่างไรก็ดี ภายใต้กระแสนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ได้มีการรื้อฟื้นแนวคิดเรื่องป่า “เดปอ” ขึ้นมา ทางโรงพยาบาลจึงให้นำรกและสายสะดือของเด็กกลับบ้าน ป่า “เดปอ” กลายเป็นสัญลักษณ์ของการอนุรักษ์ป่า มีการกำหนดเขตของป่า “เดปอ” ให้กว้างขึ้นกว่าเดิม โดยเฉพาะเมื่อชาวบ้านเริ่มรู้สึกว่าการกำลังเริ่มจะหลุดจากการควบคุมของพวกเขา เนื่องจากความต้องการใช้ที่ดินเพิ่มขึ้นของหน่วยราชการที่ต้องการใช้ในการสร้างสำนักงาน รวมทั้งความ

ต้องการซื้อที่ดินของคนภายนอกที่เพิ่มมากขึ้น ในการทำพิธีป่า “เดปอ” ในระยะหลัง ชาวบ้านได้เชิญหัวหน้าส่วนราชการและเจ้าหน้าที่ป่าไม้มาร่วมพิธีเพื่อให้เป็นพยานในการประกาศเจตนารมณ์ของการอนุรักษ์ป่าและพื้นที่ของชาวบ้านด้วย

4) พื้นที่อยู่อาศัย เป็นพื้นที่สำหรับใช้เป็นที่ตั้งหมู่บ้าน มีพื้นที่ที่แต่ละครอบครัวสามารถใช้ปลูกต้นไม้ พืชผักและเลี้ยงสัตว์ พื้นที่อยู่อาศัยมักจะเป็นที่เนิน หรือที่ราบกว้างพอสำหรับการตั้งเป็นชุมชนที่มีหลายหลังคาเรือน หรือกลุ่มบ้านสี่เหลี่ยมบ้านที่เป็นญาติพี่น้องกัน การสร้างบ้านเรือนต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของการอยู่อาศัยร่วมกัน เช่นจะต้องปลูกบ้านโดยคำนึงถึงตำแหน่งของบ้านที่จะไม่ “บัง” หรือ “หนุน” บ้านของพ่อแม่ หรือพี่ เพราะจะทำให้อยู่ไม่สบาย (สุวิธาน 2550: 90-91) แต่ละบ้านจะทำแนวรั้วกันสัตว์เลี้ยง เล้าไก่และคอกหมู เพื่อป้องกันไม่ให้ไปกินพืชผลของชาวบ้านคนอื่น เพราะแต่ละครอบครัวต่างก็ปลูกผักสวนครัวไว้ใช้ในการบริโภค พื้นที่อยู่อาศัยยังรวมถึงพื้นที่แอ่งน้ำซับตรงหัวหมู่บ้าน (ไหนด ช่อ โข) ซึ่งเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ มีน้ำขังตลอดปี รอบๆ บริเวณน้ำซับจะมีต้นไม้ขึ้น น้ำจากแหล่งนี้ใช้ในการบริโภคของชาวบ้าน นอกจากนั้น ยังมีพื้นที่ที่ขุดเป็นบ่อน้ำ ซึ่งมักจะอยู่ใกล้หนองน้ำหรือแอ่งน้ำที่มีน้ำขังตลอดปี ส่วนใหญ่แล้วจะอยู่กลางชุมชน ทุกคนต่างมีหน้าที่ในการดูแลและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ตามความเชื่อที่มีอยู่

พื้นที่อยู่อาศัยที่ใช้เป็นที่ตั้งชุมชนหมู่บ้านมักมีขนาดไม่ใหญ่นักดังได้กล่าวมาแต่ตอนต้น แต่ในอดีตชาวปกากะญอเคยอาศัยในหมู่บ้านขนาดใหญ่ มีจำนวนถึง 300 ครอบครัว แต่เมื่อมีโรคระบาดเกิดขึ้น ก็ย้ายไปหาทำเลที่ตั้งหมู่บ้านใหม่ เช่น กรณีของบ้านแม่แคคน้อย ซึ่งย้ายหมู่บ้านมาก่อนหน้านี้ 5 ครั้งก่อนที่จะมาตั้งอยู่ในพื้นที่ปัจจุบันเมื่อ 56 ปีก่อน

3.3 การใช้ประโยชน์และการให้นิยามพื้นที่ในกัลยาณิวัฒนา

พื้นที่ต้นน้ำแม่แจ่ม ที่กลายเป็นอำเภอกัลยาณิวัฒนาในปัจจุบัน เป็นพื้นที่ที่ชาวปกากะญอเข้ามาตั้งบ้านเรือนเป็นเวลาร้อยกว่าปี และใช้พื้นที่ดังกล่าวนี้ในการผลิตเพื่อบริโภค เก็บของป่า และแลกเปลี่ยนสินค้ากับชุมชนข้างนอก ในอดีต ชาวปกากะญอพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีวิต และใช้ทรัพยากรธรรมชาติด้วยความเคารพและแบ่งปันช่วยกันรับผิดชอบ ให้ความเคารพต่อเจ้าน้ำเจ้าดินเจ้าป่า ที่ถือว่าเป็นเจ้าของเหนือธรรมชาติ ถึงแม้ว่าจะเปลี่ยนมานับถือศาสนาพุทธและคริสต์ในระหว่างทศวรรษที่ 2470 ชาวปกากะญอส่วนใหญ่ยังมีวิธีการอยู่กับป่าอย่างแนบแน่น ความเชื่อแบบใหม่นี้ไม่ได้ขัดแย้งกับความเชื่อแบบเดิม ชาวบ้านที่นับถือพุทธก็ยังให้ความสำคัญต่อ “ฮีโง” ในฐานะเป็นผู้นำทางพิธีกรรมอยู่ในขณะที่ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ก็อาศัยศิษยาภิบาลเป็นผู้ทำหน้าที่แทน “ฮีโง”

การประกาศพื้นที่ป่าต้นน้ำแม่แจ่มให้เป็นเขตป่าสงวนในปี พ.ศ. 2517 ทำให้ชุมชนปกากะญอในต้นน้ำแม่แจ่มกลายเป็นชุมชนที่ผิดกฎหมายไปโดยทันที แต่ไม่ได้มีผลต่อการใช้ประโยชน์จากป่าของชาวบ้านมากนัก ลักษณะของอากาศที่เย็น และความยากลำบากในการเข้าถึงพื้นที่ ทำให้บริเวณต้นน้ำแม่แจ่มกลายเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมในการปลูกฝิ่น ในช่วงนั้น ชาวม้งจากคอยสามหมื่น อำเภอเชียงดาวอพยพมาตั้งบ้านที่ดงสามหมื่น และแม่ตะละ ได้เริ่มต้นปลูกฝิ่นและนำความรู้ในการปลูกฝิ่นมาเผยแพร่ ชาวปกากะญอบางส่วนจึงเริ่มปลูกฝิ่นในช่วงนั้นด้วย ฝิ่นเป็นพืชต้องห้าม แต่ก็เป็นพืชที่มีราคาสูง ที่ไม่ต้องพึ่งพาตลาด จึงกลายเป็นพืชเศรษฐกิจที่นำมาซึ่งเงินสดให้แก่ชาวบ้าน มีหน้าชาชาวบ้านหลายคนกลายเป็นผู้เสพและติดฝิ่น ในทศวรรษที่ 2520 พื้นที่แม่แจ่มตอนบน เริ่มต้นเป็นเป้าหมายของการพัฒนาของหน่วยงานต่างๆ เช่น หน่วยจัดการต้นน้ำแม่แจ่มตอนบน หน่วยทหารกองพันทหารปืนใหญ่ที่ 7 โครงการพัฒนาที่สูงไทย-นอร์เวย์ โครงการหลวง ซึ่งเข้ามาแนะนำให้ปลูกพืชทดแทนฝิ่นโดยเริ่มที่บ้านเด่น แต่การปลูกฝิ่นยังมีต่อเนื่องในบางพื้นที่จนกระทั่งในราวปี พ.ศ. 2530 ชาวลีซุที่ย้ายมาที่บ้านเสาแดงก็เคยปลูกฝิ่นพื้นที่ใกล้หมู่บ้าน แต่ปัจจุบันหันมาปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวโพดแทน

เมื่อก้าวโดยรวมแล้ว ชาวปกากะญอในอำเภอกัลยาณิวัฒนายังใช้ที่ดินในการปลูกข้าวเพื่อบริโภคเป็นส่วนใหญ่ การหันมาปลูกพืชเศรษฐกิจหลากหลายชนิดตามที่โครงการหลวงเข้ามาส่งเสริม ส่วนชาวม้งบ้านแม่ตะละม้งและบ้านดงสามหมื่น เมื่อเลิกปลูกฝิ่นก็หันมาปลูกกะหล่ำและข้าวโพดซึ่งเป็นการขยายตัวการปลูกพืชเศรษฐกิจจากแม่แจ่มขึ้นมา ปัจจุบันชาวม้งเริ่มหันมาปลูกสตอเบอรี่ซึ่งมีนายทุนชาวกระเหรี่ยงจากบ่อแก้วเป็นผู้นำมาเผยแพร่ ส่วนชาวลีซุที่บ้านเสาแดงก็เลิกปลูกข้าว แต่ใช้พื้นที่บนภูเขารอบหมู่บ้านในการปลูกข้าวโพด หลายคนออกไปทำงานในเมือง ส่วนที่บ้านขุนแม่รวม บ้านแะเอะ ห้วยเจียด แห้งและบ้านแม่ละอูป ชาวบ้านหันมาปลูกมันอะดูในระบบเกษตรพันธสัญญา โดยมีนายทุนในหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านเป็นผู้รับซื้อผลผลิตราคาประกัน

พื้นที่วัดจันทร์เริ่มเป็นที่รู้จักของคนภายนอกมากขึ้นเมื่อเกิดสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านในพื้นที่วัดจันทร์ กับโครงการพัฒนาป่าไม้สนโครงการหลวงวัดจันทร์ ซึ่งมีองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (ออป.) เป็นผู้ดูแล เริ่มทวีความรุนแรง องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้เห็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจในการตัดป่าไม้สนมาแปรรูป และฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้บริเวณแหล่งต้นน้ำลำธาร ให้กลับคืนสู่สภาพเดิมตามธรรมชาติ โดยให้มีการปลูกป่าทดแทน แต่โครงการดังกล่าวล้มเลิกไปในปี พ.ศ. 2534 เพราะชาวบ้านในบ้านวัดจันทร์และเครือข่ายภาคีได้รวมตัวกันประท้วงคัดค้าน พื้นที่ต้นน้ำแม่แจ่มจึงกลายเป็นพื้นที่ที่ “ถูกพัฒนา” (Developmentalized) มาโดยตลอด

พื้นที่ด้านเหนือสุดของอำเภอแม่แจ่มเผชิญกับการเปลี่ยนอีกครั้งในปี พ.ศ. 2554 เมื่อทางราชการยกระดับขึ้นเป็นอำเภอกัลยาณิวัฒนา เป็นอำเภอที่ 878 ของประเทศ และเป็นอำเภอที่ 25 ของจังหวัดเชียงใหม่ อย่างไรก็ตาม เมื่อชาวบ้านทราบว่าราชการจะพัฒนาพื้นที่นี้เป็นอำเภอ ต่างรู้สึกดีใจที่จะได้มีหน่วยงานราชการขึ้นในชุมชนแห่งนี้ ซึ่งหมายถึงว่า ราชการได้เข้าใจความยากลำบากในการเดินทางไปติดต่อราชการ รวมทั้งปัญหาการสื่อสาร ช่องว่างทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการติดต่อราชการ การใช้บริการด้านต่าง ๆ กับบุคลากรที่ให้บริการกับประชาชนทั่วไป ในขณะที่เดียวกันชาวบ้านในพื้นที่ต่างก็คาดหวังว่าจะเป็นโอกาสที่พวกเขาจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของตนเอง แต่อำเภอใหม่ในฝันของพวกเขาจะเป็นอย่างไร การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นจะเปิดพื้นที่ให้เขารักษาอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของพวกเขาได้หรือไม่ เป็นสิ่งที่พวกเขายังไม่อาจจะรู้ได้ เพราะการริเริ่มครั้งนี้มาจากทางราชการเป็นสำคัญ พื้นที่ที่ชาวปกากะญอเคยเรียกว่า “มือजेकी” ที่อยู่ห่างไกลความเจริญ และอำนาจรัฐ ปัจจุบันกลายเป็นพื้นที่ที่อำนาจรัฐขยายมากดทับ และควบคุมมากยิ่งขึ้นภายใต้โครงการใหม่ของรัฐที่จะนำความเจริญและความทันสมัยมาให้ ทางราชการและชาวบ้านต่างก็มี “จินตนาการ” เกี่ยวกับพื้นที่แห่งนี้ต่างกัน แต่ยังมิทันจะได้ดำเนินการแต่อย่างใด พื้นที่ของอำเภอใหม่ได้เริ่มมีผู้คนจากภายนอกต้องการซื้อขายโดยมุ่งหวังว่าจะลงทุนซื้อไว้และรอให้ที่ดินมีราคาสูงขึ้น ชาวบ้านจำนวนหนึ่งมีความหวังว่าอำเภอแห่งใหม่นี้จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวตามที่ทางราชการวางแผนไว้เช่นกันและจะพัฒนาไปเป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ หรือเป็น “ปายแห่งที่สอง” ทดแทน “ปาย” แหล่งท่องเที่ยวสุดฮิตที่กำลังเผชิญเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว ที่ดินในอำเภอกัลยาณิวัฒนาเริ่มกลายเป็นสินทรัพย์ มีมูลค่าเป็นเงินตราจำนวนมากแต่ในขณะเดียวกัน ชาวบ้านอีกส่วนหนึ่ง รวมทั้งสภาแอมมือजेकी และข้าราชการระดับอำเภอบางส่วน ก็ไม่อยากจะเห็นอำเภอใหม่นี้เดินทางไปสู่จุดหมายปลายทางเดียวกับปาย

พื้นที่ในอำเภอกัลยาณิวัฒนา กำลังถูกเปลี่ยนความหมายไปอีกครั้ง อันจะนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างชาวปกากะญอ ชาวม้ง และชาวลื้อกับพื้นที่ ที่ครั้งหนึ่งพวกเขาได้อาศัยในการดำรงชีวิต และเป็นพื้นที่ที่วัฒนธรรมของพวกเขาเติบโตและงอกงาม การเกิดขึ้นของอำเภอใหม่หมายถึงอำนาจรัฐที่ขยายขอบเขตปฏิบัติงานมาถึงพื้นที่ “ในระหว่าง” ที่พวกเขารู้สึกว่าพวกเขาเริ่มสูญเสียการควบคุมและการตัดสินใจในการดำรงชีวิตและสืบทอดวัฒนธรรมให้กับอำนาจที่มากับหน่วยราชการและทุนที่กำลังนำให้เข้าไปสู่นาคตที่พวกเขายังไม่รู้ว่าจะเป็นอย่างไ

บทที่ 4

ลักษณะทางประชากรและสังคม

ลักษณะทางสังคมของประชากร ความสัมพันธ์ทางสังคม ตลอดจนระบบครอบครัว และระดับการศึกษาของประชากรมีความสัมพันธ์อย่างมากกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้คนในพื้นที่อำเภอภักดีพัฒนา ประชากรใน 22 หมู่บ้านในอำเภอภักดีพัฒนา ส่วนใหญ่เป็นชาวปกาเกอะญอ มีเพียงสองหมู่บ้านที่เป็นชาวม้ง และเพียงหนึ่งหมู่บ้านที่เป็นชาวลีซอ ปกาเกอะญอจึงเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ คือประมาณร้อยละ 95 ของประชากรทั้งอำเภอ นอกจากชาวม้งและชาวลีซอแล้ว ยังมีประชากรอีกจำนวนหนึ่งที่อพยพเข้ามาทำมาหากินหรือแต่งงานกับคนในพื้นที่ เช่น คนเมือง คนไทยจากภาคอื่นๆ ชาวลัวะชาวมุและชาวอินเดีย จำนวนคนเหล่านี้ ยังไม่มีมากพอที่จะรวมกันเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่เด่นชัด ส่วนใหญ่ผสมกลมกลืนกับคนในพื้นที่ แต่หลายคนก็ยังรักษาอัตลักษณ์ของตนเองโดยการใช้ภาษาไทยกลางและคำเมืองในการติดต่อสื่อสารกับชาวบ้าน

ข้อมูลที่ปรากฏอยู่ในตารางในบทนี้มาจากการสำรวจครัวเรือน ที่อาศัยแบบสำรวจเพื่อให้เจ้าหน้าที่สนามนำไปใช้ในการสอบถามตัวแทนครัวเรือนจำนวนหนึ่ง ซึ่งเลือกขึ้นด้วยวิธีสุ่มตัวอย่างแบบ Accidental Sampling คณะผู้วิจัยมีเป้าหมายจะเลือกขนาดของกลุ่มตัวอย่างให้มีประมาณร้อยละ 50 ของจำนวนครัวเรือนในแต่ละหมู่บ้าน แต่สามารถทำการสำรวจได้จริงทั้งหมด 1,179 ครัวเรือน ซึ่งเท่ากับร้อยละ 42.17 ของจำนวน 2,843 ครัวเรือน

การสำรวจครัวเรือนเพื่อได้มาซึ่งข้อมูลด้านประชากรและความสัมพันธ์ทางสังคม ดำเนินการในระหว่างเดือนมีนาคมถึงเมษายน พ.ศ. 2554 เจ้าหน้าที่สนามที่เก็บข้อมูลเป็นนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่เป็นนักศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ นอกจากนั้นยังมีเยาวชนปกาเกอะญอในพื้นที่จำนวนหนึ่งที่มาช่วยเก็บข้อมูล นอกจากข้อมูลที่ได้จากการสำรวจครัวเรือนแล้ว คณะผู้วิจัยยังใช้วิธีการสังเกตและสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ เพื่อทำความเข้าใจถึงลักษณะทั่วไปของประชากร และความสัมพันธ์ทางสังคมอีกด้วย

4.1 ประชากรและครัวเรือน

4.1.1. ลักษณะของครอบครัว

ในภาษาปกาเกอะญอไม่มีคำที่ใช้เรียก “ครอบครัว” ในความหมายที่ใช้กันทั่วไป แต่มีคำที่ใช้เพื่อหมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ ลูกกับแม่ ลูกกับพ่อ หรือหลานกับปู่ย่าตายาย มีคำที่ใช้เรียกผู้ที่อาศัยในบ้านหลังเดียวกันว่า “ปกา เทอ เดอ ซอ” (Hayami 2004: 107) ชาวม้งก็เช่นกัน ไม่มีคำที่ใช้เรียกครอบครัว แต่มีคำว่า “อี เจ ตั่ว เน่ง” หมายถึง “คนที่อยู่บ้านเดียวกัน” ชาวปกาเกอะญอมีการนับเครือญาติตามสายสัมพันธ์ทางมารดา (Matrilineal System) นั่นคือ เมื่อลูกสาวแต่งงาน จะนำลูกเขยมาอยู่ในบ้านของฝ่ายหญิง

เป็นระยะเวลา 1 ปี ซึ่งในอดีตอาจจะถึง 3 ปี ในบ้าน ผู้หญิงมีพื้นที่ของตนเอง โดยเฉพาะบริเวณเตาไฟ ผู้หญิงมีหน้าที่เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมให้กับผีบรรพบุรุษของฝ่ายตนและหุงหาอาหาร ชาวปกาเกอะญอเชื่อว่าไม่ควรมีผู้หญิงมากกว่าสองคนใช้เตาไฟเดียวกัน ลูกสาวคนที่สองเมื่อแต่งงาน จะต้องแยกไปสร้างบ้านใหม่ใกล้กับบ้านพ่อแม่ของตน ตามความเชื่อเช่นนี้ ยายกับหลานสาวจะไม่ใช้เตาไฟร่วมกัน ดังนั้น คณะนักวิจัยจึงพบว่าในอำเภอกลายาพัฒนา บ้านชาวปกาเกอะญอบางหลังมีหญิงมีอายุอาศัยอยู่เพียงคนเดียว เธอมีเตาไฟที่ใช้หุงหาอาหารของตนเอง

ในการสำรวจครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ใช้ครัวเรือนเป็นหน่วยในการเก็บข้อมูลและพบว่าปกาเกอะญอปลูกบ้านอยู่ในบริเวณเดียวกัน (Compound) เมื่อสอบถามทราบว่าพื้นที่นอที่แยกเรือนจากพ่อแม่มาตั้งครอบครัวหลังจากแต่งงานแล้ว บ้านแต่ละหลังมีเตาไฟแยกเป็นอิสระ ไม่เพียงแต่แสดงว่า แต่ละบ้านหรือครอบครัวมีการทำอาหารแยกของแต่ละครัวเรือน แต่ยังหมายถึงการแยกกันทำพิธีไหว้ผีบรรพบุรุษอีกด้วย ปัจจุบันบ้านแต่ละหลังมีเลขที่บ้านของใครของมัน ดังนั้น จึงเท่ากับว่าเป็นการแยกเป็นครอบครัวตามความหมายทางราชการ ปัจจุบันการปลูกบ้านในบริเวณเดียวกัน มักจะเป็นไปได้น้อยลง มีการแยกเรือนออกไปสร้างบ้านในที่อื่นมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มที่หันไปนับถือศาสนาคริสต์

สำหรับม้งและลีซูที่อาศัยอยู่ในอำเภอกลายาพัฒนา คณะผู้วิจัยพบว่าการจัดความสัมพันธ์ในครอบครัวต่างออกไป เช่นเดียวกับปกาเกอะญอ ม้งไม่มีคำที่ใช้เรียกครอบครัว แต่ใช้คำว่า “คนที่อยู่บ้านหลังเดียวกัน” แต่ละบ้านจะมีเตาไฟเป็นจุดที่สำคัญ 2 เตา เตาเล็กสำหรับทำอาหารเพื่อใช้บริโภคในชีวิตประจำวันและให้ความอบอุ่น เตาใหญ่เป็นเตาที่ใช้ต้มอาหารให้หมูและเตรียมอาหารสำหรับงานเลี้ยง ม้งนิยมมีครอบครัวแบบขยาย (Extended Family) เมื่อลูกชายแต่งงาน จะนำลูกสะใภ้เข้ามาอยู่ในครอบครัวหลัก (Stem Family) จึงทำให้จำนวนสมาชิกในครอบครัวมีขนาดใหญ่กว่าครอบครัวของปกาเกอะญอ เพราะในครัวเรือนประกอบด้วยหลายครอบครัวอยู่ร่วมกัน สมาชิกทุกคนกินอาหารร่วมกันและทำพิธีสำคัญในครัวเรือนร่วมกันโดยเฉพาะพิธีเรียกขวัญ อ้วนั่ง สักการะผีเรือน ฯลฯ สำหรับชาวลีซู ก็นิยมสืบเชื้อสายทางฝ่ายชาย (Patrilineal System) เช่นกัน หลังจากแต่งงานแล้วครอบครัวใหม่จะอยู่กับพ่อแม่ของสามี และไม่นานก็แยกบ้านไปตั้งครัวเรือนใหม่ แยกการหุงหาอาหารและประกอบพิธีกรรม

ข้อมูลจากการสำรวจครัวเรือนจำนวน 1,179 ครัวเรือนที่มาจากทั้งสามตำบล พบว่าจำนวนสมาชิกในครัวเรือน (ตารางที่ 4.1) หรือขนาดของครัวเรือน จะมีสมาชิกอยู่ระหว่าง 1-5 คนเป็นส่วนใหญ่ รองลงมาเป็นกลุ่มครัวเรือนที่มีสมาชิกจำนวน 6-10 คน และ 11-15 คน ตามลำดับ ส่วนจำนวนครัวเรือนที่มีสมาชิก

มากที่สุดระหว่าง 16-19 คน นั้นมีเพียง 3 ครั้วเรือน อยู่ในตำบลแม่แดด เมื่อแยกวิเคราะห์ตามกลุ่มชาติพันธุ์ จะเห็นว่าในกลุ่มครั้วเรือนที่มีสมาชิกระหว่าง 11-19 คนนั้นเป็นกลุ่มม้งมากกว่ากลุ่มปกาเกอะญอและลีซู ดังตัวเลขที่ปรากฏในตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนครั้วเรือน แยกตามจำนวนสมาชิกในครั้วเรือนและตำบล

ตำบล	จำนวนสมาชิกในครั้วเรือนทั้งหมด (คน)				รวม
	1-5 คน	6-10 คน	11-15 คน	16-19 คน	
บ้านจันทร์	308 72.1%	117 27.4%	2 .5%	0 .0%	427 100.0%
แจ่มหลวง	285 65.2%	149 34.1%	3 .7%	0 .0%	437 100.0%
แม่แดด	188 59.7%	109 34.6%	15 4.8%	3 1.0%	315 100.0%
รวม	781 66.2%	375 31.8%	20 1.7%	3 .3%	1,179 100.0%

ตารางที่ 4.2 แสดงจำนวนครั้วเรือน แยกตามจำนวนสมาชิกในครั้วเรือนและกลุ่มชาติพันธุ์

กลุ่มชาติพันธุ์	จำนวนสมาชิกในครั้วเรือนทั้งหมด (คน)				รวม
	1-5 คน	6-10 คน	11-15 คน	16-19 คน	
ปกาเกอะญอ	731 68.9%	324 30.5%	6 .6%	0 .0%	1061 100.0%
ม้ง	21 27.6%	38 50.0%	14 18.4%	3 3.9%	76 100.0%
ลีซู	29 69.0%	13 31.0%	0 .0%	0 .0%	42 100.0%
รวม	781 66.2%	375 31.8%	20 1.7%	3 .3%	1,179 100.0%

4.1.2 ความสัมพันธ์และขนาดของครอบครัว

เช่นเดียวกับระบบครอบครัวของชาวไทย ครอบครัวของปกาเกอญอในกัลยาณิวัฒนา ก็มีการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน นอกจากการเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์แล้ว ยังมีปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้รูปแบบและความหมายของครอบครัวเปลี่ยนไป เช่น ระบบการศึกษาและความจำเป็นในการหางานทำนอกภาคเกษตรที่ทำให้ชาวปกาเกอญอรุ่นลูกหลานออกไปทำงานนอกอำเภอกัลยาณิวัฒนามากขึ้น ครอบครัวปกาเกอญอ ทุกวันนี้นิยมส่งลูกหลานเข้าไปเรียนในเมือง เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วมักหางานทำต่อในเมืองปัจจุบัน เมื่อมีอาชีพนอกภาคเกษตร หลังจากแต่งงานแล้วลูกสาวกับลูกเขยมักออกไปหางานแยกจากพ่อแม่ จึงมักไม่นิยมใช้ชีวิตอยู่กับพ่อแม่ฝ่ายหญิงเพื่อช่วยเหลืองานในไร่นาเหมือนในอดีต หมู่บ้านหลายแห่ง เช่น บ้านห้วยปู ผู้ใหญ่บ้านให้ข้อมูลว่า มีคนรุ่นใหม่ในหมู่บ้านอย่างน้อย 30 คน (จากจำนวน 64 ครัวเรือน) ที่ออกไปทำงานในเมืองและแต่งงานกับคนต่างเผ่า ในขณะที่กลุ่มม้ง พ่อเผ่าจวงวือที่บ้านดงสามหมื่นแสดงทัศนะว่าสมัยก่อนที่ลูกหลานไม่ได้ผ่านการศึกษาในระบบโรงเรียน ต่างช่วยกันทำมาหากินร่วมกัน แต่ทุกวันนี้ลูกหลานมีโอกาเรียนหนังสือสูงขึ้น และมักหางานทำนอกหมู่บ้าน นอกจากนั้น คณะผู้วิจัยยังพบว่าในระยะหลังนี้ ชาวม้งนิยมแยกครัวเรือนออกไปอยู่ที่อื่นเร็วขึ้น

การเปลี่ยนแปลงขนาดของครัวเรือนยังสัมพันธ์กับวิธีการผลิตแบบใหม่ ที่ทุนเป็นปัจจัยสำคัญ เดิมเมื่อชาวบ้านยังอาศัยระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ แรงงานในครัวเรือนเป็นเรื่องสำคัญในการผลิต เช่น การปลูกข้าว ข้าวโพด หรือปลูกฝิ่นในกรณีของม้งและลีซู เลี้ยงสัตว์ประเภทไก่ หมู วัว ควาย ฯลฯ ในครัวเรือนรวมทั้งหาของป่าและล่าสัตว์เพื่อเป็นอาหารของสมาชิกในครัวเรือน แต่ในระยะประมาณเกือบ 25 ปีที่ผ่านมา ระบบการผลิตในพื้นที่นี้ได้เปลี่ยนไปเป็นการผลิตพืชเงินสด กิจกรรมต่างๆ ที่เคยทำแบบเดิมได้ลดน้อยลงไปอย่างมาก สัตว์เลี้ยงประเภทไก่และหมูก็ลดจำนวนลงไปมาก หากเทียบกับในอดีต ด้วยเพราะความจำเป็นในการเลี้ยงสัตว์เพื่อใช้ในพิธีกรรมและบริโภคคนนั้นได้ลดน้อยลง สามารถซื้อได้ค่อนข้างสะดวกจากตลาดมากขึ้น นอกจากนั้นแล้ว ยังมีการนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อช่วยในการผลิตเพื่อความรวดเร็ว การอาศัยแรงงาน และการแลกเปลี่ยนแรงงานมีน้อยลง ชาวบ้านในอำเภอกัลยาณิวัฒนาหันมาประกอบอาชีพค้าขาย และทำงานกับโครงการพัฒนาของหน่วยงานของรัฐ หรือเป็นเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภูมิภาคมากขึ้น จึงมีแนวโน้มที่จะแยกครัวเรือนออกไปทำกินอิสระจากพ่อแม่ นอกจากนั้นชาวบ้านยังได้รับการชักจูงจากราชการให้รู้จักการวางแผนครอบครัวตามกระแสการพัฒนาที่เน้นความทันสมัย การมีขนาดของครอบครัวขนาดเล็กกลายเป็นคุณค่าใหม่ ที่ชาวบ้านในพื้นที่ห่างไกลเริ่มให้ความสำคัญ

4.2. ความสัมพันธ์ทางสังคม

สังคมของชาวปกาเกอญอและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในอำเภอกัลยาณิวัฒนา ไม่ใช่สังคมแบบเรียบง่าย ประกอบด้วย ผู้นำตามประเพณีและผู้อาวุโส และลูกบ้าน แต่ได้พัฒนาไปสู่ความสลับซับซ้อนและ

เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา อาจจะพิจารณาความสัมพันธ์ทางสังคมได้ในระดับต่างๆ ดังนี้ เช่น ก) การเปลี่ยนบทบาทของหญิงชายในครอบครัว ข) การเปลี่ยนแปลงของคนในวัยต่างๆ ค) การเปลี่ยนตามประเด็น ง) การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ

4.2.1.ความสัมพันธ์ในกลุ่มชาติพันธุ์ สังคมปกากะญอเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญต่อการนับถือผีฝ่ายมารดา (Matrilineal System) ดังนั้น ผู้หญิงจึงมีบทบาทสำคัญในครอบครัว โดยเฉพาะในการจัดการบ้านเรือน การหาและประกอบอาหารเลี้ยงสมาชิกในครอบครัว เตาไฟเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นศูนย์กลางของบ้านและเป็นแหล่งผลิตอาหารที่สำคัญในครัวเรือน เช่นเดียวกับที่ผู้หญิงเป็นศูนย์กลางของครอบครัว รวมทั้งเป็นผู้รับผิดชอบในการหารายได้ของครอบครัว โดยการเลี้ยงไก่และหมู และการทอผ้าซึ่งนำรายได้ส่วนหนึ่งมาสู่ครอบครัว ผู้หญิง ปกากะญอมีบทบาทสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนในหมู่บ้านที่พี่น้อง เรียนรู้ข้อมูลซึ่งกันและกัน ในขณะที่ผู้ชายรับผิดชอบการผลิตในไร่ นา หรืองานที่ต้องใช้แรงงานหนัก เช่นถางไร่ ไถนา การสร้าง หรือซ่อมแซมบ้านเรือน รวมทั้งการเดินทางติดต่อกับเจ้าหน้าที่บ้านเมืองและบุคคลภายนอกเป็นหลัก หากพิจารณาเปรียบเทียบ หญิงและชายจะมีการแบ่งบทบาทหน้าที่กัน และมีความเท่าเทียมกันมากกว่าหญิงชายในสังคมม้งและลีซู

สำหรับสังคมม้งและลีซู ให้ความสำคัญต่อการสืบตระกูลทางฝ่ายชาย จึงเป็นสังคมที่ชายเป็นใหญ่ ผู้ชายจึงเป็นทั้งผู้นำของตระกูล ผู้นำทางพิธีกรรม และหัวหน้าครอบครัว เป็นผู้มีบทบาทในการตัดสินใจเรื่องส่วนใหญ่ในครอบครัว ในขณะที่ผู้หญิงจะรับผิดชอบงานด้านอาหารการกิน การเลี้ยงสัตว์ งานปักผ้า ส่วนการออกไปทำงานในไร่ในสวนนั้น ถึงแม้หญิงและชายมีบทบาทไม่แตกต่างกัน แต่ปัจจุบัน การปลูกพืชเงินสดหลายชนิด ต้องอาศัยการฉีดยาฆ่าแมลงและการดูแลเอาใจใส่อย่างละเอียด จึงเป็นหน้าที่ของฝ่ายชายที่จะรับผิดชอบงานในลักษณะนี้ และมักจะเป็นผู้นำผลผลิตออกไปขายภายนอก

นอกจากความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคมปกากะญอในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก หมู่บ้านปกากะญอหลายแห่งเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ ดังนั้น ผู้อาวุโส และผู้นำทางด้านศีลธรรม หรือ “ฮีโซ” จึงไม่มีบทบาทเช่นเดิม กลายเป็นผู้นำทางศาสนาคริสต์หรือศิษยาภิบาลเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญ ในขณะที่เดียวกัน เยาวชนในปัจจุบันมักผ่านระบบการศึกษาในระบบโรงเรียน ที่ไม่ได้เน้นให้เรียนรู้ภูมิปัญญาหรือประเพณีของท้องถิ่น จึงมักจะไม่ใส่ใจกับการสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมของปกากะญอ ม้งและลีซู แต่รับเอาวัฒนธรรมใหม่ ๆ มาจากภายนอก เช่น เครื่องแต่งกาย ภาษา ค่านิยมแบบใหม่ มักไม่อยู่ในโอวาทของผู้อาวุโส หรือผู้นำของสายตระกูล เยาวชนส่วนหนึ่งมีความเห็นว่าสิ่งที่ผู้ใหญ่ปฏิบัติกันในปัจจุบันเป็นสิ่งที่ล้าสมัยและไร้เหตุผล หรือมีความยุ่งยาก เช่นการทำพิธีศพและพิธีแต่งงานของม้ง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ภาครัฐและกลุ่มเครือข่ายบุญญะจรรได้พยายามจัดกิจกรรมเพื่อชักจูงให้เยาวชนหันมาเอาใจใส่ต่อวัฒนธรรมของหมู่บ้านและเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นเป็นประจำ

การก้าวเข้าสู่ระบบทุนนิยมของชาวบ้านในอำเภอกลายาพัฒนา ทำให้เกิดกลุ่มทางสังคมรูปแบบใหม่ขึ้นอย่างน้อยสองกลุ่ม คือ **กลุ่มแรก** เป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้นจากการกลายมาเป็นพ่อค้าคนกลาง เจ้าของร้านขายของชำ เจ้าของบ้านและที่ดินให้เช่า รวมทั้งเป็นผู้รับเหมาก่อสร้าง ซึ่งทำให้เกิดความสัมพันธ์แบบใหม่ระหว่างคนเหล่านี้ กับแรงงานรับจ้าง ที่มักจะเรียกกันว่า เล้าแก่ กับลูกไร่ **กลุ่มที่สอง** เป็นนายทุนในภาคการเกษตร เป็นนายทุนขนาดเล็กในหมู่บ้าน ที่จ้างแรงงานเพื่อทำหน้าที่ในการผลิต และแบ่งผลผลิตซึ่งกันและกัน (Share-cropping) ตามสัดส่วนที่ตกลงเป็นรายปี หรือ เป็นผู้รับซื้อผลผลิต ที่ชาวบ้านยืมเอาเมล็ดพันธุ์ และปุ๋ยออกไปใช้ และนำผลผลิตมาขายคืน และหักลบจากมูลค่าของเมล็ดพันธุ์ ที่นำไปใช้ล่วงหน้า เป็นความสัมพันธ์บนพื้นฐานของระบบเกษตรพันธะสัญญา

นอกจากความสัมพันธ์ที่เกิดจากการผลิตดังกล่าวแล้ว ในอำเภอกลายาพัฒนา จะเห็นผู้คนที่กลุ่มหนึ่งที่มีโอกาสทางการศึกษา ได้เข้าไปเรียนหนังสือในเมืองที่มีงานทำในลักษณะมีเงินเดือนประจำ มีฐานะทางเศรษฐกิจมั่นคง และมีสถานภาพทางสังคมดีกว่าชาวบ้านทั่วไป เป็นผู้รู้ระเบียบขั้นตอนของทางราชการ จึงกลายเป็นที่พึ่งของชาวบ้านทั่วไป ในประเด็นที่เกี่ยวกับเรื่องกฎหมาย การร่างจดหมายติดต่อกับทางราชการ คนเหล่านี้ มักจะมีสถานะทางสังคมอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เป็นครู เจ้าหน้าที่ป่าไม้ เจ้าหน้าที่อนามัย กำนัน ผู้ใหญ่บ้านหรือเจ้าหน้าที่อ.บ.ต. แม้แต่คำนำหน้าชื่อของบุคคลเหล่านี้ก็จะเปลี่ยนไป เป็น “ครู” “อาจารย์” หรือ “อบต.” “นายก อบต.” “กำนัน” “ผู้ใหญ่” หรือ “พ่อหลวง” แทนคำเรียกเครือญาติที่สื่อความหมายถึงความสัมพันธ์ทางอำนาจ กระนั้นก็ตาม เนื่องจากการทำหน้าที่ในส่วนของการปกครองส่วนท้องถิ่นกับส่วนภูมิภาคเป็นเรื่องของอำนาจและเกี่ยวพันกับการบริหารงบประมาณค่าใช้จ่ายของท้องถิ่น จึงมักพบความขัดแย้งเล็ก ๆ

4.2.2. ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ปกาเกอะญอเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่ อาศัยอยู่ใน 18 หมู่บ้าน (32 หย่อมบ้าน) ส่วนม้ง มีเพียง 2 หมู่บ้านและลีซูมีเพียง 1 หมู่บ้าน ชาวปกาเกอะญอจึงมีบทบาทมากกว่ากลุ่มม้งและลีซู ความสัมพันธ์ของคนทั้งสามชาติพันธุ์จึงเป็นความสัมพันธ์ที่น่าสนใจและมีนัยยะในการพัฒนาของอำเภอกลายาพัฒนา

ประเด็นแรก ความสัมพันธ์ผ่านการจัดการทรัพยากร กลุ่มปกาเกอะญอเป็นกลุ่มที่ตั้งชุมชนอยู่ในพื้นที่นี้มาก่อนเป็นเวลาหลายร้อยปี ปกาเกอะญอจึงได้รับการยอมรับว่าเป็นเจ้าของพื้นที่ ส่วนชาวม้งและชาวลีซู อพยพเข้ามาทีหลังต้องมาขออนุญาตผู้นำปกาเกอะญอที่ตั้งชุมชนอยู่ใกล้เคียง ก่อนที่จะแผ้วถางเพื่อทำไร่และตั้งชุมชน บางแห่งก็ต้องใช้เงินซื้อ หรือต้องแลกเปลี่ยนที่ดินกับสัตว์เลี้ยงหรือสิ่งของ แต่อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างม้งกับปกาเกอะญอได้พัฒนามาเป็นความร่วมมือซึ่งกันและกันมากขึ้น เมื่อทั้งสองกลุ่มต้องเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรกับรัฐ โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2538 เมื่อชาวบ้านในพื้นที่เข้าร่วมการประท้วงการขยายเขตอุทยานแห่งชาติและนโยบายป่าไม้ที่จับกุมชาวบ้านที่ทำกินในเขตป่าสงวน ในระยะต่อมา ทั้งชาวปกาเกอะญอและม้งได้เป็นสมาชิกเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของแต่ละกลุ่มน้ำ ผู้นำและผู้อาวุโสของทั้งสองฝ่ายต่างได้เข้าร่วมและเรียนรู้การนำเอา

ระบบความเชื่อและพิธีกรรมของแต่ละกลุ่มมาใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น พิธีป่าเคปอญู ของปกากะญอ พิธีดงเซ่งของม้ง รวมทั้งพิธีบวชป่าอีกด้วย

แต่ความสัมพันธ์ระหว่างชาวปกากะญอกับชาวม้งหรือลีซูก็หาได้ราบรื่นเสมอไปไม่ ดังกรณีที่ ผู้นำปกากะญอบ้านแม่ตะละเหนือเล่าให้ฟังว่าถึงปัจจุบันนี้ยังไม่มีแบ่งเขตพื้นที่ระหว่างบ้านแม่ตะละเหนือกับบ้านแม่ตะละม้งอย่างชัดเจน ทำให้ชาวม้งเข้ามาซื้อที่ไร่ของชาวปกากะญอเพื่อขยายพื้นที่ปลูก สตรอเบอร์รี่มากขึ้นเรื่อย ๆ วัวและควายที่ปกากะญอเลี้ยงแบบปล่อยมักทำความเสียหายให้กับพืชผลทาง การเกษตรของชาวม้งและลีซู จนบางรายถูกวางยาเบื่อหรือถูกยิงด้วยปืน จนเกิดเป็นคดีความกันบ่อยครั้ง

อย่างไรก็ดี ชาวบ้านทั้งสามกลุ่มชาติพันธุ์ก็ยังพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอยู่ เนื่องจากชาวม้งและชาว ลีซูปลูกข้าวไม่เพียงพอ จึงต้องซื้อข้าวเปลือกจากชาวปกากะญอ ในขณะที่ฝ่ายแรกสามารถผลิตพืชผล ทางการเกษตรได้ เช่น ผักกาดแก้ว ผักชี ผักกาดขาวปลี ฯลฯ จึงมักจะนำไปขายให้กับปกากะญอ บางครั้ง ไปขายไกลถึงบ้านวัดจันทร์ ชาวลีซูบ้านหนองแดงนำผักสดมาขายที่บ้านใหม่พัฒนาในตำบลแจ่มหลวง และบ้านวัดจันทร์เสมอ ชาวบ้านยังให้ข้อมูลเพิ่มเติมอีกว่าในอดีตมีการซื้อขายวัว ควาย หมู หรือไถระหว่าง กลุ่มชาติพันธุ์ทั้งเพื่อการขยายพันธุ์และเพื่อใช้ในพิธีกรรม ชาวปกากะญอเคยเรียนรู้เทคนิควิธีการปลูกฝิ่น จากชาวม้ง ชาวม้งและลีซูบางรายได้ซื้อที่ดินจากชาวปกากะญอเพื่อปลูกข้าวและอยู่อาศัย ดังเช่นชาวลีซู จากบ้านเสาแดงได้เข้ามาซื้อที่ดินของชาวปกากะญอที่บ้านห้วยบง ซึ่งอยู่ระหว่างเขตรอยต่อของตำบลบ้าน จันท์กับตำบลแจ่มหลวง เพื่อสร้างบ้านและเปิดเป็นร้านขายของชำ มีครอบครัวชาวม้งครอบครัวหนึ่งจาก ตำบลแม่ศึกในอำเภอแม่แจ่ม ได้เข้ามาซื้อที่ดินที่บ้านเด่น เปิดร้านขายของชำและปั้มน้ำมันเป็นเวลานานนับสิบปีแล้ว

นอกจากนั้น ยังเป็นที่น่าสนใจที่ ชาวม้งและชาวลีซูไม่นิยมไปรับจ้างทำงานให้กับชาวปกากะญอ แต่ในทางตรงกันข้ามชาวปกากะญอหลายรายกลับไปเป็นแรงงานรับจ้างให้กับชาวม้งและลีซู ชาวม้งบ้านแม่ตะละม้งมักจ้างแรงงานชาวปกากะญอจากบ้านใกล้เคียงให้ทำงานในไร่สตรอเบอร์รี่ โดยมีรูปแบบการจ้างสองลักษณะ คือ จ้างเป็นรายปีและจ้างตามผลงาน กรณีจ้างเป็นรายปี เจ้าของไร่ชาวม้งจ้าง แรงงานชาวปกากะญอเป็นรายคนหรือรายครอบครัวทำงานประจำอยู่ในไร่ เจ้าของเป็นคนลงทุนทำการ เพาะปลูกทั้งหมด เมื่อเก็บได้ผลผลิตแล้วจึงนำมาแบ่งกัน กรณีจ้างตามผลงาน คือเจ้าของไร่จ่ายค่าจ้างตาม ผลงานที่เก็บผลผลิตสตรอเบอร์รี่ คือคิดถึงละ 5 บาท เป็นถังพลาสติกสีดำที่นิยมใช้ตักปูนและทรายในงาน ก่อสร้างในเมือง ซึ่งแต่ละวัน แรงงานคนหนึ่งสามารถเก็บได้มากถึง 300-500 ถัง ส่วนงานนอกภาคเกษตร เจ้าของร้านขายของชำและปั้มน้ำมันหลอดชาวม้งยังจ้างแรงงานชาวปกากะญอหลายคนเพื่อช่วยงานในร้านด้วย

ประเด็นสุดท้ายคือ ความสัมพันธ์ในพื้นที่สาธารณะ นั่นคือสถานที่ราชการ เช่น โรงเรียน สำนักงาน อบต. ที่ว่าการอำเภอ และสถานีอนามัย รวมทั้งการพึ่งพาอาศัยยานพาหนะในการเดินทาง ฯลฯ เมื่อรัฐบาลเข้า มาตั้งโรงเรียนในพื้นที่นี้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 เป็นต้นมา ชาวชนม้งจากบ้านดงสามหมื่นต้องเดินทางไปเรียน

กับชาวชนปกาเกอญอที่โรงเรียนบ้านแม่แค่น้อย แม้ในระยะหลังเมื่อมีการเปิดโรงเรียนสาขาที่บ้านดงสามหมื่น แต่ก็ยังมีถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เท่านั้น เด็กนักเรียนมั่งที่ต้องการเรียนสูงกว่านั้นจึงต้องเดินทางไปพักและเรียนที่บ้านแม่แค่น้อย เมื่อจบชั้น ป. 6 แล้ว บางส่วนได้ไปเรียนต่อด้วยกันที่โรงเรียนสหมิตร ซึ่งเป็นโรงเรียนเอกชนคริสเตียนตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านจันทร์ และเด็กนักเรียนบางส่วนได้เลือกไปเรียนต่อที่โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่ การเป็นเพื่อนร่วมโรงเรียนดังกล่าวได้ช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเด็กนักเรียนต่างชาติพันธุ์ และรู้จักมักคุ้นกันเมื่อแต่ละคนเติบโตเป็นผู้ใหญ่และกลับมาทำงานในบ้านของตนเอง ดังกรณีของบุญเพิ่ม ฤทัยกริม จากบ้านแจ่มหลวงที่เคยเรียนโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่กับตัวะ แซ่ท้าว ชาวม้งจากตำบลแม่แค บุญเพิ่มได้รับเลือกให้เป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบลแจ่มหลวงก่อนหน้านี้ และปัจจุบันกลายเป็นแกนนำสำคัญของกลุ่มสภาอะมื่ออะเกะกิ ส่วนตัวะเคยเป็นผู้ใหญ่บ้านแม่ตะละมั่ง และปัจจุบันได้รับเลือกเป็นกำนันตำบลแม่แค

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่สาธารณะของอำเภอภักขณิพัฒนานั้น ชาวปกาเกอญอซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่มักเป็นผู้ที่มีบทบาทและอำนาจครอบงำกลุ่มม้งและลีซุซึ่งมีจำนวนน้อยกว่าเสมอ ไม่ว่าจะเป็นในพื้นที่ทางการเมืองระดับท้องถิ่นอย่างสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) หรือในกระบวนการขับเคลื่อนเพื่อตรวจสอบทิศทางการพัฒนาของอำเภอภักขณิพัฒนา ผู้นำชาวม้งและลีซุมักยอมให้ชาวปกาเกอญอเป็นผู้นำ รองนายก อบต. ชาวม้งคนหนึ่งกล่าวว่า

“แม้เราจะมีความรู้ความสามารถมากกว่าเพื่อนชาวปกาเกอญอ แต่เราก็ต้องยกให้เขาเป็นผู้นำ แล้วเราเป็นคนรอง เพราะเราเป็นชนกลุ่มน้อย หรือแม้แต่การคิดและเสนอโครงการพัฒนาต่าง ๆ เราเป็นผู้ออกความคิด แต่เราก็ต้องให้บทบาทแก่เขาในการนำเสนอหรือออกหน้าแทน ไม่เช่นนั้นก็อาจดูเป็นการข้ามหน้าข้ามตาเขาที่เป็นคนกลุ่มใหญ่เกินไป”

เมื่อมีการจัดเวทีระดมความคิดเห็นถึงทิศทางการพัฒนาอำเภอใหม่แห่งนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้นำชาวลีซุที่เข้าร่วมมักจะไม่ค่อยแสดงความคิดเห็นมากนัก ในกรณีของสภาอะมื่ออะเกะกิ กลุ่มแกนนำไม่ได้พยายามดึงผู้แทนชาวม้งและลีซุเข้าร่วมมากเท่าที่ควร การเสนอแบบแปลนเพื่อนำเอาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์มาเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างอาคารที่ว่าการอำเภอแห่งใหม่ ก็ไม่ได้ให้รวมเอาอัตลักษณ์ของม้งหรือลีซุเข้าไว้ด้วย

4.2.3. ความสัมพันธ์ระหว่างคนในกับคนนอกพื้นที่

กลุ่มแรก คือกลุ่มข้าราชการ ความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการจากภายนอกที่เข้ามาในพื้นที่กับชาวบ้านในพื้นที่ที่เป็นไปในลักษณะของข้าราชการที่มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย ข้าราชการจึงได้รับการยกย่องและเป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน ข้าราชการบางคนที่ย้ายมารับราชการในอำเภอนี้ บางคนมักจะ

พัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีกับชาวบ้าน และจ้างให้ชาวบ้านเลื่อยไม้ให้ โดยหวังว่าเมื่อย้ายออกไป สามารถจะขายต่อหรือขนออกไปด้วย

กล่าวโดยรวม ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ผ่านมามีทั้งที่เป็นความขัดแย้งและราบรื่น ชาวบ้านเล่าว่าสมัยที่พื้นที่นี้ยังขึ้นอยู่กับอำเภอแม่แจ่ม เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ดำรงกับเจ้าหน้าที่สรรพสามิตมักเข้ามาในพื้นที่บ้างเป็นครั้งคราว แต่ไม่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันนัก ชาวบ้านที่อยู่ในเขตป่าสงวนและเคยปลูกฝิ่นมักจะเป็นฝ่ายทำผิดกฎหมายเสมอ ความขัดแย้งเริ่มเกิดขึ้น เมื่อเจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้เข้ามาปลูกป่าสนเพื่อลดพื้นที่การปลูกฝิ่นของชาวปกากะญอตั้งแต่ปี พ.ศ. 2510 และต่อมาเมื่อมีการส่งทหารเข้ามาประจำอยู่ที่บ้านแม่ตะละมั้ง เพื่อกดดันและตัดทำลายไร่ฝิ่นของชาวบ้านในแถบนี้ ในช่วงปี 2533-2535 เกิดความขัดแย้งอย่างหนักเมื่อองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้มีโครงการทำไม้สนเพื่อแปรรูปขาย ชาวบ้านจึงได้รวมตัวกันต่อต้านโครงการอย่างรุนแรง จนต้องเลิกไปในที่สุดดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 2

ประสบการณ์ของชาวบ้านที่เคยสัมพันธ์กับข้าราชการในพื้นที่ ทำให้พวกเขากำหนดท่าทีในการรับมือกับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เริ่มเข้ามาในพื้นที่มากขึ้น ชาวบ้านปกากะญอ ที่เคยเห็นการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนในพื้นที่อื่นในภาคเหนือ ได้เรียกร้องการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและโครงการของฝ่ายราชการ โดยเฉพาะโครงการสร้างศูนย์ราชการในพื้นที่ 82 ไร่ ที่ชาวบ้านยกให้แก่ทางราชการ กรณีที่บ้านใหม่พัฒนาเป็นกรณีที่น่าสนใจ หมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านคริสเตียนที่ชาวบ้านวางกฎเกณฑ์ห้ามการดื่มเหล้าและเล่นการพนันในหมู่บ้าน ในช่วงปี 2553 หลังจากประกาศเป็นอำเภอแห่งใหม่ มีเจ้าหน้าที่ตำรวจชุดหนึ่งถูกส่งมาปฏิบัติงานในพื้นที่ เนื่องจากยังไม่มีบ้านพัก จึงต้องเช่าบ้านของชาวบ้านอยู่ชั่วคราว ตอนเย็นเจ้าหน้าที่เหล่านี้มักล้อมวงดื่มเหล้าและเล่นการพนัน ชาวบ้านจึงร้องเรียนเรื่องนี้ต่อนายอำเภอ จนในที่สุดเจ้าหน้าที่ตำรวจต้องย้ายออกไปเช่าบ้านที่หมู่บ้านอื่นแทน

กลุ่มที่สอง คือกลุ่มพ่อค้าและนายทุนจากภายนอก ทั้งที่เข้ามาอยู่ทำธุรกิจในพื้นที่ และที่เข้ามาส่งหรือรับซื้อผลผลิตการเกษตรเป็นครั้งคราว กลุ่มที่เข้ามาประจำอยู่ในพื้นที่ แบ่งเป็นสองประเภท คือประเภทแรกเป็นพนักงานขององค์กรภาคธุรกิจ เช่น พนักงานธนาคารกรุงไทย ธกส. บริษัทนมชี่เส็ง จำกัด ฯลฯ มักเข้ามาทำธุรกรรมทางการเงิน ปล่อยเงินกู้และเก็บเงินต้นกับดอกเบี้ยคั้น เดิมชาวบ้านในพื้นที่นี้ต้องติดต่อกับสาขาขององค์กรเหล่านี้ที่อำเภอปายและสะเมิงมาก่อนแล้ว แต่ภายหลังจากที่มีการจัดตั้งเป็นอำเภอใหม่ขึ้น องค์กรธุรกิจดังกล่าวได้เข้ามาเปิดสำนักงานสาขาอยู่ที่บ้านวัดจันทร์ แล้วโอนลูกค้าของตนมาขึ้นที่นี้ทั้งหมด ชาวบ้านที่เป็นลูกค้าจึงต้องติดต่อกับเจ้าหน้าที่ที่นี้แทน

ประเภทที่สอง เป็นพ่อค้าแม่ค้าที่เข้ามาเปิดร้านค้าขายอาหารและอุปกรณ์ของใช้ในชีวิตประจำวัน แม้ว่าพื้นที่อำเภอถลางวัฒนาจะเป็นพื้นที่ป่าสงวนเกือบทั้งหมด (ยกเว้นพื้นที่นาบางแปลง) แต่กระนั้นก็ยังมีการซื้อขายโอนสิทธิ์ในการครอบครองที่ดินกันเองบ่อยๆ ในระยะ 2-3 ปีที่ผ่านมาเริ่มมีคนจากภายนอกเข้ามาเช่าหรือซื้อที่ดินเพื่อทำธุรกิจร้านค้ามากขึ้น จึงปรากฏว่ามีร้านขายของชำ ร้านอาหาร ร้านขายและ

ซ่อมรถ รวมถึงรีสอร์ทเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจน ชาวบ้านเกรงว่า คนภายนอกจะการเข้ามาซื้อที่ดิน ทำธุรกิจมากจนเกินไป จึงมีร่วมกันตั้งกฎเกณฑ์ขึ้นเพื่อไม่ให้บุคคลภายนอกเข้ามาเช่าที่หรือเปิดกิจการภายในบริเวณบ้านวัดจันทร์ โดยตกลงกันที่ขีดเส้นแบ่งด้วยสะพาน 3 สะพานของถนนเส้นที่ออกจากวัดจันทร์ไปอำเภอปาย เส้นไปตำบลแม่แดด และเส้นไปตำบลแจ่มหลวง เพื่อเป็นเขตที่ไม่อนุญาตให้คนนอกมาซื้อที่ดิน

ชาวบ้านยังมีวิธีการควบคุมพฤติกรรมของพ่อค้าแม่ค้าที่เข้ามาประกอบธุรกิจในพื้นที่ ดังกรณีที่เกิดขึ้นในตำบลบ้านจันทร์ เจ้าของร้านซึ่งเป็นชาวระยองได้เช่าที่ดินพร้อมอาคารจากชาวบ้านเพื่อเปิดเป็นร้านค้าขายของมาประมาณ 2 ปีแล้ว เดิมเมื่อมาท่องเที่ยวที่บ้านวัดจันทร์กับเพื่อนครั้งแรก เห็นว่าเป็นพื้นที่สงบ น่าอยู่ และยังไม่มีร้านค้าขายของชำมากนัก จนตัดสินใจมาเปิดร้านขายของชำที่นี่ ในระยะแรกๆ ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ชุมชนตั้งไว้อย่างเคร่งครัด เช่น ไม่ขายเหล้าหรือของมีเมาในวันพระ เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของชุมชน และช่วยเหลือร่วมมือกับชุมชนโดยการบริจาคเงิน ที่สำคัญที่สุดคือ ค้าขายสินค้าในราคาที่เป็นธรรม ไม่ค้ากำไรจนเกินไป ให้เกียรติชาวบ้าน และยอมรับความคิดเห็นและความเชื่อและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันได้ ปัจจุบันร้านค้านี้มีลูกค้าประจำที่มากอดหนุนสม่ำเสมอตลอดเวลา ในขณะที่ร้านค้าอีกแห่งหนึ่ง เจ้าของมาจากจังหวัดระยองเช่นกัน แต่กลับมีเรื่องขัดแย้งกับชาวบ้าน เพราะดูหมิ่นดูแคลน ลูกค้าชาวบ้านจึงบอกเริ่มไม่พอใจ ไม่อุดหนุนสินค้าจากร้านนี้ ในที่สุดถูกบีบให้ออกจากพื้นที่ด้วยการไม่ต่อสัญญาให้เช่าที่เพื่อทำการค้าในปีต่อไป

กลุ่มที่สาม คือกลุ่มพ่อค้าจากภายนอกที่เข้ามาขายและรับซื้อสินค้าและผลผลิตเป็นครั้งคราว ทุกวัน พุทธจะมีตลาดนัดที่บ้านเด่น มีพ่อค้าแม่ค้าทั้งจากในและนอกพื้นที่เข้ามาขายอาหาร ของใช้ เสื้อผ้าและของเล่นเด็ก รวมทั้งยังมีพ่อค้าที่เข้ามารับซื้องานเครื่องจักสาน ผ้าทอ ผลผลิตทางการเกษตรและของป่า เป็นต้น พ่อค้าแม่ค้าที่เข้ามาเหล่านี้บางรายมีการทำธุรกิจร่วมกับคนในพื้นที่ โดยให้คนในพื้นที่เป็นผู้รวบรวมผลผลิตเมื่อได้ผลผลิตมากพอแล้วตัวเองจึงขับรถมาซื้อและขนออกไป ในขณะที่พ่อค้าแม่ค้าที่รับซื้อของป่านั้นมักจะขับรถเข้ามาเร่ถามตามหมู่บ้านต่างๆ เพื่อซื้อและขนออกไป นอกจากนี้ยังมีพ่อค้ารับซื้อของเก่าได้มารับซื้ออุปกรณ์เครื่องใช้เก่าที่สามารถนำไปผลิตซ้ำ เช่น เหล็ก อะลูมิเนียม พลาสติก กระดาษ กระป๋องเบียร์ขวด ฯลฯ ตามหมู่บ้านต่างๆ โดยมีวิธีการรับแลกกับอุปกรณ์ถังพลาสติกใหม่ หรือซื้อด้วยเงินสด เป็นต้น

เป็นที่น่าสังเกตว่าปัจจุบันกลุ่มนายทุนและนักธุรกิจที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเริ่มเข้ามาติดต่อกับชาวบ้านมากขึ้น เพื่อหาซื้อที่ดินจากชาวบ้านเพื่อดำเนินธุรกิจรีสอร์ท ร้านอาหาร ร้านค้า ฯลฯ ทำให้คนในพื้นที่บางคนเริ่มกลายมาเป็นนายหน้าค้าที่ดิน แต่ด้วยความเข้มแข็งขององค์กรภาคประชาชนและผู้นำของ

หมู่บ้านในพื้นที่ที่คอยติดตามและตรวจสอบกันอย่างใกล้ชิด ทำให้ทั้งนายทุนและนักธุรกิจเหล่านี้ และนายหน้าในพื้นที่ไม่กล้าเปิดเผยตัวเองอย่างเต็มที่ ความสัมพันธ์จึงยังเป็นลักษณะหลวมๆ อยู่

4.3. การศึกษา

การศึกษาของชาวบ้านในพื้นที่นี้แบ่งออกเป็นการศึกษาในระบบกับการศึกษานอกระบบ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้คือ

4.3.1 การศึกษาในระบบ การศึกษาก่อนวัยเรียน ปัจจุบันเกือบทุกหมู่บ้านมีอาคารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กประจำหมู่บ้าน โดยการสนับสนุนงบประมาณจากพัฒนาการอำเภอ ภายใต้การดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบล รับเลี้ยงดูและอบรมเด็กที่มีอายุระหว่าง 2-5 ขวบ ซึ่งเป็นเด็กก่อนวัยเรียน มีอาหารกลางวันให้เด็กทุกคน สำหรับครูผู้สอนนั้นเป็นผู้ที่คนในหมู่บ้านคัดเลือกกันเอง โดยดูจากความสามารถและพฤติกรรมที่เข้ากับเด็กได้

ภาพที่ 4.1 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านห้วยปู ตำบลแม่แดด

ระดับประถมศึกษา ชุมชนขนาดใหญ่มีโรงเรียนประถมศึกษาที่เปิดสอนถึงชั้นปีที่ 6 ในขณะที่ชุมชนขนาดเล็กบางแห่งไม่มีโรงเรียนเลย เช่น บ้านแม่ตะละกลางที่มีจำนวนครัวเรือนเพียง 40 กว่าหลัง เด็กนักเรียนของหมู่บ้านนี้ต้องเดินเท้าเป็นระยะทาง 5 กิโลเมตร เพื่อไปเรียนที่โรงเรียนบ้านแม่ตะละเหนือ โดยต้องไปพักค้างคืนในเพิงพักที่สร้างขึ้นในบริเวณโรงเรียน วันเสาร์-อาทิตย์จึงกลับบ้าน บางหมู่บ้านที่มีจำนวนนักเรียนไม่มาก หรือไม่มียงบประมาณเพียงพอสำหรับเปิดเป็นโรงเรียนได้ ก็ใช้วิธีเปิดเป็นโรงเรียนสาขา เช่น ที่บ้านดงสามหมื่น แม้จะเป็นหมู่บ้านที่มีมากถึง 70 ครัวเรือน และมีนักเรียนจำนวนมาก แต่ก็ยังคงเป็นโรงเรียนสาขาของโรงเรียนบ้านแม่แดด เนื่องจากไม่มีครูและงบประมาณเพียงพอ จึงเปิดสอนถึงชั้น

ประมปีที่ 4 เท่านั้น ทั้งนี้ เด็กส่วนใหญ่ที่จบชั้นประถมศึกษาแล้วจะออกไปเรียนต่อที่อื่น เช่น ที่โรงเรียน สหมิตรหรือในเมืองเชียงใหม่และที่อื่น

ระดับมัธยมศึกษา เยาวชนในเกือบจะทุกหมู่บ้านต้องออกไปศึกษานอกหมู่บ้าน เพราะในอำเภอ กัลยาณิวัฒนามีโรงเรียนมัธยมศึกษาเพียง 2 โรงเรียน คือ โรงเรียนบ้านแจ่มหลวง ซึ่งเป็นโรงเรียนสังกัด สำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน เขต 6 จังหวัดเชียงใหม่ มีการเรียนการสอนถึงชั้นมัธยมต้น (ม.3) อีกแห่ง หนึ่งคือ โรงเรียนสหมิตรวิทยา ที่ปัจจุบันมีการเรียนการสอนถึงชั้นมัธยมปลาย (ม.6) นอกเหนือจากนี้แล้ว นักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาต้องเดินทางออกไปเรียนนอกพื้นที่หรือนอกตัวอำเภอ เยาวชนชายบางส่วนไป บวชในโครงการพระธรรมจาริก บ้างไปเรียนที่โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์และโรงเรียนอื่น ๆ ในเมือง

ตารางที่ 4.3 แสดงจำนวนนักเรียนในครัวเรือนที่ออกไปเรียนต่างอำเภอ แยกตามตำบล

ตำบล	จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ออกไปเรียนนอกพื้นที่(อำเภอ) (คน)					รวม
	1	2	3	4	5	
บ้านจันทร์	71	23	1	0	0	95
	74.7%	24.2%	1.1%	.0%	.0%	100.0%
แจ่มหลวง	87	38	10	4	3	142
	61.3%	26.8%	7.0%	2.8%	2.1%	100.0%
แม่แดด	51	22	3	0	0	76
	67.1%	28.9%	3.9%	.0%	.0%	100.0%
รวม	209	83	14	4	3	313
	66.8%	26.5%	4.5%	1.3%	1.0%	100.0%

ตารางที่ 4.4 แสดงจำนวนนักเรียนในครัวเรือนที่ออกไปเรียนต่างอำเภอ แยกตามกลุ่มชาติพันธุ์

เผ่า	จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ออกไปเรียนนอกพื้นที่ (อำเภอ) (คน)					รวม
	1	2	3	4	5	
ปกากะญอ	190	70	10	1	1	272
	69.9%	25.7%	3.7%	.4%	.4%	100.0%
ม้ง	11	7	1	0	0	19
	57.9%	36.8%	5.3%	.0%	.0%	100.0%
ลื้อ	8	6	3	3	2	22

	36.4%	27.3%	13.6%	13.6%	9.1%	100.0%
รวม	209	83	14	4	3	313
	66.8%	26.5%	4.5%	1.3%	1.0%	100.0%

สำหรับผู้สนใจจะเรียนในระดับอาชีวศึกษาและอุดมศึกษา ต้องออกไปเรียนในเมืองเชียงใหม่และต่างจังหวัด เพราะอำเภอในละแวกนี้ไม่มีสถานศึกษาทั้งสองระดับนี้ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และสังเกตพบว่ามีคนจากทั้งสามตำบลออกไปเรียนต่อในระดับอาชีวศึกษาและอุดมศึกษาในเมืองเป็นจำนวนมาก มีทั้งที่เป็นเยาวชนที่เพิ่งสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมแล้วไปเรียนต่อ กับที่เป็นผู้ใหญ่หรือทำงานแล้วไปเรียนต่อในหลักสูตรและสถาบันการศึกษาที่เปิดสอนภาคเสาร์-อาทิตย์ ดังกรณีของผู้ใหญ่บ้านกัวโป่งที่ต้องเดินทางจากหมู่บ้านเข้าไปเรียนที่มหาวิทยาลัยสุโขทัยวิทยา (มมร.) ที่วัดเจดีย์หลวงในเมืองเชียงใหม่ทุกวันหยุดสุดสัปดาห์ จนได้รับปริญญาบัตรศาสตรบัณฑิตเมื่อต้นปี 2554 นี้เอง

4.3.2 การศึกษานอกระบบ การศึกษานอกระบบในที่นี้หมายถึงสองรูปแบบ คือ การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) กับการถ่ายทอดความรู้แบบชาวบ้าน ปัจจุบันการศึกษานอกโรงเรียนในพื้นที่ มีครูผู้สอนที่มาประจำ เรียกว่า ครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา (ศรช.) เป็นผู้ดูแลและวางระบบการจัดการศึกษาให้แก่ผู้ที่มีความประสงค์ที่จะเรียนในการศึกษานอกโรงเรียนของอำเภอนี้ โดยวุฒิการสูงสุดที่เรียนในระบบนี้เทียบเท่าชั้น ม. 6

ส่วนการถ่ายทอดความรู้แบบชาวบ้าน นับเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตและเรียนจากการปฏิบัติขึ้นอยู่กับเพศ บริบทของพื้นที่และกลุ่มชาติพันธุ์ด้วย เป็นต้นว่า ส่วนใหญ่แล้วเป็นการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นภายในครอบครัว ตระกูล หรือชุมชน แต่ความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมและยาสมุนไพรนั้นพบว่าการแสวงหาความรู้จากผู้ที่อยู่ในชุมชนอื่น ดังคำพูดของหมอแคนและหมอพิธีกรรมชาวม้งที่ซื้อจิ้งเกี้ยวแห่งบ้านดงสามหมื่นที่ว่า

“ผมเป็นหนึ่งในสองคนของหมู่บ้านนี้ที่มีคนมาขอให้ไปทำหน้าที่ในงานแต่งงานและงานศพอยู่เป็นประจำ ทั้งภายในหมู่บ้านและต่างหมู่บ้าน หมอแคนและพิธีกรรมม้งอย่างผมนี้ ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ไม่ว่าจะเป็นที่แม่ตะละม้ง หนองหอย แม่สาใหม่ ห้วยลึก แม่โถ ปางอุ๋ง ฯลฯ เรารู้จักกันเกือบจะทั้งหมดว่าใครเป็นใคร ความสามารถขนาดไหน เพราะได้ร่วมพิธีกรรมกันบ่อย เมื่อพบกันก็สอบถามเรียนรู้ซึ่งกันและกันเป็นเครือข่าย”

อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตสองประการ ประการแรก การศึกษาเป็นการลงทุนทั้งเรื่องของระยะเวลา และค่าใช้จ่ายทั้งสองฝ่ายคือ ทั้งพ่อแม่และรัฐ ปัจจุบัน ถึงแม้รัฐบาลมีนโยบายเรียนฟรี 15 ปี แต่ในทางปฏิบัติแล้ว พ่อแม่ก็จะต้องออกค่าใช้จ่ายเพื่อเป็นการลงทุนทางการศึกษา ชาวบ้านในอำเภอกลายาพัฒนาที่ส่งลูกไปเรียนในระดับอาชีวศึกษาและปริญญาตรี มักจะต้องกู้ยืมเงินจากกองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษาของรัฐบาล

ประการที่สอง ชาวชนปกาเกอญอในกลายาพัฒนามีปัญหาเช่นเดียวกันกับชาวชนชาติพันธุ์จากที่อื่น นั่นคือ ต้องเผชิญกับระบบการศึกษาสมัยใหม่หล่อหลอมให้มีอัตลักษณ์ความเป็นไทย เด็กนักเรียนปกาเกอญอสามารถพูดภาษาไทยได้ชัดและเรียนรู้วัฒนธรรมไทยและความเป็นไทย แต่ในขณะเดียวกัน หากไม่ได้มาจากครอบครัวที่มีสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมปกาเกอญอ ก็จะเริ่มสูญเสียอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเอง ชาวชนเหล่านี้ เมื่อเข้าไปเรียนหนังสือในระดับสูงร่วมกับชาวคนไทยพื้นราบ พวกเขาจึงมักจะปกปิดอัตลักษณ์ความเป็นปกาเกอญอของตนเอง โดยพยายามปรับตัวให้กลายเป็น “คนไทย” ให้ได้มากที่สุด ปัญหานี้เป็นสิ่งที่ผู้อาวุโสและผู้นำต่างวิตกกังวลกันว่าความรู้ท้องถิ่นและความเป็นชาติพันธุ์จะค่อยสูญหายไปไม่ช้า ปัจจุบันมีผู้นำทางพิธีกรรมในชุมชนปกาเกอญอหรือม้งเพียงไม่กี่คน ในอนาคตจะต้องไปหาคนทำพิธีกรรมจากนอกพื้นที่หรือต่างจังหวัด

4.4 ศาสนา ความเชื่อและพิธีกรรม

การสำรวจครัวเรือนแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านในอำเภอกลายาพัฒนามีความแตกต่างในการนับถือศาสนา กล่าวคือมีการนับถือศาสนา 3 ศาสนาด้วยกัน คือ ความเชื่อดั้งเดิม พุทธและคริสต์ สำหรับศาสนาคริสต์นั้นยังแยกได้ออกเป็น 3 นิกายด้วยกัน คือ โปรเตสแตนต์ โรมันคาทอลิก และเซเวนธ์ แอ็ดเวนติสต์ ซึ่งมีวัตรปฏิบัติไม่เหมือนกัน

เมื่อเปรียบเทียบระหว่างตามตำบล จะเห็นข้อมูลที่น่าสนใจว่า ชาวบ้านในตำบลแจ่มหลวงและแม่แดดนับถือพุทธเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่ชาวบ้านในตำบลบ้านจันทร์ซึ่งเป็นศูนย์กลางของศาสนาพุทธ มีวัดเก่าแก่ กลับมีผู้นับถือศาสนาคริสต์ (นิกายโปรเตสแตนต์) เป็นจำนวนมาก (ดูตารางที่ 4.5 ประกอบ) แต่เมื่อนำมาพิจารณารวมทั้งอำเภอ พบว่ากว่าครึ่งหนึ่งของชาวปกาเกอญอเป็นครัวเรือนที่นับถือศาสนาพุทธ รองลงมาเป็นกลุ่มที่นับถือศาสนาคริสต์ (ทั้งสามนิกาย แต่นิกายโปรเตสแตนต์มีมากที่สุด) และกลุ่มที่นับถือความเชื่อแบบดั้งเดิมนั้นมีเพียงร้อยละ 6.6 ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ร้อยละ 83 เป็นครัวเรือนที่นับถือความเชื่อแบบดั้งเดิม มีเพียงร้อยละ 17 ที่เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ (ทั้งโปรเตสแตนต์และเซเวนธ์) โดยที่ยังไม่มีครัวเรือนใดเปลี่ยนไปนับถือศาสนาพุทธ เช่นเดียวกับกลุ่มลีซู่ที่ส่วนใหญ่นับถือความเชื่อแบบดั้งเดิม มีเพียงครัวเรือนเดียวที่เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ (นิกายโปรเตสแตนต์) (ดูตารางที่ 4.6 ประกอบ)

ตารางที่ 4.5 แสดงจำนวนครัวเรือน แยกตามตำบลและศาสนา

ตำบล	ศาสนา					รวม
	ดั้งเดิม	พุทธ	โปรเตสแตนต์	คาทอลิก	เซเวนธ์เดย์	
บ้านจันทร์	47	153	225	0	0	425
	11.1%	36.0%	52.9%	.0%	.0%	100.0%
แจ่มหลวง	52	203	176	0	3	434
	12.0%	46.8%	40.6%	.0%	.7%	100.0%
แม่แดด	75	214	21	2	1	313
	24.0%	68.4%	6.7%	.6%	.3%	100.0%
รวม	174	570	422	2	4	1172
	14.8%	48.6%	36.0%	.2%	.3%	100.0%

ตารางที่ 4.6 แสดงจำนวนครัวเรือน แยกตามกลุ่มชาติพันธุ์และศาสนา

เผ่า	ศาสนา					รวม
	ดั้งเดิม	พุทธ	โปรเตสแตนต์	คาทอลิก	เซเวนธ์เดย์	
ปกากะญอ	70	570	409	2	3	1054
	6.6%	54.1%	38.8%	.2%	.3%	100.0%
ม้ง	63	0	12	0	1	76
	82.9%	.0%	15.8%	.0%	1.3%	100.0%
ลีซู	41	0	1	0	0	42
	97.6%	.0%	2.4%	.0%	.0%	100.0%
รวม	174	570	422	2	4	1,172
	14.8%	48.6%	36.0%	.2%	.3%	100.0%

แต่อย่างไรก็ดี การจำแนกการนับถือศาสนาออกระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับพุทธหรือคริสต์ นั้น ยังมีความคลุมเครืออยู่มาก เพราะชาวบ้านจำนวนมากถึงแม้จะอ้างว่าเปลี่ยนไปนับถือพุทธ หรือคริสต์แล้ว ก็ยังมีความเชื่อแบบดั้งเดิมอยู่ ศาสนาพุทธแบบชาวบ้าน ไม่ได้ถือว่าการเชื่อเกี่ยวกับเจ้าดินเจ้าน้ำและการไหว้ผีบรรพบุรุษอยู่นั้นเป็นสิ่งที่ขัดกับหลักของพุทธศาสนาและมักจะผนวกเอาสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของพุทธศาสนา ยิ่งกว่านั้น ชาวปกากะญอในกัลยาณิวัฒนาที่เคยมีส่วนร่วมในการต่อสู้เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและต้นน้ำ ได้พยายามรื้อฟื้นและตีความพิธีกรรมที่เกี่ยวกับธรรมชาติขึ้นใหม่ เช่น จัดให้มีการบวชป่า หรือทำพิธีป่าเดปอญ เพื่อให้มีความหมายในเชิงอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ผู้นำปกากะญอที่เป็นคริสต์ก็เข้าร่วมในพิธีเหล่านี้เพราะถือว่าแต่ละศาสนามีเป้าหมายเดียวกัน ดังคำอธิบายของผู้ใหญ่บ้านแห่งหนึ่งที่ว่า

“ศาสนาเป็นเพียงความเชื่อและการปฏิบัติในพิธีกรรมของแต่ละครอบครัว แม้เราจะเชื่อในต่างศาสนา กัน แต่ทุกคนก็ยังเป็นพี่น้อง เป็นเครือญาติกัน เมื่อมีงาน ไม่ว่าจะเป็นของแต่ละครอบครัวหรือของชุมชน ทุกคนก็ต้องช่วยเหลือกัน”

ชาวปกากะญอในกัลยาณิวัฒนาหลายคนที่นับถือคริสต์ในปัจจุบันหันมาทำพิธีผูกข้อมือ มีด้ายสีขาวผูกข้อมือ พวกเขามองเห็นว่าพิธีผูกข้อมือเป็นวัฒนธรรมเดิมของปกากะญอ แต่ถูกห้ามเพราะถือว่าเป็นความเชื่อดั้งเดิมเมื่อเปลี่ยนมานับถือคริสต์ แต่ความคิดเช่นนี้ ยังไม่ได้รับการยอมรับจากผู้นำคริสเตียนรุ่นเก่า จนทำให้สภาพะมือจะดีไม่สามารถจัดงานปีใหม่ของปกากะญอปี 2554 ในอำเภอกัลยาณิวัฒนาได้

ภาพที่ 4.2 อาศรมพระธรรมจาริก บ้านแม่ตะละใต้ ตำบลแม่แดด

การตีความศาสนาอาจจะนำไปสู่ความเป็นพหุวัฒนธรรมและศาสนามากขึ้นในอนาคต เมื่อสังคมในอำเภอกัลยาณิวัฒนาเริ่มเปลี่ยนแปลงไปมากขึ้น ชาวบ้านรายงานว่า มีชาวมุสลิมจำนวนหนึ่งได้เข้ามาหาซื้อที่ดินเพื่อตั้งเป็นชุมชนในอำเภอใหม่นี้ แต่ในระหว่างที่เก็บข้อมูลสำหรับโครงการวิจัยนี้ ยังไม่ปรากฏเป็นความจริง อย่างไรก็ตาม คณะนักวิจัยสังเกตเห็นการเคลื่อนไหวของกลุ่มพระธรรมจาริก ที่มีบทบาทในการสนับสนุนเครือข่ายบุญสัจจกร ที่ชาวบ้านจากหลายหมู่บ้านมาทำบุญ ฟังเทศน์ร่วมกันในวันแรมสิบห้าค่ำของทุกเดือน งานบุญสัจจกรไม่ได้ให้ความสำคัญทางด้านศาสนาอย่างเดียว แต่ยังเป็นการสร้างเวทีให้ชาวบ้านได้พูดคุยแลกเปลี่ยนปัญหาซึ่งกันและกันอีกด้วย เมื่อมีการประกาศให้เป็นอำเภอใหม่ ทางสำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติได้มีโครงการที่จะฟื้นฟูบูรณะวัดจันทรให้เป็นวัดศูนย์กลางของอำเภอ และมีเป้าหมายที่จะยกระดับอาศรมพระธรรมจาริกต่าง ๆ ที่มีอยู่ให้เป็นวัดประจำหมู่บ้าน จำนวน 9 วัดด้วยกัน

ภาพที่ 4.3 ชุ่มประตูดจันทร

ภาพที่ 4.4 คริสตจักรบ้านเด่น

4.5. การย้ายถิ่น

ผลพวงของการพัฒนาและการศึกษาในระยะที่ผ่านมา ทำให้มีการย้ายถิ่นเข้ามาและออกจากพื้นที่อำเภอกลายาพัฒนา ซึ่งแต่ละกลุ่มทั้งสองประกอบด้วยกลุ่มย่อย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การย้ายถิ่นออกไปนอกอำเภอกลายาพัฒนา มีสองกลุ่มด้วยกัน คือกลุ่มนักเรียน-นักศึกษา กับกลุ่มคนในวัยทำงาน ในส่วนของกลุ่มแรก มีวัตถุประสงค์ที่จะเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น มีจำนวน 313 คน ครัวเรือนจากจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 1,179 ครัวเรือนที่มีสมาชิกในครัวเรือนออกไปเรียนนอกอำเภอกลายาพัฒนา ส่วนใหญ่แล้ว มีจำนวนครัวเรือนละ 1 คนเท่านั้น แต่ที่มีจำนวนมากกว่านั้น คือ 4-5 คนนั้นมีเพียงตำบลแจ่ม

หลวง (ตามตารางที่ 4.7) ซึ่งเป็นตำบลที่มีชาวลีซออยู่หนึ่งหมู่บ้าน ชาวลีซอนิยมส่งลูกไปเรียนข้างนอกอำเภอมากที่สุด (ตามตารางที่ 4.8)

ตารางที่ 4.7 แสดงจำนวนครัวเรือนที่มีสมาชิกออกไปเรียนนอกอำเภอ แยกตามตำบล

ตำบล	จำนวนสมาชิกที่ออกไปเรียนนอกอำเภอ (คน)					รวม
	1	2	3	4	5	
บ้านจันทร์	71	23	1	0	0	95
	74.7%	24.2%	1.1%	.0%	.0%	100.0%
แจ่มหลวง	87	38	10	4	3	142
	61.3%	26.8%	7.0%	2.8%	2.1%	100.0%
แม่แดด	51	22	3	0	0	76
	67.1%	28.9%	3.9%	.0%	.0%	100.0%
รวม	209	83	14	4	3	313
	66.8%	26.5%	4.5%	1.3%	1.0%	100.0%

ตารางที่ 4.8 แสดงจำนวนครัวเรือนที่มีสมาชิกออกไปเรียนนอกอำเภอ แยกตามกลุ่มชาติพันธุ์

กลุ่มชาติพันธุ์	จำนวนสมาชิกที่ออกไปเรียนนอกอำเภอ (คน)					รวม
	1	2	3	4	5	
ปกากะญอ	190	70	10	1	1	272
	69.9%	25.7%	3.7%	.4%	.4%	100.0%
ม้ง	11	7	1	0	0	19
	57.9%	36.8%	5.3%	.0%	.0%	100.0%
ลีซอ	8	6	3	3	2	22
	36.4%	27.3%	13.6%	13.6%	9.1%	100.0%
รวม	209	83	14	4	3	313
	66.8%	26.5%	4.5%	1.3%	1.0%	100.0%

นอกจากกลุ่มนักเรียน-นักศึกษาแล้ว ประชากรวัยทำงานส่วนหนึ่งนิยมออกไปทำงานนอกอำเภอ กัลยาณิวัฒนา กลุ่มประชากรกลุ่มนี้นับรวมคนที่ตอนแรกออกจากหมู่บ้านไปเพื่อเรียนหนังสือ แต่ภายหลังจากเรียนจบก็ได้อ่านทำที่อื่น กับทั้งกลุ่มที่ออกเดินทางจากหมู่บ้านเพื่อหางานทำโดยตรง จากตารางที่ 4.9

จะเห็นว่าโดยภาพรวมของทั้งอำเภอแล้วมีเพียงระหว่างร้อยละ 20 ถึงร้อยละ 25 ของจำนวนครัวเรือนเท่านั้นที่มีสมาชิกออกไปทำงานนอกอำเภอ เหตุผลประการแรกที่ไม่มีคนออกไปทำงานในเมืองจำนวนมากคือพื้นที่อำเภอกลายาณวัฒนาอยู่ห่างไกล ในอดีตนั้นการเดินทางเข้า-ออกระหว่างพื้นที่กับในเมืองเป็นไปด้วยความยากลำบาก เพราะถนนไม่ดีและมียานพาหนะเข้า-ออกพื้นที่น้อย ประการที่สองคือในระยะที่ผ่านมานั้นมีเยาวชนในพื้นที่จำนวนไม่มากนักที่มีโอกาสออกมาเรียนหนังสือในเมือง และประการสุดท้ายคือชาวบ้านยังคงมีพื้นที่ทำการเพาะปลูกเพียงพอ ฉะนั้น ชาวบ้านที่เป็นเกษตรกรก็ไม่ได้ออกมารับจ้างในเมือง ในขณะที่คนรุ่นใหม่บางส่วนที่เรียนจบจากในเมืองส่วนใหญ่ได้หาประสบการณ์ด้วยการทำงานอยู่ในเมืองระยะหนึ่งก็กลับเข้าไปในหมู่บ้านเพื่อทำงานภาคการเกษตรกับครอบครัว หรือได้งานทำในพื้นที่ ทั้งนี้ เมื่อแยกตามตำบลแล้วพบว่าไม่มีความแตกต่างกันมากนักในสามตำบล แต่เมื่อวิเคราะห์แยกตามกลุ่มชาติพันธุ์ (ตารางที่ 4.10) จะเห็นว่ากลุ่มลื้อมีส่วนของการออกไปทำงานนอกพื้นที่มากที่สุด รองลงมาเป็นชาวปกากะญอ ส่วนม้งมีส่วนน้อยที่สุด

ตารางที่ 4.9 แสดงจำนวนครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิกออกไปทำงานนอกอำเภอ แยกตามตำบล

ตำบล	จำนวนสมาชิกที่ออกไปทำงานนอกอำเภอ (คน)			รวม
	ไม่มี	1 คน	มากกว่า 1 คน	
บ้านจันทร์	340	60	26	426
	79.8%	14.1%	6.1%	100.0%
แจ่มหลวง	335	72	30	437
	76.7%	16.5%	6.9%	100.0%
แม่แดด	236	57	22	315
	74.9%	18.1%	7.0%	100.0%
รวม	911	189	78	1,178
	77.3%	16.0%	6.6%	100.0%

อย่างไรก็ดี บางหมู่บ้านอาจจะมีการย้ายถิ่นออกไปทำงานข้างนอกมากกว่า เช่นกรณีของบ้านห้วยปู ในตำบลแม่แดด ผู้อาวุโสของชุมชนท่านหนึ่งให้ข้อมูลเกี่ยวกับการออกไปทำงานนอกพื้นที่ว่า

“คนรุ่นใหม่ในหมู่บ้านนี้ จากจำนวน 64 ครัวเรือน มีสมาชิกอย่างน้อย 30 คนที่ออกไปทำงาน

และแต่งงานกับคนต่างเผ่า เยาวชนเหล่านั้นได้พบรักกันในขณะรับจ้างทำงานในเมือง โดยเฉพาะผู้หญิงที่แต่งงานกับผู้ชายคนไทยมีจำนวนมากถึง 23 คู่ อีก 7 คู่ นั้นเป็นผู้ชายที่แต่งงานกับผู้หญิงต่างเผ่าได้แก่ ชาวยุโรป ชนเผ่าม้ง ชนเผ่าลีซู คนเมือง และชาวโพล่ง เป็นต้น ที่น่าเป็นห่วงคือ มีบางรายได้เสียชีวิตเนื่องจากสามีติดเชื้อ HIV อย่างน้อย 2 คู่ ที่เสียชีวิตไปแล้ว”

ตารางที่ 4.10 แสดงจำนวนครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิกออกไปทำงานนอกอำเภอ แยกตามกลุ่มชาติพันธุ์

เผ่า	จำนวนสมาชิกที่ออกไปทำงานนอกอำเภอ (คน)			รวม
	ไม่มี	1 คน	2-5 คน	
ปกากะญอ	815	176	69	1060
	76.9%	16.6%	6.5%	100.0%
ม้ง	68	4	4	76
	89.5%	5.3%	5.3%	100.0%
ลีซู	28	9	5	42
	66.7%	21.4%	11.9%	100.0%
รวม	911	189	78	1,178
	77.3%	16.0%	6.6%	100.0%

การย้ายถิ่นเข้าสู่พื้นที่อำเภอภักดีพัฒนาของคนภายนอก แม้จะไม่ได้ทำการสำรวจอย่างละเอียด โดยการใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูลครั้งนี้ แต่จากการสังเกตและสัมภาษณ์ พบว่าพัฒนาการของการหลั่งไหลของผู้คนเข้าสู่พื้นที่ สามารถแบ่งออกได้เป็นสองกลุ่มหลัก คือกลุ่มแรก เป็นเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนา นับตั้งแต่เมื่อช่วงปลายทศวรรษ 2510 เป็นต้นมาเมื่อพื้นที่นี้ยังเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอแม่แจ่ม ในระยะนั้นการเดินทางเข้ามาในพื้นที่เป็นเรื่องยากลำบากมาก ข้าราชการมักไม่มีใครอยากมารับราชการในที่ห่างไกลเช่นนี้ ผู้ที่ย้ายเข้ามาทำงานในพื้นที่นี้บางคนแต่งงานและตั้งรกรากในพื้นที่นี้ เช่น นายนัน (นามสมมติ) ที่บ้านแม่ตะละเหนือ มาจากจังหวัดขอนแก่น ย้ายติดตามพี่ชายซึ่งเป็นหัวหน้าหน่วยปลูกป่าในพื้นที่ตำบลแม่แดดในช่วงปี 2518 ต่อมาแต่งงานกับหญิงชาวปกากะญอ เมื่อโครงการปลูกป่าสิ้นสุดลง ไม่ได้ย้ายตามไปกับพี่ชาย แต่ตั้งหลักปักฐานในตำบลแม่แดด ปัจจุบันมีลูกสี่คน

ในช่วงเวลาที่ผ่านมา บริเวณที่ประกาศเป็นอำเภอถ้ำเขาวัดนี้ ได้มีหน่วยงานและโครงการต่างๆ ที่เข้ามาพัฒนาเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ทศวรรษ 2520 ดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 ทำให้มีเจ้าหน้าที่เข้ามาทำงานในพื้นที่เป็นจำนวนมาก เมื่อสิ้นสุดโครงการ มีหลายคนที่ไม่กลับออกไป แต่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่นี้ เนื่องจากมีเวลาจำกัด คณะนักวิจัยไม่สามารถรวบรวมข้อมูลในด้านนี้ อย่างไรก็ตาม ภายใต้นับตั้งแต่ปี 2553 เป็นต้นมา มีเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐเข้ามาในพื้นที่มากขึ้น ส่วนอีกกลุ่มหนึ่ง ได้แก่ พ่อค้าและพนักงานในภาคธุรกิจที่เริ่มเข้ามาค้าขายหรือปฏิบัติงานในพื้นที่มากขึ้น แต่ก็ยังมีจำนวนจำกัดและไม่มีบทบาทในการพัฒนาอำเภอถ้ำเขาวัดมากนัก รวมทั้งไม่ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับองค์กรภาคประชาชน หรือมีบทบาทร่วมกิจกรรมทางศาสนาไม่ว่าจะเป็นพุทธหรือคริสต์ก็ตาม

บทที่ 5

ระบบเศรษฐกิจในอำเภอภักดีพัฒนา

ระบบเศรษฐกิจในอำเภอภักดีพัฒนา มีพื้นฐานอยู่บนระบบการผลิตและเศรษฐกิจของชุมชนต่างๆ ในพื้นที่ กล่าวคือในชุมชนของชาวปกาเกอะญอ ม้งและลีซู มีระบบการผลิตและเศรษฐกิจของชุมชนที่แบ่งออกเป็นสองรูปแบบที่สำคัญคือ รูปแบบแรกเป็นระบบการผลิตและเศรษฐกิจครัวเรือน และรูปแบบที่สองคือระบบการผลิตและเศรษฐกิจเพื่อขาย ระบบการผลิตทั้งสองนี้ดำรงอยู่ร่วมกันโดยชาวปกาเกอะญอส่วนใหญ่จะมีแบบแผนชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติ และมีวิธีการผลิตเพื่อยังชีพและเศรษฐกิจครัวเรือนเป็นหลัก หากมีผลผลิตเหลือจากการบริโภคจึงจะนำไปขาย แม้ว่าในปัจจุบันจะมีครัวเรือนชาวปกาเกอะญอบางส่วนปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตเป็นแบบระบบการผลิตเพื่อขายด้วยก็ตาม ขณะเดียวกันชาวม้งและชาวลีซูจะดำรงชีวิตด้วยวิธีการผลิตเพื่อขายเป็นหลัก กล่าวคือครอบครัวของชาวม้งและลีซูไม่ค่อยปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือนเช่นครอบครัวในชุมชนปกาเกอะญอ ส่วนพืชผักและผลไม้ที่ปลูกก็ไม่ได้ปลูกไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือนแต่จะปลูกเพื่อขายเป็นหลัก แล้วจึงนำเงินรายได้จากการขายมาซื้อข้าวและอาหารอื่นๆ เพื่อบริโภคต่อไป

หลังจากที่มีโครงการพัฒนาต่างๆ เข้ามาในพื้นที่อำเภอภักดีพัฒนาเป็นเวลาราวสามทศวรรษ จนกระทั่งได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอใหม่ ทำให้มีการเติบโตของธุรกิจและการค้าขายต่างๆ มากขึ้น เช่น ตลาดนัด ร้านอาหาร ร้านขายของชำ ร้านเสริมสวย ปั๊มน้ำมันขนาดเล็ก ร้านขายและซ่อมรถจักรยานยนต์ ธนาคาร หน่วยบริการสินเชื่อ (นั่มซังเส็ง) ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีธุรกิจประเภทที่พัก รีสอร์ท ที่เปิดบริการรองรับธุรกิจการท่องเที่ยวที่มีแนวโน้มขยายตัวมากขึ้นเรื่อยๆ ในพื้นที่อำเภอนี้

จึงอาจกล่าวได้ว่าโครงสร้างทางเศรษฐกิจของอำเภอภักดีพัฒนา มีความสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ซึ่งอาจแบ่งออกได้เป็นสามส่วนดังนี้คือ ส่วนที่หนึ่งคือ ระบบเศรษฐกิจของชุมชน ซึ่งมีสองรูปแบบคือ 1) ระบบการผลิตและเศรษฐกิจของครัวเรือน และ 2) ระบบการผลิตและเศรษฐกิจเพื่อขาย ส่วนที่สองคือ ธุรกิจการค้า ที่เป็นการค้าขายทุกรูปแบบ เช่น ร้านขายของชำ ร้านอาหาร ร้านขายวัสดุอุปกรณ์ และเครื่องมือทางการเกษตร ร้านขายอุปกรณ์และอะไหล่รถ จักรยานยนต์ รวมถึงธุรกิจการรับเหมาก่อสร้างบ้าน ถนนต่างๆ ระหว่างหมู่บ้าน ซึ่งมีคนที่มีฐานะในชุมชนเป็นผู้รับดำเนินการโดยประสานกับช่างก่อสร้างจากภายนอกด้วย และส่วนที่สามคือ ธุรกิจที่พัก รีสอร์ทและการท่องเที่ยว ซึ่งมีทั้งที่เป็นที่พักของหน่วยงานราชการ เช่น โครงการหลวง ออป. โรงพยาบาล ธุรกิจรีสอร์ทที่เปิดดำเนินการโดยผู้ลงทุนจากภายนอก รวมทั้งที่พักแบบโฮมสเตย์ (Home stay) ที่เริ่มดำเนินการในบางหมู่บ้าน

5.1.ส่วนที่หนึ่ง ระบบเศรษฐกิจของชุมชน

มีพื้นฐานอยู่บนระบบการผลิตที่สำคัญสองรูปแบบคือ ระบบการผลิตและเศรษฐกิจครัวเรือน และระบบการผลิตและเศรษฐกิจเพื่อขาย

5.1.1.ระบบการผลิตและเศรษฐกิจของครัวเรือน

ชาวปกาเกอะญอ ในพื้นที่อำเภอถ้ำกลาฮาดพัฒนาส่วนใหญ่มีวิถีการดำรงชีพคล้ายกันกับชาวปกาเกอะญอในพื้นที่อื่น คือมีวิถีการดำรงชีพด้วยระบบการผลิตเพื่อยังชีพเป็นหลัก ข้าวคือพืชที่ปลูกสำหรับบริโภคในครัวเรือนซึ่งมีทั้งข้าวไร่และข้าวนา ชาวปกาเกอะญอมีพันธุ์ข้าวไร่และพันธุ์ข้าวนาที่หลากหลายและมีระบบการแลกเปลี่ยน รักษาและทดลองความแข็งแรงของพันธุ์ข้าวต่างๆ ในทุกฤดูกาลผลิต ในระหว่างการสำรวจระดับครัวเรือนช่วงราวปลายปี 2553 ชาวบ้านคนหนึ่งนามว่าแม่แดงเล่าให้คณะผู้วิจัยฟังว่า พันธุ์ข้าวที่ครัวเรือนของเขาเคยปลูกในไร่และที่นาตลอดหลายปีก่อน ปรากฏว่าได้ผลผลิตไม่ดีในฤดูกาลผลิตที่ผ่านมา (2552) ดังนั้นในฤดูกาลผลิตที่กำลังจะมาถึง เขาใช้วิธีขอยืมเมล็ดพันธุ์ข้าวไร่และข้าวนาที่มีอยู่หลากหลายชนิดในชุมชนจากญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน โดยพิจารณาจากสภาพแวดล้อมและที่ตั้งของพื้นที่ไร่แต่ละแห่งว่าจะเลือกใช้เมล็ดพันธุ์ชนิดใด ข้อมูลความรู้เหล่านี้ชาวบ้านในชุมชนจะแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันอยู่เสมอ ขวัญฤทัย (2551: 54-55) อธิบายวิธีการคัดเลือกพันธุ์ข้าวของชาวปกาเกอะญอว่า วิธีการคัดเลือกพันธุ์ข้าวที่นิยมทำกันคือ การนำข้าวแต่ละสายพันธุ์มาเปรียบเทียบกันว่าข้าวพันธุ์ไหนได้ผลผลิตเป็นที่น่าพอใจ รสชาติถูกปาก มีคุณภาพ ก็จะนำไปเป็นพันธุ์ข้าวปลูกกันต่อไปในหมู่บ้าน นอกจากนี้การพิจารณาพื้นที่นาและที่ไร่ก็เป็นส่วนสำคัญว่าบริเวณใดปลูกข้าวทำนาทำไร่แล้วมักจะได้ผลผลิตดี และควรจะทำไร่ทำนาที่ดินอย่างไร เพราะดินแต่ละที่จะมีคุณภาพที่แตกต่างกันและอาจจะเหมาะกับพันธุ์ข้าวที่จะใช้ปลูกแตกต่างกัน ความรู้เหล่านี้มักถูกถ่ายทอดต่อกันมาจากพ่อแม่และบรรพบุรุษ พันธุ์ข้าวที่จะใช้ปลูกจะต้องเลือกไว้ตั้งแต่ฤดูกาลดีข้าวราวเดือนพฤศจิกายนถึงธันวาคม เมื่อดีข้าวเสร็จแล้วจะนำพันธุ์ข้าวที่เลือกมาตากแดดไว้ประมาณ 2-5 วัน แล้วจึงนำไปเก็บไว้ เมื่อถึงฤดูกาลปลูกครั้งต่อไปก็จะนำออกมาตากแดดอีกครั้งประมาณ 5-7 วัน ก่อนที่จะนำไปหว่านกล้า แล้วจึงนำไปปลูกในนาข้าวต่อไป แต่หากเป็นพันธุ์ข้าวไร่ ก็สามารถนำไปปลูกได้เลย

การผลิตข้าวในไร่หมุนเวียน

ระบบการทำไร่ของชาวปกาเกอะญอเป็นระบบการทำไร่หมุนเวียน โดยชาวปกาเกอะญอเล่าว่าแต่เดิมที่ยังไม่มีประชากรหนาแน่นนั้น ชาวบ้านจะย้ายที่ตั้งชุมชนจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่งภายหลังจากที่ทำกินในบริเวณรอบหมู่บ้านถูกใช้เป็นที่ไร่สำหรับการเพาะปลูกหลายปีจนดินขาดความอุดมสมบูรณ์ หรือเมื่อมีปัญหาโรคระบาดแล้วทำให้ผู้คนในหมู่บ้านเสียชีวิต แต่ในระยะหลังคือประมาณ 40 ปีมานี้ ชาวปกาเกอะญอเริ่มเปลี่ยนมาตั้งหมู่บ้านเป็นแบบถาวรแทน เพราะเริ่มมีการบุกเบิกที่ทำนาที่ต้องทำในพื้นที่เดิมอย่างถาวร ส่วนการทำไร่ โดยเฉพาะไร่ชาวนั้นแต่ละครัวเรือนจะใช้วิธีการทำแบบไร่หมุนเวียน คือไร่แต่ละแปลง

จะถูกแผ้วถางแล้วเผาเพื่อทำการเพาะปลูกเพียงฤดูการผลิตเดียว ปีต่อไปก็จะเปลี่ยนไปใช้พื้นที่ไร่แปลงใหม่ จนกระทั่งประมาณ 4-7 ปีจึงกลับมาทำที่แปลงเดิม เป็นที่สังเกตว่าบริเวณรอบพื้นที่ทำนาที่ไม่สามารถบุกเบิกเป็นนา เจ้าของที่นาจะใช้เป็นที่ไร่หรือที่สวนสำหรับปลูกข้าวไร่ ปลูกไม้ผล และพืชผลอื่นๆ ด้วย

การทำข้าวไร่ของชาวปกากะญอคล้ายกันกับการทำนาข้าว คือ การเตรียมเมล็ดพันธุ์ข้าวไร่ก็มีการคัดเลือกและเตรียมเมล็ดพันธุ์คล้ายกัน การเตรียมพื้นที่ทำข้าวไร่จะเริ่มในช่วงเดือนมีนาคม-เมษายน โดยเริ่มจากการเผาไร่ เพื่อกำจัดวัชพืชในที่ไร่ให้หมด แล้วจึงทิ้งไว้รอฝนตกประมาณเดือนพฤษภาคม แล้วจึงเริ่มปลูกข้าว ข้าวไร่จะปลูกก่อนข้าวนาประมาณ 1 เดือน โดยใช้เสียมที่มีด้ามยาวทำจากไม้ไผ่ลำต้นขนาดเล็กแทงลงไปในดินเพียงครั้งเดียวแล้วเอาเมล็ดพันธุ์ข้าวย่นลงไปในหลุมที่ขุดไว้ ประมาณ 10-20 เมล็ด แล้วจึงกลบดิน ชาวบ้านมักจะผสมเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่นอื่นๆ เช่น แดงกวา แดงไทย พักทอง ฯลฯ ผสมไว้ด้วยกันแล้วปลูกไปพร้อมกันกับการปลูกข้าวไร่ด้วย พันธุ์ข้าวไร่ที่เป็นที่นิยมปลูกกันมากได้แก่ บือกิ บือซ่า บือทอหล่า บือป้อ บือบอ บือกือซอแม บือคอแลโหล่ บือซูลิ

ปัจจุบันการทำข้าวไร่ของชาวปกากะญอในพื้นที่อำเภอกัลยาณิวัฒนายังคงถือได้ว่าเป็นระบบการผลิตที่สำคัญ เพราะพื้นที่ราบมีน้ำดีพอที่จะทำนาได้มีน้อยกว่าพื้นที่ไร่ แม้ว่าจะมีบางครัวเรือนที่หันไปทำอาชีพค้าขาย หรือใช้ที่ไร่หมุนเวียนเดิมไปปลูกพืชเชิงพาณิชย์มากขึ้นก็ตาม

การผลิตข้าวในนาขั้นบันได

ชาวปกากะญอที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นี้มายาวนาน เป็นกลุ่มที่เริ่มบุกเบิกพื้นที่นาและเป็นเจ้าของมากกว่ากลุ่มชาติพันธุ์ม้งกับลีซูที่อพยพเข้าสู่พื้นที่นี้ทีหลัง การทำนาของชาวปกากะญอมีลักษณะเป็นนาขั้นบันไดตามแนวหุบเขาที่สามารถทดน้ำจากลำห้วยผ่านลำเหมืองขนาดเล็กเข้าสู่พื้นที่นาในฤดูฝนโดยเริ่มตั้งแต่ประมาณเดือนพฤษภาคมถึงเดือนธันวาคม อาจกล่าวได้ว่าชาวปกากะญอได้เรียนรู้เรื่องการทำฝายทดน้ำมาจากคนเมืองหรือคนไทยพื้นราบ แต่ยังไม่ได้มีการพัฒนาขึ้นจนมีองค์กรในการจัดการเหมืองฝายอย่างเป็นระบบเช่นเดียวกับคนเมือง

หลังจากนำเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ได้เลือกไว้มาตากแดดให้แห้งดีแล้ว ก็จะเริ่มเตรียมพื้นดินในนาข้าวช่วงที่เริ่มเข้าฤดูฝนราวเดือนพฤษภาคม การเตรียมดินจะเริ่มจากการไถกลบดินรอบแรกเสร็จแล้วจึงปล่อยน้ำเข้านาและหมักดินไว้ประมาณ 1 สัปดาห์ จากนั้นจะไถกลบดินขึ้นอีกครั้งหนึ่ง แล้วจึงพรวนดินให้แตกพร้อมที่จะปลูก โดยจะต้องหว่านกล้าข้าวไว้ก่อนประมาณ 40-45 วัน ก่อนจะนำมาปลูก ข้าวนาจะใช้เวลาเจริญงอกงามประมาณ 5-6 เดือน ระยะเวลาเก็บเกี่ยวข้าวจะอยู่ประมาณช่วงเดือนธันวาคมของทุกปี พันธุ์ข้าวของปกากะญอที่เป็นที่นิยมปลูกกันมากในพื้นที่ตำบลแจ่มหลวงและตำบลบ้านจันทร์มีประมาณ 6 สายพันธุ์ได้แก่ บือซูลิ บือโปะโหละ บือวาโบ บือโม บือปอหม้อ บือทอแหล

ระบบการใช้และแลกเปลี่ยนแรงงาน มีความสำคัญในระบบการผลิตและเศรษฐกิจของครัวเรือน ในอดีตชาวปกากะญอมีระบบการแลกเปลี่ยนแรงงานระหว่างญาติมิตรพี่น้องและเพื่อนบ้าน เป็นรูปแบบของความร่วมมือทางเศรษฐกิจขั้นพื้นฐานภายในชุมชน เมื่อครัวเรือนใดต้องการกำลังแรงงานในกระบวนการ

ผลิต เช่น การขุดคันทันนา การถอนกล้า การไถและปักคันทันนา จนถึงการเกี่ยวข้าว ตีข้าวและนวดข้าว ชาวบ้านก็จะใช้วิธีระดมกำลังแรงงานกันทั้งภายในเครือญาติเดียวกัน และจากเพื่อนบ้านในหมู่บ้านที่เรียกว่า “เอาแรง หรือ เอามือเอารัน” ดังนั้นครัวเรือนต่างๆ ในหมู่บ้านก็จะมีการแลกเปลี่ยนแรงงานซึ่งกันและกัน ปัจจุบันยังสามารถพบเห็นลักษณะการเอาแรงเช่นนี้ในหมู่บ้านปกากะญอหลายแห่งในอำเภอกัลยาณิวัฒนา นอกจากการเอาแรงกันในการทำการเกษตรแล้ว ยังพบการเอาแรงกันเช่นนี้ในกิจกรรมอื่นๆ ด้วย เช่น การสร้างบ้าน ซึ่งชาวบ้านเล่าว่าในอดีตการเอาแรงระหว่างกันในการสร้างบ้านนั้น จะช่วยกันจนกระทั่งสร้างบ้านแล้วเสร็จ แต่ในปัจจุบันจะเป็นการเอาแรงกันเฉพาะการขึ้นโครงสร้างตัวบ้านทั้งหมด ส่วนรายละเอียดในการตกแต่งตัวบ้าน เจ้าของบ้านจะรับผิดชอบด้วยตนเอง ซึ่งอาจจะจ้างแรงงานกันหรือทำด้วยตัวเองต่อไปจนเสร็จ ทั้งนี้เจ้าของบ้าน หรือเจ้าของที่นา ที่ไร่ มักจะเตรียมอาหารไว้เลี้ยงสมาชิกทุกคนที่มาช่วยกันทำงาน

ตารางที่ 5.1 จำนวนครัวเรือนที่มีข้าวเพียงพอกและไม่เพียงพอก แยกตามกลุ่มชาติพันธุ์

กลุ่มชาติพันธุ์	ปี 2552 ข้าวเพียงพอกหรือไม่			รวม
	เพียงพอก	ไม่เพียงพอก	ไม่ตอบ	
ปกากะญอ	834 (78.6%)	222 (20.9%)	5 (.5%)	1061 (100.0%)
ม้ง	12 (15.8%)	64 (84.2%)	0 (.0%)	76 (100.0%)
ลีซู	25 (59.5%)	17 (40.5%)	0 (.0%)	42 (100.0%)
รวม	871 (73.9%)	303 (25.7%)	5 (.4%)	1179 (100.0%)

จากการสำรวจระดับครัวเรือนทั้งหมด 1,179 ครัวเรือน เรื่องการมีข้าวพอกเพียงต่อการบริโภคในครัวเรือนพบว่า เมื่อแยกตามกลุ่มชาติพันธุ์จะพบว่าส่วนใหญ่ของครัวเรือนชาวปกากะญอและลีซูปลูกข้าวเพื่อบริโภคได้เพียงพอดตลอดปี ขณะที่ครัวเรือนชาวม้ง กว่าร้อยละ 84 มีข้าวไม่เพียงพอดต่อการบริโภคตลอดปี (ตารางที่ 5.1) จึงต้องใช้วิธีซื้อข้าวจากหมู่บ้านปกากะญอในพื้นที่หรือซื้อจากคนพื้นราบ หรือซื้อจากตลาดในเมืองแทน และครัวเรือนโดยส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 70 ของทุกตำบล ปลูกข้าวทั้งที่เป็นข้าวไร่และข้าวนาได้เพียงพอดต่อการบริโภคตลอดปี แต่เมื่อเปรียบเทียบกันในสามตำบลแล้ว พบว่าประชากรในตำบลแม่แดดปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือนได้เพียงพอน้อยกว่าตำบลบ้านจันทร์และตำบลแจ่มหลวง (ตารางที่ 5.2)

ตารางที่ 5.2 จำนวนครัวเรือนที่มีข้าวเพียงพและไม่เพียงพอ แยกตามตำบล

ตำบล	ปี 2552 ข้าวเพียงพอหรือไม่			รวม
	เพียงพอ	ไม่เพียงพอ	ไม่ตอบ	
บ้านจันทร์	314 73.5%	108 25.3%	5 1.2%	427 100.0%
แจ่มหลวง	328 75.1%	109 24.9%	0 .0%	437 100.0%
แม่แดด	229 72.7%	86 27.3%	0 .0%	315 100.0%
Total	871 73.9%	303 25.7%	5 .4%	1179 100.0%

การเก็บหาอาหารและพืชผักตามธรรมชาติ

สัตว์น้ำ สัตว์ป่า และพืชพรรณต่างๆ ในป่า นับเป็นแหล่งอาหารและแหล่งทรัพยากรธรรมชาติสำคัญที่ชาวบ้านสามารถใช้พึ่งพาเพื่อการดำรงชีวิต ทั้งเป็นอาหาร เป็นยารักษาโรค และเก็บขายเป็นรายได้บ้างในบางฤดู สัตว์น้ำประเภทปลา หอย กุ้ง ปู ยังคงสามารถหาได้ตามลำห้วยและในทุ่งนาใกล้บ้านสำหรับเป็นอาหารบริโภคในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ผักต่างๆ เช่น ผักกูด ผักหนอง ใบบัวบก หน่อไม้ รวมทั้งเห็ดต่างๆ ที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น เห็ดหูหนู เห็ดหอม (ของปลาเกะฮูอู ไม่ใช่เห็ดหอมแบบจีน) ฯลฯ ชาวบ้านสามารถเก็บหาจากป่ามาบริโภคเป็นอาหารประจำวัน นอกจากนี้ในหมู่บ้านปลาเกะฮูอูจะพบสวนครัวข้างบ้าน ซึ่งปลูกผัก และไม้ผลบางชนิดไว้บริโภคในครัวเรือน เช่น ผักกาด ตำลึง กถั่วย แค ข่า ตะไคร้ พริก มะนาว ฯลฯ ซึ่งช่วยลดค่าใช้จ่ายการซื้ออาหารจากตลาดมาบริโภคได้มาก ระหว่างเก็บข้อมูลในพื้นที่ซึ่งเป็นช่วงฤดูแล้ง พบว่าหลายหมู่บ้านในอำเภอกัลยาณิวัฒนามีน้ำใช้ไม่เพียงพอต่อการบริโภคและปลูกพืชผักต่างๆ ก็พบว่ามีการนำผักพื้นบ้านหลากหลายชนิดเข้ามาขายในหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านบอกว่าเป็นการขายผักของคนปลาเกะฮูอูที่มาจากจังหวัดแม่ฮ่องสอน นำผักพื้นบ้านที่ชาวปลาเกะฮูอนิยมบริโภคมาขายในช่วงหน้าแล้ง

จากการสัมภาษณ์ชาวปลาเกะฮูอูในพื้นที่อำเภอกัลยาณิวัฒนาพบว่า ชาวบ้านมีพืชผักพื้นบ้านบริโภคเป็นอาหารมากมาย เช่น ชูยโพลลอเต๊ะ(บัวบก) โป้แปลเต๊ะ(ผักกูด) สะบัดเต๊ะ(ผักกาด) ฮือโปีะ(ผักชี) ตาเชอเต๊ะ(ผักหวาน) ห่อวอ(ผักอีหลิน) แม่เกอลาเต๊ะ(ผักแว่น) พะจี(ผักไผ่) โหนเต๊ะ(ผักตบชวา) พะเล่เล(สะเดา) หงูเต๊ะ(ผักบุ้ง) ในขณะที่เดียวกันจากการศึกษาของขวัญฤทัย (2551) นั้นศึกษาเรื่องพันธุ์พืชพื้นบ้านของชาวปลาเกะฮูอูที่บ้านวัดจันทร์ ไว้อย่างละเอียดเช่นกัน (โปรดดูในภาคผนวก ง และ จ)

การเก็บหาอาหารตามธรรมชาติที่สามารถนำไปขายเป็นรายได้ที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือการเก็บเห็ดถอบ จากการสำรวจพบว่าในตำบลบ้านจันทร์สามารถเก็บเห็ดถอบขายเป็นรายได้สูงกว่าตำบลอื่นๆ รองลงมาคือตำบลแจ่มหลวง ส่วนตำบลแม่แดดพบน้อยที่สุด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแต่ละ

ละพื้นที่ ชาวบ้านในตำบลบ้านจันทร์และแจ่มหลวงมักจะออกมาเห็ดและหน่อไม้ในช่วงฤดูฝน เพื่อบริโภคในครอบครัวและเพื่อนำไปขาย ในปีที่มีเห็ดออกมามากนั้น บางครอบครัวสามารถเก็บเห็ดขายได้รายได้สูงนับหมื่นบาทต่อปี ส่วนหน่อไม้นอกจากชาวบ้านจะเก็บจากในป่ามาบริโภคแล้วยังปลูกไว้ในบริเวณหมู่บ้านอีกมาก ในบริเวณรอบๆ หมู่บ้านชาวบ้านจะปลูกไผ่หกกอใหญ่ ซึ่งสามารถนำมาใช้ทำประโยชน์ได้หลายประการ เพราะนอกจากจะบริโภคหน่อไม้เป็นอาหารแล้ว ยังสามารถนำไม้ไผ่มาใช้ทำประโยชน์อื่นๆ ได้อีกมากโดยไม่ต้องเดินเข้าไปหาในป่า

นอกจากนี้ยังมีกล้วยไม้ป่าและลูกสน เป็นพืชจากป่าอีกสองชนิดในบริเวณพื้นที่นี้ ที่ชาวบ้านนิยมเก็บเอามาใช้ประดับบ้านเรือนและขายเป็นรายได้บ้างเล็กน้อย กล้วยไม้ป่าจะใช้เป็นไม้ดอกประดับบ้าน ที่พบเห็นได้ทั่วไปในบริเวณบ้านของปกากะญอ ส่วนลูกสนนั้นชาวบ้านนิยมเก็บผลแห้งมาประดับหรือตกแต่งบ้านเรือนและร้านค้า ส่วนหนึ่งส่งขายให้ทางโครงการหลวงบ้านวัดจันทร์และพ่อค้าที่มารับซื้อในหมู่บ้านบ้าง

การเลี้ยงสัตว์

หมูและไก่ เป็นสัตว์เลี้ยงหลักในครัวเรือนของประชากรทั้งสามกลุ่มชาติพันธุ์ในอำเภอกัลยาณิวัฒนา ซึ่งจะเลี้ยงไว้เพื่อบริโภคในครอบครัวเป็นหลัก โดยปกติชาวปกากะญอจะเลี้ยงสัตว์เลี้ยงจำพวกหมู ไก่ เป็ด ด้วยวิธีเลี้ยงปล่อยไว้ตามหมู่บ้าน แต่ในช่วงฤดูฝนมักจะผูกหมูไว้ตามใต้ถุนบ้านหรือใต้ถุนยุงข้าว ขณะที่ชาวม้งและลีซุจะเลี้ยงหมูไว้ในคอกมากกว่าจะเลี้ยงปล่อยอยู่ทั่วไปในหมู่บ้าน หน้าที่ในการเลี้ยงหมูเลี้ยงไก่ของครัวเรือนมักจะเป็นหน้าที่ของผู้หญิงซึ่งอาจจะเป็นผู้หญิงอาวุโส แม่บ้าน หรือลูกสาวของครัวเรือนนั้น แต่บางครั้งผู้ชายก็ช่วยทำหน้าที่เลี้ยงสัตว์เหล่านี้ได้เช่นเดียวกัน พันธุ์หมู พันธุ์ไก่ที่ชาวบ้านใช้เลี้ยงกันเป็นพันธุ์พื้นบ้านที่ใช้เลี้ยง ผสมพันธุ์ และขยายพันธุ์กันในภายในชุมชน หรือระหว่างชุมชนใกล้เคียง ระหว่างเก็บข้อมูลวิจัยในพื้นที่พบว่า ในหลายหมู่บ้านมีโรคระบาดที่ทำให้ไก่ตายเป็นจำนวนมากจนไม่มีไก่เหลืออยู่เลย หากจำเป็นต้องใช้ไก่ในการทำพิธีกรรมต่างๆ ก็ต้องไปหาซื้อจากหมู่บ้านข้างเคียง ชาวบ้านอธิบายว่าอาจเป็นเพราะสมาชิกบางครัวเรือนซื้อไก่จากนอกหมู่บ้านเข้ามาบริโภคในชุมชน ทำให้เชื้อโรคไก่เข้ามาระบาดในหมู่บ้านอย่างรวดเร็ว แม้ว่าจะแจ้งหน่วยงานปศุสัตว์เข้ามาแก้ไขปัญหา แต่ก็ไม่ค่อยได้ผลนัก ชาวบ้านจะชะลอการเลี้ยงไก่ไว้ชั่วคราวจนกว่าเชื้อโรคจะลดน้อยลง แล้วจึงกลับมาเลี้ยงใหม่ ในบางหมู่บ้านชาวบ้านบางครอบครัวจะนำไก่ไปเลี้ยงไว้ที่นา ห้างออกไปจากหมู่บ้านแล้วเดินทางไปที่นาเพื่อให้อาหารไก่วันละ 1-2 ครั้ง การเลี้ยงเป็ดในพื้นที่อำเภอกัลยาณิวัฒนามีเพียงเล็กน้อย

การเลี้ยงวัวและควาย ชาวบ้านมักจะเลี้ยงไว้เพื่อขาย ถือเป็นการเก็บออมทรัพย์สินที่สำคัญอย่างหนึ่ง เมื่อมีความจำเป็นต้องใช้เงินก็จะขายออกไป เช่น ใช้ในยามเจ็บป่วย หรือ ใช้เป็นค่าเล่าเรียนของบุตรหลาน การซื้อขายโดยมากจะมีพ่อค้ารับซื้อวัวและควาย ซึ่งเป็นคนไทยพื้นราบขับรถตระเวนไปตามหมู่บ้านต่างๆ ในพื้นที่ เพื่อหาซื้อวัวและควายไปขายต่ออีกทีหนึ่ง ระหว่างการเก็บข้อมูลวิจัยในพื้นที่บ้านห้วยฮ่อม ตำบลบ้านจันทร์ ซึ่งมีเขตติดต่อกับหมู่บ้านในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ชาวบ้านให้ข้อมูลกับคณะผู้วิจัยว่า การ

เลี้ยงวัวควายแบบปล่อยให้ไปหากินเองในป่า บางครั้งก็มีปัญหา เนื่องจากวัวควายอาจไปทำลายพืชผลที่ปลูกไว้ในไร่ ซึ่งวัวควายของชาวบ้านห้วยฮ่อมมักจะโดนยิงโดยแรงงานชาวไทยใหญ่ที่มารับจ้างเฝ้าและทำไร่ให้กับเจ้าของไร่นั้นๆ จังหวัดแม่ฮ่องสอนที่อยู่ติดต่อกัน ทำให้มีปัญหาขัดแย้งกันอยู่บ่อยๆ แต่ตามวิถีชาวบ้าน การเลี้ยงแบบปล่อยนั้นนอกจากจะประหยัดแรงงานในการเลี้ยงดูแล้ว การเลี้ยงวัวควายแบบปล่อยให้ไปหากินเองในป่ารอบหมู่บ้านส่งผลโดยอ้อมในการช่วยฟื้นฟูพื้นที่ป่าในระบบไร่หมุนเวียนอีกด้วย ผู้ใหญ่บ้านบ้านแม่ตะละเหนือบอกว่าชาวบ้านในหมู่บ้านประมาณ 100 กว่าหลังคาเรือนมีวัวรวมกันแล้วประมาณ 8,000 ตัว ข้อมูลจากการสำรวจพบว่า ราคาซื้อขายวัวควายส่วนใหญ่ในตำบลแจ่มหลวงและตำบลบ้านจันทร์จะมีราคาขายโดยเฉลี่ยสูงกว่าในพื้นที่ตำบลแม่แดด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนาดและความสมบูรณ์แข็งแรงของวัวและควาย รวมทั้งราคาขายเนื้อวัวเนื้อควายในตลาดทั่วไปด้วย

ช้าง เป็นสัตว์เลี้ยงอีกชนิดหนึ่ง ที่ชาวปกาเกอะญอมีความชำนาญในการเลี้ยงและฝึกฝน ในอดีตจะเลี้ยงช้างไว้ช่วยงานชักลากไม้ในป่า เพื่อมาสร้างบ้านหรือสร้างอาคารอื่นๆ ในปัจจุบันพบการเลี้ยงช้างไว้ใช้งานในครัวเรือนน้อยมาก ชาวบ้านเล่าว่าคนปกาเกอะญอที่มีความรู้เรื่องการเลี้ยงช้างก็มีเหลือน้อยลง เด็กรุ่นหลังไปเรียนหนังสือในเมืองกันมากขึ้น ชาวบ้านที่เคยมีช้างเลี้ยงไว้ใช้งานในครอบครัว จึงขายช้างให้กับปางช้างที่มีช้างไว้บริการนักท่องเที่ยว ในหมู่บ้านแม่ตะละเหนือยังมีชาวบ้าน 2-3 คนในชุมชนที่ยังคงมีความรู้เรื่องช้าง และรับจ้างไปขี่ช้างเพื่อรับนักท่องเที่ยวของรีสอร์ทเดินเที่ยวในป่าบริเวณรอบๆ รีสอร์ทบ้าง เป็นครั้งคราว

5.1.2 ระบบการผลิตและเศรษฐกิจเพื่อขาย

อาจกล่าวได้ว่าความเปลี่ยนแปลงของระบบการผลิตเพื่อยังชีพของชาวปกาเกอะญอในพื้นที่อำเภอภักดีชุมพล เริ่มก้าวเข้าสู่ระบบการผลิตเพื่อขายอย่างเป็นรูปแบบจริงจัง เมื่อศูนย์พัฒนาโครงการหลวงบ้านวัดจันทร์ได้ถูกจัดตั้งขึ้นประมาณปี พ.ศ.2522 เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรในพื้นที่ปลูกพืชผัก และผลไม้เมืองหนาว พืชที่โครงการหลวงวัดจันทร์เคยส่งเสริมให้ชาวบ้านในพื้นที่ปลูกในช่วงปี พ.ศ. 2535-2538 มีจำนวน 8-14 ชนิด คือ ผักกาดหอมห่อ ฟักทองญี่ปุ่น ผักกาดหวาน บัตเตอร์เฮด พริกหวานเขียว กะหล่ำปลีแดง เฟนเนล ถั่วลิสงเตา แครอท กระเทียมดอง เอ็นโดว์ ถั่วแขก หอมญี่ปุ่น สลัดใบแดง และบิทรูท (ไพลญ์ 2539:106) ควบคู่กันไปกับการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมสายอำเภอป่าเยื่อ-บ้านวัดจันทร์ และเส้นทางสะเมิง-บ้านวัดจันทร์ เพื่อขนส่งสินค้าเกษตรจากพื้นที่ออกสู่ตลาด ชาวบ้านในพื้นที่เองก็สามารถเดินทางติดต่อสัมพันธ์กับภายนอกมากขึ้น ขณะเดียวกันการค้าขายในกระแสนิยมรูปแบบต่างๆ ก็เริ่มสะพัดเข้าสู่พื้นที่อำเภอภักดีชุมพลได้อย่างทั่วถึงและรวดเร็วกว่าที่เคยเป็นมาในอดีต นับได้ว่าเป็นการเปิดพื้นที่อำเภอภักดีชุมพลและนำพาวิถีชีวิตของชาวบ้านให้ปรับเปลี่ยนไปจากเดิม ที่เคยดำรงอยู่ด้วยฐานรากของระบบการผลิตเพื่อยังชีพเข้าสู่ระบบการผลิตเพื่อขายมากขึ้น ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐานและเทคโนโลยีการผลิต เกิดการขยายตัวของการผลิตและความต้องการสินค้าสนองระบบการผลิตเพื่อขาย เช่น เมล็ดพันธุ์พืชผักเมืองหนาว ปุ๋ยเคมี และ ยาฆ่าแมลง ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ จึงทำให้มีชาวบ้าน

ส่วนหนึ่งในพื้นที่ได้ผันตัวเองจากที่เคยเป็นเกษตรกรเพียงอย่างเดียว มาเป็นเกษตรกรในระบบใหม่พร้อมกับเป็นผู้ค้าสินค้าต่างๆ เหล่านี้ด้วย เพื่อตอบสนองความต้องการการผลิตเพื่อขายที่เพิ่มมากขึ้นในชุมชน (ไพบูลย์ 2539: 99) แต่ในปัจจุบันนี้ บทบาทการส่งเสริมการปลูกพืชผลทางการเกษตรลดน้อยลงไม่เข้มข้น เช่นที่เคยเกิดขึ้นในอดีต ในระหว่างการเก็บข้อมูลคณะผู้วิจัยก็ไม่พบว่าพืชผลที่ทางโครงการหลวงเคยส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูก จะยังคงมีการปลูกกันแพร่หลายจนสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือนในพื้นที่นี้

ระบบวิธีการผลิตเพื่อขายของเกษตรกรในอำเภอกัลยาณิวัฒนา พบในชุมชนทั้งสามกลุ่มชาติพันธุ์ แต่จะเป็นระบบการผลิตของชุมชนม้งและลีซุมากกว่าชุมชนปกาเกอะญอ เป็นรูปแบบการลงทุนสำหรับการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ ซึ่งมีทั้งที่เป็นการลงทุนด้วยตนเองและรูปแบบเกษตรพันธะสัญญา ผู้ใหญ่บ้านแม่ตะละเหนือเล่าว่าก่อนที่โครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนพื้นที่สูง (ไทย-นอร์เวย์) จะเข้ามาส่งเสริมให้เกษตรกรในพื้นที่นี้ปลูกกะหล่ำปลีกับมันฝรั่งในช่วงปี พ.ศ. 2533 เป็นต้นมานั้น ชาวปกาเกอะญอไม่มีพืชหลักชนิดใดสำหรับขายเป็นรายได้ สำหรับชาวม้งและลีซุแล้วมีเพียงผืนเท่านั้นที่สามารถสร้างรายได้แก่พวกเขา นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 ที่ ป. พัน 7 ได้เข้ามาตัดทำลายไร่ฝิ่นและห้ามการปลูกฝิ่นของชาวบ้าน ก็ได้ตั้งโครงการไทย-นอร์เวย์เข้ามาส่งเสริมกะหล่ำปลีและมันฝรั่งทดแทน ชาวบ้านในพื้นที่ตำบลแม่แดดจึงเปลี่ยนมาปลูกพืชทั้งสองอย่าง จนกระทั่งประมาณปี 2549 เกษตรกรม้ง 2-3 ครอบครัวที่เคยไปปลูกสตอเบอรี่กับญาติของตนที่บ่อแก้ว (อำเภอสะเมิง) จึงเริ่มนำเอาสตอเบอรี่มาปลูกในพื้นที่ตำบลแม่แดด จนปัจจุบันสตอเบอรี่กลายเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของชาวม้งในพื้นที่ตำบลแม่แดด

ขณะที่งานของไพบูลย์ (2539: 102) ระบุว่า เพื่ออก เป็นพืชเศรษฐกิจนอกโครงการส่งเสริมของโครงการหลวงวัดจันทร์ในช่วงนั้น แต่ในระหว่างสำรวจข้อมูลในโครงการวิจัยนี้ พบว่าพืชเศรษฐกิจหลัก 2 ชนิดที่นิยมปลูกกันในหมู่บ้านของชาวปกาเกอะญอ คือ มันฝรั่งกับข้าวโพด โดยมันฝรั่งนิยมปลูกในหมู่เกษตรกรปกาเกอะญอที่ตำบลบ้านจันทร์กับตำบลแจ่มหลวง ส่วนข้าวโพดนั้นเริ่มเข้ามาสู่หมู่บ้านปกาเกอะญอในพื้นที่ตำบลแม่แดดเมื่อ 2-3 ปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะในหมู่บ้านแม่ตะละใต้ และหมู่บ้านอื่นๆ ที่มีเขตติดต่อกับอำเภอแม่แจ่ม

ในระบบการผลิตพืชเชิงพาณิชย์เพื่อขาย ทุน นับเป็นปัจจัยที่สำคัญในระบบการผลิตนี้ ดังนั้นชาวบ้านจึงต้องแสวงหาแหล่งทุนที่จะนำมาใช้ในระบบการผลิตนี้ ขณะที่โครงการหลวงส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพืชต่างๆ เพื่อขาย แต่ไม่สามารถร่วมลงทุนให้ชาวบ้านทุกครัวเรือนได้ ดังนั้นเกษตรกรส่วนใหญ่ต้องหาเงินลงทุนเอง ซึ่งอาจเป็นทุนของครอบครัว ยืมจากญาติพี่น้อง หรือกู้จากแหล่งทุนกู้ยืมต่างๆ เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ที่ได้เข้าไปเปิดบริการเงินกู้แก่เกษตรกรในพื้นที่นี้มาหลายปีแล้ว หรือ อาจเป็นแหล่งกู้ยืมเงินซึ่งเป็นกองทุนที่มีอยู่ในหมู่บ้าน เช่น กองทุนเงินล้าน กองทุนเงินแสน กองทุนเงินโครงการ กขคจ. ฯลฯ

ไพบูลย์ (2539:101) จำแนกรูปแบบการลงทุนในระบบการผลิตเพื่อขายนี้ว่า เป็นรูปแบบการทำเกษตรแบบพันธะสัญญา ซึ่งมีปรากฏอยู่ 2 รูปแบบสำคัญคือ ระบบพันธะสัญญาแบบไม่เป็นทางการ และระบบพันธะสัญญาแบบเป็นทางการ

รูปแบบแรกคือ รูปแบบการเกษตรพันธะสัญญาแบบไม่เป็นทางการ คือ การอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองฝ่ายร่วมทำสัญญากัน (ส่วนมากจะเป็นแบบแบ่งครึ่งผลผลิต) โดยการทำข้อตกลงล่วงหน้าด้วยวาจาโดยไม่มีการทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร ฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ให้สัญญาและอีกฝ่ายเป็นผู้รับสัญญา หรือผู้ผลิตร่วมในสัญญา ที่มีความสนิทสนมคุ้นเคยและรู้จักกันเป็นอย่างดี อาจเป็นญาติพี่น้องกัน จึงเป็นการทำข้อตกลงล่วงหน้าระหว่างกัน หรือ เป็นพันธะสัญญาแบบไม่เป็นทางการ โดยอาศัยความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์และผู้ถูกอุปถัมภ์ รูปแบบการเกษตรพันธะสัญญาแบบไม่เป็นทางการนี้ เกิดขึ้นและดำรงอยู่ในชุมชนมาพร้อมๆ กับการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตที่หันมาปลูกพืชเชิงพาณิชย์เพื่อขาย โดยมีชาวบ้านที่มีฐานะค่อนข้างดีในชุมชนเป็นผู้ลงทุนการผลิตให้ ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็น “ระบบเจ้าแก่” ที่ดำรงอยู่ในชุมชนหลายแห่ง และเมื่อการตลาดของพืชเชิงพาณิชย์เติบโตมากขึ้น “เจ้าแก่” ในชุมชนก็จะพัฒนาไปเป็นนายทุนในระบบเกษตรแบบพันธะสัญญา ซึ่งอาจจะเป็นได้ทั้งแบบที่ไม่เป็นทางการและแบบเป็นทางการ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของแต่ละบุคคล

รูปแบบที่สองคือ รูปแบบการเกษตรพันธะสัญญาแบบเป็นทางการ คือ การที่เกษตรกรไปกู้ยืมเงินลงทุนเมล็ดพันธุ์รวมทั้งสารเคมีสำหรับฆ่าหญ้าและแมลงจากนายทุน หรือนายทุนเป็นผู้ลงทุนให้ ซึ่งนายทุนเหล่านี้มีทั้งที่เป็นนายทุนในชุมชนและจากนอกชุมชน ซึ่งมีทั้งที่บ่อแก้วและในเมืองเชียงใหม่ โดยนายทุนจะคิดดอกเบี้ยตามอัตราที่คิดกับคนทั่วไป ซึ่งสูงกว่าสถาบันการเงินอย่าง ธกส. และใช้ระยะเวลาเป็นตัวค้ำประกันด้วย เมื่อเกษตรกรเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วต้องขายผลผลิตให้แก่นายทุน โดยยึดตามราคาท้องตลาด ณ เวลาที่ขายเป็นหลัก เมื่อขายเสร็จแล้วนายทุนที่รับซื้อจึงเอาเงินต้นและดอกเบี้ยทั้งหมดหักออกจากรายได้การขายผลผลิต เหลือเท่าไรจึงเป็นของเกษตรกร ในกรณีนี้เกษตรกรจึงไม่สามารถบอกค่าใช้จ่ายที่ตัวเองลงทุนไปแต่ละปีหรือฤดูการผลิตได้ เพราะตัวเลขที่แท้จริงนั้นอยู่ที่บัญชีที่นายทุนถืออยู่ แต่กรณีที่พบระหว่างเก็บข้อมูลวิจัยในพื้นที่อำเภอกัลยาณิวัฒนา ชาวบ้านให้ข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกมันฝรั่ง (มันอะลู) และข้าวโพด ว่ามีนายทุนทั้งที่เป็นคนปกากะญอในชุมชนและนายทุนนอกชุมชน เป็นผู้ลงทุนโดยจะประกันราคารับซื้อผลผลิตไว้ที่ราคาดึงหนึ่ง ไม่ว่าราคาในตลาดจะเป็นเท่าไร ก็จะรับซื้อผลผลิตตามราคาที่ได้ตกลงกันไว้ในสัญญาเท่านั้น ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นชาวบ้านผู้ลงแรงผลิตจะเสียประโยชน์ ถ้าราคาขายในตลาดสูงขึ้นกว่าราคาที่ประกันไว้

การลงทุนเพาะปลูกในไร่ของครัวเรือนที่ทำการสำรวจในทุกตำบล พบว่ากว่าครึ่งหนึ่งที่ปลูกพืชตอบว่าไม่ได้ใช้เงินลงทุนแต่อย่างใด (ตารางที่ 5.3) นั่นอาจหมายถึงทั้งที่ปลูกเพียงเล็กน้อยจึงไม่ได้ลงทุนเลย กับทั้งที่ปลูกมากแต่เป็นระบบเกษตรพันธะสัญญาแบบเป็นทางการ คือมีนายทุนทั้งจากในและนอกชุมชนเป็นผู้ลงทุนให้ จึงถือว่าตัวเองไม่ได้ลงทุนอะไรเลย อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาแยกตามกลุ่มชาติพันธุ์ (ตารางที่ 5.4) จะเห็นว่ากลุ่มปกากะญอ เป็นกลุ่มที่ครัวเรือนทำการเพาะปลูกแต่ไม่มีการลงทุน ส่วนกลุ่มลื้อสูงกว่าครึ่งหนึ่งเป็นครัวเรือนที่ลงทุนระหว่าง 10,000-19,000 บาท และกลุ่มม้งเป็นกลุ่มที่มีการลงทุนทำการเพาะปลูกพืชเงินสดมากที่สุด คือตั้งแต่ 20,000 บาท จนถึงสูงสุดคือ 482,000 บาท

ตารางที่ 5.3 แสดงจำนวนครัวเรือน จำแนกตามจำนวนเงินที่ลงทุนปลูกพืชเงินสดในไร่ และตามตำบล

ตำบล	รวมจำนวนเงินที่ลงทุนปลูกพืชในไร่ (บาท)							รวม
	ปลูก แต่ไม่ได้ ใช้เงินลงทุน	100-2,900	3,000- 9,750	10,000- 19,000	20,000- 90,000	100,000- 188,000	200,000- 482,000	
บ้านจันทร์	129	72	34	9	4	0	0	248
	52.0%	29.0%	13.7%	3.6%	1.6%	.0%	.0%	100.0%
แจ่มหลวง	118	52	37	30	16	2	0	255
	46.3%	20.4%	14.5%	11.8%	6.3%	.8%	.0%	100.0%
แม่แดด	109	22	11	13	21	22	14	212
	51.4%	10.4%	5.2%	6.1%	9.9%	10.4%	6.6%	100.0%
Total	356	146	82	52	41	24	14	715
	49.8%	20.4%	11.5%	7.3%	5.7%	3.4%	2.0%	100.0%

ตารางที่ 5.4 แสดงจำนวนครัวเรือน จำแนกตามจำนวนเงินที่ลงทุนปลูกพืชเงินสดในไร่ และตามกลุ่มชาติพันธุ์

กลุ่มชาติพันธุ์	รวมจำนวนเงินที่ลงทุนปลูกพืชเงินสดในไร่ทุกแปลง (บาท)							รวม
	ปลูก แต่ไม่ได้ ใช้เงินลงทุน	100-2,900	3,000- 9,750	10,000- 19,000	20,000- 90,000	100,000- 188,000	200,000- 482,000	
ปกากะญอ	355	136	69	23	21	2	0	606
	58.6%	22.4%	11.4%	3.8%	3.5%	.3%	.0%	100.0%
ม้ง	1	7	4	9	16	22	14	73
	1.4%	9.6%	5.5%	12.3%	21.9%	30.1%	19.2%	100.0%
ลีซู	0	3	9	20	4	0	0	36
	.0%	8.3%	25.0%	55.6%	11.1%	.0%	.0%	100.0%
รวม	356	146	82	52	41	24	14	715
	49.8%	20.4%	11.5%	7.3%	5.7%	3.4%	2.0%	100.0%

5.1.3. รายได้และหนี้สิน

รายได้

รายได้จากการขายพืชเงินสดในรอบปีที่ผ่านมา ส่วนใหญ่ของครัวเรือนในตำบลบ้านจันทร์กับตำบลแจ่มหลวงไม่ได้ขายพืชเงินสดที่ปลูก ในขณะที่ส่วนใหญ่ของครัวเรือนในตำบลแม่แดดขายพืชเงินสดได้ในวงเงินระหว่าง 3,000-48,000 บาท ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลผลิตสตอเบอรี่และข้าวโพด เมื่อแยกตามกลุ่มชาติ

พันธุ์ (ตารางที่ 5.6) พบว่าส่วนใหญ่ของครัวเรือนกลุ่มชาติพันธุ์ ปกาเกอะญอและลีซู ไม่ได้ขายพืชเงินสดที่ปลูก ในขณะที่กว่าครึ่งหนึ่งของครัวเรือนม้งเป็นกลุ่มที่ขายผลผลิตได้ระหว่าง 200,000-640,000 บาทต่อปี

ตารางที่ 5.5 แสดงจำนวนครัวเรือนที่ขายพืชเงินสดในรอบปีที่ผ่านมา จำแนกตามจำนวนเงินที่ได้และตำบล

ตำบล	รวมจำนวนเงินที่ขายพืชเงินสดในรอบปีที่ผ่านมา (บาท)						รวม
	ปลูก แต่ไม่ได้ขาย	100-2,850	3,000-9,900	10,000-48,000	50,000-190,000	200,000-640,000	
บ้านจันทร์	92	51	75	40	4	0	262
	35.1%	19.5%	28.6%	15.3%	1.5%	.0%	100.0%
แจ่มหลวง	124	27	46	45	11	2	255
	48.6%	10.6%	18.0%	17.6%	4.3%	.8%	100.0%
แม่แดด	31	12	62	43	27	37	212
	14.6%	5.7%	29.2%	20.3%	12.7%	17.5%	100.0%
รวม	247	90	183	128	42	39	729
	33.9%	12.3%	25.1%	17.6%	5.8%	5.3%	100.0%

ตารางที่ 5.6 แสดงจำนวนครัวเรือนที่ขายพืชเงินสด จำแนกตามจำนวนเงินที่ขาย และกลุ่มชาติพันธุ์

กลุ่มชาติพันธุ์	รวมจำนวนเงินที่ขายพืชเงินสดในปีที่ผ่านมา (บาท)						รวม
	ปลูก แต่ไม่ได้ขาย	100-2,850	3,000-9,900	10,000-48,000	50,000-190,000	200,000-640,000	
ปกาเกอะญอ	232	90	171	108	19	5	625
	37.1%	14.4%	27.4%	17.3%	3.0%	.8%	100.0%
ม้ง	2	0	1	10	22	34	69
	2.9%	.0%	1.4%	14.5%	31.9%	49.3%	100.0%
ลีซู	13	0	11	10	1	0	35
	37.1%	.0%	31.4%	28.6%	2.9%	.0%	100.0%
รวม	247	90	183	128	42	39	729
	33.9%	12.3%	25.1%	17.6%	5.8%	5.3%	100.0%

นอกเหนือจากรายได้ที่มาจากการขายพืชเงินสดแล้ว ชาวปกาเกอะญอจะมีรายได้จากการขายข้าวให้กันภายในหมู่บ้านบ้างหากมีบางครัวเรือนที่มีข้าวไม่พอกิน โดยจะขายให้ในราคาประมาณ 80-100 บาทต่อ

ถึง (ค่อเหม่อ)¹ แต่จะขายให้ชาวม้งหรือลีซูในราคาที่สูงกว่าเล็กน้อย คือประมาณ 100-120 บาทต่อถึง (ค่อเหม่อ) นอกจากข้าวแล้วก็จะมียาได้จากการขายพืชผัก ผลไม้ เห็ด หน่อไม้ จากป่าและสวนครัวที่ปลูกไว้อีกบ้างแล้วแต่ฤดูกาล

นอกจากนี้รายได้อีกส่วนหนึ่งมาจากสมาชิกของครอบครัวที่ออกไปทำงานรับจ้างทั้งในหมู่บ้านเดียวกัน ต่างหมู่บ้าน และในเมืองซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นที่อำเภอปาย และในตัวเมืองเชียงใหม่ ค่าจ้างแรงงานแตกต่างกันไปตามลักษณะงาน เช่น แรงงานที่ทำงานรับจ้างให้หน่วยงานในพื้นที่ ได้ค่าจ้างวันละ ประมาณ 120-150 บาท ในกรณีที่ทำงานมีอาหารให้ เช่น งานแม่บ้าน ทำอาหาร ทำความสะอาด ให้หน่วยงานต่างๆ เช่น ออป. โครงการหลวง ที่ว่าการอำเภอ อบต. และอาจจะได้ค่าจ้างที่สูงกว่านี้ในเขตเมือง แต่ก็จะต้องใช้จ่ายเป็นค่าที่พัก ค่าเดินทาง ค่าอาหาร ชาวบ้านหลายคนจึงเลือกทำงานรับจ้างในพื้นที่

ในชุมชนชาวลีซูบ้านเสาแดง พบว่ามีสมาชิกของชุมชนวัยหนุ่มสาวจำนวนมากออกไปเรียนและทำงานในเมืองใหญ่โดยเฉพาะเชียงใหม่และกรุงเทพฯ ในโอกาสปีใหม่ลีซูจะมีคนหนุ่มสาวกลับมาที่หมู่บ้านจำนวนมาก แต่ในช่วงเวลาปกติในหมู่บ้านจะค่อนข้างเงียบ มีแต่คนสูงอายุและเด็กเล็ก

ภาพที่ 5.1 “ค่อเหม่อ” เครื่องตวงข้าวของปกาเกอญอ 1 ค่อเหม่อ ประมาณ 1.25 ถึง

หนี้สิน

จากการสำรวจครัวเรือน พบว่าชาวบ้านในอำเภอกัลยาณิวัฒนามีหนี้สินมากถึงร้อยละ 80 โดยยอดหนี้ต่ำสุดคือ 500 บาท และสูงสุดคือ 3,100,000 บาท (ตารางที่ 5.8) กลุ่มครูเป็นกลุ่มที่มียอดหนี้สูงกว่ากลุ่มอาชีพอื่น เพราะมีแหล่งเงินให้กู้ในจำนวนมาก รวมทั้งการที่ตำแหน่งครูสามารถนำมาเป็นหลักประกันในการกู้เงินด้วย ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับตารางที่ 29 ที่มีการจำแนกยอดหนี้ตามกลุ่มชาติพันธุ์ ดังจะเห็นว่ากลุ่มปกาเกอญอที่มีอาชีพครูอยู่ในเขตตำบลบ้านจันทร์กับแจ่มหลวงมียอดหนี้สูงที่สุด

¹ ค่อเหม่อ เป็นหน่วยการตวงข้าวเปลือกของปกาเกอญอ 1 ค่อเหม่อ ประมาณ 1.25 ถึง

ตารางที่ 5.7 แสดงจำนวนครัวเรือนที่มีหนี้ จำแนกตามตำบลและยอดหนี้

ตำบล	จำนวนหนี้ (บาท)								รวม
	ไม่มี	500-9,900	10,000-49,000	50,000-99,000	100,000-490,000	500,000-990,000	1,000,000-3,100,000	ไม่ตอบ	
บ้านจันทร์	73	28	221	64	32	2	3	4	427
	17.1%	6.6%	51.8%	15.0%	7.5%	.5%	.7%	.9%	100.0%
แจ่มหลวง	115	57	188	35	27	3	6	6	437
	26.3%	13.0%	43.0%	8.0%	6.2%	.7%	1.4%	1.4%	100.0%
แม่แดด	72	57	134	17	23	4	0	8	315
	22.9%	18.1%	42.5%	5.4%	7.3%	1.3%	.0%	2.5%	100.0%
รวม	260	142	543	116	82	9	9	18	1179
	22.1%	12.0%	46.1%	9.8%	7.0%	.8%	.8%	1.5%	100.0%

ตารางที่ 5.8 แสดงจำนวนครัวเรือนที่มีหนี้ จำแนกตามกลุ่มชาติพันธุ์และจำนวนหนี้

กลุ่มชาติพันธุ์	จำนวนหนี้ (บาท)								รวม
	ไม่มี	500-9,900	10,000-49,000	50,000-99,000	100,000-490,000	500,000-990,000	1,000,000-3,100,000	ไม่ตอบ	
ปกากะญอ	230	140	492	104	63	7	9	16	1061
	21.7%	13.2%	46.4%	9.8%	5.9%	.7%	.8%	1.5%	100.0%
ม้ง	12	1	31	10	18	2	0	2	76
	15.8%	1.3%	40.8%	13.2%	23.7%	2.6%	.0%	2.6%	100.0%
ลีซู	18	1	20	2	1	0	0	0	42
	42.9%	2.4%	47.6%	4.8%	2.4%	.0%	.0%	.0%	100.0%
รวม	260	142	543	116	82	9	9	18	1179
	22.1%	12.0%	46.1%	9.8%	7.0%	.8%	.8%	1.5%	100.0%

นอกจากแหล่งเงินกู้ที่เป็นขององค์กรแล้ว แหล่งเงินกู้สำคัญได้แก่ กองทุนเงินล้าน ธกส. โครงการแก้ไขปัญหาความยากจน (กขคจ.) กองทุนเงินแสน เครดิตยูเนียน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ หมู่บ้าน เงินกู้นอกระบบ รวมถึงการกู้เงินโครงการกยศ. เพื่อให้ลูกเรียนหนังสือ เป็นต้น ทั้งนี้บางครัวเรือนมีจำนวนแหล่งเงินกู้มากถึง 6 แหล่งด้วยกัน

วัตถุประสงค์ในการกู้เงินของครัวเรือนประชากรในอำเภอกัลยาณิวัฒนาเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ เพื่อลงทุนทำการเกษตร เพื่อปลูกสร้างบ้าน เพื่อส่งลูกเรียนหนังสือ เพื่อซื้อรถยนต์ เพื่อซื้ออาหาร และเป็นค่าใช้จ่ายในบ้าน เพื่อซื้อวัวควายมาเลี้ยง เพื่อลงทุนในร้านขายของชำ เพื่อซื้อนาและไร่ เพื่อเป็นค่ารักษาพยาบาล รวมถึงการกู้ให้คนอื่นโดยใช้ชื่อตนเอง กับมีหนึ่งรายที่กู้เพื่อใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการลงสมัคร อบต.

5.2 ส่วนที่สอง ธุรกิจการค้าและบริการ

นอกจากตำบลบ้านจันทร์จะเป็นศูนย์รวมที่ตั้งของหน่วยงานต่างๆ ทั้งหน่วยงานราชการและเอกชนแล้ว ยังเป็นศูนย์รวมทางเศรษฐกิจของอำเภออีกด้วย เพราะเป็นที่ตั้งของร้านค้า ร้านอาหาร, ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) ซึ่งเป็นธนาคารแห่งเดียวของอำเภอ, ตลาดนัด, ปั๊มน้ำมันขนาดเล็กหรือปั๊มหลอด, ร้านจำหน่ายและให้บริการสินเชื่อมีชีสิ่ง ซึ่งขยายสาขามาจากอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ฯลฯ

ระหว่างการเก็บข้อมูลระดับครัวเรือน พบว่าในพื้นที่ตำบลบ้านจันทร์ โดยเฉพาะที่บ้านหนองเจ็ดหน่วย และบ้านเด่น มีธุรกิจร้านค้าหรืออุตสาหกรรมในครัวเรือนเกิดขึ้นมากมาย ในหมู่บ้านหนองเจ็ดหน่วยชาวบ้านหลายครัวเรือนเริ่มเปลี่ยนอาชีพจากเกษตรกรรมมาเป็นอาชีพค้าขายมากขึ้น ที่นาของครอบครัวขาดแรงงานมาทำต่อ เนื่องจากบุตรหลานเข้าไปเรียนหนังสือในเมืองและไม่กลับมาทำอาชีพเกษตรกรอีก บางกลุ่มหางานทำและมีครอบครัวอยู่ในเมือง และบางกลุ่มกลับมาทำงานที่หมู่บ้าน โดยเปิดเป็นร้านอาหาร ร้านก๋วยเตี๋ยว ร้านทำผม ฯลฯ มากขึ้น

ที่บริเวณบ้านวัดจันทร์ และบ้านเด่น มีการสร้างบ้านขนาดเล็กสำหรับให้เช่าและอยู่อาศัยเองขึ้นมากมาย โดยชาวบ้านใช้ไม้สนในพื้นที่เป็นวัสดุในการสร้างบ้าน และจ้างคนที่มีฝีมือช่างในพื้นที่ผลิตบานประตูหน้าต่างสำหรับผู้ที่ต้องการสร้างบ้านใหม่ เนื่องจากมีกระแสดังกล่าวความต้องการบ้านเช่าทั้งจากข้าราชการและเจ้าหน้าที่หน่วยงานต่างๆ ที่จะต้องเข้ามาปฏิบัติงานในพื้นที่อำเภอใหม่แห่งนี้ ทำให้ชาวบ้านที่อยู่ในบริเวณศูนย์กลางชุมชนเก่าคือที่บ้านวัดจันทร์ บ้านเด่น ในตำบลบ้านจันทร์ บ้านกัวโป่ง บ้านใหม่พัฒนา และบ้านแจ่มหลวงในตำบลแจ่มหลวง ซึ่งจะเป็นที่ตั้งของอำเภอใหม่ พวกกันสร้างบ้านหลังใหม่ในบริเวณพื้นที่บ้านของตนที่ยังว่างขึ้นมากมาย แต่ชาวบ้านมักจะให้ข้อมูลว่า สร้างบ้านใหม่เพื่อเตรียมแบ่งให้ลูกหลาน กล่าวคือหากที่ทำการอำเภอใหม่เสร็จเรียบร้อยแล้ว การขออนุญาตใช้ไม้สนในพื้นที่เพื่อสร้างบ้านจะทำได้ยาก จึงพบเห็นการสร้างบ้านใหม่มากมายหลายหลังในเขตหมู่บ้านที่กล่าวถึงข้างต้น

นอกจากจะมีศูนย์กลางการค้าขายที่บริเวณหน้าวัดจันทร์แล้ว ในทุกชุมชนจะมีร้านค้าขายของชำ ในทุกหมู่บ้าน ซึ่งเจ้าของร้านเป็นสมาชิกของชุมชนนั้นๆ บางหมู่บ้าน เช่น ที่บ้านใหม่ห้วยปู เจ้าของร้านจะเดินทางเข้าไปซื้อของใช้ต่างๆ รวมทั้งอาหารสด เช่น ไข่ ปลา หมู ไก่ จากตลาดสดในเมืองเชียงใหม่เกือบทุกวัน หรือสัปดาห์ละ 1-2 ครั้ง

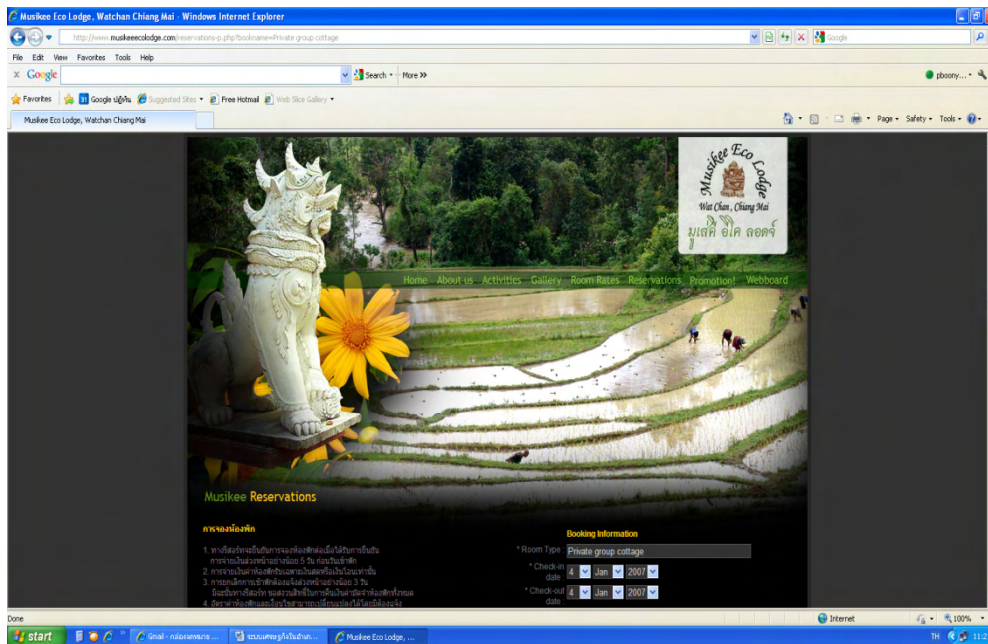
ตลาดนัดในอำเภอกัลยาณิวัฒนา เป็นรูปแบบการค้าขายอีกประเภทหนึ่งที่เพิ่งเกิดขึ้นเมื่อราวต้นปี 2554 โดยเจ้าของพื้นที่ว่างบริเวณทางเข้าบ้านเด่นเปิดให้พ่อค้าแม่ค้าจากภายนอกนำสินค้า เครื่องมือเครื่องใช้ อาหารแห้งและเครื่องอุปโภคบริโภคต่างๆ เข้ามาขายทุกวันพุธและวันเสาร์ และบางครั้งพ่อค้าแม่ค้าเหล่านี้ก็จะขับรถตระเวนไปขายสินค้าตามหมู่บ้านต่างๆ ที่เส้นทางถนนไม่ลำบากมากจนเกินไป โดยเฉพาะในช่วงฤดูหนาวและฤดูแล้ง พร้อมกันนั้นก็อาจจะหาซื้อสินค้าจากหมู่บ้านลงไปขายต่อในเมืองอีกด้วย ในช่วงการสำรวจข้อมูลระดับครัวเรือน ได้พบรถพ่อค้าขายมีดและเครื่องมือการเกษตรทุกอย่าง รถรับซื้อวัวควาย รถรับซื้อของเก่า รถขายผักพื้นบ้าน รถโฆษณาขายรถจักรยานยนต์ ฯลฯ

ธุรกิจอีกประเภทหนึ่ง ที่มีเจ้าของกิจการบางส่วนเป็นชาวบ้านในพื้นที่คือ ธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง โดยเฉพาะการก่อสร้างถนนเส้นทางต่างๆ ทั้งที่เป็นถนนในชุมชนและถนนเชื่อมระหว่างชุมชนต่างๆ ในพื้นที่ กลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ซึ่งเป็นผู้ประกอบกิจการก่อสร้าง และ/หรือร่วมลงทุนกับผู้ประกอบการจากภายนอก มักจะเป็นผู้ที่มีฐานะและเป็นอดีตผู้นำทางราชการในชุมชน เช่น กลุ่มอดีตกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อดีตผู้บริหารและสมาชิก อบต. เป็นต้น

5.3 ส่วนที่สาม ธุรกิจการท่องเที่ยวและบริการที่พัก-รีสอร์ท

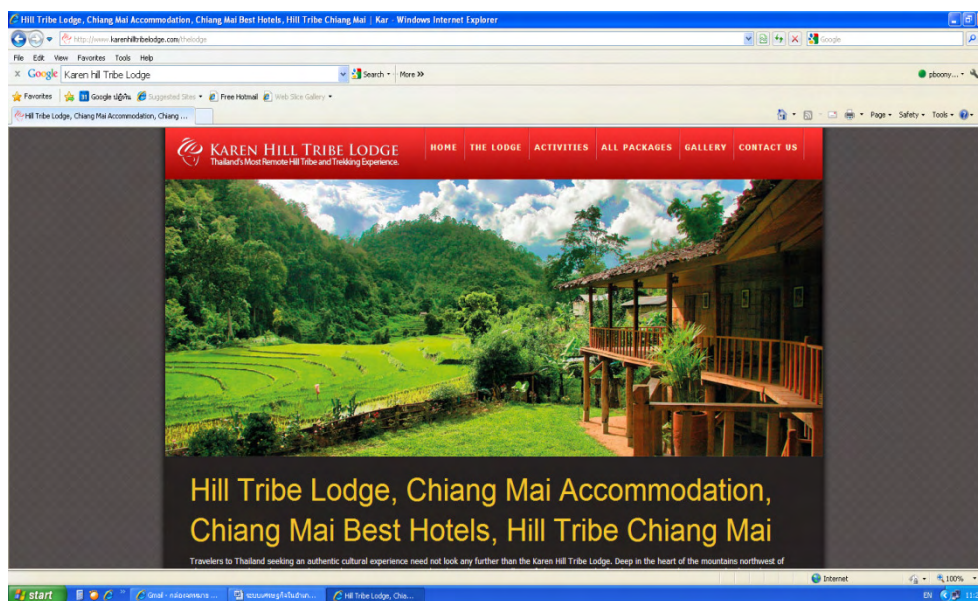
ในช่วงที่ประกาศเป็นอำเภอใหม่ พื้นที่อำเภอกัลยาณิวัฒนามักถูกพูดถึงในฐานะที่จะเป็น “ปาย” แห่งที่ 2 แม้ว่าทั้งหน่วยราชการและชาวบ้านในพื้นที่จะไม่ขานรับคำกล่าวอ้างนี้ก็ตาม แต่อำเภอกัลยาณิวัฒนาที่เป็นจุดหมายปลายทางที่นักท่องเที่ยวจำนวนหนึ่งมีความต้องการเดินทางไปให้ถึง โดยเฉพาะกลุ่มที่มาเที่ยวพักผ่อนที่อำเภอปายและชอบการท่องเที่ยวแบบผจญภัย (Adventure) จึงจะพบเห็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ขับรถออฟโรดหรือขับเคลื่อนมอเตอร์ไซค์วิบาก เดินทางไปเที่ยวอำเภอกัลยาณิวัฒนาเป็นระยะๆ โดยเฉพาะในช่วงฤดูหนาวและฤดูร้อน นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จะมีที่พักค้างคืนในพื้นที่และที่เดินทางไปกลับในวันเดียว แต่ก็มีผลให้เกิดการตอบสนองความต้องการของกลุ่มนักท่องเที่ยวมากขึ้น เช่น เกิดบริการร้านคาราวาน ร้านอาหาร หรือที่พักขนาดเล็ก มากขึ้นเรื่อยๆ

อย่างไรก็ตามในพื้นที่อำเภอกัลยาณิวัฒนา ยังไม่มีธุรกิจที่พักหรือโรงแรมขนาดใหญ่เปิดดำเนินการ แต่มีธุรกิจรีสอร์ทที่เปิดดำเนินการมาก่อนที่จะตั้งเป็นอำเภอใหม่ 2 แห่ง คือ มูเส่คิอิโคลดจ์ และ Karen Hill Tribe Lodge รีสอร์ททั้งสองแห่งนี้ตั้งอยู่ในเขตตำบลแจ่มหลวง และดำเนินการโดยคนไทยจากภายนอกพื้นที่ เป็นรีสอร์ทที่มีกลุ่มลูกค้าเป็นชาวต่างประเทศที่ต้องการเข้าไปพักผ่อนและสัมผัสวิถีชีวิตของชาวปกาเกอะญอที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติ นักท่องเที่ยวจะได้ร่วมกิจกรรมดำนา ปลูกข้าว เกี่ยวข้าว ทอผ้า ทำอาหาร จิ๋ซ้าง เดินป่า และร่วมกิจกรรมอื่นๆ ตามรูปแบบวิถีชีวิตจริงๆ ของชาวบ้านในแต่ละฤดูกาล นอกจากนี้มีที่พักชื่อ พอเก๋เรอ ตั้งอยู่ที่บ้านเด่น ตำบลบ้านจันทร์ เปิดดำเนินการโดยชาวบ้านปกาเกอะญอในพื้นที่เอง

ภาพที่ 5.2 โฆษณามูเสคิโอโค ลอดจ์ ในเว็บไซต์

จาก <www.musekeecolodge.com>

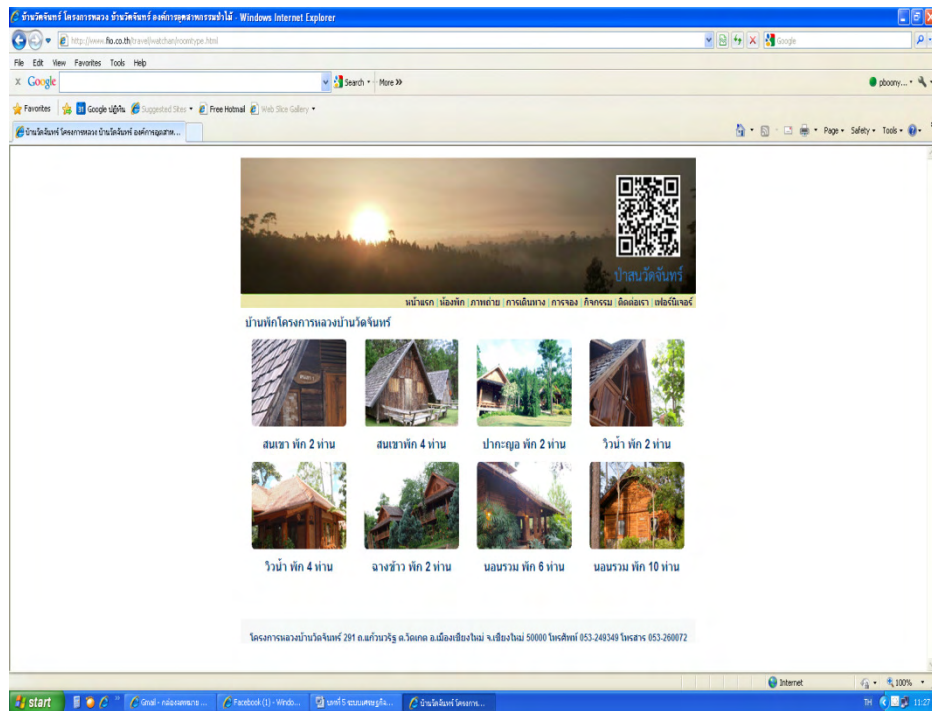

ภาพที่ 5.3 โฆษณา Karen Hill Tribe Lodge ในเว็บไซต์

จาก <www.karenhilltribelodge.com>

นอกจากนี้หน่วยงานราชการในพื้นที่ได้จัดให้บริการที่พักเป็นลักษณะกึ่งรีสอร์ท เพื่อให้บริการที่พักระหว่างการเดินทางของหน่วยงานและบุคคลภายนอกทั่วไป ได้แก่ ที่พักของโรงพยาบาลเฉลิมพระเกียรติบ้านวัดจันทร์, ที่พักขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (ออป.) ที่บ้านห้วยอ้อ, ที่พักโครงการหลวง ที่บ้านเด่น นอกจากนี้ที่พักแบบกึ่งรีสอร์ทของหน่วยงานต่างๆ แล้ว ในบางชุมชนเช่น บ้านห้วยฮ่อม, บ้านห้วยครก, บ้านคอยตุง และบ้านกัวโป่ง เริ่มจัดให้มีบริการท่องเที่ยวและที่พักในรูปแบบโฮมสเตย์ที่หมู่บ้าน ซึ่งเป็นผลจากการเข้า

ไปศึกษาวิจัยโดยมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล และได้รับการสนับสนุนการดำเนินการต่อจากฝ่ายพัฒนาการของอำเภอ ซึ่งพาคณะชาวบ้านจากชุมชนต่างๆ ที่สนใจทำที่พักแบบโฮมสเตย์เดินทางไปศึกษาดูงานจากหมู่บ้านที่มีประสบการณ์ในเรื่องนี้ เช่น บ้านแม่กำปอง อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่

ภาพที่ 5.4 โฆษณาประชาสัมพันธ์ที่พักของโครงการหลวง และ ออป.วัดจันทร์

จาก <www.fio.co.th/travel/watchan>

ภาพที่ 5.5 ป้ายบอกทางไปรีสอร์ทต่างๆ ในอำเภอกัลยาณิวัฒนา

บทที่ 6

ที่ดิน: การใช้ประโยชน์และการเปลี่ยนไปสู่การจัดการที่ดินแบบราชการ

พื้นที่ที่ราชการประกาศจัดตั้งอำเภอแห่งใหม่บนพื้นที่ป่าสนวัดจันทร์และเขตป่าต้นน้ำชั้น 1A หรือที่เรียกว่า “มือเจดีย์” ชาวบ้านกัลยาณิวัฒนาเริ่มมีความสับสนเกี่ยวกับการจัดการที่ดินของทางราชการ สิ่งที่ชาวบ้านเป็นห่วงมากที่สุดคือ พวกเขาจะได้ถือครองที่ดินของตนเองเหมือนเดิมหรือไม่ บางส่วนก็เริ่มมีความหวังว่า หากมีการก่อตั้งอำเภอบริเวณนี้ จะทำให้ราคาที่ดินสูงขึ้นและเปลี่ยนพื้นที่นั้นเป็นพื้นที่เศรษฐกิจ บางส่วนเกรงว่าที่ดินจะเปลี่ยนมือไปเป็นของคนภายนอกชุมชน อันที่จริงแล้ว ที่ดินในอำเภอกัลยาณิวัฒนาทั้งหมด อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ตามประกาศของทางราชการเมื่อปี พ.ศ. 2517

ส่วนที่จะกล่าวถึงในบทต่อไปนี้เป็น การสำรวจลักษณะการใช้ที่ดินของชาวบ้านในปัจจุบัน ว่ามีการใช้ที่ดินให้เกิดประโยชน์อย่างไรบ้าง การถือครองที่ดินและกรรมสิทธิ์ของชาวบ้านเป็นอย่างไรและกำลังเผชิญกับอะไร และตามด้วยแผนที่ทำมือใน 5 หมู่บ้านที่โครงการคาดว่าจะเป็นพื้นที่ที่เสี่ยงต่อการเปลี่ยนมือหรือรูปแบบการใช้ประโยชน์ เนื้อหาสุดท้ายของบทนี้คือ การจัดการพื้นที่ตามแบบราชการในพื้นที่เฉพาะ

6.1 รูปแบบการใช้ประโยชน์

ดังได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 3 ระบบนิเวศของที่ชาวปกากะญอเลือกที่จะตั้งถิ่นฐานทำมาหากินเป็นพื้นที่ “ในระหว่าง” คืออยู่ระหว่างบริเวณเขาสูงและพื้นที่ราบลุ่มในหุบเขา บริเวณดังกล่าวมักจะเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำขนาดเล็ก มีพื้นที่ลาดชันที่ชาวปกากะญอได้อาศัยประโยชน์ทำไร่หมุนเวียน และพื้นที่ราบลุ่มริมห้วยสำหรับปลูกข้าวนา ขณะที่ม้ง และลีซูเลือกตั้งบ้านเรือนบนพื้นที่สูงบนภูเขาทำไร่หรือปลูกพืชเมืองหนาวซึ่งสอดคล้องกับลักษณะภูมิประเทศของทั้งสามตำบลที่มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาและป่าไม้ สลับกับพื้นที่ราบลุ่ม และที่ราบเชิงเขา ดังเช่น ตำบลบ้านจันทร์ และตำบลแจ่มหลวงเป็นภูเขาประมาณร้อยละ 70 ของพื้นที่ทั้งหมดและเป็นที่ยอดเขาประมาณร้อยละ 20 และเป็นที่ราบลุ่มริมห้วยประมาณร้อยละ 10 ของพื้นที่โดยรวม (เอกสารองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์, มปป และตำบลแจ่มหลวง, 2548) ส่วนตำบลแม่แดดมีพื้นที่เป็นภูเขาประมาณ ร้อยละ 90 ของพื้นที่ทั้งหมด และเป็นที่ราบเชิงเขาร้อยละ 5 และเป็นที่ลุ่มร้อยละ 5 ของพื้นที่โดยรวม (เอกสารองค์การบริหารส่วนตำบลแม่แดด, มปป) ลักษณะพื้นที่เช่นนี้ทำให้ชาวบ้าน

ต้องปรับตัวกับระบบนิเวศคือ การทำไร่หมุนเวียน นาขั้นบันได และการปลูกพืชไม้ผลที่เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศ

ท่ามกลางระบบนิเวศและภูมิประเทศดังกล่าวข้างต้นนี้ พอจะแบ่งการใช้ประโยชน์จากที่ดินของชาวบ้านทั้งสามตำบลอย่างหยาบๆ ได้เป็น 2 ลักษณะคือ การใช้ที่ดินเพื่อการทำนา และ การใช้ที่ดินเพื่อการทำไร่ และจากการสำรวจการใช้ที่ดินของชุมชนทั้งสามแห่ง พบว่ามีความแตกต่างในการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรเล็กน้อย ดังนี้คือตำบลบ้านจันทร์ ปรากฏว่าครัวเรือนที่มีที่นา ร้อยละ 95 มีที่ไร่ร้อยละ 80 ในขณะที่ตำบลแจ่มหลวง ครัวเรือนที่มีที่นาร้อยละ 63 มีที่ไร่ร้อยละ 86 ตำบลแม่แดด ครัวเรือนที่มีที่นาร้อยละ 70 มีที่ไร่ร้อยละ 94 (ดูตารางที่ 6.1 และ 6.2)

ตารางที่ 6.1 แสดงจำนวนครัวเรือนที่มีที่นา แยกตามจำนวนเนื้อที่นาและตำบล

ตำบล	รวมจำนวนเนื้อที่นา (ทุกแปลง) (ไร่)						รวม
	ไม่มี	น้อยกว่า 3 ไร่	3-6 ไร่	7-10 ไร่	11 ไร่ขึ้นไป	ไม่ตอบ	
บ้านจันทร์	21 4.9%	90 21.1%	215 50.4%	74 17.3%	16 3.7%	11 2.6%	427 100.0%
แจ่มหลวง	147 33.6%	111 25.4%	142 32.5%	24 5.5%	8 1.8%	5 1.1%	437 100.0%
แม่แดด	94 29.8%	56 17.8%	130 41.3%	31 9.8%	3 1.0%	1 .3%	315 100.0%
รวม	262 22.2%	257 21.8%	487 41.3%	129 10.9%	27 2.3%	17 1.4%	1179 100.0%

ตารางที่ 6.2 แสดงจำนวนครัวเรือนที่มีไร่ แยกตามจำนวนไร่ (แปลง) และตำบล

ตำบล	จำนวนไร่ที่ครัวเรือนมี (แปลง)					รวม
	ไม่มี	1 แปลง	2 แปลง	3-6 แปลง	7-10 แปลง	
บ้านจันทร์	85	186	108	45	1	425
	20.0%	43.8%	25.4%	10.6%	.2%	100.0%
แจ่มหลวง	62	233	90	47	5	437
	14.2%	53.3%	20.6%	10.8%	1.1%	100.0%
แม่แดด	20	89	77	103	26	315
	6.3%	28.3%	24.4%	32.7%	8.3%	100.0%
รวม	167	508	275	195	32	1177
	14.2%	43.2%	23.4%	16.6%	2.7%	100.0%

จากข้อมูลการสำรวจพบว่าในกลุ่มตัวอย่าง 1,179 ครัวเรือน มีจำนวนครัวเรือน 915 ครัวเรือนที่มีที่นาเป็นของตนเอง และแยกเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ได้ดังนี้ กลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอจำนวน 902 ครัวเรือนที่มีที่นาเป็นของตนเอง มีอยู่ 12 ครัวเรือน ส่วนลื้อมีอยู่เพียง 1 ครัวเรือนเท่านั้น ครัวเรือนปกากะญอทั้งหมด 902 ครัวเรือน พบว่า โดยส่วนใหญ่มีแปลงที่นาประมาณ 1 แปลง อยู่ประมาณร้อยละ 62 มีจำนวนแปลงที่นา 2 แปลง ร้อยละ 31.8 และ 3 แปลง ร้อยละ 6.2 (ดูตารางที่ 6.3) และพบว่า จำนวนเนื้อที่นาน้อยกว่า 6 ไร่ ประมาณร้อยละ 69.1 และ 7 ไร่ขึ้นไป ประมาณร้อยละ 16 (ดูตารางที่ 6.4) เช่นเดียวกับการถือครองที่ไร่ของครัวเรือนปกากะญอร้อยละ 44.79 มีที่ไร่ 1 แปลง (ดูตารางที่ 6.6) และจำนวนเนื้อที่ไร่น้อยกว่า 10 ไร่ มีอยู่ร้อยละ 84.7 หากเทียบกับม้ง จะมีครัวเรือนที่มีเนื้อที่ไร่มากกว่า 10 ไร่ อยู่ร้อยละ 78 นั้น (ดูตารางที่ 6.5)

ข้อมูลดังกล่าวนี้อธิบายได้ว่า ตามลักษณะนิเวศแล้ว กลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอใช้พื้นที่ในการทำไร่และทำนาข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน จึงไม่จำเป็นต้องใช้ที่ดินขนาดใหญ่ ดังจะเห็นได้จากขนาดพื้นที่ที่ครัวเรือนปกากะญอส่วนใหญ่เป็นเจ้าของที่นาและที่ไร่ อยู่ที่น้อยกว่า 6 ไร่ และ

น้อยกว่า 10 ไร่ตามลำดับ ขณะที่มั่งเน้นการปลูกพืชเชิงพาณิชย์ เพื่อขายซึ่งจะเห็นได้ว่าขนาดเนื้อที่ ไร่มากกว่า 10 ไร่มีอยู่ถึงร้อยละ 78

เมื่อพิจารณาถึงการครอบครองจำนวนแปลงที่นา กลุ่มชาติพันธุ์ม้งร้อยละ 91.7 มีที่นา จำนวน 1 แปลง และมีอยู่ครัวเรือนเดียวที่มีที่นาจำนวน 3 แปลง (ดูตารางที่ 6.3) เมื่อเทียบกับ จำนวนที่ไร่ พบว่าจำนวนครัวเรือนที่มีแปลงที่ไร่ มากกว่า 3 แปลงขึ้นไปมีร้อยละ 81.5 (ดูตารางที่ 6.6) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ครัวเรือนของม้งส่วนใหญ่มีจำนวนแปลงที่ไร่มากกว่าที่นา ซึ่งที่ไร่ส่วนใหญ่ นำไปปลูกพืชเศรษฐกิจแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอ ที่มีจำนวนแปลงที่ไร่และที่นาอยู่ ระหว่าง 1-2 แปลง ทั้งนี้อาจจะเนื่องจากพื้นที่ทำไร่หมุนเวียนถูกจำกัดลงไปมาก อย่างไรก็ตาม แสดงให้เห็นว่า ครัวเรือนชาวปกาเกอะญอมีการถือครองที่ดินที่ลดลงทั้งขนาดเนื้อที่ และจำนวน แปลง

ตารางที่ 6.3 แสดงจำนวนครัวเรือนที่มีจำนวนที่นา แยกตามกลุ่มชาติพันธุ์

เผ่า	จำนวนที่นาที่คนในครัวเรือนนี้มี (แปลง)			รวม
	1	2	3	
ปกาเกอะญอ	559 62.0%	287 31.8%	56 6.2%	902 100.0%
ม้ง	11 91.7%	0 .0%	1 8.3%	12 100.0%
ลีซู	1 100.0%	0 .0%	0 .0%	1 100.0%
รวม	571 62.4%	287 31.4%	57 6.2%	915 100.0%

ตารางที่ 6.4 แสดงจำนวนครัวเรือนที่มีที่นา แยกตามจำนวนเนื้อที่นาและกลุ่มชาติพันธุ์

กลุ่มชาติพันธุ์	รวมจำนวนเนื้อที่นา (ทุกแปลง) (ไร่)						รวม
	ไม่มี	น้อยกว่า 3 ไร่	3-6 ไร่	7-10 ไร่	11 ไร่ขึ้นไป	ไม่ตอบ	
ปกากะญอ	157 14.8%	256 24.1%	478 45.1%	126 11.9%	27 2.5%	17 1.6%	1061 100.0%
ม้ง	64 84.2%	1 1.3%	8 10.5%	3 3.9%	0 .0%	0 .0%	76 100.0%
ลีซู	41 97.6%	0 .0%	1 2.4%	0 .0%	0 .0%	0 .0%	42 100.0%
รวม	262 22.2%	257 21.8%	487 41.3%	129 10.9%	27 2.3%	17 1.4%	1179 100.0%

ตารางที่ 6.5 แสดงจำนวนครัวเรือนที่เป็นเจ้าของไร่ จำแนกตามพื้นที่ไร่ที่มีและกลุ่มชาติพันธุ์

กลุ่มชาติพันธุ์	รวมจำนวนพื้นที่ไร่ทุกแปลง (ไร่)						รวม
	น้อยกว่า 5 ไร่	5-10 ไร่	11-20 ไร่	21-30 ไร่	31-49 ไร่	50-90 ไร่	
ปกากะญอ	425 48.8%	313 35.9%	94 10.8%	20 2.3%	12 1.4%	7 .8%	871 100.0%
ม้ง	5 6.8%	11 15.1%	20 27.4%	15 20.5%	13 17.8%	9 12.3%	73 100.0%
ลีซู	8 23.5%	15 44.1%	4 11.8%	4 11.8%	0 .0%	3 8.8%	34 100.0%
รวม	438 44.8%	339 34.7%	118 12.1%	39 4.0%	25 2.6%	19 1.9%	978 100.0%

นอกจากนี้ ชาวบ้านมีการประยุกต์ใช้ที่ดินเพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุด โดยมีรูปแบบการใช้ประโยชน์จากที่ดินดังนี้

1. บริเวณหัวไร่ปลายนา จะปลูกไม้ผล เช่น มะม่วง ถั่วฝักยาว ผักสวนครัว เช่นมะเขือ แตงกวา พริก พัก ผือก มัน และปลูกกล้าข้าว กรณีนี้ปลูกเพื่อกินในครัวเรือน

2. บางครั้ง/ บางปี ชาวบ้านจะใช้ที่นาปลูกถั่ว และมีการนำที่ไร่ หรือ แบ่งส่วนหนึ่งของพื้นที่ที่จะทำไร่หมุนเวียนในปีนั้นมาปลูกพืชเศรษฐกิจ หรือบางปีอาจจะปลูกพืชเศรษฐกิจอย่างเดียวไม่ปลูกข้าวเลยก็ได้ กรณีเช่นนี้จะพบที่บ้านแม่ตะละมั่ง นำพื้นที่ปลูกข้าวไปปลูกสตอเบอรี่ บ้านขุนแม่รวม บ้านเอะเอะ บ้านห้วยเขียดแห้ง นำพื้นที่ปลูกข้าวไร่ไปปลูกมันอะลู บ้านแม่ผาญ นำพื้นที่ปลูกข้าวไร่ไปปลูกข้าวโพด
3. การเปลี่ยนที่นาหรือที่ไร่บางส่วนมาปลูกผลไม้อย่างถาวร พบในพื้นที่ที่ทำเกษตรพันธะสัญญาร่วมกับโครงการหลวง เช่น บ้านเด่น บ้านแจ่มหลวง ปลูกสาลี่ ฝักทองญี่ปุ่น พลับ มะม่วง บัว
4. ยังคงทำไร่หมุนเวียน โดยมีรอบในการหมุนประมาณ 4-7 ปี ลักษณะนี้ยังพบที่บ้านแม่แดด บ้านขุนแม่รวม บ้านห้วยเขียดแห้ง บ้านห้วยปู บ้านห้วยครก บ้านห้วยฮ่อม เป็นต้น
5. ปลูกข้าวเล็กน้อยและใช้พื้นที่ทั้งหมดเพื่อปลูกพืชเชิงพาณิชย์ เช่น บ้านแม่ตะละมั่ง บ้านดงสามหมื่น ซึ่งเป็นหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ดังตารางที่ 6.6 กลุ่มชาติพันธุ์ม้งจำนวน 76 ครัวเรือน ใช้ที่ดินทั้งหมดเพื่อทำไร่และไม่มีครัวเรือนใดเลยที่ไม่ทำไร่ กรณีบ้านเสาแดง เป็นอีกหมู่บ้านหนึ่งที่มีครัวเรือนที่มีที่ไร่ ร้อยละ 90.5 อย่างไรก็ตาม การปลูกพืชเชิงพาณิชย์จำเป็นต้องพึ่งพิงสารเคมี และได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนใกล้เคียงที่ใช้ลำห้วยร่วมกัน

ตารางที่ 6.6 แสดงจำนวนครัวเรือนที่มีไร่ แยกตามจำนวนไร่ (แปลง) และกลุ่มชาติพันธุ์

กลุ่มชาติพันธุ์	จำนวนไร่ที่ครัวเรือนนี้มี (แปลง)					รวม
	ไม่มี	1 แปลง	2 แปลง	3-6 แปลง	7-10 แปลง	
ปกากะญอ	163	476	256	140	24	1059
	15.4%	44.9%	24.2%	13.2%	2.3%	100.0%
ม้ง	0	3	11	54	8	76
	.0%	3.9%	14.5%	71.1%	10.5%	100.0%
ลีซู	4	29	8	1	0	42
	9.5%	69.0%	19.0%	2.4%	.0%	100.0%
รวม	167	508	275	195	32	1177
	14.2%	43.2%	23.4%	16.6%	2.7%	100.0%

นอกจากนี้ การเลือกจะใช้ประโยชน์จากที่ดินในลักษณะใดนั้น ขึ้นกับเงื่อนไขหลายประการ เช่น จำนวนแรงงานในครัวเรือน หากมีจำนวนแรงงานเพียงพอก็จะทำข้าวไร่ร่วมกับการทำนา หรือหากมีข้าวเหลือพอกินก็อาจจะเลือกทำข้าวไร่หรือข้าวนาอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหากราคาพืชเศรษฐกิจได้ราคาดี ก็จะปลูกพืชชนิดนั้นมากขึ้นและลดจำนวนพื้นที่ปลูกข้าวไร่ลง

ปัจจุบันนี้ การใช้ประโยชน์จากที่ดินของชุมชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงโดยการนำพื้นที่บริเวณบ้านมาดัดแปลงเป็นหอพัก เช่น รีสอร์ทบ้านอิงคอย ตั้งอยู่บ้านหนองเจ็ดหน่วย บ้านพักให้เช่าในบริเวณบ้านเด่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบ้านวัดจันทร์บริเวณใกล้ที่ว่าการอำเภอภักดีพัฒนา ชั่วคราว ปรากฏว่ามีการให้คนภายนอกเช่าบ้านเพื่อขายของชำ ขายอาหาร และธุรกิจอื่นๆ จำนวนมากขึ้น (ดูรายละเอียด ในบทที่ 4, 5 และ บทที่ 8)

6.2 การถือครองที่ดินและกรรมสิทธิ์ที่ดิน: ความแตกต่างระหว่างราชการกับชาวบ้าน

พื้นที่อำเภอภักดีพัฒนาทั้งหมดถูกประกาศเป็นเขตป่าสงวน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 แต่ชาวบ้านได้อยู่อาศัยในพื้นที่นี้ก่อนการประกาศเขตป่าสงวนฯ ต่อมาในปี พ.ศ. 2522 โครงการหลวงได้เข้ามาส่งเสริมการปลูกพืชในเนื้อที่ 151,259 ไร่ โดยโครงการหลวงได้ขออนุญาตใช้ที่ดินในเขตป่าสงวนจากกรมป่าไม้ ขณะเดียวกันชาวบ้านต่างอยู่อาศัยและทำกินโดยไม่มีเอกสารสิทธิ์ใดของทางราชการ จนกระทั่งการจัดตั้งอำเภอขึ้นมาใหม่นี้ ราชการเริ่มเข้ามา “จัดระเบียบที่ดิน” มีกระแสข่าวว่า ราชการจะมอบ สก.¹ สทก.² และเอกสารสิทธิ์อื่นเพื่อให้สิทธิในการทำกินและอยู่อาศัยแก่ชาวบ้าน

ในช่วงการประกาศให้พื้นที่นี้เป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ เมื่อปี พ.ศ. 2517 เป็นการประกาศครั้งแรกของราชการที่เข้ามาควบคุมการใช้พื้นที่ แต่ครั้งนั้นพื้นที่บริเวณนี้อยู่ในสังกัดของอำเภอแม่แจ่ม หนทางการเดินทางที่ลำบาก ราชการให้ความสำคัญกับพื้นที่ที่ใกล้กับศูนย์กลางอำนาจมากกว่า การใส่ใจกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ห่างไกล ดังนั้นแม้ว่าจะมีการประกาศเป็นพื้นที่เขตป่าสงวนแห่งชาติ ก็มิได้เข้ามามีผลต่อการถือครองที่ดินและกรรมสิทธิ์ที่ดินของชาวบ้านมากนัก แตกต่างกับปัจจุบันที่

¹ สก.1 คือ ใบแจ้งการครอบครองที่ดิน เป็นเพียงใบแจ้งว่าผู้ถือครองได้ครอบครองที่ดินใดบ้าง แต่ไม่ใช่หนังสือแสดงสิทธิ์ในที่ดิน

² สทก.คือ หนังสืออนุญาตให้ทำกินในที่ดินป่าสงวนแห่งชาติเป็นการชั่วคราว

พื้นที่ที่มีการประกาศจัดตั้งอำเภอใหม่ ชาวบ้านก็เริ่มมีความไม่มั่นคงเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากที่ดิน ทางราชการมีแผนงานที่ชัดเจนในการพัฒนาพื้นที่บริเวณนี้ไปสู่ความเป็นเมือง มีการจัดระเบียบที่ดินเพื่อป้องกันไม่ให้อำเภอมีการบุกรุกที่ทำกินใหม่ด้วยการนำเอกสารสิทธิ์ในรูปแบบต่าง ๆ มาใช้เพื่อเป็นกลไกในการควบคุมการใช้ที่ดินและทรัพยากรของชุมชนอย่างเช่น การให้อเอกสารสิทธิ์ส. 1 แก่ชาวบ้านที่สามารถพิสูจน์ให้ได้ว่า ได้อาศัยอยู่ที่นี่ก่อนการประกาศเขตป่าสงวน พ.ศ.2517 ซึ่งพบว่ามีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งที่สามารถพิสูจน์ได้ว่าตนเองอยู่ก่อนปี พ.ศ. 2517 เนื่องจากภาพถ่ายทางอากาศเมื่อปีพ.ศ. 2495-2497 ได้แสดงที่ตั้งของชุมชนและที่ดินทำกิน ดังนั้นจึงเป็นหลักฐานที่พิสูจน์สิทธิ์กับทางราชการได้ เช่นเดียวกับ กรมป่าไม้ที่ต้องการจะให้เอกสารสิทธิ์ส.ก.ก็ต้องพิสูจน์ให้ได้ว่า เป็นพื้นที่ที่เคยบันทึกภาพถ่ายทางอากาศตั้งแต่ปีพ.ศ. 2545 เท่านั้น หากพบว่า มีการทำไร่ หรือใช้ประโยชน์จากที่ดินที่ไม่สอดคล้องกับภาพถ่ายทางอากาศนั้นก็ถือว่าผู้นั้นบุกรุกพื้นที่ป่า หรือพื้นที่ของราชการ

การพิสูจน์การถือครองที่ดินและกรรมสิทธิ์ของราชการเช่นนี้มีความแตกต่างจากระบบคิดของชาวบ้านที่ไม่ต้องมีเอกสารสิทธิ์ใด แต่ชาวบ้านมักจะรู้ว่าที่ดินบริเวณนี้เป็นของใคร โดยใช้สัญลักษณ์ตามธรรมชาติคือ ดันไม้ จอมปลวก ลำห้วย เป็นเครื่องหมายแบ่งการถือครองที่ดิน นอกจากนี้จะมีกฎระเบียบในการใช้ทรัพยากรร่วมกัน เช่น บ้านแม่ตะละใต้ บ้านขุนแม่รวม บ้านห้วยฮ่อม บ้านโป่งขาว บ้านหนองแดง บ้านกัวโป่ง หรืออาจจะกล่าวได้ว่าแทบทุกหมู่บ้านจะมีกฎระเบียบในการป้องกันการบุกรุกและการถือครองที่ดิน โดยทั่วไปในกฎระเบียบนั้นจะมีการลงโทษหรือการปรับด้วย³

³ เช่น บ้านแม่ตะละใต้ มีกฎหมายผู้ใดแผ้วถางป่าขยายเขตพื้นที่ทำกินไปยังบริเวณป่าต้นน้ำ ป่าอนุรักษ์ ป่าสมบูรณ์ ฝ่าฝืนปรับ 500-1,000 บาท ห้ามล่าสัตว์ในเขตพื้นที่อนุรักษ์ของหมู่บ้านทั้งสัตว์บกและสัตว์น้ำ ผู้ใดฝ่าฝืนปรับ 500-1,000 บาท ห้ามจับสัตว์น้ำโดยวิธีการช้อน ระเบิด เบื่อ ใช้สารเคมี ฝ่าฝืนปรับ 500-1,000 บาท ห้ามบุคคลภายนอกเข้ามาล่าสัตว์ในพื้นที่ของแม่ตะละใต้โดยเฉพาะช่วงกลางคืนฝ่าฝืนปรับ 500-1,000 บาท หรือกรณีบ้านห้วยปู ห้ามผู้ใดตัดไม้ทุกชนิดบริเวณป่าอนุรักษ์ ผู้ใดฝ่าฝืนปรับเป็นเงิน 500 บาท ห้ามผู้ใดขายไม้หรือกล้วยไม้ทุกชนิดออกนอกหมู่บ้าน ผู้ใดฝ่าฝืน ปรับ 5,000 บาท ห้ามผู้ใดขายพื้นที่หรือให้เช่าพื้นที่แก่บุคคลภายนอกผู้ใดฝ่าฝืนปรับ 1,000 บาท พร้อมยึดพื้นที่ที่เป็นของส่วนรวม ห้ามผู้ใดล่าสัตว์ในเขตหวงห้ามทุกที่ของหมู่บ้าน ผู้ใดฝ่าฝืนปรับ 1,000 บาทขึ้นไปแล้วแต่กรณี ห้ามจับสัตว์น้ำโดยวิธีช้อน ระเบิด เบื่อ โดยการ ใช้

ยังมีข้อโต้แย้งเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากที่ดิน และการถือครองที่ดินที่เป็นปัญหาอย่างยาวนานระหว่างชาวปกาเกอะญอกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้คือ การถือครองที่ดินเพื่อการทำไร่หมุนเวียน กลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอ ที่มีวิธีการทำไร่หมุนเวียน(คูอนันท์ 2547, ประเสริฐ 2553) ซึ่งมีการปล่อยให้พื้นที่ที่ถูกใช้ในการปลูกข้าวพักตัวและให้ป่าเติบโต อาจจะเป็น 3 ปี หรือ 4 ปี บางพื้นที่ปล่อยทิ้งไว้ประมาณ 7 ปี พื้นที่ที่ชาวปกาเกอะญอปล่อยทิ้งไว้นี้เรียกว่า ไร่ชาก และเมื่อครบกำหนดแล้วชาวปกาเกอะญอจะถางที่ดินตรงนี้เพื่อการทำข้าวไร่ แต่เจ้าหน้าที่ป่าไม้ไม่เข้าใจและกล่าวหาว่า เป็นการตัดไม้ทำลายป่า ซึ่งแท้จริงแล้วคือพื้นที่การทำไร่ข้าวเดิมที่ชาวปกาเกอะญอปล่อยทิ้งไว้เพื่อคืนความสมบูรณ์ให้แก่ดิน การทำไร่ข้าวด้วยวิธีการนี้ ไม่ต้องพึ่งพียงายาฆ่าแมลง ปุ๋ย หรือสารเคมีอื่นใด แต่ปล่อยให้ป่าฟื้นตัวอีกครั้งหนึ่ง ดังนั้นการใช้ภาพถ่ายทางอากาศเพื่อระบุสิทธิการทำกินนั้น ไม่ใช่วิธีการที่สะท้อนการใช้ที่ดินและการถือครองที่ดินของชาวปกาเกอะญอ หากว่าในปีที่บันทึกภาพถ่ายทางอากาศเป็นปีเดียวกับอายุของไร่ชาก 7 ปี ภาพที่บันทึกมานั้นย่อมแสดงถึงความเป็นป่าสมบูรณ์ ทั้งที่คือที่ดินทำไร่ข้าวของชาวปกาเกอะญอ ต่อมา เมื่อพบว่า มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นพื้นที่ปลูกข้าวไร่ ราชการก็จะกล่าวหาว่า พวกเขานุกรุกทำลายป่า

6.3 ที่ดินกลายเป็นสินทรัพย์

ชาวปกาเกอะญอ มีวิถีชีวิตที่พึ่งพาอาศัยธรรมชาติ มีคิดว่า “ผู้ที่กินจากน้ำ จะต้องรักษาน้ำ ผู้ที่หากินจากสรรพสิ่ง จะต้องรักษาสรรพสิ่ง” มีรูปแบบการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างพึ่งพา และคำนึงถึงการใช้อย่างยั่งยืน ชาวปกาเกอะญอจึงถือว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ป่า มีประเพณีและระเบียบกฎเกณฑ์ของชุมชน ที่เน้นการมีส่วนร่วม และการแบ่งปันซึ่งกันและกัน ชุมชนท้องถิ่นของชาวปกาเกอะญอส่วนใหญ่ จึงยังสามารถรักษาอัตลักษณ์และแบบแผนการดำรงชีวิตของตนเองและทรัพยากรธรรมชาติไว้ได้เป็นอย่างดี ถึงแม้ว่าชุมชนหลายแห่งจะเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสการพัฒนา และระบบทุนนิยมก็ตาม

สารเคมี ทุกพื้นที่ในลำห้วยของหมู่บ้าน ผู้ใดฝ่าฝืนปรับ 500-1,000 บาท ห้ามจับสัตว์น้ำทุกชนิดในบริเวณพื้นที่อนุรักษ์ของหมู่บ้าน ไม่ยกเว้นกรณีใดๆ ผู้ใดฝ่าฝืนปรับ 500-1,000 บาท ห้ามจุดไฟเผาป่า การเผาไร่พื้นที่ทำกินต้องทำแนวกันไฟทุกครั้ง กรณีไฟลุกลามออกนอกเขตแนวกันไฟต้องแจ้งให้กรรมการทราบ ผู้ใดฝ่าฝืนปรับ 500-1,000 บาท

กระแสดำเนินการตั้งอำเภอแห่งใหม่ในประเทศไทยในชนน้ำแม่แจ่มที่ปกคลุมด้วยป่าสนกระจายออกสู่สังคมภายนอกอย่างรวดเร็ว ปลูกเร้าจินตนาการของนักธุรกิจระดับต่างๆ ที่ต้องการเห็นพื้นที่ที่มีธรรมชาติสวยงามเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สร้างรีสอร์ทและบ้านพักตากอากาศที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาชื่นชมธรรมชาติและวัฒนธรรมที่คึกคักของ “คนอื่น” นักธุรกิจบางรายหวังจะลงทุนซื้อที่ดินเพื่อเปิดเป็นร้านอาหารหรือขายสินค้าอุปโภค บริโภคให้กับผู้คนในอำเภอใหม่แห่งนี้ เจ้าของร้านอาหารรายหนึ่งหน้าโรงพยาบาลเฉลิมพระเกียรติบ้านวัดจันทร์ได้อธิบายว่าสาเหตุที่ตนกับภรรยาย้ายจากเมืองพัทธมาอยู่ที่นี่ เนื่องจากเมื่อหลายปีก่อนได้ขับรถมาถึงที่นี่และประทับใจภูมิประเทศและผู้คน เมื่อทราบข่าวการประกาศตั้งเป็นอำเภอจึงมาหาเช่าที่เพื่อเปิดเป็นร้านอาหารให้แก่นักท่องเที่ยว

ความต้องการที่ดินของคนภายนอกได้ทำให้ชาวปกากะญอส่วนหนึ่งยินยอมขายที่ดินให้แก่คนภายนอก จนกลายเป็นความขัดแย้ง กรณีเช่น ครอบครัวหนึ่ง มีลูกชาย 2 คน และพ่อได้แบ่งที่ดินทางวาจาให้แก่บุตรชายทั้งสองคน เมื่อเร็วๆ นี้ มีนักธุรกิจมาขอซื้อที่ดินจากพี่ชายคนโตปรากฏว่า พี่ชายคนนี้ได้นำเอาที่ดินของตนเองและของน้องชายไปขายด้วย แต่ยังมีทุนจะได้ขายน้องชายทราบเรื่องก่อนจึงนำเรื่องนี้ไปสู่คณะกรรมการหมู่บ้านให้ช่วยหาข้อยุติและเรียกร้องที่ดินที่พ่อได้มอบให้กลับคืนมา กรณีนี้ไม่เคยปรากฏในพื้นที่มาก่อน แต่เมื่อมีการสร้างอำเภอใหม่ ที่ดินได้กลายเป็นสินทรัพย์ มีมูลค่าเป็นเงินตราจำนวนมาก ชาวบ้านคนหนึ่งได้บอกว่า ราคาที่ดินพุ่งสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว จากช่วงต้นปีราคาไร่ละ 30,000 บาทปัจจุบันไร่ละ 70,000 บาท หรือในบางกรณีผู้ซื้อจะเป็นผู้เสนอราคาขายให้ด้วยราคาหลักหมื่น ผู้ขายซึ่งโดยส่วนใหญ่คือชาวปกากะญอก็ยินดีขายด้วยราคาที่ผู้ซื้อเสนอให้ ด้วยเกรงว่าผู้ซื้อจะไม่ซื้อที่ดินของตนเอง อย่างไรก็ตาม มิใช่ว่าชาวปกากะญอทั้งหมดจะเห็นพ้องกันเกี่ยวกับการขายที่ดิน มีชาวปกากะญอบางส่วนที่มีความกังวลเกี่ยวกับอนาคตของลูกหลานว่าจะมีชีวิตอยู่อย่างไร หากไม่มีที่ไร่ ที่นา จะหาข้าวที่ไหนดมกิน

ปัจจุบันนี้ ชาวบ้านต้องเผชิญกับวิธีการจัดการที่ดินที่แตกต่างกัน 2 รูปแบบคือ หนึ่งระบบราชการ ที่เชื่อว่า ระบบการบันทึกและเอกสารสิทธิ์สามารถจัดการปัญหาการซื้อขายที่ดิน การบุกรุกป่า โดยรัฐเป็นผู้จัดการควบคุมดูแล สอง นายทุน ที่มีวิธีคิดว่า แปลงที่ดินให้เป็นทุน เป็นทรัพย์สินที่สามารถซื้อขายได้ ทั้งสองรูปแบบนี้บางครั้งก็ปะทะกันเอง โดยชาวบ้านอยู่ตรงกลางหรือบางครั้งทั้งสองรูปแบบนี้ก็มุ่งมาที่ชาวบ้านเลย ภายใต้สถานการณ์เช่นนี้ ชาวบ้านจะมีรูปแบบ

การจัดการ การถือครองที่ดิน อย่างไรก็ตามที่ยังสามารถรักษาที่ดินไว้ให้ลูกหลานได้ใช้ประโยชน์ในอนาคตด้วย

6.4 พื้นที่เสี่ยง

คำถามวิจัยที่สำคัญข้อหนึ่งของโครงการวิจัยนี้ คือ ลักษณะการถือครองที่ดิน และการเปลี่ยนมือผู้ถือครองที่ดิน ใน 6 เดือนแรกหรือโครงการวิจัยในระยะที่ 1 เป็นการกำหนดที่ทำมือเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการติดตามการใช้ประโยชน์จากที่ดินและการถือครองที่ดินต่อไป

เพื่อตอบคำถามนี้ โครงการวิจัยเลือก 5 หมู่บ้านที่คาดว่าจะมีความเสี่ยงต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์จากที่ดินและการถือครองที่ดิน คณะผู้วิจัยได้ร่วมกันกำหนดเกณฑ์การเลือกหมู่บ้านดังนี้ คือ หมู่บ้านที่เป็นตัวแทนกลุ่มชาติพันธุ์ 3 กลุ่ม ในที่นี้คือ หมู่บ้านแม่ตะละมั่ง ตัวแทนกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง หมู่บ้านเสาแดง ตัวแทนกลุ่มชาติพันธุ์ลีซู ส่วนหมู่บ้านที่เป็นตัวแทนกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ ได้เลือกหมู่บ้านที่มีความแตกต่างกัน 3 ลักษณะคือ หนึ่ง หมู่บ้านในพื้นที่การพัฒนาของโครงการหลวง คือ หมู่บ้านเด่น สอง หมู่บ้านที่มีถนนตัดผ่านและมีโอกาสเสี่ยงในการเปลี่ยนแปลงที่ดินไปสู่สถานที่ท่องเที่ยวคือ บ้านแม่แดดน้อย สามบ้านห้วยปูเป็นหมู่บ้านที่มีการทำเกษตรแบบไร้หมุนเวียน ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธและดั้งเดิม การเดินทางเข้าออกหมู่บ้านค่อนข้างลำบากอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำ 1A

ทั้ง 5 หมู่บ้านดังกล่าวข้างต้นคือ บ้านแม่ตะละมั่ง บ้านเสาแดง บ้านเด่น บ้านแม่แดดน้อย และบ้านห้วยปู มีรายละเอียดของหมู่บ้านและลักษณะการใช้ที่ดินดังนี้

1. บ้านเด่น ตำบลบ้านจันทร์ เป็นหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ ตำบลบ้านจันทร์ เป็นหมู่บ้านขนาดกลาง มี 150 ครัวเรือน มีประชากร 555 คน มีทั้งนับถือศาสนาพุทธและคริสต์ เป็นชุมชนที่ตั้งของที่ทำการโครงการหลวง ทำเกษตรพันธะสัญญากับโครงการหลวงโดยเปลี่ยนที่ดินไปเป็นที่สวนหรือไร่อารแต่ปัจจุบันไม่ค่อยได้ปลูกพืช ผลไม้ส่งให้กับโครงการหลวงแล้ว แต่ชาวบ้านก็ยังทำสวนผลไม้เช่นเดิมโดยปลูกไว้ขายเอง มีพื้นที่ทำไร่อารหรือ พื้นที่สวนประมาณร้อยละ 10.77 และไม่มีที่ดินทำไร่มูลเวียนแล้ว แต่ยังมีพื้นที่ป่าต้นน้ำและพื้นที่ป่าอนุรักษ์ อยู่ร้อยละ 32.17 และ 31.529 ตามลำดับ (ดูภาพที่ 6.1 และตาราง 6.7)

3. บ้านแม่แดดน้อย มี 130 หลังคาเรือน ประชากร 445 คน เป็นหมู่บ้านชาวปกาเกอะญอ นับถือทั้งศาสนาพุทธ คริสต์โปรเตสแตนท์ และดั้งเดิม ชาวบ้านที่นี่มีวิถีชีวิตเกษตรแบบยังชีพ ปลูกไร่หมุนเวียน ร้อยละ 31.17⁴ และทำนา ร้อยละ 3.15 (ดูภาพที่ 6.3 และตารางที่ 6.7) ที่สำคัญคือ ชาวบ้านมีการรวมตัวกันในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีคณะกรรมการ และมีตั้งกฎระเบียบด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อาทิเช่น

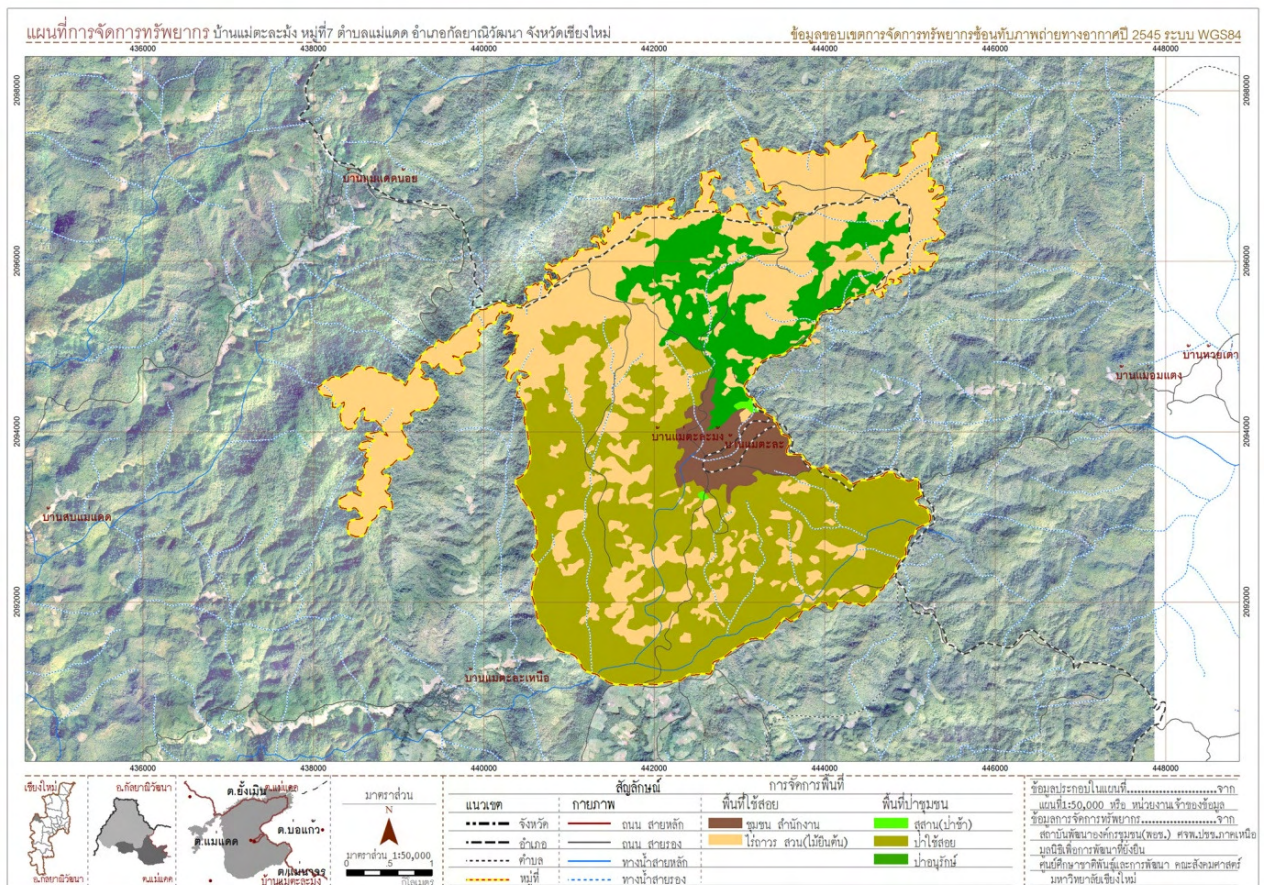
- ห้ามมิให้ผู้ใดจับจอง บุกรุก แคว่ถางหรือตัดต้นไม้ทุกชนิดในบริเวณเขตป่าต้นน้ำ เขตป่าอนุรักษ์ทุกแห่ง หากผู้ใดฝ่าฝืนปรับรายละ 10,000 บาท พร้อมยึดพื้นที่ที่กินเป็นของส่วนรวม ใช้บังคับทั้งคนในและนอกหมู่บ้าน
- ห้ามมิให้ผู้ใดจำหน่าย แจกจ่ายหรือนำไม้ทุกชนิดออกนอกเขตหมู่บ้าน หากผู้ใดฝ่าฝืน ปรับครั้งละ 5,000 บาท พร้อมทั้งยึดของกลางเป็นของส่วนรวม
- ห้ามมิให้ผู้ใดขายพื้นที่ทำกิน พื้นที่ที่อยู่อาศัยและพื้นที่อื่นๆ แก่บุคคลภายนอกหมู่บ้าน หากผู้ใดฝ่าฝืนปรับรายละ 1,000 บาท พร้อมทั้งยึดพื้นที่ที่กินเป็นของส่วนรวม
- ห้ามมิให้ผู้ใด เผาไร่หรือวัชพืชในพื้นที่ทำกินโดยมิได้ทำแนวกันไฟและมีได้แจ้งให้ทางคณะกรรมการทราบ ก่อนปฏิบัติการ หากผู้ใดฝ่าฝืนปรับรายละ 1,000 บาท
- ห้ามมิให้ผู้ใด ล่าสัตว์ในเขตห้ามล่าสัตว์ หากผู้ใดฝ่าฝืนปรับรายละ 10,000 บาท (หมายเหตุสัตว์ต่อไปนี้เป็นห้ามล่าโดยเด็ดขาด ไม่ว่าเขตพื้นที่ใดก็ตามภายในหมู่บ้าน ได้แก่ ชะนี นก(หากผู้ใดฝ่าฝืนปรับตัวละ 500 บาท)

⁴ เมื่อโครงการวิจัยฯ ได้ประชุมชาวบ้านเพื่อให้ชี้ขอบเขตการใช้ประโยชน์จากที่ดินและ ชาวบ้านได้ชี้ให้เห็นถึงพื้นที่ที่ใช้ทำไร่หมุนเวียนของแต่ละครัวเรือน แต่ในภาพถ่ายทางอากาศของพอช. ไม่มีพื้นที่ทำไร่หมุนเวียนเลย แต่เป็นพื้นที่การทำไม้ผลยืนต้น ร้อยละ 31.17 นอกจากนี้ในงานสนามพบว่า ชาวบ้านแม่แดดน้อยไม่มีการทำเกษตรไม้ยืนต้นในลักษณะเป็นพืชเศรษฐกิจ มีเพียงการปลูกไว้กินเท่านั้น ทางโครงการวิจัยฯ จึงได้ชี้แจงข้อมูลนี้แก่เจ้าหน้าที่พอช. และขอปรับเปลี่ยนให้พื้นที่นี้เป็นพื้นที่ไร่หมุนเวียน

4. บ้านแม่ตะละมั่ง เป็นหมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ตั้งอยู่ที่ตำบลแม่แคด มี 84 ครัวเรือน ประชากร 700 กว่าคน ตำบลนี้มีกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง 2 หมู่บ้านคือ บ้านแม่ตะละมั่งและบ้านดงสามหมื่น

88

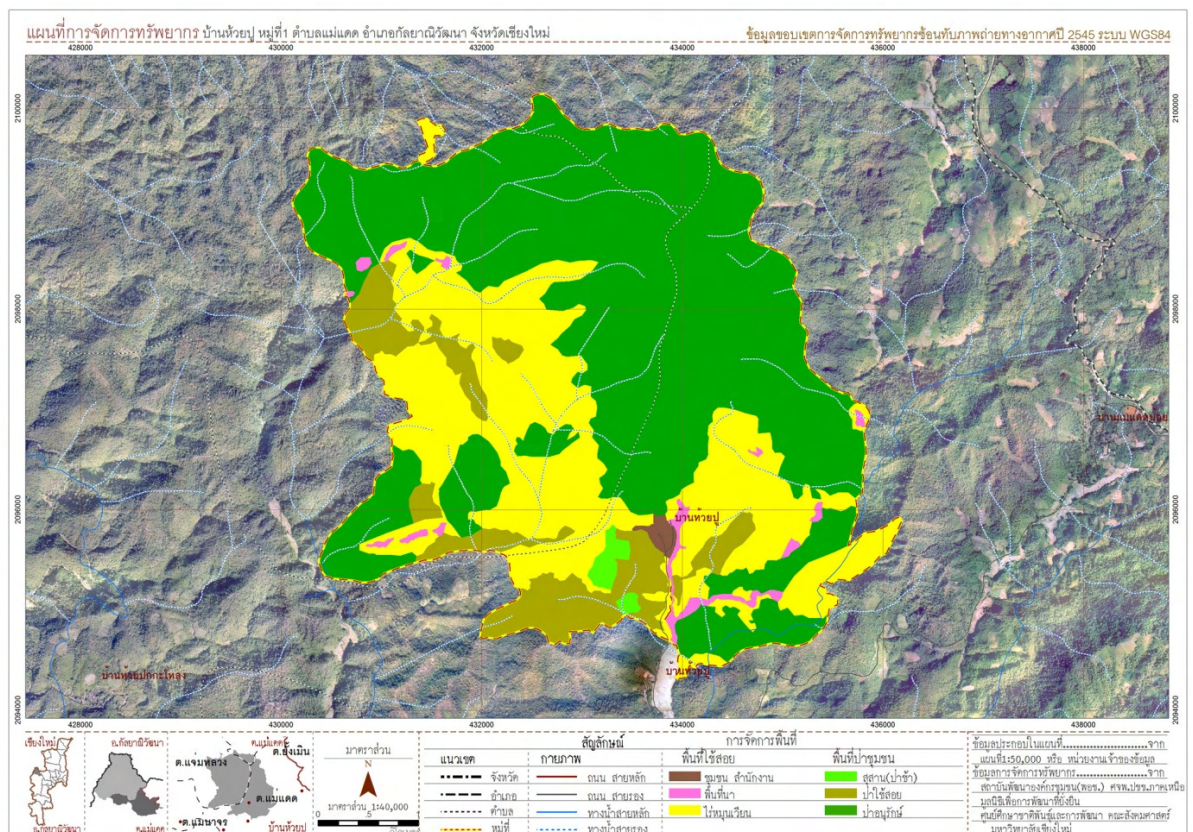
โครงการวิจัยเลือกหมู่บ้านนี้ เนื่องจากอยู่ติดกับอ.สะเมิง และเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเช่นเดียวกับหมู่บ้านแม่แคذن้อย คือจะมีนักท่องเที่ยวผ่าน อีกทั้งหมู่บ้านนี้มีการทำเกษตรเชิงพาณิชย์คือสตอเบอรี่ และยังเป็นพื้นที่หนึ่งที่ราชการโดยกรมโยธาธิการและผังเมือง มีการวางผังเมืองเฉพาะด้วย (ซึ่งจะกล่าวต่อไป)

ภาพที่ 6.4 แผนที่ใช้รูปการใช้ที่ดินของบ้านแม่ตะละมั่ง ตำบลแม่แดด

5. บ้านห้วยปู ตั้งอยู่ที่ตำบลแม่แดด ประกอบด้วยอีก 2 หย่อมบ้านคือ บ้านสบแม่แดด และบ้านใหม่ห้วยปู มีประชากรทั้งสิ้น 118 ครัวเรือน ประชากร 521 คน เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ปกาสัย

เกาะญอ นับถือศาสนาดั้งเดิมและพุทธ เดิมซื้อบ้านแม่แคดหลวง คำว่า ห้วยปู เพี้ยนมาจาก คำว่า ห้วยพลู เป็นการตั้งชื่อชุมชนตามระบบนิเวศคือ บริเวณนี้มีพืชมกโดยเฉพาะบริเวณทางทิศใต้ของหมู่บ้าน ทางคมนาคมเข้าหมู่บ้านนี้ไม่ค่อยสะดวก แม้ว่าจะมีระยะทางประมาณ 15 กิโลเมตร แต่ต้องใช้เวลาเดินทางร่วมชั่วโมง ชาวบ้านโดยส่วนใหญ่ยังทำการเกษตรแบบยังชีพ มีการทำไร่หมุนเวียนกับการทำนาร่วมกันมีพื้นที่นาประมาณร้อยละ 1.35 พื้นที่ทำไร่หมุนเวียนร้อยละ 30.13⁵ (ดูภาพที่ 6.5 และตารางที่ 6.7) และพื้นที่บริเวณนี้เป็นเขตป่าลุ่มน้ำชั้น 1 A จึงทำให้ชาวบ้านมีความกังวลเกี่ยวกับเอกสารสิทธิ์ที่ราชการจะมอบให้

ภาพที่ 6.5 แผนที่สรุปการใช้ที่ดินของบ้านห้วยปู ตำบลแม่แคด

⁵ พื้นที่ไร่หมุนเวียนนี้ โครงการวิจัยกับ พอช.และอื่น ๆ มีการนิยามพื้นที่ไร่หมุนเวียน กล่าวคือ เมื่อโครงการวิจัยได้ประชุมชาวบ้านเพื่อให้ชี้ขอบเขตการใช้ประโยชน์จากที่ดินและ ชาวบ้านได้ชี้ให้เห็นถึงพื้นที่ที่ใช้ทำไร่หมุนเวียนของแต่ละครัวเรือน แต่ในภาพถ่ายทางอากาศของพอช. ไม่มีพื้นที่ทำไร่หมุนเวียนเลย แต่เป็นพื้นที่การทำไม้ผลยืนต้น ร้อยละ 30.13 นอกจากนี้ในงานสนามพบว่า ชาวบ้านห้วยปูไม่มีการทำเกษตรไม้ยืนต้นในลักษณะเป็นพืชเศรษฐกิจ มีเพียงการปลูกไถ่กันเท่านั้น ทางโครงการวิจัยจึงได้ชี้แจงข้อมูลนี้แก่เจ้าหน้าที่พอช.และขอปรับเปลี่ยนให้พื้นที่นี้เป็นพื้นที่ไร่หมุนเวียน

ตารางที่ 6.7 ตารางสรุปสัดส่วนการใช้ที่ดินของทั้ง 5 หมู่บ้าน (บ้านแม่ตะละมั่ง,บ้านเสาแดง,บ้านเด่น,บ้านห้วยปู,บ้านแม่แดดน้อย)

หมู่บ้าน			แม่ตะละมั่ง	เสาแดง	บ้านเด่น	ห้วยปู	แม่แดดน้อย
ประเภท ใช้พื้นที่	ที่อยู่	พื้นที่(ไร่)	687.79	95.48	279.61	55.84	115.39
		สัดส่วน (%)	4.94	0.51	1.64	0.40	0.54
	พื้นที่นา	พื้นที่(ไร่)	0.00	88.78	1265.16	188.53	669.58
		สัดส่วน (%)	0.00	0.47	7.44	1.35	3.15
	พื้นที่ไร่ถาวร พื้นที่สวน (ไม้ยืน ต้น)	พื้นที่(ไร่)	6018.34	1812.25	1832.24	0.00	0.00
		สัดส่วน (%)	43.27	9.59	10.77	0.00	0.00
	พื้นที่โครงการ หลวง	พื้นที่(ไร่)	0.00	0.00	128.30	0.00	0.00
		สัดส่วน (%)	0.00	0.00	0.75	0.00	0.00
	พื้นที่อุทยาน (ป่า ช้า)	พื้นที่(ไร่)	23.86	0.00	51.35	107.52	226.07
		สัดส่วน (%)	0.17	0.00	0.30	0.77	1.06
	พื้นที่ป่าใช้สอย	พื้นที่(ไร่)	5698.04	0.00	2617.76	1315.52	3304.28
		สัดส่วน (%)	40.96	0.00	15.39	9.43	15.52
	พื้นที่ป่าต้นน้ำ	พื้นที่(ไร่)	0.00	162.34	5470.84	0.00	0.00
		สัดส่วน (%)	0.00	0.86	32.17	0.00	0.00
	พื้นที่ป่าอนุรักษ์ (ดูแลโดย ออป.)	พื้นที่(ไร่)	1481.65	139.12	5359.51	8083.82	10334.59
		สัดส่วน (%)	10.65	0.74	31.52	57.92	48.56
	พื้นที่ไร่หมุนเวียน	พื้นที่(ไร่)	0.00	667.87	0.00	4205.58	6634.15
		สัดส่วน (%)	0.00	3.53	0.00	30.13	31.17

	พื้นที่ป่า	พื้นที่(ไร่)	0.00	15938.73	0.00	0.00	0.00
		สัดส่วน (%)	0.00	84.31	0.00	0.00	0.00
	รวม	พื้นที่(ไร่)	13909.69	18904.58	17004.77	13956.81	21284.04
		สัดส่วน (%)	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

โครงการวิจัยพบว่า ชาวบ้านมีความตื่นตัวเรื่องที่ดินมาก และมีองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น มูลนิธิรักษ์ไทย สมาคมปกาเอะญอเพื่อสิ่งแวดล้อม หน่วยงานราชการในสังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่างมีแผนการการรังวัด การสำรวจการใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยระบบภูมิศาสตร์สารสนเทศ (GPS) จึงทำให้โครงการวิจัย ต้องเลือกหมู่บ้านที่นอกจากจะเป็นพื้นที่เสี่ยงแล้วยังเป็นพื้นที่ที่ไม่ได้เป็นหมู่บ้านเป้าหมายหลักที่องค์กรพัฒนาเอกชน และหน่วยงานราชการมีแผนการในการจัดระเบียบที่ดิน อย่างไรก็ตาม โครงการวิจัยทราบภายหลังว่า กรมโยธาธิการและผังเมืองมีแผนการวางผังเมืองเฉพาะใน 4 หมู่บ้าน และ 2 ใน 4 หมู่บ้านนี้คือ บ้านเสาแดง และบ้านแม่ตะละมั่ง ซึ่งเป็นพื้นที่เดียวกับพื้นที่เสี่ยงของโครงการวิจัย

6.5 การวางผังพื้นที่เฉพาะ

ราชการไม่เพียงแต่จัดระเบียบที่ดิน และการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ทำกินของชาวบ้านเท่านั้น แต่ยังวางแผนการจัดระเบียบพื้นที่ที่คาดว่าจะพัฒนาไปสู่ความเป็นเมืองในอนาคตที่จะมีนักท่องเที่ยวหลังไหลกันเข้ามา รวมทั้งการพัฒนา และความทันสมัยต่าง ๆ จึงได้เลือกชุมชน 4 แห่งที่คือ บ้านวัดจันทร์ ต.บ้านจันทร์ บ้านใหม่พัฒนา และบ้านเสาแดง ต.แจ่มหลวง บ้านแม่ตะละมั่ง ต.แม่แดด เพื่อวางผังพื้นที่เฉพาะ งานนี้อยู่ในความรับผิดชอบของกรมโยธาธิการและผังเมือง โดยได้มีการวางแผนผังดังนี้

1. ผังแม่บทเพื่อการพัฒนาชุมชน โดยจัดทำแนวทางให้ชุมชนมีความกระชับ โดยลดการขยายตัวอย่างกระจัดกระจาย พร้อมกับวางผังใหม่บริการสาธารณะอย่างเพียงพอและเหมาะสม แนวทางการบำบัดของเสียโดยวิธีธรรมชาติ มีการพัฒนาชุมชนอย่างเคารพภูมิประเทศและธรรมชาติ รักษาอัตลักษณ์ของชุมชน วิถีชีวิตเรียบง่าย และต้อนรับผู้มาเยือน รักษาป่าไม้ ธรรมชาติ พื้นที่ปลูก

ข้าว สร้างสภาพแวดล้อมจิตใจให้เดินทางอย่างประหยัดพลังงาน ลดมลพิษ และสร้างสุขภาพ เสริมสร้างบรรยากาศในชุมชนให้มีสุนทรียภาพและมีความน่าอยู่

2. แผนงานและโครงการพัฒนา เป็นการจัดทำขอบเขต และรายละเอียดของแผนงาน และโครงการต่างๆ จากผังแม่บท พร้อมทั้งกรอบเวลา และการจัดการงบประมาณ เช่น โครงการประปาชุมชน โครงการพัฒนาศูนย์กีฬาประจำหมู่บ้าน แผนงานการจัดการสิ่งแวดล้อม แผนงานการสืบสานวัฒนธรรมชุมชน เป็นต้น

3. การออกแบบภูมิทัศน์ ในบริเวณที่ต้องการสร้างความประทับใจและความภาคภูมิใจแก่ชุมชน เช่น ทางเข้าชุมชน บริเวณวัดจันทร์ ศูนย์กีฬา ศูนย์ชุมชน สถานที่ท่องเที่ยว ถนนสายสำคัญ ทางนำสายเข้าสู่สถานที่สำคัญ เป็นต้น การพัฒนาและปรับปรุงจุดต่างๆ เหล่านี้เป็นการทำให้เกิดการใช้พื้นที่อย่างคุ้มค่า สร้างความสวยงามเป็นระเบียบเรียบร้อยเป็นที่ชื่นชอบของประชาชนในพื้นที่ และผู้มาเยี่ยมชม

4. การจัดทำคู่มือปรับปรุงชุมชน เป็นการนำตัวอย่างการพัฒนาจาก 4 ชุมชน จัดทำเป็นแนวทางสำหรับให้ทั้ง 4 ชุมชนและชุมชนอื่นๆ สามารถนำไปใช้ในการปรับปรุงชุมชนของตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยเนื้อหาประกอบด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ กฎระเบียบที่จำเป็น การจัดการสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ การจัดการสิ่งแวดล้อม การจัดการสภาพแวดล้อมชุมชน การป้องกันภัยพิบัติ การออกแบบองค์ประกอบของถนน ที่สาธารณะ และอาคาร เช่น รั้ว โทรศัพท์สาธารณะ ไฟฟ้าสาธารณะ บ้าน ตลอดจนการแก้ปัญหาด้านเทคนิคที่พบบ่อย เช่น ระบบประปา การถมดิน การระบายน้ำ การกำจัดขยะ ฯลฯ

แนวคิดการวางผังเมืองดังกล่าว เป็นเสมือน “เมืองในฝัน” ที่มีทั้งการทำให้เมืองน่าอยู่ มีสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน มีระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดี มีการปรับภูมิทัศน์ให้สวยงาม ขณะเดียวกันยังรักษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ด้วย หากสามารถจัดการผังเมืองและทำให้ชุมชนทั้ง 4 เป็นไปตามแผนนี้ คาดว่าจะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้จำนวนมาก เนื่องจากพื้นที่เหล่านี้มีภูมิประเทศที่เหมาะสมและดึงดูดนักท่องเที่ยวอยู่แล้ว นอกจากนี้ยังเป็นที่ดึงดูดให้นายทุนนอกพื้นที่เข้ามาประกอบธุรกิจ เช่นบริเวณบ้านวัดจันทร์ ที่เริ่มมีนักธุรกิจจากกระของ พัทยา เปิดร้านอาหารไว้

คอยบริการนักท่องเที่ยว และจัดสร้างสถานที่พักไว้คอยบริการนักท่องเที่ยว ทำให้ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งต้องถอยร่นไปอยู่ที่อื่น ดังเช่นสถานที่ท่องเที่ยวอันลือชื่อที่ใกล้เคียงกับที่นี่คือ อำเภอปาย

พื้นที่อำเภอภักดีพัฒนาทั้งพื้นที่ทำมาหากินของชาวบ้านและพื้นที่อยู่อาศัยกำลังถูกรุกจากราชการและนายทุน ชาวบ้านแทบจะตั้งตัวไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ลำพังพื้นที่ทำกินก็กำลังถูกรัฐควบคุมด้วยเทคโนโลยีและระบบเอกสารสิทธิ์ จนแทบจะไม่เหลืออำนาจในการต่อรอง และยังมาเพิ่มเติมด้วยการจัดวางผังเมืองรูปแบบใหม่อีกด้วย

บทที่ 7

โครงสร้างทางสังคม องค์กรชุมชน และเครือข่าย

กลุ่มและองค์กรที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้จะเน้นกลุ่มและองค์กรของชุมชนปกาเกอะญอ ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งและลีซุนั้น ยังไม่สามารถศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกัน โครงสร้างความสัมพันธ์ของชุมชน การจัดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ตนเองกับอำนาจรัฐที่มาพร้อมกับการจัดตั้งอำเภอใหม่

ส่วนที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้จะแบ่งเนื้อหาเป็น 3 ส่วนคือ ส่วนแรกเป็นโครงสร้างทางสังคม องค์กรชุมชนและเครือข่ายที่สำคัญในช่วงก่อนที่จะมีการจัดตั้งอำเภอภักดีวัฒนา ส่วนที่สอง กล่าวถึงองค์กรชุมชนและเครือข่ายที่เกิดขึ้นภายหลังการจัดตั้งอำเภอฯ แม้ว่าในส่วนแรกจะเป็นความสัมพันธ์ที่มีมาอยู่ก่อนแล้ว แต่ก็มิได้หยุดกิจกรรมหรือบทบาทในช่วงที่มีการจัดตั้งอำเภอฯ ส่วนที่สาม กล่าวถึง ความสัมพันธ์ระหว่างโครงการวิจัยฯ กับองค์กรชุมชนและเครือข่ายเพื่อร่วมกันคิดการพัฒนาตามกรอบพื้นที่เขตวัฒนธรรมพิเศษ

7.1 ส่วนที่หนึ่ง โครงสร้างทางสังคม องค์กรชุมชนและเครือข่ายที่มีอยู่ก่อนการจัดตั้งอำเภอภักดีวัฒนา

1. ฮีโง: ผู้นำตามประเพณี

ชุมชนหมู่บ้านปกาเกอะญอในอดีต ถือว่าผู้อาวุโสเป็นผู้ที่มีประสบการณ์และความรู้ จึงได้รับการยกย่องนับถือและเชื่อฟังจากชาวบ้าน ผู้อาวุโสจึงมักจะเป็นผู้ให้คำปรึกษาและมีหน้าที่ในการไกล่เกลี่ย หรือคลี่คลายปัญหาข้อขัดแย้งในหมู่บ้าน เข้าร่วมในพิธีกรรมของหมู่บ้าน นอกจากผู้อาวุโสแล้ว ในชุมชน ปกาเกอะญอยังมีผู้ชำนาญการ เช่น หมอยาสมุนไพร หมอดู (หรือ “วี”) ช่างตีเหล็ก ครูรำดาบ ผู้ที่เก่งในการร้องลำนำ หรือ “ทา” ฯลฯ แต่ไม่ได้หมายความว่าจะมีผู้ชำนาญทุกด้านอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันทั้งหมด แต่อย่างไรก็ดี ผู้นำที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในชุมชนหมู่บ้านปกาเกอะญอก็คือ “ฮีโง” ปกาเกอะญอเรียกผู้ตั้งหมู่บ้านคนแรกว่า “ปาซอลฮี” หรือ “ซาปกาฮีโง” (ผู้ฟันป่าผืนแรก) ดังนั้น จึงถือว่าเป็น “ฮีโง” คนแรกของหมู่บ้าน ตำแหน่ง “ฮีโง” เป็นตำแหน่งที่สืบทอดตามสายเลือดทางฝ่ายบิดา ผู้ชายที่อายุมากที่สุด ในสายตระกูลจะเป็นผู้สืบทอดตำแหน่งฮีโง แทนคนเดิมที่เสียชีวิตลง แต่ฮีโงคนใหม่จะต้องรอให้ครบสามปีเสียก่อน จึงเข้ารับตำแหน่งได้และจะต้องผ่านการทำพิธีเลี้ยงผีเสียก่อน ฮีโงไม่ใช่แค่เพียงเป็นผู้นำในการทำพิธีกรรม แต่ถือว่าเป็นผู้แทนของชุมชนในความสัมพันธ์ที่มีต่อเจ้าที่ เจ้าน้ำเจ้าดินหรือ “อี คะชะ กอคะชะ”

ชุมชนในมิตินี้ เป็นชุมชนทางพิธีกรรมและศีลธรรมที่เชื่อมต่อกับสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติผ่านฮีโร่ ฮีโร่จึงมีหน้าที่ทำนายสิ่งที่บอกเหตุ และติดต่อกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เพื่อขอให้คุ้มครองรักษาชุมชน

ปัจจุบันฮีโร่ในอำเภอถลางวัฒนายังมีอยู่ในชุมชนที่นับถือศาสนาดั้งเดิม หรือนับถือพุทธ เช่น บ้านโป่งขาว บ้านขุนแม่รวม บ้านแม่แคด บ้านแม่แคดน้อย แต่สำหรับหมู่บ้านที่เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ ศิษยาภิบาลเป็นผู้ทำหน้าที่ในการติดต่อกับพระเจ้า ดังนั้น จึงทำหน้าที่แทนฮีโร่ในการติดต่อกับโลกทางจิตวิญญาณ แต่ย่อมไม่เหมือนกันทีเดียวนัก ในปัจจุบัน การหาฮีโร่เพื่อสืบทอดแทนฮีโร่คนเดิมที่เสียชีวิตลงทำได้ไม่สูญ่ายนัก เพราะผู้ที่อยู่ในฐานะที่จะสืบทอดแทนฮีโร่คนเดิมมักจะย้ายไปอยู่หมู่บ้านอื่น เนื่องจากการแต่งงาน หรือการทำมาหากิน เช่นในกรณีของบ้านแม่แคดน้อย นายไหย่ทุ เป็นฮีโร่สืบทอดแทนฮีโร่คนแรกผู้เป็นพ่อ นายไหย่ทุมียูก 5 คน มีนายบลอโพเป็นลูกคนโตที่เป็นฮีโร่ได้ 5 ปีแล้วเสียชีวิตลง แต่ลูกชายของนายบลอโพไม่มีใครอยู่ในบ้าน ตำแหน่งฮีโร่จึงตกไปอยู่กับน้องชายของนายบลอโพ แต่น้องชายถัดลงมาอีกสามคนต่างก็แยกย้ายไปอยู่ที่อื่น เหลือแต่น้องคนสุดท้อง คือนายพะแห่ ซึ่งเป็นฮีโร่สืบทอดจากฮีโร่คนก่อน ซึ่งเป็นลูกของพี่ชาย เมื่อนายพะแห่ตายลงเมื่อปี 2552 ลูกชาย ชื่อ นายตุ้แฮจึงเป็นฮีโร่แทน แต่ยังรับตำแหน่งฮีโร่ยังไม่ได้ ต้องรอให้ครบสามปีเสียก่อน ในขณะที่โครงการวิจัยฯ กำลังดำเนินอยู่นี้ บ้านแม่แคดน้อยจึงยังไม่มีฮีโร่

ในอดีต ตามประเพณีของปกากะญอ เมื่อผู้หญิงในหมู่บ้านตายลง จะต้องรื้อบ้านของผู้ตายทิ้งสำหรับ ฮีโร่ซึ่งเป็นผู้นำทางวัฒนธรรม ชาวบ้านจะต้องย้ายหมู่บ้าน แต่บางครั้ง ก็ย้ายห่างไปจากที่เดิมเพียงเล็กน้อย ในอดีต การย้ายหมู่บ้านทำได้ง่าย เพราะบ้านเรือนชาวปกากะญอทำด้วยไม้ไผ่ ง่ายต่อการรื้อถอนสร้างใหม่ ปัจจุบัน ชุมชนชาวปกากะญอลงหลักปักฐานถาวรและบ้านเรือนก็สร้างด้วยไม้แข็งแรง ที่ดินที่เหมาะสมที่จะย้ายหมู่บ้านก็จำกัดลง การย้ายหมู่บ้านทั้งหมดก็เป็นเรื่องลำบาก ดังนั้น มักจะใช้วิธีย้ายเฉพาะบ้านของฮีโร่คนเดียวเท่านั้น

พะติจอนิ โอโดเขา ผู้อาวุโสแห่งบ้านหนองเต่าเคยอธิบายให้คณะผู้วิจัยฟังว่า ฮีโร่เป็นผู้นำทางพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเริ่มต้นฤดูกาลปลูกข้าวและการเก็บเกี่ยว ฮีโร่จะต้องเป็นผู้เริ่มเผาไร่ก่อน ปลูกข้าวก่อน โดยมี “ฮีโร่” เป็นผู้ช่วยในการทำพิธีกรรม ในช่วงเวลาดังกล่าว ฮีโร่จะทำพิธีผูกข้อมือให้แก่สมาชิกของหมู่บ้าน พิธีเริ่มต้นจากการรวบรวมข้าวใหม่จากปกากะญอทุกบ้านมาทำพิธีในบ้านของตนและทำพิธีขอต่อ “ธิดะชะ กอคะชะ” หรือเจ้าที่ เจ้าน้ำเจ้าดินเพื่อให้คุ้มครองรักษาหมู่บ้านและสมาชิกแต่ละครัวเรือน ฮีโร่จะมาไถ่ เพื่อทำพิธีเสี่ยงทายกระดุกไถ่ หลังจากนั้นนำไถ่มาต้มและแบ่งเนื้อไถ่ส่วนต่างๆ ให้ผู้อาวุโส

กิน ฮีโงจะนำเลือดไก่มาคลุกข้าวและโยนข้าวไปบนหลังคาบ้าน หลังจากทำพิธีนี้แล้ว ในวันรุ่งขึ้น ฮีโงจึงทำพิธีผูกข้อมือให้กับสมาชิกของครอบครัวของตัวเองก่อนที่จะไปผูกข้อมือให้สมาชิกทุกคนในหมู่บ้าน

Hayami (2004) นักมานุษยวิทยาที่ศึกษาฮิโงเจคี ได้ระบุถึงหน้าที่ที่สำคัญของฮีโงอีกอย่างหนึ่ง นั่นคือ พิธี “มา จิว” หรือพิธีล้างเคราะห์ ซึ่งเป็นพิธีที่เปลี่ยนให้หมู่บ้านที่มีมลทินหรือ “ร้อน” ให้เป็นหมู่บ้านที่กลับคืนสู่สภาวะปกติหรือ “เย็น” เมื่อมีหนุ่มสาวในหมู่บ้านมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงานหรือเกิดกรณีผิดแผกผิดเมียในหมู่บ้าน สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นสิ่งไม่ดีงาม ทำให้หมู่บ้านกลายเป็นพื้นที่ “ร้อน” ดังนั้น จึงต้องทำพิธีล้างมลทินเพื่อทำให้หมู่บ้าน “เย็น” โดยนำน้ำขมิ้นส้มป่อยมาสระผมของฮีโง เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของการชำระล้างสิ่งไม่ดีออกไปและทำให้เกิดความสะอาดบริสุทธิ์ ฮีโงถือว่าเป็นผู้นำของหมู่บ้าน ดังนั้น จึงเปรียบเสมือนการชำระล้างมลทินของหมู่บ้าน ชายหนุ่มหญิงสาวที่กระทำผิดจะเดินรอบหมู่บ้านโดยมีฮีโงเป็นผู้นำ หลังจากนั้น ฮีโงจะเป็นผู้ฆ่าสัตว์ใหญ่ เช่น หมู เพื่อเลี้ยงผีและนำเลือดเทลงในหลุมที่ขุดไว้สำหรับพิธีนี้ เพื่อทำให้แผ่นดิน “เย็น” หรือสะอาดบริสุทธิ์ขึ้น หลังจากนั้นจึงมีพิธีแต่งงานโดยพ่อแม่ของทั้งคู่จะผูกข้อมือเรียกขวัญ พิธีกรรมนี้เป็นการขอขมาต่อเจ้าที่หรือเทพที่คุ้มครองหมู่บ้าน เพื่อให้สิ่งชั่วร้ายกลับคืนสู่สิ่งที่ดี หมู่บ้านจะกลับสู่สภาวะปกติ

นอกจากนั้น ฮีโงยังมีหน้าที่ในการทำพิธีเลี้ยงผีที่ดูแลไร่ หรือนาและผีฝ่าย รวมทั้งเลี้ยงเจ้าที่ เมื่อมีเหตุร้ายเกิดขึ้น เช่น ขอบหาย วัวควายถูกขโมย ฮีโงจะเป็นผู้นำในการเผาไร่ การต้มเหล้าสำหรับใช้ในพิธีกรรม พิธีเปลี่ยนหญ้าคามุงหลังคา และควบคุมการเข้าออกของสมาชิกในชุมชน ฮีโงมีฐานะเป็นผู้นำทางพิธีกรรมและเป็นผู้นำทางสังคมร่วมกับผู้อาวุโสของหมู่บ้าน

แต่อย่างไรก็ดี ฮีโงในอำเภอทากะนิชิมามิยาบพาทน้อยลงเป็นอย่างมาก ไม่เพียงแต่ชาวปกากะญอหันมานับถือศาสนาคริสต์ ที่ทำให้เลิกความเชื่อดั้งเดิม หรือที่มักเรียกกันว่า “ตัดผี” ที่ทำให้ไม่ต้องมีฮีโงเพื่อทำพิธีกรรมทำหน้าที่ในการติดต่อกับโลกจิตวิญญาณ แต่ในหมู่บ้านที่ยังมีความเชื่อดั้งเดิมหรือนับถือพุทธ ฮีโงก็มีบทบาทจำกัดลง เนื่องจากปัจจุบันระบบราชการได้เข้ามามีบทบาทในชุมชนหมู่บ้านและชีวิตประจำวันของปกากะญอมากขึ้น แต่ละหมู่บ้านมีผู้นำที่ทางราชการแต่งตั้งขึ้น เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือแม้กระทั่ง อสม. รวมทั้งครูที่ทำหน้าที่ในการปกครอง ควบคุมดูแลและพัฒนาหมู่บ้าน บุคคลเหล่านี้กลายเป็นผู้มีบทบาทสำคัญติดต่อเชื่อมโยงกับราชการและโลกภายนอก สำหรับผู้นำในระดับหมู่บ้าน จำต้องมีความสามารถในการติดต่อสื่อสาร โดยเฉพาะการใช้ภาษาไทย เพราะจะต้องเข้าประชุมที่อำเภอหรือจังหวัดและนำนโยบาย คำสั่ง ประกาศของทางราชการมาแจ้งให้ชาวบ้านทราบ รวมทั้งต้องรู้จักเขียน

โครงการ ต้องมีความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย ที่สำคัญเป็นผู้ที่นำโครงการพัฒนาของทางราชการมาปฏิบัติ นำงบประมาณจากราชการมาใช้ภายในหมู่บ้าน ผู้นำเหล่านี้มักจะมีเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ดีกับข้าราชการ หน่วยงานๆ ฝ่ายปกครองและฝ่ายอื่นๆ ที่สามารถให้คุณให้โทษ กำนันผู้ใหญ่บ้านในกลายาพัฒนาหลายคน มีสายสัมพันธ์ที่แนบแน่นกับข้าราชการในระดับอำเภอ และนักการเมือง (สส. เขตใต้ของเชียงใหม่) มีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกันอยู่เสมอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านเหล่านี้ได้รับเงินเดือนจากทางราชการจึง กลายเป็นแขนขาของทางราชการ และมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงหมู่บ้านปกาอะญอกับโลกภายนอก โดยเฉพาะราชการ ในขณะที่ฮิโซมีบทบาทจำกัดแค่เป็นเพียงผู้นำทางพิธีกรรมในหมู่บ้านติดต่อเชื่อมโยงกับ โลกจิตวิญญาณเท่านั้น ในระหว่างเวลาที่โครงการวิจัยฯ นี้กำลังดำเนินอยู่ มีข่าวว่ากระทรวงมหาดไทยจะ เพิ่มเงินเดือนให้แก่กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและให้ดำรงตำแหน่งได้จนกระทั่งเกษียณอายุ ทำให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ดีใจกันมาก และตั้งใจทำหน้าที่เป็นตัวแทนที่ดีของทางราชการ กำนันผู้หนึ่งกล่าวว่า จะฟังคำสั่งของ นายอำเภอแต่เพียงผู้เดียวเท่านั้นและมีหน้าที่ที่จะปฏิเสธความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้ที่มาจาก หน่วยงานที่ไม่ใช่ของทางราชการโดยเฉพาะองค์กรพัฒนาเอกชน

ในขณะที่ฮิโซในกลายาพัฒนามีบทบาทจำกัดและน้อยลง ที่บ้านใหม่พัฒนาซึ่งเป็นหมู่บ้าน คริสเตียนได้มีการ “สถาปนา” ฮิโซขึ้นมาใหม่โดยชาวบ้านและกลุ่มองค์กรที่จัดตั้งขึ้นเพื่อทำหน้าที่ในการ อนุรักษ์วัฒนธรรมปกาอะญอและเป็นปากเสียงให้กับชุมชนปกาอะญอ เช่น มูลนิธิภูมิปัญญาชาติพันธุ์ สภาแอมะมือจะคี ผู้ที่ได้รับการสถาปนาให้เป็นฮิโซคนนี้เป็นลูกชายของผู้นำคริสเตียนที่มาตั้งหมู่บ้านใหม่ พัฒนา ซึ่งแยกมาตั้งใหม่เมื่อไม่นานมานี้ จึงถือว่าอนุโลมเอาหลักการของการสืบทอดตำแหน่งฮิโซแบบปกา อะอะญอมาใช้ ฮิโซคริสเตียนผู้นี้ไม่มีบทบาทเป็นผู้นำทางวัฒนธรรมและพิธีกรรมเหมือนฮิโซด้วยทั่วไป แต่เป็นตัวแทนเชิงสัญลักษณ์ของความเป็นปกาอะญอ มักจะได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่เป็นสื่ออธิบาย ระบบความเชื่อของปกาอะญอแบบเดิมให้แก่คนภายนอก เมื่อต้องการขับเคลื่อนอัตลักษณ์ของอำเภอ กลายาพัฒนาจากมุมมองของปกาอะญอ

2. เครือข่ายศาสนา

กลุ่มที่ศาสนาที่มีบทบาทสำคัญในการหลอมรวมความเป็นกลุ่มก้อนของสมาชิก ศาสนาที่มีบทบาท ในชุมชนปกาอะญอคือ คริสต์ และพุทธ ดังได้กล่าวมาตอนต้นแล้วว่า ทั้งสองศาสนาได้เข้ามาในพื้นที่นี้ เป็นเวลามากกว่าครึ่งศตวรรษ ซึ่งมีอิทธิพลต่อวิถีคิด การดำรงชีวิตของคนรุ่นใหม่ค่อนข้างมาก กลุ่มศาสนา คริสต์มีบทบาทในตำบลแจ่มหลวงคือ กลุ่มสตรีภักมุเสคี กลุ่มแม่บ้านซ่อโหม่อฮือ บ้านหนองเจ็ดหน่วย

คณะกรรมการตามจารีตประเพณีบ้านใหม่พัฒนา นอกจากนี้ ในวันปฏิบัติศาสนกิจคือ ทุกวันอาทิตย์ คริสต์ศาสนิกชนจะร่วมประกอบพิธีกรรมที่โบสถ์ประจำหมู่บ้าน ในวันดังกล่าวจะมีการพูดคุยเกี่ยวกับ สถานการณ์ในชุมชน การให้ข้อคิดเตือนใจ การอธิษฐานให้แก่ผู้ประสบปัญหาความเจ็บป่วย หรือความทุกข์ ต่างๆ โดยมีเป้าหมายให้ทุกคนสามัคคีและเชื่อมั่นในพระเจ้า

ศาสนาคริสต์ยังมีบทบาทอย่างมากในการให้การศึกษาแก่เยาวชน มีการจัดตั้งโรงเรียนสหมิตร ก่อนที่ราชการไทยจะเข้ามาจัดการศึกษาในพื้นที่นี้ ทำให้เยาวชนที่นี่ได้มีโอกาสในการศึกษา นอกจากนี้ยังมี องค์การด้านศาสนาคริสต์ทั้งไปแตสแตนท์และโรมันคาทอลิกที่ให้ทุนสนับสนุนการศึกษาแก่เยาวชนที่หันมา นับถือศาสนาคริสต์ได้ไปศึกษาต่อในระดับสูงขึ้น การศึกษานี้เองเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เยาวชนที่สำเร็จ การศึกษาแล้วกลับมาอยู่ในชุมชนได้มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาในพื้นที่นี้ แต่บางครั้งก็ละเลยมิติทางด้าน วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับระบบอาวูโส จนทำให้ข้อเสนอแนะไม่ได้รับความร่วมมืออย่างเต็มที่

ส่วนชาวบ้านที่นับถือศาสนาพุทธจะมีกิจกรรมการทำบุญสัจจกรในทุกวันแรม 15 ค่ำ โดยริเริ่มจาก เครือข่ายพระธรรมจาริกบ้านจันทร์ และชาวบ้านกลุ่มหนึ่ง ในโครงการวิจัยเรื่องการฟื้นฟูความสัมพันธ์ของ ชาวปกากะญอ กิจกรรมบุญสัจจกรได้คิดค้นขึ้นมาเพื่อรื้อฟื้นความสัมพันธ์ของคนในชุมชนผ่านกิจกรรม การทำบุญร่วมกัน ต่อมาได้มีการฟื้นฟูวัฒนธรรมการเรียกแขกกินข้าว เมื่อโครงการวิจัยนี้เสร็จสิ้นแล้ว แต่ กิจกรรมบุญสัจจกรยังคงอยู่ ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งยังคงดำเนินกิจกรรมการพบปะเพื่อแลกเปลี่ยนปัญหาและเชื่อม เชื่อมซึ่งกันและกัน โดยกำหนดให้วันแรม 15 ค่ำ ร่วมกันทำบุญเวียนกันไปในหมู่บ้านของเครือข่ายพระ ธรรมจาริก ซึ่งมีทั้งหมด 12 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านวัดจันทร์ บ้านห้วยบง บ้านหนองแดง บ้านเด่น บ้านแจ่มน้อย บ้านสันม่วง บ้านห้วยครก บ้านดอยตุง บ้านห้วยฮ่อม บ้านโป่งขาว บ้านห้วยยา และบ้านห้วยบะบ้า กิจกรรม การทำบุญสัจจกรจะเวียนไปในแต่ละหมู่บ้านต่อหนึ่งครั้งในรอบหนึ่งปี

คณะผู้วิจัยได้ร่วมสังเกตการณ์กิจกรรมด้านศาสนาทั้งการร่วมเข้าโบสถ์ในวันอาทิตย์จำนวน 3 ครั้ง และการร่วมงานบุญสัจจกร 1 ครั้ง พบว่า กิจกรรมการทำกิจกรรมศาสนาคริสต์นั้น โบสถ์อยู่ไม่ไกลจาก บ้านตนเอง สามารถเดินไปได้ มีคริสตศาสนิกชนเข้าโบสถ์ครั้งละประมาณ 100 คน หรืออาจจะมากกว่า นี้ ตามขนาดของหมู่บ้าน ส่วนงานบุญสัจจกรนั้น หากมีกิจกรรมที่บ้านโป่งขาว ชาวพุทธที่อยู่บ้านเด่น บ้าน ห้วยบะบ้า ซึ่งอยู่ห่างไกลออกไปมากกว่า 10 กิโลเมตรและการเดินทางก็ยากลำบากจะเข้าร่วมกิจกรรมด้วย ในทางกลับกันชาวพุทธที่บ้านโป่งขาวก็ต้องเดินทางไปร่วมงานบุญสัจจกรที่บ้านอื่นเช่นเดียวกัน จากการ สังเกตการณ์งานบุญสัจจกรที่บ้านโป่งขาว พบว่ามีชาวบ้านในเครือข่ายเข้าร่วมกิจกรรมทั้งเด็ก หนุ่มสาวและ

คนแก่จำนวนประมาณ 200 คน จากการสอบถามกรรมการงานบุญสังฆจรท่านหนึ่ง ได้บอกว่า บางครั้งมีชาวบ้านมาร่วมงานประมาณ 400 คนก็มี การมาร่วมงานบุญนี้ ในช่วงเช้า จะเป็นการเขียนเขียนญาติพี่น้องใครมาถึงก่อนก็จะเดินเข้าบ้านที่ตนเองรู้จัก ทักทายกัน กินข้าว หรือที่เรียกว่า เรียกแขกกินข้าว หลังจากนั้นจึงมาร่วมกิจกรรมด้านศาสนาด้วยกัน ที่สำคัญคือ จะร่วมกันทำบุญมากบ้างน้อยบ้างตามความสามารถของแต่ละบุคคล หลังจากนั้นจะนำเงินที่ได้ทั้งหมดมาแบ่งส่วนดังนี้ร้อยละ 30 คินให้แก่วัดหรืออาศรมที่เป็นเจ้าภาพจัดงานในวันนั้น ที่เหลือคือ ร้อยละ 70 จะนำไปสมทบกองทุนเครือข่ายทำบุญสังฆจร ในส่วนของศาสนาคริสต์นั้น มีการบริจาคเช่นเดียวกัน ดังจะเห็นว่า โบสถ์หลังใหญ่ที่บ้านเด่นก็มาจากการถวาย

เครือข่ายศาสนาทั้งสองศาสนา เป็นการรวมตัวของชาวบ้านที่มีความศรัทธาต่อศาสนา มีวันเวลาสถานที่การนัดหมายที่ชัดเจน แม้จะไม่ได้มีบทบาทในการเคลื่อนไหวทางสังคมชัดเจนนัก แต่ก็ของกลุ่มทางสังคมที่น่าสนใจ มีการรวมตัวกันแบบธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม พบว่า นักการเมืองบางคนได้ใช้เวทีการรวมตัวของชาวบ้านนี้เป็นพื้นที่การหาเสียงของตนเอง ดังเช่นที่คณะผู้วิจัยได้สังเกตการณ์งานบุญสังฆจรที่บ้านโป่งขาวในวันแรม 15 ค่ำเดือน 6 ตรงกับฤดูกาลการหาเสียงเพื่อการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรในวันที่ 3 กรกฎาคม พบว่า ผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งฯ ท่านหนึ่ง เมื่อทราบว่า ชาวบ้านมีงานบุญสังฆจรในวันนี้ สส.คนนี้กับทีมหาเสียงได้ปรับแผนการลงพื้นที่เดินทางเข้าหาหาเสียงและใช้เครื่องขยายเสียงประกาศเกี่ยวกับตนเอง ในขณะที่พระสงฆ์กำลังเทศน์อยู่ ที่สำคัญคือ ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งได้เรียกคนเฒ่าคนแก่ที่มาร่วมทำบุญครั้งนี้ให้มาผูกมัดมือให้กับนักการเมืองผู้นี้

กรณีนี้จะเห็นว่า เครือข่ายด้านศาสนาเป็นพื้นที่สาธารณะ (Public Space) ที่ไม่ได้อยู่บนผลประโยชน์ของคนใดคนหนึ่ง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านพื้นที่นี้มีทุนทางสังคมที่เป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ที่มั่นคงพอสมควรดังจะเห็นได้จากการรวมตัวกันเอง การเขียนเขียน การดูแลกันและกันเหมือนญาติพี่น้อง อย่างไรก็ตาม ได้มีกลุ่มนักการเมืองได้ใช้ประโยชน์จากการรวมตัวของชาวบ้าน ซึ่งประเด็นนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำอย่างไรให้พื้นที่บริบทนี้ได้เป็นพื้นที่ที่ปลอดจากการแสวงหาผลประโยชน์ของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และไม่เป็นกลุ่มผลประโยชน์ในอนาคตกายได้การพัฒนาในพื้นที่นี้

3. เครือข่ายลุ่มน้ำแม่แจ่มตอนบน

ก่อนที่จะมีการยุบรวมสามตำบลคือ แม่แดด แม่หลวง บ้านจันทร์ มาเป็นอำเภอภักดีพัฒนาขึ้น ทั้งสามตำบลเป็นภาคีเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แจ่ม ซึ่งแบ่งเป็น เครือข่ายลุ่มน้ำแม่แจ่มตอนบน และล่าง โดยสามตำบลจัดอยู่ในเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แจ่มตอนบน การรวมตัวกันนี้มาจากความช่วยเหลือของมูลนิธิริรักษ์ไทย

กิจกรรมที่ทำได้ การทำฝายคักตะกอน การตั้งกฎระเบียบของหมู่บ้านและการนำเอาพิธีกรรมวัฒนธรรมมาใช้เพื่อการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ นอกจากนี้ยังมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ปัญหาซึ่งกันและกัน

สำหรับอำเภอภักดีพัฒนา มีเครือข่ายขุนแม่รวม เครือข่ายแม่ละอุป เครือข่ายห้วยหอย เครือข่ายแม่แดด เครือข่ายแม่ตะละ แต่ละเครือข่ายจะมีสมาชิกเครือข่ายที่ใช้ลุ่มน้ำร่วมกันเช่น เครือข่ายขุนแม่รวม จะประกอบด้วยสมาชิกบ้านขุนแม่รวม บ้านแอเอะ และบ้านห้วยเขียดแห้ง เครือข่ายแม่ละอุป จะประกอบด้วยสมาชิกคือ บ้านแม่ละอุป, บ้านห้วยยาใต้, บ้านขุนแม่ละอุป, บ้านห้วยยาใน, บ้านห้วยบะบ้า เครือข่ายแม่แดด ห้วยปู ประกอบด้วยสมาชิกบ้านแม่แดด บ้านห้วยปู บ้านสบแม่แดด บ้านแม่ตะละใต้ บ้านโป้กกะโหล้ง และบ้านม้งดงสามหมื่น เป็นต้น ในจำนวนเครือข่ายลุ่มน้ำแฉ่มตอนบนนี้ เครือข่ายที่มีความเข้มแข็งคือ เครือข่ายแม่ละอุป

เครือข่ายแม่ละอุปมีความเป็นมาจากคนในชุมชนได้ร่วมกันแก้ไขปัญหาในลำห้วยแห้งเหือดสัตว์น้ำหายไป ก่อผลกระทบต่อแหล่งอาหารในชุมชน รวมทั้งปัญหาชาวบ้านทะเลาะกันเพื่อแย่งน้ำในการเกษตร ใน พ.ศ. 2544-2546 ได้มีการจัดตั้งเป็นเครือข่ายลุ่มน้ำแม่ละอุป โดยการสนับสนุนจากมูลนิธิริรักษ์ไทย ต่อมาชาวบ้านได้ร่วมกันสร้างฝายกักเก็บน้ำประปาบ้านห้วยยาใต้ และบ้านขุนแม่ละอุป รวมทั้งพัฒนาระบบน้ำเพื่อใช้ในชุมชน การตั้งกฎระเบียบหมู่บ้าน การฟื้นฟูป่า การบวชป่า และพิธีกรรมต่างๆ เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การรวมตัวกันได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในชุมชน ป่าไม้เริ่มฟื้นกลับมา มีน้ำในลำห้วยมากเพียงพอจนสามารถนำน้ำมาเป็นพลังผลิตในโรงสีข้าวได้ ผลความสำเร็จของเครือข่ายฯ ได้รับรู้ไปถึงสังคมภายนอก มีสื่อมวลชนต่างๆ มาทำข่าวเช่น หนังสือพิมพ์ สถานีโทรทัศน์ นอกจากนี้ยังได้รับรางวัลการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่า ปี 2549 จากมูลนิธิกองทุนไทย (ธนาคารไทยพาณิชย์) รางวัลโครงการร่วมใจพัฒนาสิ่งแวดล้อมและสังคมไทย จากบริษัทฟอร์ด แอนด์ เซอร์วิส (ประเทศไทย) จำกัด และใน พ.ศ. 2551 ได้รางวัลถ้วยพระราชทานจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ในโครงการการจัดการทรัพยากรน้ำชุมชนตามแนวพระราชดำริ ครั้งที่ 2 ในปี 2552 เป็นหมู่บ้านแม่ข่ายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จากกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

อย่างไรก็ตาม ในช่วง 2 ปีที่ผ่านมา เริ่มมีความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านด้วยตนเองเกี่ยวกับการปรับปรุงถนนแม่ละอุป ไปขุนแม่ละอุป ฝ่ายหนึ่งต้องการให้มีการปรับปรุง แต่อีกฝ่ายหนึ่ง ไม่ต้องการให้มีการปรับปรุงเกรงว่าจะมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และการดำเนินการนี้ไม่มีความชัดเจนจึงได้คัดค้านคณะผู้วิจัยได้เข้าร่วมการสังเกตการณ์การประชุมเพื่อหาข้อตกลงเรื่องนี้ พบว่า มีการกล่าวโจมตีกันค่อนข้าง

รุนแรง จนผู้วิจัยยังคิดว่า กรณีนี้จะหาข้อยุติอย่างไร ต่อมาผู้วิจัยทราบว่า ได้ยินยอมให้มีการปรับปรุงถนนสายนี้แล้ว โดยอบต.แจ่มหลวงเป็นผู้รับผิดชอบงบประมาณ

กรณีเครือข่ายลุ่มน้ำแม่ละอุป เป็นตัวอย่างของคนในชุมชนที่ลุกขึ้นมาปกป้องทรัพยากรที่ประสบผลสำเร็จกรณีหนึ่ง แต่ก็มี ความขัดแย้งระหว่างชุมชน ซึ่งในปัจจุบันนี้แม้ว่า การปรับปรุงถนนจะได้ดำเนินการไปแล้ว แต่ดูเหมือนว่า ความบาดหมางกันยังไม่ได้คลี่คลายลง สถานการณ์เช่นนี้ไม่ค่อยเป็นผลดีต่อพื้นที่นี้ ซึ่งต้องการความร่วมมือร่วมใจกันสร้างความฝันให้แก่อำเภอแห่งใหม่นี้

4. โครงสร้างอำนาจในชุมชน

นอกจากผู้นำทางการเมืองได้แก่ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งปัจจุบันกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการ ที่จะต้องประชุมกับทางอำเภอทุกเดือนและประสานงานกับข้าราชการหน่วยต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นแล้ว ในชุมชนหมู่บ้านยังมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและกรรมการหมู่บ้าน รวมทั้งเจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และผู้นำอื่นที่ทางราชการแต่งตั้ง เช่น หมอฉิน ซึ่งไม่มีอำนาจมากมายเมื่อเทียบกับผู้ใหญ่บ้าน แต่ก็เป็นผู้ที่ได้รับการมอบหมายจากทางราชการในการดูแลหมู่บ้านในด้านต่างๆ นอกจากนี้แล้ว การเกิดขึ้นขององค์การบริหารส่วนตำบลในระยะสิบปีที่ผ่านมา ทำให้มีการเลือกสมาชิกอบต. ของแต่ละหมู่บ้าน เพื่อทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบายการพัฒนาของหมู่บ้านในเวทีองค์การบริหารส่วนตำบล ปัจจุบันอบต. มีงบประมาณที่จัดสรรมาจากกระทรวงมหาดไทย การตัดสินใจเสนอโครงการและการใช้งบประมาณกลายเป็นประเด็นสำคัญในระดับตำบล และหมู่บ้าน นำมาสู่ความขัดแย้ง เช่นในกรณีของการสร้างถนนไปยังบ้านขุนแม่ละอุปเป็นต้น ตำแหน่งสมาชิกอบต. กลายเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญและทำให้ผู้ดำรงตำแหน่งมีสถานภาพสูงขึ้น มีโอกาสใกล้ชิดกับทางราชการมากขึ้น หลายคนมีโอกาสดูแลทางเข้าอบต. หรือประชุมในจังหวัดเชียงใหม่หรือต่างจังหวัดอยู่เสมอ ในด้านหนึ่ง ทำให้ชาวบ้านปกากะญอมีความคุ้นเคยและกล้าแสดงความคิดเห็นมากกว่าเดิม แต่ในอีกด้านหนึ่ง ก็นำมาสู่การแบ่งเป็นฝักเป็นฝ่าย เพื่อช่วงชิงตำแหน่งนายกอบต. มักจะนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างอดีตผู้นำอบต. เก่ากับผู้นำใหม่ เช่นในกรณีของอบต. แจ่มหลวง เป็นต้น

โครงสร้างอำนาจในชุมชนที่เป็นทางการนี้ดำรงอยู่ควบคู่กับโครงสร้างอำนาจที่ไม่เป็นทางการ ในแต่ละตำบลของอำเภอภักดีชุมพลนี้มีผู้ที่มีอำนาจอิทธิพลอยู่จำนวนหนึ่ง ผู้ที่มีอำนาจอิทธิพลเหล่านี้บางคนเคยเป็นกำนันมาก่อน ส่วนใหญ่บุคคลเหล่านี้มักจะเติบโตมาจากการทำธุรกิจการค้า เช่น นายอุทัย พ่อค้าวัวสดก่อสร้างและเป็นเจ้าของร้านชาในบ้านวัดจันทร์ กำนันประสิทธิ์ และพ่อค้าชาวม้ง เจ้าของร้านค้า

ใหญ่อีกแห่งหนึ่ง แต่ก็มีผู้มีอำนาจอิทธิพลอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งมีบทบาทสูงเนื่องจากเป็นพ่อค้าคนกลางรับซื้อสินค้าเกษตร หรือให้สินเชื่อแก่ชาวบ้านในการปลูกมันอะลู และรับซื้อผลผลิตในราคาที่ตกลงกันไว้ล่วงหน้า เช่นนายอินสม ที่บ้านขุนแม่รวม ในอำเภอกัลยาณิวัฒนา ผู้รับเหมารายหนึ่ง คือนายเลเหม่ ถือว่าเป็นผู้มีการมี เพราะมีลูกน้องหลายคนและได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้าน ผู้ที่มีอำนาจการมีเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในอำเภอกัลยาณิวัฒนา แต่อยู่ในลักษณะต่างคนต่างอยู่ บางคนอาจจะมีความบทบาททางสาธารณะบ้าง เช่น พ่อค้ารับซื้อมันอะลูรายหนึ่งเป็นผู้ออกเงินค่าใช้จ่ายในการจัดแข่งขันการชกมวยในงานประจำปีของอำเภอกัลยาณิวัฒนา

5. กลุ่มที่เกิดจากการจัดตั้งของราชการและองค์กรภายนอก

มักเป็นกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาด้านชีวิตความเป็นอยู่และสร้างเสริมศักยภาพชุมชน กลุ่มทอผ้า กลุ่มออมทรัพย์ นอกจากนี้พบว่า ทุกหมู่บ้านจะมีกลุ่มสตรีและกลุ่มเยาวชน กลุ่มเหล่านี้ไม่ค่อยมีบทบาทต่อการพัฒนาเชิงรุกในพื้นที่ ดำเนินกิจกรรมตามงบประมาณ และยังมีกลุ่มที่เกิดจากการจัดตั้งขององค์กรเอกชนด้านศาสนา ได้จัดตั้งกลุ่มสหกรณ์เครดิตยูเนียน กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรีเช่นเดียวกัน ในตำบลแจ่มหลวงมีการรวมตัวกันของเยาวชนชื่อว่า กลุ่มทะเลเชอเกอเรือ รวมตัวกันเพื่อฟื้นฟูป่าต้นน้ำและป้องกันทราย ดินถล่ม ด้วยการสร้างฝายกันทรายและฝายชะลอน้ำ ยังทำกิจกรรมด้านศาสนา เช่น งานคริสตมาส งานศพ งานในโบสถ์ นับได้ว่าเป็นกลุ่มที่มีศักยภาพที่จะเข้าไปช่วยสนับสนุนให้สืบทอดงานพัฒนาได้ต่อไป

ปัจจุบันนี้ งานด้านพัฒนาชุมชนมีกิจกรรมสนับสนุนศักยภาพสตรีชนเผ่า เช่นวันที่ 8 มีนาคม 2554 ซึ่งเป็นวันสตรีสากล พัฒนาการได้สนับสนุนงบประมาณให้แก่สตรีชนเผ่าจัดกิจกรรมต่างๆ ซึ่งได้รับความร่วมมือพอสมควร แต่ก็นับเป็นโอกาสที่ดีของราชการในการเริ่มต้นทำงานกับกลุ่มชาติพันธุ์

6. องค์กรพัฒนาเอกชนและโครงการด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

องค์กรพัฒนาเอกชนด้านสาธารณประโยชน์ที่มีบทบาทสำคัญในพื้นที่นี้คือ องค์กรแอริ ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็นมูลนิธิริรักษ์ไทย และสมาคมปกากะญอเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังมีโครงการต้นแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่แม่แจ่ม อมก๋อย และกัลยาณิวัฒนา

มูลนิธิริรักษ์ไทย เดิมคือองค์กรแอริ และเปลี่ยนเป็นมูลนิธิฯ เมื่อปี พ.ศ. 2540 มีพื้นที่การทำงานที่ อ. แม่แจ่ม รวม 20 ปีโดยส่วนใหญ่เป็นงานด้านการเกษตรบนพื้นที่สูง การฟื้นฟูป่าไม้ การเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ต้นน้ำ ตลอดจนการวางแผนการใช้ที่ดินอย่างยั่งยืน เช่นการ

สนับสนุนเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แจ่มตอนบน ในช่วง พ.ศ. 2552 ได้ขยายการทำงานในพื้นที่อำเภอภักดีพัฒนา โดยเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของโครงการต้นแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่แม่แจ่ม อมก้อย และภักดีพัฒนา มูลนิธิริรักษ์ไทยมีประสบการณ์การทำงานในด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรในพื้นที่นี้อย่างยาวนาน แต่ลักษณะงานส่วนใหญ่เป็นการทำงานกับกลุ่มแกนนำ พื้นที่การทำงานที่มีบทบาทสำคัญคือ เครือข่ายลุ่มน้ำแม่ละอุป ซึ่งได้ร่วมกับชาวบ้านจัดระเบียบที่ดินด้วยเครื่อง GPS (Global Positioning System) และได้รับการยอมรับจากอำเภอภักดีพัฒนาในด้านความสมบูรณ์และถูกต้อง

สมาคมปลูกอะลูมิเนียมเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม ลักษณะการทำงานนายกสมาคมมีบทบาทนำและทำงานหลายด้านในคนเดียวกันเช่น การประสานงาน การพัฒนาโครงการ การทำงานสนาม นายกสมาคมท่านนี้มีประวัติด้านการเคลื่อนไหวในภาคประชาชนที่น่าสนใจ เดิมท่านเคยเป็นพระแต่ก็ร่วมในกิจกรรมสมัชชาคนจนในการเรียกร้องสิทธิที่ดินทำกิน เมื่อท่านสึกแล้วก็ได้ก่อตั้งสมาคมปลูกอะลูมิเนียมเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมขึ้น โดยมีพื้นที่ทำงานที่บ้านห้วยฮ่อม ตำบลบ้านจันทร์ ภักดีพัฒนา ด้วยประสบการณ์อันยาวนานในการเคลื่อนไหวทางสังคม ทำให้ท่านวิเคราะห์ธรรมชาติของหน่วยงานภาครัฐและสามารถมีวิธีการทำงานร่วมกับภาครัฐได้อย่างดี สมาคมฯ นี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรทั้งในและต่างประเทศ เช่น มูลนิธิโคโยต้า กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และยังร่วมเป็นภาคีในโครงการต้นแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

โครงการต้นแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่แม่แจ่ม อมก้อย และภักดีพัฒนา โครงการนี้มีจุดเริ่มต้นจาก ปี พ.ศ. 2550 จากภาพถ่ายพบว่า พื้นที่ไฟป่าบริเวณป่าต้นน้ำแม่แจ่ม และอมก้อยเป็นพื้นที่วิกฤตไฟป่า โดยอ้างว่ามีความเกี่ยวข้องกับการเผาป่าเพื่อทำการเกษตรเชิงเดี่ยว ด้วยเหตุนี้ทางจังหวัดเชียงใหม่จึงได้ดำเนินโครงการการจัดระเบียบที่ดินเพื่อควบคุมไฟป่า การบุกรุกทำลายป่า และพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วย แนวคิดของโครงการนี้เป็นความการบูรณาการระหว่าง หน่วยงานราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน และชุมชน และดำเนินการตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง

กิจกรรมของโครงการได้แก่ การจัดระเบียบที่ดิน การฟื้นฟูสภาพป่าไม้ การสร้างชุมชนปลอดภัยสาธิต การแก้ไขปัญหาแรงงานต่างด้าว เพื่อนำไปสู่เป้าหมายดังนี้ 1.กำหนดแนวทางร่วมกันระหว่างภาครัฐและประชาชนการใช้ที่ดินในพื้นที่ต้นน้ำลำธาร 2.ศึกษาแนวทางการรับรองสิทธิของชุมชนในการดูแลป่าไม้ เพื่อเป็นหลักฐานเมื่อได้กั้นแนวเขตทำกินออกจากพื้นที่ป่า 3.สร้างความชัดเจนในการดำเนินการพิสูจน์สิทธิ

พื้นที่ป่าไม้ จากการแจ้งครอบครองที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน สำนวนการถือครองพื้นที่ป่าไม้ตามมติคณะรัฐมนตรี 4.ป้องกันการบุกรุกทำลายป่าไม้เพิ่มเติมจากปี 2550 และป้องกันผลกระทบต่อระบบนิเวศ การเกิดอุทกภัย และดินถล่ม

ต่อมาเมื่ออำเภอกัลยาณิวัฒนาได้จัดตั้งขึ้น โครงการต้นแบบนี้ฯ จึงได้เพิ่มพื้นที่กัลยาณิวัฒนาไปด้วย เนื่องจากเป็นผืนป่าที่ต่อเนื่องกันและสามตำบลที่รวมกันเป็นอำเภอกัลยาณิวัฒนาเดิมเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอแม่แจ่ม ดังนั้นการเพิ่มพื้นที่กัลยาณิวัฒนาในโครงการฯ จึงมิใช่การขยายพื้นที่ดำเนินการ ปัจจุบันโครงการนี้ได้รับงบประมาณต่อเนื่องมาเป็นปีที่ 3 และได้ดำเนินการจัดระเบียบที่ดินด้วยเครื่อง GPS ร่วมกับมูลนิธิรักษ์ไทย และสมาคมปกากะญอเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม

7.2 ส่วนที่สอง องค์การชุมชนและเครือข่ายที่เกิดขึ้นภายหลังการจัดตั้งอำเภอกัลยาณิวัฒนา

1. สภาแะมือเจะคี: กลุ่มคนรักขุนน้ำแจ่ม

ตลอด 6 เดือนของการทำงานสนาม องค์การชุมชนที่โครงการวิจัยฯ สัมพันธ์ด้วยมากที่สุดกลุ่มหนึ่งคือสภาแะมือเจะคี เนื่องจากแกนนำคนหนึ่งของสภาฯ ได้นำข้อห่วงใยต่อการพัฒนาภายหลังการจัดตั้งอำเภอใหม่นี้มาหารือกับคณะผู้วิจัย ในช่วงของการพัฒนาโครงการวิจัยฯ นี้ คณะผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าร่วมประชุมกับแกนนำของสภาแะมือเจะคีประมาณ 2-3 ครั้ง การประชุมแต่ละครั้งเป็นการวิเคราะห์ถึงสถานการณ์ที่ชุมชนกำลังเผชิญจากการจัดตั้งอำเภอนี้ สถานการณ์เช่นนี้ได้มีส่วนสำคัญที่ทำให้คณะผู้วิจัยเห็นศักยภาพและความเป็นไปได้ขององค์กรนี้ที่จะเป็นกลไกสำคัญในการสร้างสำนึกร่วมและความเข้มแข็งให้กับชุมชน แต่เมื่อโครงการวิจัยฯ ได้ทำงานสนามพบว่า มีช่องว่างระหว่างสภาแะมือเจะคีกับชาวบ้าน ช่องว่างดังกล่าวนี้คืออะไร และโครงการวิจัยฯ ได้ทำหน้าที่ในการเป็นพี่เลี้ยงให้แก่องค์กรนี้อย่างไรบ้าง และข้อสรุปของการเป็นพี่เลี้ยงนี้เป็นอย่างไรจะได้กล่าวถึงในส่วนที่สาม

สภาแะมือเจะคี เป็นการรวมตัวกันของชาวปกากะญอกลุ่มหนึ่งที่มีความเป็นห่วงเป็นใยต่อการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่นี้ไปสู่การเป็นอำเภอกัลยาณิวัฒนา ภายหลังที่พบว่า “การมีส่วนร่วม” ที่รัฐได้ให้ไว้ในช่วงของการพัฒนาให้อำเภอนี้เป็นอำเภอต้นแบบ อำเภอในฝันไม่เป็นจริงในทางปฏิบัติ ชาวปกากะญอกลุ่มหนึ่งประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ผู้อาวุโส และอดีตแกนนำและชาวบ้านที่ประสบความสำเร็จในการต่อสู้คัดค้านการเข้ามาของออป. และบริษัทเอกชนที่ต้องการตัดไม้สนจากพื้นที่มือเจะคี ได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนกัน และมีความเห็นว่า ควรจะต้องมีการทำความเข้าใจกับชาวบ้าน

เกี่ยวกับปัญหานี้ ต่อมาได้ร่วมกันและจัดตั้งสภาแะมื่อเจติ โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1.เป็นองค์กรภาคประชาสังคมที่ร่วมกันกำหนดและขับเคลื่อนทิศทางการพัฒนาในพื้นที่มื่อเจติ 2.สร้างพื้นที่การเรียนรู้ในการพัฒนาชุมชน ภาคประชาสังคมของคนในพื้นที่มื่อเจติ 3.เพื่อสร้างภาคีความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับชุมชนให้เกิดความเป็นธรรมในกระบวนการพัฒนา สภาฯ ยังมีทิศทางการขับเคลื่อนที่ต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในการคิด วางแผนการทำงานร่วมกับรัฐในทุกรูปแบบตั้งแต่เริ่มต้นของการตั้งอำเภอใหม่ การวางแผนการกำหนดยุทธศาสตร์การทำงานร่วมกัน

สภาฯ นี้ได้ตั้งเป้าหมายไว้ว่าต้องการขยายเครือข่ายสมาชิกไปสู่กลุ่มผู้หญิง ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้าน กำนัน สมาชิก อบต. ของทั้งสามตำบล รวมไปถึงครู ศาสนาจารย์ ผู้อาวุโสในชุมชน หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ สภาฯ ต้องการให้ชาวบ้านในอำเภอใหม่นี้ทุกคนเป็นสมาชิก และเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอทางเลือกการพัฒนาที่เหมาะสมสำหรับอำเภอใหม่แห่งนี้ ทั้งนี้โดยไม่ต้องสร้างการแข่งขันกับภาครัฐ สภาแะมื่อเจติยังได้มีการจัดวางคนของสภาฯ ตามคติความเชื่อของคนปกากะญอ ด้วยคุณลักษณะสำคัญ 9 ประการคือ 1) หูกว้าง 2) มื่อยาว 3) เขี้ยวยาว 4) คมกว่ามีด 5) แหลมกว่าเข็ม 6) ร้อนกว่าไฟ 7) เย็นกว่าน้ำ 8) หนักกว่าหิน 9) เบากว่านุ่น ลักษณะทั้งเก้าประการนี้ ก่อนข้างจะเป็นบุคลิกลักษณะของคนในสังคมสมัยใหม่มากกว่าตามวัฒนธรรมของปกากะญอที่ให้ความสำคัญกับการอ่อนน้อม การเคารพผู้อาวุโส รักความสงบ สันโดษ อย่างไรก็ตาม พบว่าแกนนำในสภาแะมื่อเจติโดยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่เติบโตมาในสังคมสองแบบคือ สังคมปกากะญอแบบดั้งเดิม และสังคมของคนพื้นราบ บางคนสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท เป็นครู กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. เป็นต้น ดังนั้น จึงได้รับการหล่อหลอมบุคลิภาพที่แตกต่างจากคนปกากะญอทั่วไป หรืออาจจะเรียกได้ว่า สภาแะมื่อเจติ เป็นกลุ่มคนหัวก้าวหน้า ที่เรียกร้องให้ราชการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม มีแนวคิดการพัฒนาพื้นที่ที่ด้านหนึ่งต้องการให้พื้นที่กับความเป็นชาติพันธุ์ แต่อีกด้านหนึ่งต้องการการพัฒนา ดังวิสัยทัศน์ของสภาฯ ดังนี้ “ชุมชนท้องถิ่นมีวิถีชีวิต วัฒนธรรม อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเกื้อกูล รู้เท่าทันการพัฒนา สร้างความเข้มแข็งให้คนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการพัฒนา ร่วมกำหนดวิถีชีวิตตนเอง จัดการดูแล รักษาทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ตามพิธีกรรม วัฒนธรรม ประเพณี ให้อยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน”

ภายใต้วิสัยทัศน์ดังกล่าว สภาฯ ยังได้ทำแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาอำเภอใหม่ ซึ่งมีทั้งหมด 4 แผน คือ แผนที่ 1 การพัฒนาเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน แผนที่ 2 การสร้างความร่วมมือทุกภาคส่วนทั้งรัฐ องค์กรภาคอื่นๆ เช่น ภาคีสันสนุนสร้างการมีส่วนร่วม แผนที่ 3 การพัฒนาสื่อและการสื่อสารให้

เกิดความเข้าใจร่วมกันทั้งภายใน และภายนอก กับทุกภาคส่วนเพื่อให้เกิดการร่วมกันพัฒนา แผนที่ 4 การยกระดับประเด็นทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ผังเมือง วัฒนธรรม จารีตประเพณี และความเป็นอัตลักษณ์ของตัวเอง

แผนที่สี่นี้ สะท้อนถึงความพยายามที่จะนำเสนอทิศทางการพัฒนาพื้นที่มือจะคืออย่างที่พวกเขาต้องการบนพื้นฐานของวัฒนธรรมชาติพันธุ์ โดยหวังว่ากิจกรรมที่อยู่ในแผนที่เหล่านี้จะนำมาสู่ความเข้มแข็งของชุมชนมือจะติ และสามารถต่อรองกับหน่วยงานต่าง ๆ ของทางราชการ แต่แผนที่นี้ก็ยังไม่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้จริงทั้งนี้อาจจะเนื่องจากการขาดการสนับสนุนงบประมาณ และการจัดขบวนการทำงานภายในของสภาฯ เองที่มีปัญหาเฉพาะหน้าให้ต้องแก้ไขจึงทำให้ไม่สามารถดำเนินการตามแผนที่ได้

นอกจากนี้พบว่า ในขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในการหาพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการก่อสร้างศูนย์ราชการอำเภอถ้ำก๊วยพัฒนานั้น สภาฯ และแกนนำชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมจนกระทั่งสามารถระดมการขอรืจาคที่ดินจำนวน 82 ไร่จากชาวบ้าน แต่พอมาถึงขั้นตอนการวางแผนการก่อสร้างอาคารที่ทำการอำเภอฯพบว่า ราชการกลับมีท่าทีเปลี่ยนแปลงไปปฏิเสธข้อเสนอรูปแบบอาคารของสภาฯ ที่ต้องการให้มีอัตลักษณ์ชาติพันธุ์อยู่บนอาคารด้วย ต่อมาสภาฯ ได้ถูกโจมตีว่า เป็นผู้ต่อต้านการพัฒนา จากกรณีการปรับปรุงถนนสายแม่ละอุไปขุนแม่ละอุ (ทั้งสองเหตุการณ์นี้จะกล่าวอย่างละเอียดในบทที่ 8) ผลจากการยื่นข้อเสนอรูปแบบอาคารและการปรับถนนนี้ ได้ทำให้ราชการและชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เข้าใจการทำงานของสภาฯ แม้ว่าสภาฯจะประกาศว่าบทบาทของสภาฯ จะไม่ขัดแย้งกับรัฐแต่จะร่วมมือกับรัฐในการพัฒนาพื้นที่นี้ก็ตาม แต่สภาฯ ไม่สามารถทำความเข้าใจในบทบาทนี้ต่อสาธารณะได้ จึงทำให้สภาฯขาดภาคีความร่วมมือจากชุมชน แต่สภาฯสามารถนำเสนอปัญหาการขาดการมีส่วนร่วมการพัฒนาและการปฏิบัติของราชการที่ไม่ใส่ใจต่ออัตลักษณ์และความแตกต่างทางชาติพันธุ์ต่อสังคมภายนอกโดยผ่านสื่อทีวี และหนังสือพิมพ์ได้ดี การสื่อสารเช่นนี้ด้านหนึ่งทำให้คนภายนอกเห็นภาพความไม่ยุติธรรม ขณะเดียวกัน ยิ่งสภาฯ นำเสนอภาพนี้ออกไปสู่สังคมภายนอกเท่าไร ราชการท้องถิ่นยิ่งรู้สึกไม่พอใจมากขึ้น

2. สภาฯ

ขณะที่ภาคประชาชนมีการจัดตั้งองค์กรคือ สภาฯและมือจะติ โดยมุ่งหวังที่จะร่วมกับภาครัฐในการพัฒนาพื้นที่หรือการสร้างอำเภอในฝันร่วมกัน ต่อมา เมื่อไม่สามารถมีส่วนร่วมได้ทุกกระบวนการดังเช่นคาดหวังว่า สภาฯ ได้ใช้สื่อสาธารณะในการสื่อสารปัญหาที่ภาครัฐท้องถิ่นปฏิเสธการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน และสภาฯ ยังได้ใช้เวทีระดับจังหวัดให้เข้ามาแก้ไขปัญหาลำนี้ด้วย สถานการณ์นี้ได้ทำให้

เจ้าหน้าที่ราชการระดับท้องถิ่น เช่น ข้าราชการในอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แกนนำชุมชน และเยาวชนบางส่วน ที่ไม่เห็นด้วยกับวิธีการของสภาแอมือजेती พวกเขารู้สึกว่า สภาฯ ได้ข้ามขั้นตอนและกำลังใช้พลังอำนาจจากภายนอกมากกดดันพวกตน ด้วยเหตุนี้จึงได้เกิดการรวมตัวกันของกลุ่มคนที่มีแนวทาง “การพัฒนา” ที่แตกต่างจากสภาฯร่วมกับกลุ่มข้าราชการท้องถิ่น ได้รวมตัวกันจัดตั้งสภากาแฟ ขึ้นมา

การกำหนดวันเสวนาสภากาแฟ ใช้วิธีการหาข้าราชการมีการประชุมประจำเดือนที่ตำบลใดหรือมีการออกหน่วยให้บริการชุมชนที่ใดก็จะถือโอกาสนั้นร่วมพูดคุยกับผู้ที่สนใจ ประเด็นที่พูดคุยมักเป็นการประเมินสถานการณ์ร่วมกัน ดังเช่น การประชุมสภากาแฟในวันที่ 18 พฤศจิกายน 2553 ณ บ้านแม่ตะละม้ง ตำบลแม่แดด ได้จัดขึ้นที่ทำการหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ ชม.34 (แม่ตะละ) กิจกรรมเริ่มตั้งแต่ช่วงเย็นถึงเที่ยงคืน ผู้เข้าร่วมงานสภากาแฟประกอบด้วยเจ้าหน้าที่อำเภอภักดีพัฒนา นายอำเภอ ปลัดอำเภอ เจ้าหน้าที่ป่าไม้หน่วยต้นน้ำ เจ้าหน้าที่เกษตร พัฒนาการชุมชน ผู้อำนวยการโรงเรียน เจ้าหน้าที่กรมทางลำปาง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ฝ่ายบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลแม่แดด สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่แดด มีข้อสังเกตว่าโดยส่วนใหญ่มาจากตำบลแม่แดด ส่วนตำบลบ้านจันทร์และตำบลแจ่มหลวงมีผู้เข้าร่วมไม่กี่คนเนื่องจากกระยะทางห่างไกลและอยู่ในฤดูการเก็บเกี่ยวข้าว รูปแบบกิจกรรมเป็นการพบปะสังสรรค์พูดคุยกันตามอัธยาศัย รับประทานอาหารร่วมกัน ประเด็นการแลกเปลี่ยนอย่างไม่เป็นทางการในวันนี้มีดังนี้

1. ทักษะคติของเจ้าหน้าที่รัฐที่มีต่อองค์การพัฒนาเอกชน (เอ็นจีโอ) อยู่ในระดับที่ไม่ค่อยดี โดยได้ยกตัวอย่าง การขยายถนนจากบ้านแม่ตะละไปอำเภอภักดีพัฒนาว่าได้มีกลุ่มเอ็นจีโอไม่เห็นด้วยและได้ออกมาคัดค้านการก่อสร้าง ทำให้ไม่สามารถดำเนินการสร้างถนนต่อไปได้ ซึ่งทำให้ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งไม่พอใจกับการกระทำของกลุ่มที่คัดค้าน อย่างไรก็ตาม การก่อสร้างถนนระยะทางระหว่างบ้านแม่ตะละ-บ้านวัดจันทร์อยู่ในการควบคุมงานของกรมทางหลวงจังหวัดลำปาง โครงการนี้ได้มีการวางแผนดำเนินการไว้สองระยะใช้งบประมาณทั้งสิ้น 800 ล้านบาท
2. เจ้าหน้าที่รัฐบางคนได้แสดงความเห็นต่อการเรียกร้องของสภาแอมือजेतीที่ต้องการให้อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ คือ เรืองเบละและให้น้ำไก่ไว้บนยอดหลังคา (ดูรายละเอียดในบทที่ 8) ว่าเป็นการถ่วงเวลาให้การก่อสร้างอาคารเกิดความล่าช้าไปอีก และไม่มีคามจำเป็นที่จะต้องนำสัญลักษณ์ใดๆ มาติดตั้งในอาคารที่ว่าการอำเภอที่แตกต่างจากที่อื่นๆ ที่ว่าการอำเภอภักดีพัฒนาการมีลักษณะรูปแบบเช่นเดียวกับที่ว่าการอำเภออื่นๆ ยังมีการวิเคราะห์ต่อไปอีกว่า วิธีคิดการเสนออัตลักษณ์ชาติพันธุ์เหล่านี้ไม่มีประโยชน์ เป็นเพียงความคิดของคนไม่กี่คน สิ่งสำคัญกลุ่มคนดังกล่าวได้อาศัยความได้เปรียบด้านสื่อสารทางสังคม ได้มีการประ โคมข่าวทางโทรทัศน์

หนังสือพิมพ์ทำให้ข้าราชการได้รับความเดือดร้อน ทางที่ดีควรมีการพูดคุยกันก่อนที่จะนำปัญหานี้สู่สาธารณะ ในฝ่ายผู้นำชาวบ้านจำนวนหนึ่ง เป็นกลุ่มที่ยังไม่มีความเข้าใจมากนักเกี่ยวกับข้อเสนอของสภาแอมะมือजेती อย่างไรก็ตาม เมื่อมีผู้ร่วมเสวนาสภากาแพได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับปณิญาสาทที่รัฐบาลไทยลงนามไว้แล้ว รัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 และปี พ.ศ. 2550 รวมทั้งมติกรม. 3 สิงหาคม 2553 ที่ให้สิทธิแก่คนท้องถิ่นในการดำรงซึ่งอัตลักษณ์ของตน ทำให้ผู้ร่วมเสวนาบางท่านมีความคิดเห็นที่เปลี่ยนไปในทางที่เห็นคล้อยกับสภาแอมะมือजेती

3. อำเภอกัลยาณิวัฒนาเป็นพื้นที่ผ่อนผันการเกณฑ์ทหาร ดังนั้นทางสสดีอำเภอได้มีนโยบายให้มีการเกณฑ์ทหาร ซึ่งจะได้อัดฉีดให้มีการประกาศยกเลิกเป็นพื้นที่ยกเว้นการเกณฑ์ทหารต่อไป
4. พัฒนาการอำเภอได้เสนอแนวความคิดการบริหารจัดการต้นสนที่ล้มข้างทาง มีแนวคิดว่าจะสร้างเป็นสินค้าให้เกิดมูลค่ามากกว่าปล่อยให้ต้นสนดังกล่าวถูกไฟไหม้ หรือปล่อยให้เน่าเปื่อยเปล่าประโยชน์ โดยได้เสนอวิธีการคือ ให้ชุมชนสร้างกลุ่มขึ้นมาเพื่อดูแลจัดการเรื่องนี้
5. ในระยะ 2-3 ปีนี้ กลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่ ต.แม่แดด ได้มีการปลูกพืชเศรษฐกิจคือ สตรอเบอร์รี่จำนวนมาก ซึ่งสร้างรายได้จำนวนมาก ขณะที่เกษตรกรบางคนสะท้อนว่าการปลูกสตรอเบอร์รี่นั้นมีการใช้สารเคมีในปริมาณมากและถี่มากขึ้น เพื่อป้องกันโรคระบาด ซึ่งไม่คุ้มค่ากับการลงทุน นอกจากนี้ชาวบ้านแม่แดดคนหนึ่งแสดงความเห็นว่าในหน้าแล้งได้มีการดึงน้ำเพื่อรดกล้าพันธุ์ทำให้กระทบต่อน้ำที่ใช้เพื่ออุปโภคบริโภคซึ่งปกติมีปริมาณน้ำน้อยอยู่แล้วต้องลดน้อยลงไปอีก

จะเห็นได้ว่าประเด็นการหารือในสภากาแพมีความหลากหลายทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความไม่เห็นด้วยกับสภาแอมะมือजेती ปัญหาอื่นๆ ของชุมชน ซึ่งสามารถสร้างแรงจูงใจให้ผู้เข้าร่วมเสวนาเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการพูดคุยได้ ดังจะเห็นจากการเสวนาข้างต้น ซึ่งมีทั้งข้าราชการท้องถิ่นหลากหลายระดับ ผู้นำชุมชนและชาวบ้าน ซึ่งมีความแตกต่างจากสภาแอมะมือजेतीที่ประเด็นการพูดคุยมักเป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญหาการพัฒนาที่มาจากรัฐ เป็นประเด็นที่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมฝ่ายประชาชนได้น้อย อีกทั้งในฝ่ายสภาแอมะมือजेतीเอง มีกรรมการบางคนเป็นตัวแทนของฝ่ายราชการ จึงทำให้พวกเขาลำบากใจในการเข้าร่วมการประชุมสภาแอมะมือजेती

อย่างไรก็ตาม ทั้งสภาแอมะมือजेतीและสภากาแพ เป็นพื้นที่ที่ได้เปิดโอกาสให้มีการแสดงข้อคิดเห็น หากสามารถสร้างเวทีการแลกเปลี่ยนที่อิงอยู่บนข้อมูล และเปิดพื้นที่การพัฒนาที่เข้าใจวัฒนธรรมวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งสองสภาจะเป็นเวทีการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับพื้นที่ที่มีมือजेती

3.กลุ่มเหลือขอกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

เป็นเครือข่ายหมู่บ้านที่สนใจงานด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วยบ้านห้วยฮ่อม บ้านดอยคอง และบ้านห้วยครก หมู่ 2 ต.บ้านจันทร์ เป็นกลุ่มหมู่บ้านนำร่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โครงการนี้เกิดขึ้นจากความ

หวังไว้ว่า จะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่นี้มากขึ้นหลังจากสังคมรับรู้เกี่ยวกับอำเภอกัลยาณิวัฒนา แล้วชาวบ้านจะเตรียมรับมือกับการเข้ามาของนักท่องเที่ยวอย่างไรเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วัฒนธรรมของปกากะญอพร้อมกับการท่องเที่ยวไปด้วย โดยโครงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นี้มาจากอาจารย์ดวงพร อ่อนหวาน คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ภาควิชาชีพ เชียงใหม่ มาเตรียมความพร้อมและให้ความรู้แก่ชาวบ้านเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งก็พบว่า ชาวบ้านให้ความสนใจดี ในช่วงแรกมีชาวบ้านจากหลายหมู่บ้านเข้าร่วมโครงการ แต่เมื่อผ่านการฝึกอบรมและการดูงานหลายแห่งแล้ว ชาวบ้านบางส่วนได้ถอนตัวออกจากโครงการคงเหลือแต่กลุ่มเหลือขอ และบ้านกัวโป่ง เท่านั้นที่ยังคงดำเนินงานต่อ

คำว่า เหลือขอ ตามภาษาปกากะญอคือ ก้อนหินสามก้อนที่เป็นฐานของเตาไฟในครัวเรือนของชาวปกากะญอ การนำชื่อนี้มาตั้งกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพราะหินสามก้อนเปรียบเหมือนสามหมู่บ้านคือ บ้านห้วยฮ่อม บ้านห้วยครก บ้านคอยตุ่ง ได้ร่วมกันสามัคคีกันวางรากฐานที่มั่นคงให้แก่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผู้นำชุมชนบ้านห้วยครกคนหนึ่งได้บอกว่า แท้จริงแล้วการเข้าร่วมโครงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นต้องการเอาการท่องเที่ยวมาเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาที่จะทำให้คนในชุมชนได้มาร่วมกันคิด การวางแผน มีประเด็นหรือเรื่องราวร่วมที่ในการหารือกัน ดังจะเห็นว่า กลุ่มเหลือขอได้มีแผนงานให้เยาวชนเป็นมัคคุเทศก์แนะนำนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับข้อมูลท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ป่าชุมชน วิถีชีวิตของคนในหมู่บ้าน กิจกรรมนี้ทำให้เยาวชนหันมาสนใจและรู้จักชุมชนตนเองมากขึ้น และเรียนรู้การทำงานร่วมกันด้วย

ตามวัฒนธรรมของปกากะญอพวกเขาจะมีการดูแลแขกหรือผู้มาเยือนอยู่แล้ว โดยไม่คิดมูลค่า ดังนั้นเมื่อชุมชนหันมาจัดการท่องเที่ยวแม้ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงต้องมีความระมัดระวังมิให้การท่องเที่ยวทำให้ชุมชนเปลี่ยนความสัมพันธ์กับคนนอกหมู่บ้านแบบคุณค่าไปเป็นมูลค่า เพื่อให้การท่องเที่ยวที่เข้ามาไม่ได้ลดทอนคุณค่าวัฒนธรรมของชาวปกากะญอ และเปลี่ยนความสัมพันธ์ไปเป็นแบบผู้ให้บริการและผู้รับบริการ ดังข้อกังวลของชาวบ้านดังนี้คือ

1. การท่องเที่ยวต้องเกิดความเป็นธรรมระหว่างนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการที่เป็นนายทุน และชาวบ้านในพื้นที่
2. ต้องตระหนักถึงศักดิ์ศรีความเป็นคน การท่องเที่ยวอย่างเคารพ ซึ่งมีความเชื่อ จารีต ขณะเดียวกันไม่เอาเปรียบเทียบคนในพื้นที่กระตือรือร้นเปิดคนท้องถิ่นไม่มีพื้นที่เหลือเพียงคนขอเศษเงินจากนักท่องเที่ยว เช่น ต้องไม่มีเด็ก หรือ คนด้อยโอกาสจากนักท่องเที่ยว

3. ต่อยอดศักยภาพที่ชุมชนมีอยู่แล้วให้ยกระดับที่สูงขึ้น ครอบคลุมทุกด้านที่ชุมชนมีอยู่
4. อบต. ต้องทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ เพื่อดำเนินกิจกรรมแบบบูรณาการ นอกเหนือจากงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนปกติ

การเปิดโอกาสให้กลุ่มเหลือขอได้เรียนรู้การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเปิดการเรียนรู้ให้แก่พวกเขาหลากหลายรูปแบบ รวมทั้งต้องมีการทบทวนกิจกรรม ปัญหาที่พวกเขาเผชิญเป็นระยะปัจจุบัน (เดือนเมษายน) ยังไม่มีนักท่องเที่ยวมาใช้บริการเต็มรูปแบบ ส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการ นักวิจัย องค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งมีความคุ้นเคยกับชาวบ้านพอสมควร กลุ่มลูกค้าเหล่านี้จะมีบทบาทสำคัญเป็นกระจุกที่ช่วยสะท้อนการจัดบริการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้แก่ชาวบ้านได้เป็นอย่างดี

7.3 ส่วนที่สาม ความสัมพันธ์ระหว่างโครงการวิจัยฯ กับองค์กรชุมชนและเครือข่ายเพื่อร่วมกันคิดการพัฒนาตามกรอบพื้นที่เขตวัฒนธรรมพิเศษ

ดังได้กล่าวไว้ในตอนต้นของบทนี้ว่า โครงการวิจัยฯ ได้เข้าร่วมกิจกรรมและติดตามการดำเนินงานของสภาแะมื่อจะคีมากกว่ากลุ่ม/องค์กรชุมชนอื่นๆ ต่อมา เมื่อได้ทำงานใกล้ชิดและได้ทำงานสนามมากขึ้น พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ทราบว่ากำลังจะเกิดการเปลี่ยนแปลงอะไรในชุมชนตนเอง พวกเขาทราบเพียงว่า มีการตั้งอำเภอขึ้นมาใหม่ แต่สถานการณ์หลังจากการตั้งอำเภอแล้วเป็นอย่างไร พวกเขาไม่สามารถคาดการณ์ได้ ขณะเดียวกัน สภาแะมื่อจะคี เป็นกลุ่มคนที่มีข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ที่ภาครัฐได้วางแผนการพัฒนาพื้นที่นี้มากกว่าชาวบ้านคนอื่น ๆ

โครงการวิจัยฯ ในฐานะที่เป็นพี่เลี้ยงให้แก่สภาแะมื่อจะคี ซึ่งการเป็นพี่เลี้ยงในที่นี้หมายถึง การสังเกตการณ์การทำงานของสภาแะมื่อจะคี การให้ข้อคิด รวมไปถึงการเสนอทางเลือกการทำงานให้แก่สภาด้วย ซึ่งในเบื้องต้นโครงการวิจัยฯพบว่า แกนนำสภาฯมีทักษะการสื่อสารกับสังคมเช่น สื่อทีวี นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน นักข่าว ราชการส่วนกลาง ซึ่งประสบผลสำเร็จอย่างมากที่ทำให้สังคมภายนอกได้รู้จักอำเภอกลายาพัฒนามากขึ้น ดังจะเห็นได้ว่า มีโครงการวิจัย โครงการต่าง ๆ ของฝ่ายราชการและเอกชนลงมาสู่พื้นที่นี้

จากการติดตามการทำงานของสภาแะมื่อจะคีนั้น คณะผู้วิจัยพบว่า กลุ่มคนเหล่านี้มีความเป็นห่วงเป็นใยต่อพื้นที่มื่อจะคีที่จะต้องสูญเสียอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และการดำรงชีวิตอย่างสงบ และเกื้อกูลกัน ซึ่งเป็นข้อห่วงใยที่น่ารับฟังและมีเหตุผลต่อการลุกขึ้นมาทวงสิทธิ์การมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่นี้ แต่ด้วย

วิธีการทำงานที่ขาดการทำงานกับชุมชน การทำให้ชุมชนเข้าใจสถานการณ์ปัญหาและร่วมกันเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน จึงเป็นจุดอ่อนที่ทำให้สภาฯ ขาดแนวร่วมภาคประชาชนเมื่อต้องขับเคลื่อนกิจกรรมที่คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม และยังง่ายต่อการถูกโจมตีจากฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยหรือผู้ที่ไม่เข้าใจเจตนาของสภาฯ ว่าสภาฯแอมือเจติเป็นผู้ถ่วงความเจริญ เป็นต้น และยังเป็นช่องว่างให้ทางราชการก่อตั้งกลุ่มสภาฯแพขึ้นมา ซึ่งเป็นกลุ่มข้าราชการที่ยังไม่เข้าใจ “การมีส่วนร่วม” ของภาคประชาชน และผู้นำบางส่วนที่ไม่เข้าใจการทำงานของสภาฯแอมือเจติ ได้รวมตัวกันและจัดการพบปะกันทุกเดือน กลุ่มสภาฯแพจึงเป็นเสมือนกลุ่มที่เฝ้ามองการทำงานของสภาฯแอมือเจติ และไม่เห็นด้วยกับการเคลื่อนไหวของสภาฯแอมือเจติ หรือกล่าวอีกนัยยะหนึ่งคือ สภาฯแพมีแนวโน้มที่เห็นด้วยหรือสนับสนุนการพัฒนาพื้นที่มือเจติตามฝ่ายราชการ

ที่ผ่านมา โครงการวิจัยฯ ยังมีได้ทำงานร่วมกับสภาฯแพมากนัก แต่สำหรับสภาฯแอมือเจติ โครงการวิจัยฯ ได้ทำงานร่วมและได้เห็นถึงจุดอ่อนของสภาฯ ได้เสนอให้สภาฯทำงานร่วมกับชุมชน และคณะผู้วิจัยได้พยายามเชิญชวนให้แกนนำสภาฯ ได้ร่วมเรียนรู้ปัญหาชุมชนด้วยกัน แต่ด้วยข้อจำกัดด้านเวลาของแกนนำทำให้ไม่สามารถเข้าร่วมกับคณะผู้วิจัยได้ทุกครั้ง จากการสังเกตของคณะผู้วิจัยพบว่า หน่วยงานราชการส่วนกลาง โครงการพัฒนา องค์กรภายนอกที่ต้องการเข้ามาดำเนินโครงการในพื้นที่นี้มักติดต่อผ่านสภาฯแอมือเจติ ทำให้สภาฯโดยเฉพาะแกนนำสำคัญของสภาฯ ต้องใช้เวลาส่วนใหญ่กับการให้ข้อมูล การเป็นสถานที่ศึกษาดูงาน การประชุมร่วมกับหน่วยงานต่างๆ จึงทำให้ไม่สามารถมีเวลามากนักในการทำควาเข้าใจกับชุมชน และสร้างพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกับชุมชน

นอกจากสภาฯแอมือเจติแล้ว คณะผู้วิจัยได้มองหาศักยภาพขององค์กรชุมชน/กลุ่มต่างๆ ที่น่าจะสามารทำงานกับชุมชนและเสริมสร้างศักยภาพแก่ชุมชนได้ โครงการวิจัยฯ พบว่า กลุ่มผู้นำตามประเพณีวัฒนธรรม คือฮีโร่ ในกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ หรือ ในกลุ่มลิสซู ม้ง (ซึ่งยังไม่ได้ศึกษา) เป็นกลุ่มที่ยังมีพลังเชื่อมร้อยคนในชุมชนได้ แต่พบว่า ผู้นำเหล่านี้มีอายุมากและระบบสืบทอดเป็นไปตามสายโลหิต ลูกหลานของพวกเขาไม่ต้องการสืบทอดเป็นผู้นำประเภทนี้ โครงการวิจัยฯ ยังพบเห็นศักยภาพของกลุ่ม/องค์กรชุมชนอื่นๆ อีก เช่น กลุ่มศาสนา เช่น กลุ่มทำบุญสัจจกร กลุ่มสตรีในศาสนาคริสต์ กลุ่มด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กลุ่มเหล่ขอ กลุ่มข้าราชการต่างๆ ในท้องถิ่น (ดังที่ได้กล่าวไว้ตอนต้นของบทนี้) เพื่อช่วยกันพัฒนาพื้นที่นี้ให้เป็นอำเภอในฝัน หรือ เป็นพื้นที่เขตวัฒนธรรมพิเศษตามกรอบมติ ครม.วันที่ 3 สิงหาคม 2554 โครงการวิจัยฯ มีแผนงานว่าในการดำเนินโครงการวิจัยระยะที่สอง จะต้องสร้าง

เครือข่ายของภาคประชาชนเพื่อร่วมกันสร้างความเข้มแข็ง และความร่วมมือขององค์กรชุมชน เครือข่ายใน
ท้องถิ่นและภายนอกตามกรอบพื้นที่เขตวัฒนธรรมพิเศษ ในมติกรม.วันที่ 3 สิงหาคม 2553

บทที่ 8

การเผชิญกับสถานการณ์ใหม่

แนวความคิดการแยกพื้นที่ตำบลบ้านจันทร์ ตำบลแจ่มหลวงและตำบลแม่แดดมาเป็นกิ่งอำเภอนั้น ได้มีมาตั้งแต่ พ.ศ. 2536 แต่ด้วยวิกฤตด้านการเงินในปี พ.ศ. 2540 ทำให้แนวความคิดขอตั้งอำเภอใหม่ต้องถูกยกเลิกไปเพื่อหลีกเลี่ยงค่าใช้จ่ายของรัฐบาล ต่อมาในวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ.2551 คณะรัฐมนตรีได้ทบทวนเรื่องการจัดตั้งอำเภอนี้ใหม่อีกครั้งหนึ่งและเห็นชอบให้สามตำบลนี้แยกออกมาจากอำเภอแม่แจ่ม

เดิมทีชาวบ้านเรียกพื้นที่ใหม่นี้ว่า อำเภอวัดจันทร์ ต่อมาพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานนามใหม่ว่า อำเภอภักดีพัฒนา และมีการประกาศในพระราชกิจจานุเบกษาการจัดตั้งอำเภอใหม่ในวันที่ 25 ธันวาคม 2552 เมื่อมีการประกาศออกมาอย่างเป็นทางการเช่นนี้แล้ว โครงการต่างๆ เริ่มหลั่งไหลเข้าสู่มือจะคี เริ่มต้นจากการก่อสร้างศูนย์ราชการ การจัดทำระบบไฟฟ้า น้ำเพื่อการบริโภคและอุปโภค ถนน สาธารณูปโภคเป็นสิ่งที่รัฐให้ความสำคัญในการพัฒนารวมทั้งการจัดระเบียบที่ดิน

สถานการณ์ใหม่เช่นนี้ ชาวปกาเกอะญอซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของอำเภอภักดีพัฒนาต่างตื่นตัวสนใจ สงสัย รวมไปถึงความรู้สึกไม่แน่นอน จากการประชุมครั้งหนึ่งร่วมกับชาวปกาเกอะญอบ้านห้วยปูลุ หญิงสาววัยกลางคนบอกแก่คณะผู้วิจัยว่า ตนเองรู้สึกเสียใจ เมื่อคณะผู้วิจัยถามว่า หมายความว่าอย่างไร เธอบอกว่ากังวลใจมากไม่แน่ใจว่าความเปลี่ยนแปลงนี้จะมีผลอย่างไรต่ออนาคตลูกหลานชาวปกาเกอะญอ คณะผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ต่างมีความหวงใยอยู่ลึกๆ เกี่ยวกับการเข้ามาของคนมากหน้าหลายตา และกระแสน้ำต่างๆ ที่ชาวบ้านไม่รู้ว่า จะหาแหล่งขวยขันได้จากที่ใด นอกจากการสอบถามในแวดวงเพื่อนบ้านด้วยตนเอง จึงทำให้ข้อมูลต่างๆ ถ่ายโอนกันอยู่ในกลุ่มชาวบ้าน

ระยะ 6 เดือนของการทำงานสนาม คณะผู้วิจัยพบว่า ระดับของความหวงใย และความกังวลต่อการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่นี้ในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ละพื้นที่ แต่ละช่วงวัยมีความแตกต่างกัน ส่วนที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้จะขอไม่กล่าวถึงระดับความหวงใย แต่จะอธิบายถึงความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไประหว่างชาวบ้านกับราชการ ชาวบ้านกับการเข้ามาของทุน หรือแม้แต่ว่าความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านด้วยกันเองว่าได้ก่อให้เกิดความสับสนและก่อให้เกิดปัญหาแก่ชุมชนนี้อย่างไร

8.1 การมีส่วนร่วมในการสร้างอำเภอในฝัน

การมีส่วนร่วม เป็นข้อความที่ได้ยินเสมอๆ ในการพัฒนา แต่ช่วงของความหมายคำนี้ค่อนข้างกว้าง เช่น ในการประชุมครั้งหนึ่ง ชาวบ้านกัลยาณิวัฒนาบอกว่า ตนเองไม่มีส่วนร่วมในการพัฒนา เจ้าหน้าที่อำเภอท่านหนึ่งได้บอกว่า “ต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนา แต่พอเรียกประชุมทำไมถึงไม่มีใครมาประชุม” ขณะเดียวกัน เมื่อราชการนำแบบการก่อสร้างอาคารศูนย์ราชการมาให้ชาวบ้านร่วมพิจารณา เจ้าหน้าที่ๆ บอกว่า นี่คือการมีส่วนร่วมของการพัฒนา ทั้งที่ชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วมในการออกแบบแต่อย่างใด หรือในกรณีทางราชการให้กลุ่มชาติพันธุ์ม้งและลีซูเข้ามามีส่วนร่วมตัดสินใจแบบอาคารศูนย์ราชการอำเภอ ทั้งที่พวกเขาไม่ได้เป็นผู้เสนอทางเลือกของแบบการก่อสร้างอาคาร ดังนั้น จึงยกมือยอมรับแบบที่ทางราชการกำหนดมา และราชการได้นำมตินี้ไปอ้างว่า ได้ผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชนแล้ว

ภาพที่ 8.1 ป้ายที่ดินบริจาคจำนวน 82 ไร่ ที่ตั้งอยู่บริเวณที่ก่อสร้างอาคารที่ว่าการอำเภอใหม่

การตีความ การมีส่วนร่วมที่แตกต่างกันนี้ ย่อมมีผลต่อการสร้างจินตนาการร่วมกันในการพัฒนา อำเภอในฝัน ดังเช่น การสร้างอาคารที่ว่าการอำเภอเป็นโครงการขนาดใหญ่ ที่ทางราชการจะสร้างขึ้นบนเนื้อที่ 82 ไร่ ที่ได้มาจากการบริจาคของชาวบ้านภายใต้แนวคิดการมีส่วนร่วม เจ้าหน้าที่ระดับสูงของจังหวัดเชียงใหม่ได้กล่าวว่า ปัจจุบันงบประมาณที่จะใช้ในการก่อสร้างอาคารที่ทำการอำเภอได้อนุมัติเรียบร้อยแล้ว แต่การออกแบบอาคารให้แล้วเสร็จ และจะสามารถดำเนินการได้ทันที แต่การออกแบบอาคารดังกล่าวจะต้องดำเนินการโดยหน่วยงานส่วนกลาง คือกรมโยธาธิการและผังเมือง ซึ่งต้องออกแบบอาคารให้เป็นไปตามแบบของทางราชการที่มีมาตรฐานเดียวกัน แต่ในกรณีของอำเภอแห่งใหม่นี้ สถาปนิกต้องการที่จะให้

อาคารมีรูปทรงที่สะท้อนความเป็นตัวตนของพื้นที่ และให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการเลือกแบบอาคาร จึงได้ส่งเจ้าหน้าที่เข้ามาในพื้นที่เพื่อศึกษาแบบอาคารบ้านเรือนของชาวปกากะญอในอำเภอ กัลยาณิวัฒนา จนได้แนวคิดที่นำมาสู่การออกแบบอาคารที่ว่าการอำเภอ 3 แบบ เจ้าหน้าที่อ้างว่า รูปทรง บ้านเรือนในพื้นที่อำเภอแห่งนี้ที่เห็นจากการสำรวจ ส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยมแล้ว รูปทรงอาคารจึงมีลักษณะคล้ายอาคารบ้านเรือนของคนไทยพื้นราบ อย่างไรก็ตาม เจ้าหน้าที่ได้นำรูปแบบทั้ง 3 ที่ออกแบบมาแล้ว ให้ชาวปกากะญอเลือก แต่แกนนำสภาแะมื่อจะคีมีความเห็นว่าแบบอาคารที่ร่าง ขึ้นไม่สะท้อนอัตลักษณ์ของปกากะญอ พร้อมนี้ได้เสนอแบบรูปทรงอาคาร “เบละ” ที่เป็นเรือนไม้ขนาดใหญ่ ที่ในอดีตชาวปกากะญอสร้างไว้ใช้ในการทำกิจกรรมของส่วนรวม เช่น ใช้ในการประชุม หรือในการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณี บนหลังคาของเบละ เรียกว่า เพละ เป็นยอดโค้งลงมาคล้ายรูปเคียวเกี่ยวข้าว และมีหงอนไก่ห้อยอยู่ตรงปลายเคียว โดยสภาแะมื่อจะคีได้อธิบายความหมายของส่วนยอดโค้งที่เป็นรูปเคียวว่ามีความหมาย 2 ด้านคือ เป็นสัญลักษณ์ของผู้นำสูงสุด หรือประมุขอยู่เหนือหลังคา ในกรณีนี้หมายถึง ในหลวง ซึ่งเป็นประมุขของประเทศไทย และเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นภาวะผู้นำที่เปี่ยมด้วยคุณธรรม จริยธรรม ส่วนปลายแหลมของเคียว หมายถึง คุณสมบัติของผู้นำ หรือประมุข ที่มีความฉลาดเฉลียวคม หลักแหลม ดังคมเคียวและปลายแหลมของเคียว

ทางสภาแะมื่อจะคียังได้เสนอให้มียอดโค้งดังกล่าว จำนวน 9 ยอดโดยให้เหตุผลว่า หมายเลขเก้า เป็นเลขที่จำนวนมากที่สุด จึงเป็นตัวแทนระดับสูงสุด เป็นพื้นที่หน้าหมู่บ้านของสังคมทั้งประเทศ และอำเภอ กัลยาณิวัฒนาเป็นอำเภอเฉลิมพระเกียรติ และรัชกาลปัจจุบันคือ รัชกาลที่ 9 จึงมีเก้ายอด และเป็นการแสดงถึงคุณสมบัติของมนุษย์ที่เป็นดังสมมติเทพของรัชกาลที่ 9 สอดคล้องกับลักษณะสำคัญของปกากะญอ 9 ประการคือ หูกว้าง มือยาว เขียวยาว คมกว่ามีด แหลมกว่าเข็ม หนักกว่าหิน เบากว่านุ่น ร้อนกว่าไฟ เย็นกว่าน้ำ ส่วนสัญลักษณ์ตัวไก่ ที่อยู่ใต้เคียว หมายถึง การอยู่ใต้พระบรมโพธิสมภารของพระองค์ และไก่เป็นสัญลักษณ์ด้านพิธีกรรมของชาติพันธุ์ทั้ง 3 กลุ่มที่มักใช้ไก่ในการประกอบพิธีกรรม นอกจากนี้ ตัวไก่ที่อยู่ใต้เคียวยังหมายถึงข้าราชการผู้เป็นข้ารับใช้ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ต้องทำตัวเหมือนไก่คือมาทำงานแต่เช้าตรู่ ความตรงต่อเวลา ขยัน มีความสม่ำเสมอ (ศุรายละเอียด สุวิธาน 2553)

ภาพที่ 8.2 ภาพจำลองอาคารที่ว่าการอำเภอถลางพัฒนา ที่สภาแอมือจะคีเสนอทางราชการ

แต่ข้อเสนอของชาวบ้านและสภาแอมือจะคีดังกล่าว ไม่ได้รับการยอมรับจากทางราชการโดยอ้างว่า ยอดเสาเก้านั่นบนหลังคาอาคารจะกลายเป็นสื่อที่ทำให้เกิดฟ้าผ่า และสัญลักษณ์รูปไก่จะอยู่เหนือรูปครุฑเป็นสัญลักษณ์ของราชการไม่ได้ ชาวปกาเกอะญอบางส่วนจึงเริ่มมีคำถามกับการมีส่วนร่วมที่ทางราชการใช้เพื่อการออกแบบอาคารที่ว่าการอำเภอแห่งใหม่นี้ ผู้ใหญ่บ้านคนหนึ่งได้กล่าวว่า

“เราฝันว่าจะให้มีไก่ 9 ตัวอยู่บนยอดอาคาร ไก่มีความหมายกับพวกเรา ไม่ว่าปกาเกอะญอ ม้ง ลีซอต่างก็ใช้ไก่ในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงตายตอนปลูกข้าว ตอนที่เราป่วย ไก่ตั้งแต่เช้า ส่งเสียงเรียกให้เราตื่น เราเลือกไก่ 9 ตัว เพราะว่าหมายถึงรัชกาลที่ 1 2 3..... อำเภอหลังนี้สร้างในรัชกาลที่ 9 เราจึงใช้ไก่ 9 ตัว เพื่อบอกว่า อำเภอนี้สร้างได้ในสมัยรัชกาลที่ 9 เราไม่เข้าใจทำไมอำเภอ ถึงไม่ยอมให้มีสัญลักษณ์ไก่ 9 ตัว อยู่บนอาคาร พวกเราร่วมกันบริจาคที่ดิน เราต้องการการมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้น ที่แรกก็ดี ให้พวกเราบริจาคที่ดิน แต่พอถึงตอนสร้างอาคาร ไม่ยอมให้เรามีส่วนร่วม เราสงสัยจริงๆ ว่า การมีส่วนร่วมคืออะไร”

ชาวบ้านและแกนนำสภาแอมือจะคีรู้สึก ว่า พวกตนมีส่วนร่วมเฉพาะการหาที่ดินเพื่อก่อสร้างศูนย์ราชการเท่านั้น แต่เมื่อถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมในเชิงสัญลักษณ์ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ราชการกลับมีท่าทีเพิกเฉยการมีส่วนร่วมนั้น เหตุการณ์นี้ ทำให้สภาแอมือจะคีได้หาวิธีการต่อรองกับทางราชการ แกนนำสภาแอมือจะคีคนหนึ่ง ซึ่งมีประสบการณ์การประสานงานและเป็นที่รู้จักในแวดวงศิลปินและ

สื่อมวลชน ได้ชักชวนให้สถานีโทรทัศน์ทีวีไทยมาร่วมจัดเวทีสาธารณะ¹ในพื้นที่มือเจคี เพื่อเรียกร้องให้ทางราชการยอมรับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น ในการเสวนาวันนั้น ไม่ได้นำไปสู่ข้อตกลงเรื่องใด เพียงแต่ทำให้สังคมภายนอกรู้จักอำเภอถ้ำกัลยาณิวัฒนาและสถานการณ์ใหม่ที่ชาวปกากะญอที่นี่กำลังเผชิญอยู่ อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากเวทีสาธารณะครั้งนี้ ทางเจ้าหน้าที่อำเภอก็ได้เรียกประชุมชาวปกากะญอ ชาวม้ง และลีซู เพื่อหารือในเรื่องแบบอาคาร การเรียกประชุมเป็นไปอย่างไม่ทั่วถึงทั้งในแง่ปริมาณและการรับรู้เกี่ยวกับข้อตกลงเรื่องแบบอาคาร ดังนั้น เมื่อที่ประชุมได้หารือเพื่อหาข้อยุติในเรื่องแบบอาคาร โดยให้ผู้เข้าร่วมประชุมยกมือแสดงความเห็นสนับสนุน หรือคัดค้าน ผลปรากฏว่า ชาวบ้านให้การสนับสนุนแบบอาคารของฝ่ายราชการ เนื่องจากชาวปกากะญอที่รู้เรื่องราวความเป็นมาของการมีส่วนร่วมและการยื่นข้อเสนอของชาวบ้านเกี่ยวกับอัตลักษณ์บนอาคารศูนย์ราชการมีจำนวนน้อยกว่าชาวม้งกับลีซูที่มาร่วมประชุม ซึ่งทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์มิได้ทราบถึงข้อมูลต่างๆ เช่นเดียวกับชาวปกากะญอ ผลสรุปคือ ราชการได้ถือเอามติการประชุมครั้งนี้เป็นข้อยุติในการรับแบบอาคารที่กรมโยธาธิการและผังเมืองออกแบบมา โดยเรียกการประชุมนี้ว่า ได้ผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่แล้ว

“การมีส่วนร่วม” ในการสร้างอำเภอในฝัน ชาวบ้านมีส่วนร่วมแค่การบริจาคที่ดินตนเองให้ราชการมาสร้างอาคาร สถานที่ และสิ่งต่าง ๆ บนพื้นที่ดินที่ตนเอง ราชการอาจจะไม่ทราบว่าที่ดินบริจาคจำนวน 82 ไร่เนี่ยแทบจะเป็นที่ดินของชาวบ้านทุกคนในตำบลแจ่มหลวง ในการหาที่ดินที่ดีที่สุดสำหรับการสร้างศูนย์ราชการฯ ชาวปกากะญอได้ประชุมกันหลายครั้งเพื่อร่วมกันหาสถานที่ และเมื่อได้สถานที่แล้ว หากผู้ใดยกที่ดินให้กับราชการ เพื่อนบ้านซึ่งไม่มีที่ดินบริเวณที่จะสร้างศูนย์ราชการฯ จะต้องแบ่งที่ดินของตนเองส่วนหนึ่งขุดเซยให้กับผู้ที่บริจาคที่ดินเพื่อสร้างศูนย์ราชการฯ ในขั้นตอนนี้ชาวบ้านมีความภาคภูมิใจที่ตนเองได้เป็นส่วนหนึ่งของศูนย์ราชการฯ แต่หลังจากนั้น ท่าทีของราชการก็เปลี่ยนแปลงไป การมีส่วนร่วมที่ราชการคาดหวังจากชาวบ้านคือ เข้าร่วมประชุมตามที่ราชการบอก รับข้อเสนอที่ราชการจัดมาให้ นอกจากนี้ ราชการเองก็มีโครงการสร้างอำเภอในฝันที่คิดค้นวางแผนจากหน่วยงานราชการ เช่นการ

¹ เวทีสาธารณะ “ทิศทางการพัฒนาพื้นที่มือเจคี (ขุนน้ำแม่แจ่ม) โดยการมีส่วนร่วม” ที่หมู่บ้านใหม่พัฒนา ตำบลแจ่มหลวง อำเภอถ้ำกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ 13 มิถุนายน 2553 จัดโดย สภาแะมือเจคีกับไทยพีบีเอส โดยผู้เข้าร่วมการเสวนานี้ประกอบด้วยตัวแทนส่วนราชการ เช่น ปลัดจังหวัดเชียงใหม่ ผู้อำนวยการกองผังเมือง เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ นักวิชาการ เช่น ตัวแทนศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา มข. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย นักวิจัยอิสระด้านผังเมือง ครู และตัวแทนสภาแะมือเจคี ชาวบ้าน องค์กรพัฒนาเอกชน

ปรับปรุงภูมิทัศน์ให้กลมกลืนกับธรรมชาติ การกำหนดพื้นที่การสร้างบ้านเรือน การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ เช่น หอประชุม สถานที่เก็บตัวนักศึกษา เป็นต้น การวางระบบสาธารณูปโภคเพื่อรองรับกับจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น เช่น การสร้างอ่างเก็บน้ำ การวางระบบไฟฟ้า การสร้างถนน ในกรณีการสร้างถนนนั้น มีอยู่ครั้งหนึ่ง ราชการมีแนวคิดแบ่งแนวถนนให้มีลักษณะเดียวกับเมืองใหญ่คือ ให้มีทางวิ่งเฉพาะสำหรับจักรยาน ทั้งที่ชาวบ้านแทบจะไม่ได้ใช้จักรยานเลย เนื่องจากพื้นที่ลาดชัน ชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้รถจักรยานยนต์ ส่วนจักรยานจะมีใช้อยู่บ้างเฉพาะเด็ก ๆ ที่ขี่เล่นในบริเวณหมู่บ้านเท่านั้น อำเภอในฝันของราชการเช่นนี้ น่าจะเป็นอำเภอในฝันของคนภายนอก เช่น ราชการ นักท่องเที่ยว นักธุรกิจ มากกว่าอำเภอในฝันของชาวปกากะญอ ม้งและลีซู ซึ่งอาศัยอยู่และทำมาหากินบนพื้นที่นี้

8.2 ความไม่มั่นคงในชีวิตและการเข้าถึงทรัพยากร

พื้นที่มือเจคือถูกประกาศเป็นเขตป่าสงวนปี พ.ศ. 2517 ดังนั้นพื้นที่ทั้งหมดจึงอยู่ในภายใต้กฎหมายของกรมป่าไม้ ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งบอกว่า พื้นที่โรงเรียนสหมิตรวิทยา มีเอกสารสิทธิ์เพียงแห่งเดียว ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งบอกว่า วัดจันทร์เป็นเพียงแห่งเดียวที่มีเอกสารสิทธิ์ จะอย่างไรก็ตาม ที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน และที่บริเวณอื่นๆ นอกจากสองแห่งนี้ พื้นที่มือเจคือไม่มีใครมีเอกสารสิทธิ์ดังเช่นประกาศของจังหวัดเชียงใหม่ลงวันที่ 30 กรกฎาคม 2553 ระบุว่า “เอกสารใบตอบรับที่ประชาชนได้รับในการครอบครองที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ ตามมติกรม. เมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม 2542 เป็นเพียงเอกสารที่รื้อการพิสูจน์สิทธิ์ และเป็นการคุ้มครองสิทธิชั่วคราว ซึ่งมีเงื่อนไขห้ามจำหน่าย จ่ายโอน” ดังนั้นจึงไม่มีผู้ใดมีกรรมสิทธิ์ครอบครองที่ดินในพื้นที่ดังกล่าวนี้

ในช่วงประมาณกลางปีพ.ศ. 2553 ชาวบ้านได้ข่าว่า ทางราชการจะออกเอกสารสิทธิ์ให้กับประชาชนที่ตั้งบ้านเรือนและใช้ที่ดินประกอบอาชีพ สถานการณ์เช่นนี้ทำให้ชาวปกากะญอมีความหวังว่าพวกเขาจะได้มีกรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดินที่พวกเขาเคยใช้ดำรงชีวิตมาเป็นระยะเวลาหลายชั่วคน แต่เมื่อเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้เข้ามารังวัดที่ดินทำกินของแต่ละครอบครัว เจ้าหน้าที่แจ้งว่า ที่ดินของชาวบ้านยังอยู่ในสภาพป่าที่ค่อนข้างจะสมบูรณ์ ไม่ใช่พื้นที่ที่มีการแผ้วถางจนโล่งเตียนเพื่อใช้ประโยชน์ในการทำเกษตร จึงไม่อาจจะดำเนินการรังวัดเพื่อออกเอกสารสิทธิ์ให้ได้ หากจะให้ดำเนินการดังกล่าว ที่ดินเหล่านี้จะต้องมีร่องรอยของการแผ้วถางจนโล่งเตียนเหมือนที่ดินของชาวลีซู และม้งในพื้นที่ใกล้เคียง ชาวบ้านบางกลุ่มจึงตัดสินใจตัดสินใจตัดต้นไม้ยืนต้นในพื้นที่ตนเอง ด้วยคาดหวังว่าจะได้เอกสารสิทธิ์ แต่สำหรับชาวปกากะญอส่วนใหญ่ มีข้อคิดเห็นว่าการกระทำดังกล่าวขัดกับหลักการของการใช้ประโยชน์ที่ดินของพวกเขา ทั้งนี้เพราะ

ชาวปกากะญอเหล่านี้ยังทำ “ไร่หมุนเวียน” ตามภูมิปัญญาในการจัดการที่ดินที่สืบทอดมาหลายชั่วอายุคน ดังนั้น สภาพของที่ดินที่ยังมีป่าปกคลุมอยู่จึงเป็น “ไร่ชาก” ที่ปล่อยให้ดินไม้เติบโตรอการกลับมาใช้ประโยชน์อีกครั้งหนึ่งในรอบต่อไป ดังนั้น ที่ดินเหล่านี้จึงไม่สามารถจะได้รับเอกสารสิทธิ์ ชาวบ้านคนหนึ่งได้ตั้งคำถามกับแนวทางปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รัฐว่า

“เรารักษาป่าจนเป็นป่าชั้น 1A แต่กลับไม่ได้อะไรสักอย่าง คนที่ไม่ได้รักษาป่า เขากลับ

ได้มีที่ดินเป็นของตนเอง มีเอกสารสิทธิ์ แล้วพวกเราจะรักษาป่าไปเพื่ออะไร พวกเราต้อง

ตัดไม้ ต้องทำลายป่าเท่านั้นหรือ ถึงจะมีสิทธิในที่ดิน”

ถึงแม้ว่าจะมีการชี้แจงข้อขัดแย้งดังกล่าวในเวทีสาธารณะ² โดยเจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่เข้าร่วมเวทีนี้ได้อธิบายว่า เจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติไม่เข้าใจหลักการออกเอกสารสิทธิ์และจะนำไปสู่การแก้ไขในโอกาสต่อไป หลังจากนั้นไม่นาน ชาวบ้านก็ได้ยื่นข้อเรียกร้องเกี่ยวกับโฉนดชุมชน³ พร้อมกับคำว่า สค.⁴ สทก.⁵ พื้นที่คุ้มครองพิเศษ⁶ พร้อมกันนี้มีการเคลื่อนไหวขององค์กรพัฒนาเอกชน แกนนำชุมชน และราชการที่เข้าร่วมกิจกรรมการสำรวจการใช้ที่ดินของชาวบ้าน หรือการจัดระเบียบที่ดิน⁷ ซึ่งมีตั้งแต่ระดับการประชุมชาวบ้านเพื่อบอก

² ดูรายละเอียดในอ้างอิง 1

³ โฉนดชุมชน หมายถึง หนังสือ อนุญาตในชุมชนร่วมกันบริหารจัดการ การครอบครองที่ดินและใช้ประโยชน์ในที่ดินของรัฐเพื่อสร้างความมั่นคงในการอยู่อาศัยและการใช้ประโยชน์ในที่ดินของชุมชน ซึ่งชุมชนมีหน้าที่ต้องดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตลอดจนปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้โดยกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง (ความหมายตามประกาศคณะกรรมการประสานงานเพื่อจัดให้มีโฉนดชุมชน ว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการในการดำเนินงานโฉนดชุมชน พ.ศ. 2553)

⁴ สค. 1 คือใบแจ้งการครอบครองที่ดิน เป็นเพียงใบแจ้งว่าผู้ถือครองได้ครอบครองที่ดินใดบ้าง แต่ไม่ใช่หนังสือแสดงสิทธิในที่ดิน

⁵ สทก.คือ หนังสืออนุญาตให้ทำกินในที่ดินป่าสงวนแห่งชาติเป็นการชั่วคราว

⁶ พื้นที่คุ้มครองพิเศษ ในที่นี้หมายถึง พื้นที่ที่มีลักษณะเป็นต้นน้ำลำธารหรือมีระบบนิเวศที่แตกต่างไปจากที่อื่นโดยทั่วไป หรือมีระบบนิเวศที่อาจจะถูกทำลายหรืออาจได้รับผลกระทบจากกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ได้โดยง่ายหรือเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าทางธรรมชาติและศิลปกรรมอันควรแก่การอนุรักษ์และพื้นที่นั้นยังมิได้ถูกกำหนดให้เป็นเขตอนุรักษ์ (ความหมายตาม พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตราที่ 43)

⁷ ปัจจุบันนี้มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่ดำเนินกิจกรรมการจัดระเบียบชุมชน มีดังนี้ สมาคมปกากะญอ มูลนิธิรักษ์ไทย โครงการต้นแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่แม่แจ่ม อมก้อยและกัลยาณิวัฒนา กรมป่าไม้

แนวเขตของการใช้พื้นที่หรือที่ดิน การเดินสำรวจแนวเขตที่ดินเป็นรายแปลง การประชุมชาวบ้านเพื่อเตรียมความพร้อม เป็นต้น อย่างไรก็ตามพบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับเอกสารสิทธิในพื้นที่นี้มีความแตกต่างกัน ในระดับชาวบ้านเอง มีการแบ่งแยกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่ง ต้องการให้เอกสารสิทธิเป็นโฉนดชุมชน กลุ่มนี้จะ เป็นกลุ่มแกนนำในสภาแอมะมื่อเจติและชาวบ้านบางส่วน ด้วยเกรงว่าหากปล่อยให้แต่ละคนมีอิสระในการ ควบคุมที่ดินเฉพาะคนต่อไป จะทำให้ลูกหลานของพวกเขาไม่มีที่ดินทำกิน ชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่งมีความคิด ว่า ต้องการให้ออกเอกสารสิทธิเป็นสค. 1 เนื่องจากได้ทำความเข้าใจกับลูกบ้าน และเห็นพ้องกันเกี่ยวกับ สค.1 ไปแล้ว หากเปลี่ยนการจัดการที่ดินในหมู่บ้านของตนไปเป็นโฉนดชุมชน จะต้องเริ่มทำความเข้าใจกับ ลูกบ้านของตนเองอีก นอกจากนี้กลุ่มที่ไม่ต้องการมีโฉนดชุมชนอีกกลุ่มหนึ่งคือแกนนำ และผู้ที่มีที่ดินอยู่ ใกล้ศูนย์ราชการใหม่ ซึ่งไม่ต้องการให้อำนาจการตัดสินใจถ่ายโอนที่ดินไปอยู่ในระดับชุมชน ในระดับ เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นทั้งรัฐและเอกชน โดยส่วนใหญ่ต้องการให้เอกสารสิทธิเป็นโฉนดชุมชน เพราะเห็น ตัวอย่างการให้เอกสารสิทธิสค.1 ในจังหวัดใกล้เคียงพบว่าการขายกรรมสิทธิ์ให้ผู้อื่น และตนเองก็ไปบุก รุกพื้นที่ใหม่ โฉนดชุมชนยังเป็นการป้องกันการซื้อขายที่ดินและการเปลี่ยนพื้นที่จากพื้นที่ทำกินและอยู่ อาศัยซึ่งควรจะเก็บไว้ให้กับลูกหลานปกาเกอะญอกลับต้องกลายเป็นพื้นที่ของคนนอกวัฒนธรรมปกา เกอะญอ ข้าราชการกลุ่มนี้มีแนวคิดคล้ายกับแกนนำชุมชน อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านโดยส่วนใหญ่มีความไม่ เข้าใจกับรูปแบบเอกสารสิทธิทั้งหมด

นอกจากนี้ ในกลุ่มข้าราชการ เช่น เจ้าหน้าที่ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในระดับจังหวัดบาง หน่วยงานมีโครงการสำรวจที่ดินเพื่อจัดสทก. มิใช่โฉนดชุมชน แต่วิธีการจัดทำสทก.ก็มีความคล้ายคลึงกัน กับโฉนดชุมชนคือ “การมีส่วนร่วม” ของชาวบ้านในการเดินกำหนดจุดพิกัดแนวเขตที่ดินร่วมกับเจ้าหน้าที่ ในระดับจังหวัด จากการจัดเวทีการประชุมเรื่อง อำเภอกัลยาณิวัฒนากับการเป็นพื้นที่เขตวัฒนธรรมพิเศษ⁸ รองผู้ว่าราชการจังหวัดคือ นางนฤมล ปาลวัฒน์ ได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับโฉนดชุมชนดังนี้

“...นโยบายเรื่องโฉนดชุมชนของรัฐบาลก็คือ มีความมุ่งหวังที่จะหยุดการบุกรุก แคว้งป่าเพิ่มขึ้น แล้วก็ราชการก็ทำใจที่จะยอมรับพื้นที่ที่ถูกบุกรุกไปแล้ว หรือ พื้นที่ที่ถูกราษฎรเข้ามาครอบครองทำกินแล้ว แล้วเราก็จะออกสิทธิให้พวกท่าน ใน

และหน่วยงานอื่น ๆ ของกรมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม องค์การชุมชน ซึ่งแต่ละ โครงการ/องค์กรมีพื้นที่เป้าหมาย แตกต่างกัน

⁸ การประชุมจัดขึ้นโดย โครงการวิจัยฯ เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2554

ลักษณะของโฉนดชุมชน ซึ่งโฉนดชุมชนนี้ก็จะอยู่กับชุมชนของท่าน วิธีการแบ่งพื้นที่ก็ต้องถามคนในชุมชนว่า ท่านจะกำหนดพื้นที่โฉนดชุมชนที่กำหนดไว้เนี่ย ที่ทางกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ยอมรับเขตพื้นที่บริเวณนั้นแล้ว ท่านจะให้ทำโฉนดชุมชน หรือพื้นที่บริเวณนั้นทำอะไรบ้าง เช่น แบ่งเป็นพื้นที่ทำกินเท่าไร ที่อยู่อาศัยเท่าไร แบ่งเป็นที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันเท่าไร หรือเป็นพื้นที่สาธารณะซึ่งกันไว้สำหรับจะทำเป็นโรงเรียน โรงพยาบาล หรือสถานีนามัยเท่าไร ซึ่งตรงนี้ทั้งหมดจะต้องอาศัยความเข้มแข็งของชุมชน การยอมรับของชุมชนแล้ว ก็ช่วยกันปักปึกหวงแหน พื้นที่ป่าที่เหลืออยู่...”

แม้ว่าข้อคิดเห็นของราชการและชุมชนค่อนข้างจะเห็นด้วยกับโฉนดชุมชน แต่ชาวบ้านก็มีความไม่เข้าใจอย่างถึถ้วนเกี่ยวกับความแตกต่างด้าน “สิทธิ” ในการทำกินภายใต้เอกสารสิทธิที่แตกต่างกัน เนื่องจากการเตรียมการออกเอกสารสิทธิทุกประเภทของทุกโครงการทั้งภาครัฐและเอกชนจะมีวิธีการดำเนินกิจกรรมคล้ายกันคือ เริ่มต้นด้วยการประชุมชาวบ้านเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ หลังจากนั้นเรียกร้องให้ชาวบ้านต้องเป็นผู้ร่วมเดินกำหนดพิศดารแปลงกับเจ้าหน้าที่ ลักษณะการทำงานที่คล้ายคลึงกันเช่นนี้ ทำให้ชาวบ้านสับสนว่า เพราะเหตุใดชื่อเรียกเอกสารสิทธิที่มากมายนี้ แต่มีวิธีการดำเนินการที่คล้ายคลึงกัน มากกว่านั้น พวกเขาไม่เข้าใจว่า เอกสารสิทธิที่แตกต่างกันจะมีผลต่อวิถีชีวิตและการดำรงชีพของพวกเขาอย่างไร ชาวบ้านบางส่วนต้องการคำตอบที่ชัดเจนว่าพวกตนยังคงมีสิทธิในที่ดินทำกินของตนเองหรือไม่ ดังเช่นในการประชุมครั้งหนึ่งเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากที่ดิน มีนักวิชาการจากกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติเป็นวิทยากรบรรยายเกี่ยวกับโฉนดชุมชน สทก. คณะผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกตการณ์ด้วย พร้อมกันนี้ จากการประชุมดังกล่าวนี้เจ้าหน้าที่เน้นย้ำว่า ต้องให้ทุกคนร่วมในการเดินสำรวจแปลง เพราะหากที่ดินของใครตกสำรวจ คนนั้นจะไม่สามารถเรียกร้องสิทธิในภายหลังได้ เนื่องจากไม่มีหลักฐานบันทึกว่าที่ดินนี้เขาเคยใช้ทำกินมาก่อน สถานการณ์เช่นนี้จึงทำให้ชาวบ้านต้องร่วมกิจกรรมกับเจ้าหน้าที่เนื่องจากเกรงว่า สิทธิในที่ทำกินของตนจะสูญหายไป อย่างไรก็ตาม เมื่อการประชุมเสร็จสิ้นลง แกนนำชาวบ้านคนหนึ่งได้ขอให้คณะผู้วิจัยร่วมคุยกับลูกบ้านเขา และแกนนำคนนั้นได้ถามคณะผู้วิจัยว่า

“อาจารย์ช่วยบอกผมที ว่าจะให้ผมเลือกโฉนดชุมชนหรือสค.1 กรณีนี้ชาวบ้านโดยเฉพาะในพื้นที่ตำบลแม่แดด ที่ยังมีการทำไร่หมุนเวียนค่อนข้างมาก มีความไม่มั่นใจว่า การเข้าร่วมโครงการจัดระเบียบที่ดินแบบใดที่จะทำให้พวกเขายังคงมีสิทธิในที่ดินทำกิน มีความมั่นคงในชีวิตดังเช่นในอดีตได้”

ในการประชุมชี้แจงการจัดระเบียบที่ดินครั้งหนึ่ง หลังจากที่เจ้าหน้าที่ได้ชี้แจงเสร็จแล้ว มีชาวบ้านคนหนึ่ง อายุราวไม่เกิน 25 ปีได้ถามวิทยากรว่า เดิมทีตนเองทำไร่ที่ดินเดียวกับพ่อแม่ เมื่อได้ตั้งครอบครัวใหม่ ได้บุกรุกที่ดินใหม่ เป็นที่ดินที่ไม่ได้สำรวจในปีพ.ศ.2545 กรณีนี้จะทำอย่างไร เจ้าหน้าที่ได้บอกว่า กรณีนี้ตนเองตอบไม่ได้ เจ้าหน้าที่ทุกคนไม่สามารถตอบปัญหานี้ได้ เนื่องจากการใช้ที่ดินของคนนี้ไม่เข้าหลักเกณฑ์ แต่ก็มีความเป็นไปได้ที่จะใช้ที่ดินนี้ได้ ผู้ที่จะตอบปัญหานี้ได้คือ รัฐมนตรี และอธิบดี อย่างไรก็ตามมีเจ้าหน้าที่อีกคนหนึ่งได้เปรียบเทียบสถานการณ์นี้กับการขับรถมอเตอร์ไซค์ในเมืองโดยไม่สวมใส่หมวกกันน็อค เมื่อเจอเจ้าหน้าที่จราจร จะไปบอกเจ้าหน้าที่ว่า เราหัดขับขี่ใหม่ ไม่จับผมได้ไหม เจ้าหน้าที่คนนั้นบอกอีกว่า เราเป็นข้าราชการต้องทำตามนโยบาย หากไม่ทำตามเราก็จะถูกไล่ออก หวังว่าผู้ถามคงจะเข้าใจพวกเขา หากว่าเขาถูกไล่ออกผู้ถามจะเลี้ยงดูเขาได้ไหม ดังนั้น ผู้ถามต้องเข้าใจเจ้าหน้าที่อย่างพวกเขาด้วย อย่างไรก็ตาม ผู้ถามก็ได้กล่าวตอบว่า “ผมเข้าใจครับแต่หากผมไม่ทำ (คือบุกรุกเบิกที่ทำกินใหม่) ผมและครอบครัวก็ไม่มีอะไรจะกินเหมือนกัน” เจ้าหน้าที่คนนี้ก็บอกว่า เช่นเดียวกันกับกรณีขับขี่ไม่สวมหมวกกันน็อค หากตำรวจจราจรไม่จับ เราก็สามารถขับขี่ไปถึงปลายทางได้ และเจ้าหน้าที่นี้ได้เปลี่ยนประเด็นไปที่โครงการการจัดระเบียบที่ดินว่า ขอให้ชาวบ้านช่วยเจ้าหน้าที่ ขอให้ไปทำความเข้าใจกับชาวบ้านคนอื่นๆ ว่าให้ความร่วมมือ ขอร้องอย่างที่ดินทำกินใหม่ เพราะการรังวัดที่ดินจะอ้างอิงจากข้อมูลปีพ.ศ. 2545 ต่อจากนั้นมีชาวบ้านปลาเกะญอ ถามขึ้นว่า “ทำอย่างไรถึงจะทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างรัฐกับชาวบ้านเกี่ยวกับไร่นาของปลาเกะญอ เราพักที่ดินไว้ 4 ปีจึงจะกลับมาใหม่ ดังนั้น ที่ดินที่พักไว้จะถูกบันทึกในภาพถ่ายทางอากาศอีกลักษณะหนึ่ง” เจ้าหน้าที่คนนี้ได้ตอบว่า “เขาเข้าใจวิถีชีวิตของปลาเกะญอดี เขาเคยศึกษาเรื่องนี้มาอย่างดี กรณีนี้ต้องมีการสอบสวน ต้องการความร่วมมือกับชาวบ้านในการร่วมกันพิสูจน์ด้วย”

การประชุมชี้แจงชาวบ้านเกี่ยวกับการจัดระเบียบที่ดิน หรือ การทำความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิที่ดินทำกิน การใช้ประโยชน์จากที่ดิน ชาวบ้านมาประชุมด้วยความหวังที่จะได้คำตอบเกี่ยวกับ “อนาคต” การทำกินของพวกเขาว่า พวกตนยังมีสิทธิในที่ดินหรือไม่ พวกเขายังคงสามารถเข้าถึงทรัพยากรเช่นเดิมหรือไม่ภายใต้เอกสารสิทธิ์ต่างๆ ที่รัฐกำลังดำเนินการสำรวจอยู่นี้ ทำอย่างไรถึงจะทำให้ราชการ รัฐ เข้าใจวิถีชีวิตของพวกเขาที่อยู่กับป่า หากินกับป่า แต่เมื่อมาประชุมกลับพบว่า ราชการหรือองค์กรต่างๆ ไม่สามารถให้คำตอบนี้ได้ ยังมีการประชุมมากขึ้นเท่าไร ยิ่งทำให้พวกเขารู้สึกว่าไม่มีความมั่นคงในชีวิตและการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ ในบางขณะพวกเขาก็เกิดความไม่แน่ใจว่า ควรจะร่วมมือกับราชการดีหรือไม่ หาก

ร่วมมือแล้วผลที่ได้จะเป็นอย่างไร สิ่งเหล่านี้เป็นคำถามที่ชาวบ้านรอคำตอบท่ามกลางการจัดระเบียบที่ดินที่รัฐอ้างว่า เพื่อนำไปสู่การออกเอกสารสิทธิ์ให้แก่พวกเขา

นอกจากนี้ยังมีกรณีตัวอย่างที่ชาวบ้านตอบสนองต่อความไม่มั่นคง ความไม่แน่นอนในอนาคตเกี่ยวกับการจัดระเบียบที่ดินของราชการคือ ในช่วงที่คณะผู้วิจัยทำงานสนามมีข้อสังเกตว่า ชาวบ้านระดมกันสร้างบ้านหลังใหม่ในบริเวณพื้นที่รอบๆ บ้านตนเองจำนวนมาก บางหมู่บ้านพบว่ามากกว่า 10 หลัง เมื่อคณะผู้วิจัยได้สอบถามชาวบ้านและผู้นำชุมชน พวกเขาต่างให้คำตอบว่า ที่ต้องสร้างบ้านในเวลานี้เนื่องจากอำเภออนุญาตให้พวกเขาสร้างบ้านได้ภายใน 2 ปีเท่านั้น นี่เหลือเวลาอีกแค่ไม่กี่เดือนก็จะหมดเวลาสร้างบ้านแล้ว ดังนั้นพวกเขาต้องเร่งนำไม้มาสร้างบ้าน หลังจากนั้นหากใครสร้างบ้านจะถูกจับ เมื่อคณะผู้วิจัยสอบถามว่า อำเภอคือใคร และมีเอกสารยืนยันหรือไม่ว่า ราชการอนุญาตให้สร้างบ้านได้ ตัดไม้ได้ในขณะนี้เท่านั้น ปรากฏว่า ไม่มีใครสามารถให้รายละเอียดได้ นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยสังเกตว่า บางครัวเรือนอาจจะยังไม่จำเป็นต้องสร้างบ้านหลังใหม่ในเวลานี้ บางครัวเรือนไปยืมเงินมาเพื่อซื้อกระบืออู่นึงหลังคา เป็นต้น

สถานการณ์ความไม่แน่นอน และข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินได้มาสู่ชาวบ้านเป็นระลอกๆ และการตอบสนองของชาวบ้าน ตั้งแต่การทำพื้นที่ให้โล่งเตียนเพื่อสามารถขอเอกสารสิทธิ์ได้ การจัดระเบียบที่ดินทำกิน จนกระทั่งการอนุญาตให้นำไม้สร้างบ้านใหม่ได้ภายในเวลา 2 ปี แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านมีวิธีการจัดการกับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่แตกต่างจากในอดีตที่ตัดไม้ไว้ใช้ในยามจำเป็น มีกฎระเบียบในการใช้ไม้ ในปัจจุบันนี้ เมื่อมีการสร้างอำเภอใหม่ ซึ่งมาพร้อมกับแนวคิดการจัดระเบียบที่ดิน ระบบเอกสารสิทธิ์ต่างๆ การจัดวางผังเมือง ทำให้ชาวบ้านตั้งตัวแทบไม่ทัน ภายใต้สถานการณ์ที่สับสนและไม่แน่นอนนี้ จึงทำให้ชาวบ้านต่างหาวิธีการที่จะครอบครองที่ดินจำนวนมากที่สุดเท่าที่จะมากได้หรือการแสดงว่าตนเองเป็นผู้มีสิทธิ์ในที่ดินผืนนี้

8.3 ความขัดแย้งระหว่างชุมชน และราชการ

ตามวัฒนธรรมปกากะญอ ม้ง หรือลีซู มักมีผู้อาวุโสทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยและยุติข้อพิพาท แต่ในสถานการณ์ใหม่ ชุมชนมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันมากขึ้นและมีความสลับซับซ้อนของผลประโยชน์จึงเป็นความยากลำบากที่ชุมชนใดชุมชนหนึ่งจะแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง นอกจากนี้ระบบผู้อาวุโสหรือผู้นำตามกลุ่มชาติพันธุ์ก็สูญเสียอำนาจในการจัดการเนื่องจากราชการได้สร้างระบบการตัดสินใจความถูกต้องเข้ามาแทนที่

สองกรณีตัวอย่างนี้ เป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นหลังจากการประกาศจัดตั้งเป็นอำเภอใหม่

- ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกรณีการปรับปรุงเส้นทางจากบ้านแม่ละอุไปบ้านขุนแม่ละอุ

บ้านขุนแม่ละอุเป็นหย่อมบ้านของบ้านแม่ละอุมีระยะห่างจากกันประมาณ 22 กิโลเมตร ปกติแล้วชาวบ้านระหว่างสองหมู่บ้านนี้จะเดินทางไปมาหาสู่กันด้วยเส้นทางบ้านขุนแม่ละอุผ่านบ้านห้วยตอง จังหวัดแม่ฮ่องสอนแล้วจึงย้อนมาที่บ้านแม่ละอุ เป็นระยะทางมากกว่า 35 กิโลเมตร แต่หากเดินทางด้วยเส้นทางนี้มายังโรงพยาบาลวัดจันทร์ ใช้ระยะทาง 22 กิโลเมตร และมาศูนย์ราชการอำเภอกัลยาณิวัฒนา ระยะทาง 23 กิโลเมตร (ดูตารางที่ 8.1)

ตารางที่ 8.1 ตารางเปรียบเทียบระยะทางระหว่างเส้นทางบ้านขุนแม่ละอุผ่านบ้านห้วยตองกับเส้นทางบ้านขุนแม่ละอุผ่านบ้านแม่ละอุ

เส้นทางจาก	ถึงบ้านแม่ละอุ (กิโลเมตร)	ถึงโรงพยาบาลเฉลิมพระ เกียรติบ้านวัดจันทร์ (กิโลเมตร)	ถึงศูนย์ราชการอำเภอ กัลยาณิวัฒนา(กำลังดำเนิน การก่อสร้าง) (กิโลเมตร)
บ้านขุนแม่ละอุ อ.แจ่มหลวง ผ่านบ้านห้วยตอง อ.เมือง จ. แม่ฮ่องสอน	35	22	23
บ้านขุนแม่ละอุผ่านบ้านแม่ละ อุ	22	37	27

ดังได้กล่าวมาในบทที่ 7 เกี่ยวกับบ้านแม่ละอุและหมู่บ้านบริเวณนั้นที่ได้ถูกทอเป็นเครือข่ายแม่ละอุได้ช่วยอนุรักษ์ฟื้นฟูแหล่งต้นน้ำและทรัพยากรธรรมชาติจนกระทั่งได้รับรางวัลและความชื่นชมจากหน่วยงานภายนอกมากมาย แต่ชุมชนแห่งนี้ได้เกิดความขัดแย้งกันเนื่องจากเส้นทางระหว่างบ้านขุนแม่ละอุมายังบ้านแม่ละอุมีสภาพไม่ดี ไม่เหมาะสมต่อการสัญจรไปมา ดังนั้น ทางอบต. แจ่มหลวงจึงต้องการปรับปรุงเส้นทาง โดยให้เหตุผลว่าเพื่อเพิ่มความสะดวกรสบายให้แก่ชาวบ้านขุนแม่ละอุในการเดินทางติดต่อกับราชการที่อำเภอ กัลยาณิวัฒนา ซึ่งเดิมชาวบ้านขุนแม่ละอุจะใช้เส้นทางผ่านบ้านห้วยตอง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอนแล้ว

เข้าทางบ้านเด่น ต.บ้านจันทร์ เมื่อพิจารณาจากตารางข้างต้นจะเห็นว่า การปรับปรุงถนนช่วยให้การเดินทางไปมาระหว่างบ้านขุนแม่ละอุปกับบ้านแม่ละอุปสะดวกขึ้น แต่สำหรับการเดินทางเพื่อติดต่อกับหน่วยราชการ โรงพยาบาล เส้นทางบ้านขุนแม่ละอุปผ่านบ้านห้วยตองใช้ระยะทางที่น้อยกว่า

การปรับปรุงเส้นทางนี้ ได้มีความเห็นที่แตกต่างกันสองกลุ่มคือ กลุ่มหนึ่งตั้งข้อสงสัยว่า การสร้างถนนนั้นใช้งบประมาณเพียง 200,000 บาทจะเพียงพอหรือ ทำไมถึงมีการตัดต้นไม้ก่อนที่จะได้รับการอนุมัติงบประมาณ หากอ้างว่าทำถนนเพื่อให้ไฟฟ้าเข้าถึงนั้น ทำไมถึงไม่ใช่เส้นทางบ้านห้วยตอง ซึ่งมีระยะทางไม่แตกต่างกันและมีแนวถนนเดิมอยู่แล้ว ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งก็อ้างว่า ต้องการถนนสายนี้เพื่อความสะดวกสบายในการขนสินค้า ขนย้ายผู้ป่วย เด็กนักเรียนมาเรียนหนังสือ การที่ต้องใช้ถนนสายห้วยตองทำให้ราคาสินค้าอุปโภคบริโภคสูงกว่าราคาท้องตลาดมาก บางคนบอกว่า การปรับเส้นทางไม่ใช่เป็นการทำลายป่า แต่เป็นการพัฒนา

ข้อขัดแย้งการสร้างถนนนี้ ทำให้เครือข่ายลุ่มน้ำแม่ละอุปทำหนังสือถึงสภาแะมื่อเจติเพื่อช่วยดำเนินการยับยั้งโครงการก่อสร้างถนนนี้ และสภาแะมื่อเจติก็ทำหนังสือร้องเรียนไปยังจังหวัดอีกต่อหนึ่ง การทำหนังสือนี้ก็กลับเพิ่มความขัดแย้งมากยิ่งขึ้น เนื่องจากชาวบ้านกลุ่มที่เห็นตรงข้าม มีคำถามเกี่ยวกับความชอบธรรมของสภาแะมื่อเจติว่าเป็นตัวแทนของชาวบ้านนั้นผ่านการพิจารณาจากใคร พวกตนก็รักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่มื่อเจติไม่แตกต่างจากสภาฯ และยังนำไปสู่ความไม่พอใจของเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นด้วยที่สภาแะมื่อเจติทำหนังสือไปที่จังหวัด เจ้าหน้าที่บางคนบอกว่า หากได้ปรึกษาพวกเขา ก่อน เรื่องนี้จะยุติได้ทันที

หลังจากเกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มที่เห็นด้วยกับกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับการปรับปรุงถนนนี้ไปยังบ้านขุนแม่ละอุปแล้ว ทางสภาแะมื่อเจติและอำเภอภักดีชุมพล ได้จัดประชุมกรณีนี้ขึ้นเมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน 2553 ที่บ้านแม่ละอุป ผลการประชุมในวันนั้น นายอำเภอได้เสนอให้แต่งตั้งคณะทำงานเพื่อศึกษาผลกระทบ คณะทำงานประกอบด้วย ตัวแทนชาวบ้านขุนแม่ละอุป จำนวน 2 คน ตัวแทนชาวบ้านแม่ละอุป จำนวน 2 คน ตัวแทนจากสภาแะมื่อเจติ จำนวน 2 คน ตัวแทนจากเครือข่ายแม่ละอุป จำนวน 2 คน และตัวแทนจากหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้มอบหมายให้คุณสุวิธาน พัฒนาไพรวัลย์ ตัวแทนสภาแะมื่อเจติและนายณรงค์ ปลัดอาวุโส หรือเพื่อนัดหมายการประชุมต่อไป

หลังจากประชุมนี้แล้ว ไม่มีความคืบหน้าการดำเนินงาน ไม่มีการแต่งตั้งคณะทำงาน แต่สภาแะมื่อเจติได้รับผลกระทบอย่างมาก ชาวบ้านมีข้อคิดเห็นว่า สภาแะมื่อเจติเป็นพวกต่อต้าน ไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลง จึงทำให้สมาชิกสภาแะมื่อเจติจำนวนหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับการบริหารราชการท้องถิ่น เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ไม่เข้าร่วมการประชุม ร่วมกิจกรรมกับสภาแะมื่อ

เจตคติ และสภาวะเองก็ตัดสินใจไม่เข้าไปตั้งคำถามกับอบต. และปล่อยให้การปรับปรุงถนนนี้เป็นหน้าที่ของทางราชการต่อไป

ต่อมาเดือนมีนาคม 2553 องค์การบริหารส่วนตำบลแจ่มหลวงยังคงบรรจุแผนการก่อสร้างและดำเนินการตามขั้นตอนการประมูลการก่อสร้างถนนกว้าง 3 เมตร ระยะทาง 13,000 เมตร เป็นเงิน 250,000 บาท และได้มีการดำเนินการปรับปรุงถนนนี้แล้ว

- **กรณีเส้นแบ่งพรมแดนความเป็นพลเมืองในสังกัดอำเภอกัลยาณิวัฒนา**

กรณีนี้มีเรื่องราวดังนี้ กลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่อาศัยอยู่หมู่ 6 ต.ยังเมิน อำเภอสะเมิงได้โยกย้ายตนเองมาอาศัยอยู่กับชาวม้งบ้านแม่ตะละม้ง หมู่ 7 ตำบลแม่แดด อำเภอแม่แจ่ม (ปัจจุบันอยู่ในสังกัดอำเภอกัลยาณิวัฒนา) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516 หรือเมื่อประมาณ 40 ปีที่แล้ว เมื่อตำบลแม่แดด ได้รับการยกฐานะเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอกัลยาณิวัฒนา ทางอำเภอ ได้มีการสำรวจเขตการปกครอง อำเภอกัลยาณิวัฒนาได้เสนอทางเลือกให้แก่ชาวม้งหมู่ 6 ดังนี้คือ 1. ให้ดำเนินการย้ายออกจากพื้นที่อำเภอกัลยาณิวัฒนาภายในวันที่ 23 ธันวาคม 2553 2. ยุบหมู่ 6 ต.ยังเมิน โดยให้ชาวบ้านมาสังกัดอำเภอกัลยาณิวัฒนา

การยุบหมู่บ้านนั้น หมายถึงว่า ชาวบ้านต้องเสียสิทธิในการปกครองตนเองรวมทั้งทรัพยากรสวัสดิการที่เคยได้รับมาในอดีต เรื่องนี้ทำให้ผู้นำชาวบ้านพยายามร้องเรียนและต่อรองกับหน่วยงานปกครอง รวมทั้งการประสานกับหน่วยงานต่างๆ เช่น ทนายความเผ่าม้ง ศูนย์ปฏิบัติการร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาประชาชนบนพื้นที่สูง (สปส.) โครงการ UHDP และคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ โดยมีข้อเสนอต่อทางราชการคือ ได้ตั้งคำถามว่าราชการก็ทราบดีว่า ชาวม้งจาก ต.ยังเมินได้มาอยู่ที่อำเภอกัลยาณิวัฒนา เป็นเวลา 40 ปี นั้นแสดงว่าราชการก็ยอมรับการปฏิบัติของชาวบ้าน และเมื่อตั้งอำเภอใหม่กลับมีข้อเสนอแนะที่แตกต่างไปจากเดิม ดังนั้น องค์กรเหล่านี้จึงเสนอให้พิจารณาตั้งเป็นหมู่ที่ 8 อำเภอกัลยาณิวัฒนา หรือ เปลี่ยนแนวเส้นพรมแดนใหม่ให้หมู่ 6 ตำบลยังเมินมาเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอกัลยาณิวัฒนา

ผลของกรณีนี้ล่าสุดคือ ทางอำเภอได้แจ้งว่า การตั้งหมู่บ้านใหม่เป็นหมู่ที่ 8 นั้นเป็นไปได้เนื่องจากจำนวนราษฎรไม่เพียงพอ อีกทั้งระยะห่างระหว่างหมู่บ้านต้องเป็นไปตามข้อกำหนดของกระทรวงมหาดไทย อย่างไรก็ตาม อนุกรรมการคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน โดยนายบารมี ชัยรัตน์ เสนอความเห็น ว่า ขอชะลอการโยกย้ายชาวบ้านออกนอกพื้นที่ไปก่อน ซึ่งสามารถชะลอได้ระยะหนึ่ง ปัจจุบันนี้

อำเภอถ้ำเขาวัดนาได้มีความเห็นว่า การตั้งหมู่บ้านนั้น ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างแน่นอน และไม่สามารถเปลี่ยนแนวเส้นทางพรมแดนด้วยเช่นกัน

กรณีความขัดแย้งทั้ง 2 นี้มีความแตกต่างกัน คือ กรณีที่หนึ่ง ราชการได้เข้ามาควบคุมโดยการตั้งคณะกรรมการเพื่อศึกษาผลกระทบแต่ก็มิได้ใส่ใจกับการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ปล่อยให้ชาวบ้านจัดการปัญหาตนเอง สุดท้ายการปรับปรุงถนนได้ดำเนินการโดยปราศจากข้อมูลในการประกอบการตัดสินใจหรือการชี้แจงเกี่ยวกับข้อสงสัยต่างๆ ของอีกฝ่ายหนึ่ง แต่กรณีที่สอง ระยะเวลา 40 ปีที่ผ่านมา ราชการเพิกเฉยและไม่ได้ใส่ใจกับความเป็นพลเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง พวกเขาจะไปอยู่ที่ไหนก็ได้ แต่เมื่อเกิดอำเภอใหม่ขึ้นมา ราชการได้เข้ามาจัดระเบียบชีวิตผู้คน เริ่มให้ความสนใจว่า ใครเป็นพลเมืองสังกัดของใคร

ทั้ง 2 กรณีนี้ เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนในช่วง 2 ปีที่ผ่านมา ซึ่งชาวบ้านไม่เคยมีประสบการณ์ในการจัดการปัญหาเช่นนี้ ในอนาคตเมื่อศูนย์ราชการฯ ได้สร้างเสร็จ เริ่มมีคนภายนอกเข้ามามากขึ้น ชาวบ้านอาจจะต้องเผชิญกับสถานการณ์ใหม่ที่สลับซับซ้อนทั้งด้านผลประโยชน์และอำนาจมากขึ้น

8.4 การเข้ามาของข้าราชการ ทูน และธุรกิจรายย่อย

การจัดตั้งอำเภอใหม่นี้จะต้องมีข้าราชการจำนวนหนึ่งที่เข้ามาอาศัยและใช้ทรัพยากร และรบกวนชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขา ดังนั้น ชาวปกากะญอบ้านใหม่พัฒนา ซึ่งเป็นที่ตั้งอำเภอจึงได้ร่วมกันตั้งกฎเกณฑ์โดยการนำประเพณี ข้อปฏิบัติทางศาสนาออกมาออกเป็นกฎเกณฑ์ให้หมู่บ้านนี้เป็นพื้นที่ปลอดสุราและการพนัน เพื่อป้องกันไม่ให้เจ้าหน้าที่ราชการตั้งวงดื่มสุรานิยามคำเช่นที่พบเห็นในพื้นที่ทั่วไปที่มีข้าราชการประจำอยู่ อย่างไรก็ตามพบว่า ข้อปฏิบัตินี้ไม่สามารถควบคุมหน่วยงานภายนอกที่เข้ามาปฏิบัติงานในพื้นที่นี้ได้ ดังเช่นมีกรณีคนงานก่อสร้างได้มาตั้งวงกินเหล้าในช่วงเย็นส่งเสียงรบกวนชาวบ้าน

นอกจากการเผชิญกับสิ่งที่กังวลใจเหล่านี้แล้ว กระแสข่าวการตั้งอำเภอแห่งใหม่ในประเทศไทยในขุนน้ำแม่แจ่มที่ปกคลุมด้วยป่าสนกระจายออกสู่สังคมภายนอกอย่างรวดเร็ว ปลุกเร้าจินตนาการของนักธุรกิจระดับต่างๆ ที่ต้องการเห็นพื้นที่ที่มีธรรมชาติสวยงามเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สร้างรีสอร์ทและบ้านพักตากอากาศที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาชื่นชมธรรมชาติและวัฒนธรรมที่ต้นตอของ “คนอื่น” นักธุรกิจบางรายหวังจะลงทุนซื้อที่ดินเพื่อเปิดเป็นร้านอาหารหรือขายสินค้าอุปโภค บริโภคให้กับผู้คนในอำเภอใหม่แห่งนี้

ปัจจุบันนี้ พื้นที่ที่นายทุนนิยมเปิดร้านค้าเฉพาะบริเวณถนนสายหลักบ้านวัดจันทร์ถึงบ้านเด่น มีร้านอาหาร 3 ร้าน (อยู่บริเวณที่ทำการอำเภอถ้ำเขาวัดนาชั่วคราว) ร้านขายของชำขนาดใหญ่ 2 ร้าน ร้าน

ซ่อมจักรยาน 2 ร้าน ปัมมหลอด⁹ 2 แห่ง ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ร้านนัมซี่เส็ง ซึ่งเป็นร้านปล่อยสินเชื่อ ร้านค้าเกือบทั้งหมดเป็นคนภายนอกมาเช่าสถานที่เพื่อเปิดกิจการร้านค้า ในวิถีชีวิตชาวปกากะญอแทบจะไม่ต้องพึ่งพิงร้านค้าเหล่านี้เลย ดังจะเห็นจากหมู่บ้านอื่นๆ มีแต่ร้านขายของชำ ร้านก๋วยเตี๋ยวเล็กๆ โดยเจ้าของร้านเป็นคนในหมู่บ้าน สำหรับร้านสินเชื่อนัมซี่เส็งนั้น เป็นร้านปล่อยสินเชื่อร้านแรกในอำเภอกลายาพัฒนา คณะผู้วิจัยได้มีโอกาสสัมภาษณ์พนักงานคนหนึ่งได้บอกว่า ปัจจุบันนี้มีลูกค้าจากอำเภอกลายาพัฒนาจำนวน 200 คน (เปิดทำการเดือนมกราคม วันที่สัมภาษณ์คือ ปลายเดือนมีนาคม) และทางบริษัทวางนโยบายไว้ว่า สาขานี้จะต้องสามารถปล่อยสินเชื่อเดือนละ 200,000 บาท

ในปัจจุบันนี้ร้านค้าและธุรกิจประเภทนี้ยังไม่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพ แต่ในอนาคตสินค้าต่างๆ ย่อมหลั่งไหลเข้ามาเพื่อตอบสนองข้าราชการและนักท่องเที่ยว ซึ่งชาวบ้านทั่วไปย่อมหนีไม่พ้นการบริโภคสินค้าเหล่านี้เช่นกัน เมื่อกำลังทรัพย์ไม่เพียงพอ พวกเขาก็จะใช้แหล่งเงินกู้เหล่านี้เพื่อเข้าถึงสินค้าและบริการต่างๆ ได้สะดวกมากขึ้น

8.5 ชุมชนกับการรับมือสถานการณ์ใหม่

อำเภอกลายาพัฒนา กำลังอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านจากพื้นที่ทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไปสู่พื้นที่เมืองภายใต้โครงการต่างๆ ที่รัฐได้ออกแบบไว้แล้ว และพื้นที่นี้ยังได้รับความสนใจจากนักธุรกิจภายนอกชุมชน นักท่องเที่ยวอีกด้วย ความน่าสนใจอีกประการหนึ่งของพื้นที่นี้คือ อยู่ใกล้กับสถานที่ท่องเที่ยวขึ้นชื่อคือ ปาย ซึ่งเริ่มหมดความนิยมจากนักท่องเที่ยวแล้ว การพัฒนาอำเภอกลายาพัฒนาให้เป็นจุดท่องเที่ยวร่วมจึงเป็นจุดขายที่สำคัญสำหรับกลุ่มท่องเที่ยวในบริเวณนี้

การเปลี่ยนแปลงนี้ย่อมมีผลดีต่อระบบเศรษฐกิจของชุมชน แต่ยังไม่ทันที่ชุมชนจะได้รับผลดีนี้ ชุมชนแห่งนี้ก็ต้องเผชิญกับปัญหาที่สำคัญ คือ การพัฒนาที่ละเลยมิติทางวัฒนธรรมของคนท้องถิ่น ความสับสนจากการจัดระเบียบที่ดินของราชการ ความขัดแย้งในรูปแบบต่างๆ และการเปลี่ยนแปลงจากสังคมการผลิตไปสู่สังคมบริโภคมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านที่นับได้อยู่ในสถานะของการตั้งรับการเปลี่ยนแปลงเท่านั้น ภายใต้สถานการณ์ที่ถูกปฏิเสธคุณค่าทางอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ องค์กรชุมชนคือสภาแอะมืออะเกะได้มีบทบาทสำคัญในการเรียกร้องสิทธิด้านวัฒนธรรม แต่ราชการก็มิได้ยอมรับการเรียกร้องของพวกเขา มากกว่านั้นคือในชุมชนปกากะญอเองก็มิได้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเกี่ยวกับความทรงจำอัตลักษณ์

⁹ สถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิงขนาดเล็ก โดยใช้ถังน้ำมันขนาดใหญ่บรรจุน้ำมันเชื้อเพลิง เจ้าของสถานบริการมักจะเป็นคนท้องถิ่น

ชาติพันธุ์ “เบลาะ” และ สัญลักษณ์เกี่ยวกับไก่ ดังที่พ่อหลวงบ้านคนหนึ่งในตำบลบ้านจันทร์กล่าวว่า “ไก่อันนี้มาจากไหน จะเอาไก่อไปไว้บนยอดหลังคาได้อย่างไร ตามความเชื่อเดิมของคนกะเหรี่ยงหากไก่อบินข้ามหัวเราต้องฆ่าไก่อตัวนั้นให้ตาย” นี่เป็นส่วนหนึ่งของข้อคิดเห็นที่มีต่อการพัฒนาในพื้นที่นี้ที่แตกต่างกัน

ในสถานการณ์ใหม่นี้ ชาวบ้านและองค์กรชุมชนจึงไม่ได้เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงความหมายของพื้นที่ที่มาจากคนภายนอก เช่น ราชการ และทุนเท่านั้น แต่ยังต้องเผชิญกับความแตกต่างทางด้านความคิดของคนในชุมชน ซึ่งบางครั้งก็มีผลประโยชน์แอบแฝงด้วยเช่น กรณีพ่อหลวงบ้านคนหนึ่งมีที่ดินให้ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของอำเภอเช่าบ้านพัก กำนันท่านหนึ่งมีที่ดินบริเวณบ้านจันทร์ให้เขาทำร้านค้า ชาวบ้านที่เป็นพ่อค้าคนกลางในชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีกับนักการเมือง พ่อหลวงหรืออดีตพ่อหลวงบ้านบางคนเป็นผู้รับซื้อผลผลิตจากชาวบ้าน พ่อหลวงบ้านจำนวนไม่น้อยที่ครอบครองที่ดินจำนวนมากและเป็นผู้ที่ซื้อที่ดินจากคนในชุมชน รูปแบบความสัมพันธ์เช่นนี้ย่อมมีผลต่อการจัดวางความสัมพันธ์ของคนในกับปัญหาหรือสถานการณ์ใหม่ที่เผชิญและกำลังถาโถมกันเข้ามาด้วย

บทที่ 9

สรุปและทิศทางการดำเนินการโครงการวิจัยฯ ในระยะที่สอง

รายงานฉบับนี้ใช้เวลาในการศึกษาประมาณ 6 เดือน คณะผู้วิจัยได้เริ่มเก็บข้อมูลสนามตั้งแต่เดือน พฤศจิกายน ปี พ.ศ. 2553 และสิ้นสุดเมื่อเดือนเมษายน 2554 คณะผู้วิจัยมีความคุ้นเคยกับแกนนำสภาแะมือजेคิ และพ่อหลวงบ้านบางคนมาก่อนที่จะเริ่มโครงการวิจัยนี้ ดังนั้น จึงได้รับความร่วมมือในการเก็บข้อมูลเป็นอย่างดี นอกจากนี้ เมื่อเริ่มโครงการคณะนักวิจัยยังได้มีการชี้แจงกับนายอำเภอ ปลัดอำเภอ พัฒนาการ และผู้บริหารท้องถิ่นอื่นๆ เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยฯ และได้ร่วมกิจกรรมกับทางอำเภอในบางโอกาส

คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบต่างๆ อันได้แก่ การสำรวจครัวเรือนจำนวน 1,179 ครัวเรือน เพื่อรวบรวมข้อมูลด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ และการใช้ประโยชน์จากที่ดิน และยังได้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เช่น แกนนำสภาแะมือजेคิ ประธานเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แจ่ม ตอนบน นายก รองนายก และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และข้าราชการท้องถิ่น กลุ่มสตรี และชาวบ้านทั่วไป เนื่องจากประชากรพื้นที่นี้เป็นชาวปกากะญอประมาณร้อยละ 95 และองค์กรชุมชนที่มีบทบาทเคลื่อนไหวและติดตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นก็เป็นชาวปกากะญอ คณะผู้วิจัยจึงใช้เวลาส่วนใหญ่ในการรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มชาติพันธุ์นี้ แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าคณะผู้วิจัยละเลยการเก็บข้อมูลจากกลุ่มชาติพันธุ์อีกสองกลุ่ม สมาชิกของคณะผู้วิจัยบางคนสามารถพูดภาษาม้งได้ จึงได้รับข้อมูลจากชาวม้งอย่างค่อนข้างละเอียด

ในระหว่างการเก็บข้อมูล 6 เดือน คณะผู้วิจัยได้พยายามชักจูงให้แกนนำของสภาแะมือजेคิเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยในระดับต่างๆ รวมทั้งได้เข้าร่วมสังเกตการณ์และร่วมกิจกรรมเวทีสาธารณะที่สภาแะมือजेคิจัดขึ้น ตลอดจนให้คำปรึกษาหารืออยู่เสมอเสมอ ขณะเดียวกัน ทางคณะผู้วิจัยก็ได้สร้างความสัมพันธ์กับข้าราชการระดับสูงในจังหวัดและอำเภอโดยการชี้แจงให้ทราบถึงมติ ครม. วันที่ 3 สิงหาคม 2553 เพื่อให้เป็นแนวทางหนึ่งในการเปิดโอกาสให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอได้มีสิทธิทางวัฒนธรรมและมีบทบาทในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของตนเอง

การเกิดขึ้นของอำเภอถ้ำยาพัฒนาไปพร้อมกับความคิดชุดหนึ่งว่าด้วยความหมายของพื้นที่โดยทางราชการมีจินตนาการว่า อำเภอแห่งใหม่จะต้องมีลักษณะบางประการที่เป็นอำเภอต้นแบบ เช่น ต้องการสร้างศูนย์ราชการขนาดใหญ่เพื่อก่อสร้างอาคารที่ว่าการอำเภอและอื่นๆ ที่สะท้อนอัตลักษณ์บางประการของ

พื้นที่และมีการจัดวางผังเมืองเปลี่ยนจากหมู่บ้านบนพื้นที่สูงของชาติพันธุ์ให้เป็นชุมชนเมือง ที่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีการตัดถนน และเส้นทางจักรยาน รวมทั้งเป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ที่นักท่องเที่ยวสามารถจะชื่นชมกับธรรมชาติและมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีประเพณีวัฒนธรรมที่แตกต่างจากคนไทยส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตาม ในช่วงนั้น รูปแบบของการพัฒนาของอำเภอภักดีพัฒนาจะเป็นอย่างไรนั้น ยังไม่มีความชัดเจน

เป็นที่น่าสังเกตว่าทางราชการได้นำวาทกรรม “การมีส่วนร่วม” เพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่ตนเองในการพัฒนาพื้นที่นี้ แต่ความจริงแล้วแผนงาน/โครงการต่างๆ ราชการได้คิดและวางแผนไว้แล้ว ดังเช่น การสร้างวาทกรรมการมีส่วนร่วมการออกแบบอาคารที่ว่าการอำเภอฯ ซึ่งราชการได้ออกแบบแล้ว และต้องการให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมด้วยการยกมือเห็นชอบแบบอาคารๆ เท่านั้น และปฏิเสธการมีส่วนร่วมออกแบบอาคารโดยสภาแะมือเจกิที่เสนออัตลักษณ์ชาติพันธุ์บนอาคารๆ นั้น ปัจจุบันนี้ นอกจากอาคารที่ว่าการอำเภอฯแล้วยังมีอาคารอื่นๆ ที่ราชการได้ออกแบบไว้แล้วบนที่ดินที่ชาวบ้านได้ร่วมกันบริจาคให้ 82 ไร่ (ดูรายละเอียดในบทที่ 8) กรณีตัวอย่างนี้ ราชการได้อ้างการมีส่วนร่วมเพื่อให้ชาวบ้านร่วมสร้างจินตนาการในการสร้างอำเภอในฝัน ตามตัวของราชการและดูเหมือนว่าราชการจะเคารพความคิดเห็นของชาวบ้านโดยใช้วิธีการประชาธิปไตยเสียงข้างมาก เพื่อกลบเกลื่อนความคิดเห็นที่แตกต่าง

การมีส่วนร่วมโดยวิธีการนี้ ไม่สามารถนำไปสู่การสร้างอำเภอในฝันของกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งเป็นผู้อาศัยอยู่ที่นี่มาก่อนแล้ว แต่กลับเป็นการสร้างความไม่ไว้วางใจระหว่างราชการกับชาวบ้าน และระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้านด้วยกันเอง กรณีระหว่างราชการกับชาวบ้าน คือชาวบ้านและสภาแะมือเจกิที่ได้ร่วมกันบริจาคที่ดินให้แก่ราชการเริ่มมีความไม่ไว้วางใจและมีคำถามเกี่ยวกับคำว่า การมีส่วนร่วมของราชการ ขณะที่ชาวบ้านด้วยกันเองเริ่มมีข้อคิดเห็นต่อข้อเสนอของสภาแะมือเจกิว่า เป็นผู้คัดค้าน เป็นผู้ถ่วงความเจริญ ในกรณีการออกแบบสร้างอาคาร ในกลุ่มชาวบ้านบางส่วนมีความเข้าใจว่า สภาฯต้องการอนุรักษ์วัฒนธรรมชาติพันธุ์ด้วยการเสนอให้เอาใบตองตึงมามุงหลังคา ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนนี้ทำให้สภาฯไม่ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้าน และยังทำให้ภาพพจน์ของสภาฯกลายเป็นผู้ถ่วงการพัฒนา มีแต่มุ่งแต่จะอนุรักษ์ (ดูกรณีนี้ได้จากบทที่ 8 กรณีแม่ละอูป) แต่รัฐเป็นผู้ที่น่าสิ่งที่ดีๆ สิ่งใหม่ๆ และนำการพัฒนาความเจริญและความทันสมัยมาสู่พื้นที่นี้ ดังจะเห็นได้จาก ในช่วง 2 ปีนี้ มีโครงการพัฒนาต่างๆ เช่น โรงพยาบาล การปรับปรุงเส้นทางถนน การปรับปรุงและขยายไฟฟ้า การก่อสร้างอาคารศูนย์ราชการ เป็นต้น

ในกรณีข้างต้นนี้ คณะผู้วิจัยมีข้อสังเกต 2 ประการคือ

1. ทั้งราชการและสภาแอมะมือเจเกคี ต่างมีวิธีการทำงานที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ส่วนที่แตกต่างก็น่าจะเป็นแนวคิดการพัฒนาพื้นที่นี้สู่อำเภอในฝันดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ในข้อนี้จะกล่าวถึงความเหมือนกันในวิธีการทำงานที่ทำให้ชาวบ้านเข้าใจเจตนาของอีกฝ่ายหนึ่งแตกต่างไป

เมื่อสภาฯทราบข้อเสนองานเรื่อง “เบลาเซ” ไม่ได้รับการพิจารณา สภาฯได้แสวงหาแนวร่วมนอกพื้นที่ เช่น สื่อ นักวิชาการ และข้าราชการระดับจังหวัด เพื่อนำเสนอปัญหาในพื้นที่ซึ่งได้รับความสนใจจากสังคมภายนอกค่อนข้างดี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะที่นี่เป็นพื้นที่ชาติพันธุ์อยู่ก่อนแล้ว เป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์(โปรดดูรายละเอียดในบทที่ 2) เป็นพื้นที่ที่ยังอุดมด้วยทรัพยากรธรรมชาติ และเมื่อประกาศจัดตั้งเป็นอำเภอใหม่ได้รับพระราชทานนามอำเภอที่มีความพิเศษและแตกต่างจากอำเภออื่นๆ จึงทำให้สังคมภายนอกให้ความสนใจเป็นพิเศษต่อการจัดตั้งเป็นอำเภอใหม่ว่าจะมีความเฉพาะ/พิเศษอย่างไร อย่างไรก็ตาม ขณะที่คนภายนอกทราบเรื่องราวเหล่านี้และมีความคิดคล้อยตามกับสภาฯว่า การจัดตั้งอำเภอใหม่นี้ ประชาชนควรมีส่วนในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ด้วย แต่คนในชุมชนกลับเข้าใจข้อเสนอของสภาฯในทิศทางตรงกันข้ามหรือบางกลุ่มอาจจะไม่ทราบว่า มีข้อถกเถียงเกี่ยวกับเรื่องนี้ด้วยซ้ำไป

คณะผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า สภาแอมะมือเจเกคีสามารถเชื่อมโยงกับองค์กรภายนอกเป็นอย่างดี สามารถเชื่อมโยงกับเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน และเข้าถึงสื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพ ถือว่าเป็นศักยภาพที่ดียิ่งขององค์กรระดับชุมชน แต่ในขณะเดียวกันต้องไม่ลืมข้อเท็จจริงที่ว่า การเป็นองค์กรระดับชุมชนย่อมต้องมีฐานชุมชนที่เข้มแข็ง การทำความเข้าใจกับคนในชุมชนก็มีความสำคัญไม่น้อยเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพราะชาวบ้านทั้งปกาเกอญอ ม้งและลีซู ต่างรับรู้โครงการต่างๆของราชการค่อนข้างจำกัด ชาวบ้านยังไม่ชัดเจนในสิ่งที่สภาฯ เรียกร้องต่อราชการ กรณีนี้ทางคณะผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะแก่แกนนำไว้แล้ว (โปรดดูรายละเอียดในบทที่ 7) และผู้วิจัยได้แลกเปลี่ยนกับหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีประสบการณ์การทำงานกับสภาฯก็กล่าวเตือนสภาฯในการทำงานเช่นกัน

ในฝ่ายราชการ ทุกเดือนจะมีการประชุมผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน อบต. หน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้ผู้นำเหล่านี้กระจายข้อมูลข่าวสารสู่ชาวบ้านต่อไป นอกจากการประชุมประจำเดือนแล้ว ยังมีการเรียกประชุมเพื่อหารือเฉพาะด้านอยู่เนือง ๆ เมื่อมีโครงการหรือกิจกรรมเร่งด่วน โดยทั่วไปแล้วการประชุมมักจะเป็นการแจ้งเพื่อทราบและให้ถือปฏิบัติตาม รูปแบบการทำงานในลักษณะนี้ไม่แตกต่างจากการบริหารราชการทั่วไป มากกว่านั้นในพื้นที่นี้ยังมีความสลับซับซ้อนของความสัมพันธ์ ดังเช่น พ่อหลวงบ้านคนหนึ่ง

มีพื้นที่ให้ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของอำเภอเข้าพักอาศัย อดีตพ่อหลวง กำนันและพ่อหลวง กำนันคนปัจจุบัน บางคนมีธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง เป็นผู้อุปถัมภ์กิจกรรมของชุมชนเช่น การชกมวย เพื่อหารายได้ให้แก่ราชการ เป็นต้น ความสัมพันธ์เช่นนี้ย่อมมีผลต่อการแสดงความคิดเห็นทั้งเห็นด้วยและคัดค้านโครงการต่างๆ ของราชการ

ทั้งสภาและราชการจึงมีวิธีการทำงานที่ไม่ได้ลงสู่การรับฟังความต้องการที่แท้จริงของชาวบ้าน กล่าวคือ สภาเป็นองค์กรชุมชนซึ่งมีศักยภาพการสื่อสารกับคนในท้องถิ่นมากกว่าราชการแต่สภาเลือกที่จะทำงานกับสังคมภายนอก ขณะที่ฝ่ายราชการทำงานผ่านระบบตัวแทนของอำนาจรัฐคือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. ซึ่งคนเหล่านี้ย่อมมีความเห็นคล้อยกับราชการ และราชการยังใช้วิธีการประชาธิปไตยเสียงข้างมาก หรือ วาทกรรมการมีส่วนร่วม ผ่านการประชุมและลงมติดังเช่น กรณีการให้ชนเผ่าลีซูและม้งให้ความเห็นชอบแบบอาคาร ซึ่งไม่ใช่ตัวแทนของกลุ่มผู้ได้เสียอย่างแท้จริง

2. การสร้างอำเภอในฝันตามจินตนาการของราชการ แท้จริงแล้วเป็นการขยายอำนาจของระบบราชการลงสู่พื้นที่ ในด้านหนึ่งอำเภอในฝันได้นำความเจริญความทันสมัยมาสู่พื้นที่ที่มือเจ๊กิ ทำให้ได้รับความสนใจจากหน่วยงานอื่น และนักท่องเที่ยว แต่อีกด้านหนึ่ง เป็นการขยายอำนาจปฏิบัติการของราชการลงสู่พื้นที่ทางกายภาพ หมายถึงการที่ทางราชการมีบทบาทในชีวิตในด้านต่างๆ ของชาวบ้านมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การขยายอำนาจรัฐไม่ได้เพิ่งเริ่มใน 2 ปีนี้ แต่ได้เริ่มมาตั้งแต่เมื่อ 30 ปีที่แล้ว เริ่มจากการประกาศพื้นที่นี้ให้เป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติใน พ.ศ.2517 ตามด้วยการพัฒนาเกษตรบนพื้นที่สูงโครงการหลวงในปี พ.ศ. 2522 การสร้างถนน ไฟฟ้า สถานีอนามัย และโรงพยาบาลเฉลิมพระเกียรติบ้านวัดจันทร์ การพัฒนาเหล่านี้ รัฐอ้างว่าเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ขณะที่มีการพัฒนาของรัฐมากมาย แต่สิ่งที่ชาวบ้านต้องการคือ ความมั่นคงของชีวิตและการเข้าถึงทรัพยากร รัฐยังไม่สามารถหยิบยื่นสิ่งนี้ให้แก่ประชาชน ชาวบ้านที่นี้ยังไม่มีเอกสารสิทธิรับรองสิทธิที่ดินทำกินแต่รัฐกลับประกาศพื้นที่นี้เป็นเขตป่าสงวน และยังเป็นพื้นที่ป่าลุ่มน้ำชั้น 1A อีกด้วย เป็นการประกาศซ้อนทับเพื่อยืนยันว่า ชาวบ้านไม่มีสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรและการดำรงชีพตามกฎหมายปัญญาวัดนธรรมชาติพันธุ์

โครงการพัฒนาต่างๆ เหล่านี้ เป็นช่องทางให้อำนาจรัฐและทุนเข้าถึงประชาชนได้มากขึ้น ขณะเดียวกัน ได้ทำให้เยาวชนที่นี้เดินทางไปหาโอกาสที่ดีในชีวิตได้เช่นเดียวกัน เช่น การศึกษาต่อ การประกอบอาชีพ การรักษาพยาบาล ซึ่งที่จริงแล้วก็คือ การเดินทางออกหาความทันสมัยนั่นเอง ในการประกาศการจัดตั้งอำเภอกัลยาณิวัฒนาเป็นการขยายอำนาจราชการ จากเดิมประชาชนใน 3 ตำบลขึ้นตรงต่อ

อำเภอแม่แจ่ม ซึ่งราชการมีข้อจำกัดในการบำบัดทุกข์ บำรุงสุขประชาชน (ตามนโยบายกระทรวงมหาดไทย) จึงขยายหน่วยงานออกมาเป็นอำเภอเพื่อให้การดูแลได้ทั่วถึงพร้อมกับการสร้างจินตนาการอำเภอในฝันด้วย

การเสนอความคิดให้พื้นที่สามตำบล มีสถานะเป็นหน่วยการปกครองระดับอำเภอ และเป็น “อำเภอในฝัน” จึงเป็นการ “สร้างจินตนาการ” ให้กับชาวบ้าน เสมือนหนึ่งว่าเป็นการพัฒนาพื้นที่ร่วมกัน แต่ในขณะเดียวกัน ทางราชการก็สามารถเข้ามาครอบครองพื้นที่ (Territorialization) ของชาวบ้านอีกครั้ง ผ่านโครงการพัฒนาพื้นที่ต่างๆ เช่น การจัดวางผังการใช้ประโยชน์จากที่ดิน 82 ไร่ตามจินตนาการอำเภอในฝันของราชการ หลังจากที่พื้นที่ดังกล่าวได้เคยประกาศให้เป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติไปแล้ว และมีการแบ่งเขตปกครองระดับตำบล ยิ่งกว่านั้น การครอบครองพื้นที่ครั้งนี้เป็นการจัดแบ่งพื้นที่เพื่อให้มีสถานะเป็นหน่วยการปกครองระดับอำเภอซ้อนทับบนพื้นที่ทางวัฒนธรรมของชาวบ้าน ภายใต้ว่าทศกรรมว่าด้วยอำเภอต้นแบบที่อิงสัญลักษณ์วัฒนธรรมแห่งชาติ

จากการสร้างจินตนาการอำเภอในฝันของราชการนี้ ได้ทำให้พื้นที่นี้เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยว นักธุรกิจทั้งในพื้นที่และภายนอกได้เริ่มมีการซื้อขายที่ดินกัน โดยมุ่งหวังว่า หากมีการก่อตั้งอำเภอบริเวณนั้น จะทำให้ที่ดินนั้นมีราคาสูงขึ้นและเปลี่ยนพื้นที่นั้นเป็นพื้นที่เศรษฐกิจ ชาวบ้านจำนวนหนึ่ง มีความหวังว่า อำเภอแห่งใหม่นี้จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวตามที่ทางราชการวางแผนไว้เช่นกัน เพื่อจะได้เป็น “ปายแห่งที่สอง” ทดแทน “ปาย” แหล่งท่องเที่ยวสุดฮิตที่กำลังเผชิญกับความเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว

การซื้อขายที่ดินอาจเป็นเรื่องราวเฉพาะตน ไม่น่าจะมีความเกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ชื่อนี้ น่าจะเป็นจริงกรณีที่ที่ดินผืนนั้นได้ถูกแปรคุณค่าและความหมายเหลือเพียงมูลค่าด้านเศรษฐกิจแล้ว เช่น พื้นที่ในเมือง ในย่านธุรกิจการค้า แต่พื้นที่มือจะคินี้ พื้นที่ ที่ดินเป็นพื้นที่ธรรมชาติ ความสมดุลของธรรมชาติ การร่วมแรงร่วมใจกันดูแลรักษา เป็นหัวใจสำคัญของพื้นที่ประเภทนี้ นอกจากนี้พื้นที่นี้ยังเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ได้สั่งสมประสบการณ์ ถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำมาหากิน การดำรงชีวิตให้แก่ชาวปกากะญอรุ่นต่อรุ่น การเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ที่ดินไปสู่นายทุนซึ่งให้คุณค่าและความหมายต่อที่ดินแตกต่างจากชาวปกากะญอ ย่อมมีผลต่อการปฏิบัติ การกระทำต่อที่ดินที่แตกต่างจากชาวปกากะญอที่เคยทำมานั่นคือ ที่ดินของชาวปกากะญอ ซึ่งเป็นพื้นที่ธรรมชาติและวัฒนธรรมกำลังจะถูกเปลี่ยนเป็นทุนทางเศรษฐกิจซึ่งขาดมิติของความผูกพันและห่วงแหน อนุรักษ์ มากกว่านั้น ชาวปกากะญอต้องกลายเป็นผู้สูญเสียที่ดิน ซึ่งอาจจะนำไปสู่การสูญเสียการดำรงชีพอย่างมีศักดิ์ศรี ซึ่งหากการสร้างอำเภอในฝันนำไปสู่การสูญเสียดังกล่าวนี้ อำเภอในฝันจะมีประโยชน์อันใดต่อกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ที่นี่มาอย่างยาวนาน

ทิศทางการดำเนินงานในระยะที่สอง

จากการศึกษาเบื้องต้น 6 เดือน โครงการวิจัยมีทิศทางการทำงานต่อจากนี้ดังนี้คือ

1.การดำเนินการวิจัยในช่วงที่สอง จะมีผู้เกี่ยวข้อง 3 ฝ่าย คือ 1) ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา 2) สภาแะมื่อเจติ และองค์กรชุมชนด้านวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ผู้หญิง 3) ผู้แทนของหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง

โดยทั้งสามฝ่ายจะมีบทบาทหน้าที่แตกต่างกันในการรวบรวมข้อมูลของงานแต่ละด้าน วางแผนและนำแผนงานไปทดลองปฏิบัติ เพื่อพัฒนาเขตพื้นที่วัฒนธรรมพิเศษ บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วม

1) ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา จะทำหน้าที่ใน 3 ระดับคือ หนึ่ง การติดตามการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาในพื้นที่อำเภอภักดีพัฒนาร่วมกับสภาแะมื่อเจติ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสภาแะมื่อเจติกับหน่วยราชการในระดับต่างๆ สอง ติดตามศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและทรัพยากร วิถีชีวิต ความสัมพันธ์ทางสังคมก่อนและหลังการจัดตั้งอำเภอภักดีพัฒนา และสำนึกร่วมของชุมชน สาม เป็นกลไกขับเคลื่อนในระดับภูมิภาคที่เชื่อมโยงสถานการณ์ ปัญหาของท้องถิ่นเข้าสู่กลไกในระดับชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำมติ ครม. 3 สิงหาคม 2553 มาใช้ประโยชน์

2) สภาแะมื่อเจติ และกลุ่มชาวบ้านกลุ่มอื่นที่อาจจะพัฒนาขึ้นตามประเด็นของพื้นที่ จะมีบทบาทในการนำเอาแผนงาน และกิจกรรมไปดำเนินการ เพื่อให้เกิดการพัฒนาในพื้นที่วัฒนธรรมพิเศษ

3) ตัวแทนหน่วยราชการระดับอำเภอที่รับผิดชอบกิจกรรม หรือโครงการพัฒนาในด้านต่างๆ ที่สนใจเข้ามามีส่วนร่วม โดยจะมีหน้าที่ประสานงานกับชาวบ้านในการดำเนินการตามแผน

โดยเบื้องต้นนี้ มีประเด็นที่ต้องการเก็บข้อมูลดังต่อไปนี้

- 1) ประวัติศาสตร์ชุมชน บทบาทขององค์กรชุมชนและการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมในการเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอก
- 2) การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ระบบกรรมสิทธิ์ ความรู้ท้องถิ่น และการให้ความหมายของพื้นที่ ในเขตวัฒนธรรมชาติพันธุ์ปกากะญอ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างชาวปกากะญอกับสิ่งแวดล้อม (ดิน น้ำ ป่า) และกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

- 3) วิธีการดำรงชีวิตในอดีต และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตเมื่อเข้าสู่ระบบตลาด ที่มาของรายได้ และรายได้ การย้ายถิ่น (เพื่อทำงานนอกชุมชน)
- 4) ความรู้ด้านวัฒนธรรมชาติพันธุ์ปกากะญอ ระบบการศึกษาสมัยใหม่ และความต้องการด้านการพัฒนาทักษะทางอาชีพ
- 5) ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตในเขตวัฒนธรรมชาติพันธุ์ปกากะญอ การปรับเปลี่ยนพิธีกรรม และขบวนการฟื้นฟูวัฒนธรรมชาติพันธุ์เพื่อรักษาอัตลักษณ์ของพื้นที่เขตวัฒนธรรมชาติพันธุ์ปกากะญอ

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ตารางสรุปจำนวนประชากรแต่ละตำบลในอำเภอกัลยาณิวัฒนา

จังหวัด/อำเภอ/ ตำบล	ชาย	หญิง	รวม	จำนวนบ้าน
อำเภอกัลยาณิ วัฒนา	5,643	5,165	10,808	2,843
ตำบลบ้านจันทร์	2,020	1,859	3,879	1,157
ตำบลแม่แดด	1,772	1,631	3,403	791
ตำบลแจ่มหลวง	1,851	1,675	3,526	895

สำรวจ ธันวาคม พ.ศ. 2553

ที่มา: สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง http://203.113.86.149/xstat/p5350_07.html

ภาคผนวก ข

การประชุมเรื่อง อำเภอกัลยาณิวัฒนากับการเป็นพื้นที่เขตวัฒนธรรมพิเศษ

วันที่ 14 มีนาคม 2554

ณ.ห้องประชุมศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา

นางนฤมล ปาลวัฒน์ รองผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ บรรยายพิเศษในหัวข้อ จังหวัดเชียงใหม่กับแนวทางการขับเคลื่อนตามมติกรม. วันที่ 3 สิงหาคม 2553

ก่อนอื่นต้องสวัสดีทุกท่านนะคะ ทั้งท่านนายอำเภอแล้วก็อาจารย์มาลี ดร.ชยันต์ จริง ๆ แล้วท่านรองตั้งใจจะมากัลยาณิวัฒนา บังเอิญท่านรองย้ายมาอยู่ที่เชียงใหม่ ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2553 แล้วก็พื้นที่เขตโซนใต้ของเชียงใหม่ทั้งหมด อำเภอกัลยาณิวัฒนาก็เป็นอีกอำเภอหนึ่งที่เป็นเขตรับผิดชอบของท่านรอง

ที่มาของการได้พบกันวันนี้ก็คือ เมื่อสักเดือนที่แล้วนะคะ ดร.มาลี เรามีการประชุมเรื่องชาติพันธุ์ที่ศาลากลางจังหวัด ซึ่งการประชุมครั้งนั้นก็สืบเนื่องมาจากที่ท่านผู้ว่ามาร่วมงานที่เราดู VCD กันเมื่อสักครู่แล้วท่านผู้ว่ารับปากที่จะอยากพบพวกเรา เพื่อจะให้เสนอปัญหาความต้องการหรืออุปสรรคต่าง ๆ ที่ท่านคิดว่าทางราชการหรือทางจังหวัดเชียงใหม่จะช่วยเหลือดูแลพวกท่าน เผอิญวันที่ประชุมท่านผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ท่านหม่อมหลวงปนัดดา ท่านมีภารกิจ ก็เลยมอบให้ท่านรองไปร่วมประชุมแทน เราก็พูดคุยกันอยู่ถึง 5 โมงเย็น ก็ได้ทราบจากท่านอาจารย์ดร.มาลีว่า จะมาลงในพื้นที่ที่กัลยาณิวัฒนาแล้วก็จะมาทำเรื่องของที่เมื่อสักครู่ท่านได้นำเรียน ท่านรองก็เลยขออนุญาตกระโดดตามมาด้วย ขอเกาะมา ก็เลยบอกว่าถ้าอย่างนั้นท่านรองจะขอมาร่วมฟังด้วยหรือมาเข้าไปในพื้นที่แล้วก็จะอยากจะมาพบปะพวกเราที่เลยขยับกันไปขยับกันมา ตอนแรกเมื่อต้นเดือน แล้วที่ท่านรองคิดรับเสด็จก็เลยขอเปลี่ยนมาเป็นวันนี้

ถามว่ามาแล้วอยากได้ฟังมากกว่า ท่านรองอยากมาฟังพวกเรา เนื่องจากกัลยาณิวัฒนาเป็นอำเภอใหม่ ซึ่งทางเรา ทางราชการหรือทางกระทรวงมหาดไทยเอง ก็กำลังลงมาในพื้นที่แล้วก็มาสร้างอำเภอให้ มารวมกันที่ว่า 3 ตำบลของแม่แจ่ม มารวมกันเป็นกัลยาณิวัฒนา พวกเราในที่นี้ก็จะทราบกันอยู่แล้ว แล้วก็เกี่ยวพันไปกับมติกรม.เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2553 ก็เผอิญ โชคดีก่อนที่จะมีมติกรม. เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม ทางกระทรวงวัฒนธรรมได้เรียกประชุมพวกชนเผ่าแล้วก็ผู้แทนของท่านผู้ว่าราชการจังหวัดในจังหวัดที่มีชนเผ่าก่อนที่ท่านรองจะมาอยู่เชียงใหม่ ท่านรองก็เป็นรองผู้ว่าเพชรบุรี และในวันนั้นก่อนที่จะมีมติกรม.วันที่ 3 สิงหาคม ท่านรองก็เป็นตัวแทนของจังหวัดเพชรบุรี ที่มีชนเผ่ากระเหรี่ยงกระหว่าง ส่วนหนึ่งอยู่ที่โป่งลึก - บางกลอย ท่านรองก็ได้ไปร่วมฟังแล้วก็ นำเสนอ แล้วก็ฟังปัญหา ก่อนที่จะมีมติกรม.วันที่ 3 สิงหาคมนี้เกิดขึ้น ก็ได้มีส่วนร่วมในการเสนอปัญหา แล้วก็รับฟังปัญหาของพวกเราที่เสนอผ่านทางจังหวัดก็ดีหรือตัวแทนชนเผ่าที่ไปร่วมประชุมกับที่กระทรวงวัฒนธรรมจัดขึ้นก็ดี ก็เป็นที่มาของมติกรม.เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2553

เมื่อโชคได้ย้ายมาอยู่ที่เชียงใหม่ แล้วก็โชคที่สองก็ถือท่านผู้ว่าราชการจังหวัดมอบหมายให้ดูแลงานด้านสังคม ก็จะมีตั้งแต่เรื่องสาธารณสุข ศึกษา วัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เรื่องของศาสนาต่าง ๆ ก็ได้มารับงานด้านวัฒนธรรมต่ออีก จากเดิมที่เป็นรองผู้ว่าทั้งสองจังหวัดก็ดูแลเรื่องนี้มาก่อนแล้ว ก็โชคก็ได้มารับผิดชอบงานด้านนี้ต่อ ก็พอจะทราบถึงที่มาที่ไปของมติครม.นี้

จุดมุ่งหมายหรือความคาดหวังของมติครม.นี้ จะช่วยกันทำอะไรให้พวกเราพี่น้องชนเผ่าได้มีสภาพความเป็นอยู่หรือได้มี ได้รับการยอมรับจากทางสังคมในเรื่องต่าง ๆ ที่ท่านเรียกร้องไม่ว่าจะเรื่องสัญชาติ ไม่ว่าจะเรื่องของสิทธิหรือว่าที่ดินทำกินต่าง ๆ ก็พอจะทราบมาบ้างแล้ว ขณะเดียวกันเมื่อทางดร.มาลี ได้มาทำในเรื่องนี้ต่อที่กัลยาณิวัฒนา เราก็คุยกัน ทางดร.มาลีก็เรียนว่าอยากจะให้ท่านรองมาช่วยคุยว่าจังหวัดเชียงใหม่หรือทางราชการ เมื่อมีมติครม.วันที่ 3 สิงหาคม 2553 แล้วจะทำอะไรกันต่อ หรือถ้าจะทำ เราจะทำยังไงกัน ท่านรองมีมุมมองว่าเราน่าจะมาฟังพวกเราด้วยนะว่าหลังจากที่มีมติครม.วันที่ 3 สิงหาคม 2553 แล้วส่วนหนึ่งก็จะเป็นภารกิจของแต่ละกระทรวงที่จะต้องรับไปทำ เช่นกระทรวงวัฒนธรรมต้องไปทำอะไรต่อ กระทรวงมหาดไทยต้องไปทำอะไรต่อ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต้องไปทำอะไรต่อ ซึ่งถ้าพูดกันตามประสาพวกเราที่เป็นราชการก็ถือว่ายังไม่ได้ช่วยกันมากนัก เพราะฉะนั้นตรงนี้ก็มาคิดว่าถ้อยคำนั้นในเมื่อของเชียงใหม่เราเองก็ค่อนข้างมีการรวมตัวกันแล้วก็สอดคล้องกับที่กัลยาณิวัฒนา ซึ่งถ้าพูดเป็นภาษาทางภาคกลางประมาณว่าเราเริ่มเดิน เพราะฉะนั้นตรงนี้ก็จะเป็นโอกาสดีของกัลยาณิวัฒนาที่จะได้พูดคุยกันแล้วก็ไปพร้อม ๆ กัน ทั้งภาคราชการเองหรือทั้งภาคประชาชนหรือแม้แต่พี่น้องชนเผ่าทั้งหลายก็จะได้ช่วยกัน หรือเดินไปพร้อม ๆ กัน แล้วก็น่าจะได้ประโยชน์ทุกฝ่ายก็เลยขออนุญาตมาพูดคุยกับทางพวกเรา

ในส่วนของมติครม.เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2553 ก็มีทั้งมาตรการฟื้นฟูพระยศชั้นระยะยาว ซึ่งจริง ๆ แล้วประเด็นต่าง ๆ ไม่ว่าจะเรื่องของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และวัฒนธรรมก็มีการสั่งการให้ส่งเสริมสนับสนุนในเรื่องของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ เรื่องวัฒนธรรมของกะเหรี่ยงหรือว่าขอให้ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของชาติที่มีความหลากหลาย ในเรื่องของการส่งเสริมสังคม เพื่อทำความเข้าใจในการอยู่ร่วมกันแบบพหุวัฒนธรรม ทั้งสองเรื่องนี้ เรื่องอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และวัฒนธรรม ก็มีหน่วยงานที่รับผิดชอบเป็นกระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงศึกษา กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งในส่วนนี้ถ้าถามว่าเชียงใหม่ทำอะไรกันไปแล้วบ้าง เราก็ทำไปในระดับหนึ่งแล้ว แล้วก็กำลังช่วย ๆ กันทำต่อในเรื่องของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็มีการกำหนดมาตรการหรือข้อเสนอแนะอยู่ทั้งหมด 3 ข้อด้วยกัน เช่น เรื่องของการยุติการจับกุมและการให้คุ้มครองชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นคนชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ในกรณีพิพาทเรื่องที่ดินทำกินในพื้นที่ดั้งเดิม มอบให้ทางสสจ.หรือกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กับทางกระทรวงมหาดไทยเป็นหน่วยในการดำเนินการ มีการกำหนดให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการหรือกลไกการทำงานเพื่อกำหนดเขตพื้นที่ในการทำกิน การอยู่อาศัย และการดำเนินวิถีชีวิต

ตามวัฒนธรรม มีการจัดการข้อพิพาทในเรื่องของการใช้ประโยชน์ในการถือครองพื้นที่ของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ กับหน่วยงานของรัฐ ซึ่งในส่วนนี้ เพื่อจะเป็นการส่งเสริมแนวทางการจัดการความขัดแย้งในเชิงสร้างสรรค์ก็มีทั้งในเรื่องของ ศสจ. เรื่องของกระทรวงมหาดไทย เรื่องของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เครือข่ายกะเหรี่ยงเพื่อวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมและกระทรวงยุติธรรม ซึ่งในส่วนนี้จริง ๆ แล้วทางราชการ เช่นทางกระทรวงมหาดไทยเอง ขณะนี้เรากำลังขับเคลื่อนเรื่องโฉนดชุมชนอยู่ แล้วขณะเดียวกันเมื่อเราได้พูดคุยกับท่านนายอำเภอ ทางผู้นำชนเผ่าทั้ง 3 ตำบล หรือพวกเราเอง ในกัลยาณิวัฒนา ในสภาพความเป็นอยู่หรือประเพณีวัฒนธรรมของท่านเอง ท่านมีความรัก ห่วงแหน ในพื้นที่ป่าอยู่แล้ว ซึ่งตรงนี้ถ้าเราร่วมมือกันด้วยความตั้งใจที่จะรักษาพื้นที่ป่า ขณะเดียวกันก็ทำให้ได้รับการยอมรับ จากทางกฎหมายที่ดี หรือทางบ้านเมืองที่ดี เมื่อเรานำพื้นที่ดินน้ำลำธารของเราไว้ แล้วก็ธรรมชาติของพวกท่านเองก็ห่วงแหนป่าของท่านอยู่แล้ว ขณะเดียวกันโชคดีที่ท่านรองเคยอยู่เพชรบุรี เราเคยทำเรื่องโฉนดชุมชน แล้วก็คืบหน้าไปถึงขั้นแจกเอกสารสิทธิแล้วที่เพชรบุรี ตรงนี้ท่านรองมองว่าถ้าเราร่วมมือกันแล้วก็ชัดเจนในเรื่องของการที่จะไม่ยับยั้งคัดค้าน เพราะนโยบายเรื่องโฉนดชุมชนของรัฐบาลก็คือ มีความมุ่งหวังที่จะหยุดการบุกรุก เผาถางป่าเพิ่มขึ้น แล้วก็ราชการก็ทำใจที่จะยอมรับพื้นที่ที่ถูกบุกรุกไปแล้ว หรือพื้นที่ที่ถูกราษฎรเข้ามาครอบครองทำกินแล้ว แล้วเราก็จะออกเอกสารสิทธิให้พวกท่าน ในลักษณะของโฉนดชุมชน ซึ่งโฉนดชุมชนก็จะอยู่คู่กับชุมชนของท่าน

วิธีการแบ่งพื้นที่ก็ต้องถามคนในชุมชนว่า ท่านจะกำหนดพื้นที่โฉนดชุมชนที่กำหนดไว้ ที่ทางกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ยอมรับเขตพื้นที่บริเวณนั้นแล้ว ท่านจะให้ทำโฉนดชุมชน หรือพื้นที่บริเวณนั้นทำอะไรบ้าง เช่น แบ่งเป็นพื้นที่ทำกินเท่าไร ที่อยู่อาศัยเท่าไร แบ่งเป็นที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันเท่าไร หรือเป็นพื้นที่สาธารณะซึ่งกันไว้สำหรับจะทำเป็นโรงเรียน โรงพยาบาล หรือสถานอนามัยเท่าไร ซึ่งตรงนี้ทั้งหมดจะต้องอาศัยความเข้มแข็งของชุมชน การยอมรับของชุมชนแล้วก็การช่วยกันปักปัน หวงแหน พื้นที่ป่าที่เหลืออยู่ ซึ่งตรงนี้ท่านรองก็มองว่า มีความเข้มแข็งของทั้ง 3 ตำบล ที่มีผู้นำ วันนี้ท่านกำนันทั้ง 3 ท่านก็มาอยู่ในที่นี้ ขณะเดียวกัน โชคดีของเชียงใหม่เช่นเดียวกัน เรามีสถาบันการศึกษาทางมหาวิทยาลัยเชียงใหม่หรือสถาบันการศึกษาที่มีทั้ง 8 มหาวิทยาลัยในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ แล้วกัลยาณิวัฒนาที่เป็นอำเภอตั้งใหม่ ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือ การยอมรับของชุมชนหรือพวกพี่น้องทั้งหลายอยู่แล้ว เราน่าจะได้มาคุยกัน แล้วก็ชัดเจนว่า พื้นที่บริเวณใดที่น่าจะพร้อมที่จะออกเป็นโฉนดชุมชนได้ พื้นที่บริเวณใดที่เราจะต้องช่วยกันปักปันหวงแหน พื้นที่บริเวณใดที่เราจะกันไว้เป็นพื้นที่ส่วนกลาง ซึ่งขณะนี้เราต้องยอมรับเรื่องของความเจริญของวิทยาการใหม่ ๆ ทั้งหลาย Google แผนที่ที่ดูย้อนหลังเมื่อประกาศหลังวันที่ 3 สิงหาคม 2553 แล้วก็จะเป็นผลพวงในเรื่องของโฉนดชุมชนว่า ถ้าท่านบุกรุกเผ่าถาง หรือพี่น้องประชาชนที่อยู่ในพื้นที่เรา บุกรุกเผ่าถางต่อ หลังจากวันที่ 3 สิงหาคม 2553 เดียวนี้แผนที่โลกดูย้อนหลังได้ เปิดดูได้ เขาก็ setter ณวันที่ 3 สิงหาคม 2553 ว่ามีขอบเขตอยู่เท่าไร เห็นไหมมีชีนามิติญี่ปุ่น เปิดดูเห็นกระทั่งว่าน้ำม้วนตัวอย่างไร วันไหนก่อนหน้าวันที่จะเกิด ตรงไหนม้วนก่อน ตรงไหนทำไมไม่ดูกัน แบบนี้เป็นต้น

เช่นเดียวกันพื้นที่ที่เราจะได้รับประโยชน์จากมติกรม.วันที่ 3 สิงหาคม 2553 ทางกระทรวง
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดี ทางมติกรม.ที่ก่อนที่จะออกมติก็นั่นยืนยันว่า ผู้ที่เข้าไปใช้พื้นที่ของ
กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะในอำเภอกัลยาณิวัฒนาพื้นที่ทั้งหมด ก็เป็นเขตพื้นที่ที่
เราประกาศเป็นพื้นที่ป่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอยู่แล้ว เขาก็จะเปิด Google คุณนะ เปิดแผนที่
ดูว่า ก่อนวันที่ 3 สิงหาคม ท่านมีขอบเขตอยู่แค่ไหนอย่างไร ผู้ที่ไปแล้วถ่วงกันต่อหลังจากวันที่ 3 สิงหาคม จะไม่ได้
รับการรับรอง ยืนยัน ท่านรองเพราะว่าวันก่อนที่จะออกมติกรม. ทางราชการหรือทางกระทรวง
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเองก็เป็นทุกข่าว่า ถ้ามติกรม.นี้ออกมาว่ายุติการจับกุมที่ดี ให้ความ
คุ้มครองประชาชนเผ่าที่เข้ามาในพื้นที่ของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดี จะมีการแผ้ว
ถางเพิ่ม การทำให้พื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น ตรงนั้นกฎหมายนี้ไม่คุ้มครอง มติกรม.นี้ไม่คุ้มครองท่าน ถามว่าเขาจะดู
ได้จากไหน เขาก็เปิดดูใน Google ย้อนหลังวันที่นี้ได้ การจะดูพื้นที่เดียวกัน Zoom เข้าไปดูได้กระทั่งว่าตรง
นั้นมีต้นไม้เดิมที่ดิน

ที่แก้วแม่ปาน ขออนุญาตย้อน หนังสือมติดินสวดสัปดาห์ เพิ่งลงเมื่อฉบับเดือน สัปดาห์ที่แล้ว ที่แก้วแม่
ปานก็อยู่ที่อินทนนท์ มองไปจากจุดชมวิว มองไปที่สุดลูกหูลูกตาจะมีต้นไม้ต้นหนึ่ง สูงมากมีความสวยงาม
ในเรื่องของต้นไม้ที่ชาวบ้าน ที่คนญี่ปุ่นตัดให้เป็นไม้ค้ำค อยู่สุดสายตา แล้วถ้าคุณไปถ่ายรูปที่จุดชมวิวก็น่า
เห็นต้นไม้ต้นนี้ ดูผ่าน Google ก็จะเห็นต้นไม้ต้นนี้ แต่วันนี้ เมื่อวันก่อนที่มติดินสวดมาลงก็ถูกฟ้อง
หมายถึงฟ้องชาวบ้าน ฟ้องประชาชนว่าต้นไม้ต้นสวยต้นนี้ หายไป ถามว่าเริ่มต้น เขารู้ได้อย่างไรว่าต้นไม้
ต้นนี้หายไป เขา Zoom ดูจาก Google ที่แผนที่ ท่านรองก็เรียกไม่ถูก GIS พบว่าต้นไม้ต้นนี้หายไป เขาก็ขึ้น
ไปดูแล้วก็ถ่ายรูปจริง ๆ ต้นนี้หายไปจริง ๆ ตอนนี้ก็ฟ้องสังคมว่าต้นไม้ต้นนี้หายไปไหนอย่างนี้เป็นต้น ที่
ท่านรองยกตัวอย่างให้เราฟัง

เพราะฉะนั้นตรงนี้เมื่อมีมติกรม.เรื่องการยุติการจับกุมที่ดี ให้ความคุ้มครองชนเผ่าที่เข้ามาในพื้นที่นี้
ที่ว่าจะทำให้การรับรองเรื่องเอกสารสิทธิของท่าน แต่เอกสารสิทธิทั้งหมดจะไม่ใช้ สค.3 นะคะท่านนายอำเภอ
ช่วงก่อนนี้กรมที่ดินเราเร่งออกโฉนดให้กับผู้ที่ถือ สค.1 สค.3 อยู่ แต่ตอนนี้กลุ่มตามมตินี้จะออกมาเป็น
ลักษณะของโฉนดชุมชน แล้วก็ต้องฟังพวกท่าน โฉนดชุมชนนี้ท่านจะต้องคลี่คลายว่าแปลงไหน ใคร
ครอบครองอยู่ แต่ให้ในนามของชุมชนนี้ แล้วก็ท่านก็ทำกินไปได้จนถึงชั้นลูก ชั้นหลาน แต่จะขยายเพิ่ม
ไม่ได้ ขณะเดียวกันพื้นที่บริเวณใดที่กำหนดให้เป็นพื้นที่ใช้ร่วมกัน ก็จะต้องใช้ร่วมกันเหมือนเดิม ซึ่งขาย
ไม่ได้ เปลี่ยนมือไม่ได้ ก็จะเป็นการยอมรับในการที่ท่านเข้ามาทำกินในพื้นที่ ของกระทรวง
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เราก็จะไม่กระทบกระทั่งกัน เคารพสิทธิซึ่งกันและกัน แต่เราหวังว่าการ
ออกโฉนดชุมชนให้พวกเรา ก็คือจะยุติการขยายวงของการหักล้างถ่วงหน่วงเพื่อทำกินต่อ ซึ่งตรงนี้ตัวกระทรวง
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเองก็ กำลังยกย่องวิธีปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้อง กับความต้องการ
ขณะเดียวกันกระทรวงมหาดไทยก็รับที่จะมาทำเรื่องของโฉนดชุมชน ให้กับพวกเรา

ถามว่าทางราชการ หรือทางจังหวัดเชียงใหม่ กำลังขับเคลื่อนตามมติกรม.แค่ไหน อย่างไร ก็เมื่อคุยเรื่องนี้กับอาจารย์มาลี ๆ ก็เลยอยากจะให้ท่านรอมมาพูดคุยให้ฟังว่า ข้าราชการได้รับรู้ในสิ่งเหล่านี้หรือยัง ภาคประชาชนที่ได้รับรู้มติกรม.นี้ ท่านก็มีหน้าที่ที่จะต้องเฝ้าระวังไม่ให้พื้นที่ป่าถูกทำลายเพิ่มขึ้น แล้วขณะเดียวกัน หลังจากนี้สักระยะหนึ่ง ก็อาจจะมีการเรียกประชุมเชิงทำประชาคมกันว่าในพื้นที่ที่ทำโฉนดชุมชน ที่จะออกให้ท่าน ในโอกาสต่อไปพื้นที่ไหน เป็นของใคร เราต้องถามคนข้าง ๆ ด้วย ท่านคงนึกออก ท่านผู้นำชุมชนทั้งหลาย ท่านกำนัน ผู้ใหญ่บ้านก็ต้องเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงที่ว่า ตรงนี้ บริเวณนี้เท่าไร ก็ไร่ ๆ เป็นของนาง ก นาง ข นาง ค จริงไหม ถามเพื่อน ๆ ดู ถูกต้องว่าใช่ อยู่กันมาตั้งแต่เมื่อไหร่ ชันลูก ชันพ่อ ชันแม่ ชันปู่ย่า ตายาย เป็นต้น ตรงนี้ แล้วเราก็จะต้องทำประชาคม ถามพวกเราในชุมชนด้วยกันเองนี้แหละว่า พื้นที่ที่เป็นต้นน้ำ หรือพื้นที่ที่เป็นบ่อน้ำสาธารณะ หรือพื้นที่ที่เป็นที่สาธารณะเป็นที่ปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์ทั้งหลาย อะไรประมาณนี้ ใช่ไหม ถ้าท่านบอกว่าไม่เป็นไร ยกให้นาง ก นาง ข ไปเลย ก็ต้องถามมติในที่ประชุมแล้วก็ต้องมีการบันทึกไว้อย่างชัดเจนว่า เดิมที่เป็นแหล่งน้ำสาธารณะที่ใช้ร่วมกันในชุมชน ในหมู่บ้าน ตอนนี้ท่านตกลงที่จะให้นาง ข เป็นผู้ดูแลก็ต้องเป็นอย่างนั้น ก็จะถูกบันทึกไว้ในเอกสารแนบท้ายหลังของโฉนดชุมชนที่เมื่อเสร็จเรียบร้อย แปลงนี้ชื่อนี้ ๆ ทุกคน เป็นของใคร แล้วทั้งตำบล ทั้งชุมชน ใครเป็นผู้ดูแล แล้วก็จะมีการมอบโฉนดชุมชนอย่างที่เป็นที่ปฏิบัติทำไป ที่แก่กระเจาน ก็คงเพื่อลดความขัดแย้งในเรื่องของเรา กับเจ้าหน้าที่ ในเรื่องของป่า เรื่องของพื้นที่ด้วย ขณะเดียวกันตัวเจ้าของ ตัวพี่น้องชุมชนทั้งหลายที่อยู่ในชุมชนก็จะได้ว่าเมื่อท่านได้รับการยอมรับในพื้นที่บริเวณที่ท่านทำกินแล้ว ก็ขอความกรุณาท่านที่จะต้องเป็นหูเป็นตาไม่ให้ใครไปบุกรุกแผ้วถางเพิ่มขึ้น หรือขยายพื้นที่ไปเพิ่มขึ้น แล้วก็คงได้ช่วยกัน น่าจะเป็นแนวคิดที่จะจัดการในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ค่อนข้างดี และได้รับความร่วมมือกัน

ขณะเดียวกันในเรื่องของความหลากหลายทางชีวภาพที่เราได้รับการยอมรับในเรื่องระบบไร่หมุนเวียนซึ่งตรงนี้ ก็เป็นที่ยอมรับไปแล้วถือว่าเป็นภูมิปัญญาหนึ่งของพวกเรา ที่ได้รับการยอมรับไปแล้วว่าเป็นไร่หมุนเวียนแล้วก็มีวิถี วิธีใช้พื้นที่ที่เป็นภูมิปัญญาของท่าน มีคนเล่าให้ท่านรองฟัง น่าจะใช่ว่า แต่ละท่านจะมีสมมุติว่าพื้นที่ ปีนี้ท่านทำที่นี่ ก็เขยิบ ๆ ไป สุดท้ายปีที่ 7 ก็กลับมาที่ 1 ซึ่งตรงนี้ คือเหมือนกับว่าหลังจากปีที่ 1 ทำบริเวณนี้ แล้วที่ท่านเว้นว่างไปจะทำให้ธรรมชาติฟื้นตัวกลับมา ทำให้ความอุดมสมบูรณ์ในส่วนหนึ่งของบริเวณนั้นก็กลับคืนมา แล้วก็พอ 7 ปี ก็วน ๆ ไป ก็เป็นที่ยอมรับไปแล้ว ตอนนี้ก็ถือว่าเป็นแนวคิดหรือเป็นภูมิปัญญาที่ได้รับการยอมรับ ในเรื่องของไร่หมุนเวียนไปแล้ว

ทีนี้มาเรื่องของสิทธิในสัญชาติ ก็มีในมติกรม.ก็จะบอกว่า จะได้รับบัตรประชาชน คนไม่มีสัญชาติไทย เป็นบัตรประจำตัวบุคคลบนพื้นที่สูง มีบัตรสำรวจชุมชนบนพื้นที่สูงเดิม แล้วก็มีการได้รับการได้รับใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าว แล้วก็ถูกที่เกิดในประเทศไทย ก็สามารถขอสัญชาติไทยได้ ตามกฎหมายสัญชาติมาตรา 7 ทวิ ในกลุ่มเป้าหมาย ก็เมื่อตอนที่เสนอมติกรม.นี้ เสนอว่ามีกลุ่มเป้าหมายอยู่ 40,000 คน ในส่วนนั้นก็มอบหมายให้กระทรวงมหาดไทย กับสมช. เป็นคนประยุกต์ร่างในส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมติดี.ในเรื่องนี้มาถือปฏิบัติในเรื่องของสิทธิของสัญชาติ ก็มีรายละเอียดอยู่ และเร่งรัดให้กระทรวงมหาดไทย

พิจารณาในเรื่องการขอให้คนต่างด้าวที่มีถิ่นที่อยู่ถาวรได้รับใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าวรวมทั้งบุตรที่เกิดในประเทศไทยขอสัญชาติไทยได้ตามกฎหมายสัญชาติมาตรา 7 ทวิ ซึ่งตรงนี้ทางพวกชนเผ่าทั้งหลายก็ได้บอกว่าเราได้ยื่นเรื่องขอไว้เป็นเวลานานแล้ว ตอนนี้ทางกระทรวงมหาดไทย ทางเจ้าภาพหลักคือท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยกำลังเร่งที่จะออกระเบียบในส่วนที่เกี่ยวข้องตามมาซึ่งระเบียบนี้ถูกส่งการมาจากกระทรวงมหาดไทย เราทางอำเภอก็ดี ทางจังหวัดก็ดี ก็จะต้องทำตามที่มีมติครม.นี้ แต่ขณะนี้อยู่ระหว่างยกร่างกำลังจะส่งมาให้เราถือปฏิบัติอยู่ ก็ขออนุญาตนำเรียน

ในส่วนของการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม ก็มีกิจกรรมว่าจะต้องส่งเสริมศูนย์วัฒนธรรมชุมชน โดยเชื่อมโยงกับวิถีชีวิต ฐานคิดดั้งเดิม ให้เป็นศูนย์วัฒนธรรมที่มีชีวิตและมีการสนับสนุนงบประมาณที่จะจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมชุมชน มีการจัดกิจกรรมเครือข่ายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่กระทรวงวัฒนธรรม โดยวัฒนธรรมแห่งชาติ วัฒนธรรมจังหวัด แล้วก็มีการในเรื่องของศูนย์บูรณาการไทยสายใยชุมชน แล้วก็เครือข่ายกะเหรี่ยงวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเป็นผู้รับผิดชอบ แล้วก็มีการทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ที่จะได้เข้ามาดำเนินการในส่วนนี้ ความจริงแล้วของเชียงใหม่เราก็ยังทำเรื่องพวกนี้อยู่ค่อนข้างเข้มแข็ง จังหวัดเชียงใหม่เองก็ต้องยอมรับว่าในเรื่องของความหลากหลายทางวัฒนธรรมในเรื่องของการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของเชียงใหม่เราได้ทำกันมา อย่างเมื่อครั้งที่ท่านผู้ว่าไปร่วมพิธีนั้นก็ได้เห็นความชัดเจน หรือความเข้มแข็งของชนเผ่าที่เรารวมตัวกันแสดงออกถึงวัฒนธรรมประเพณีที่ดี และแสดงออกถึงการได้รับการยอมรับจากสังคมโดยรวม ของจังหวัดเชียงใหม่ และก็ของคนทั่วไปอยู่ค่อนข้างเข้มแข็งมาก

ท่านรองมีประสบการณ์ที่เพชรบุรีของเรามาที่โป่งลึก - บางกลอย ที่สมเด็จพระเทพฯไปตั้งโรงเรียนดชด. เขาก็ยังไม่รวมตัวได้เข้มแข็งเท่าทางนี้ เขาก็ส่งลูกมาเรียนที่โรงเรียนดชด. แล้วก็มีการเข้ามาช่วยในเรื่องของภาษา เรื่องของการสอนให้พูดภาษาไทย ชั้นลูกที่มาเรียนโรงเรียนดชด. ก็พูดภาษาไทยได้ค่อนข้างดี แต่ชั้นแม่ ชั้นพ่อ ได้น้อยกว่าที่นี้มาก แล้วก็การรวมตัวในเรื่องของวัฒนธรรมประเพณีก็ค่อนข้างจางกว่าที่นี้ที่นี้เข้มแข็งและก็เป็นที่ยอมรับอย่างยิ่ง เรื่องของการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม พอที่ท่านรองก็ดูแลหน่วยงานสังกัดกระทรวงวัฒนธรรมอยู่ด้วย เราก็เห็นว่ามึงประมาณก็หลาย ๆ โครงการที่ลงมาช่วยกันในเรื่องนี้ก็น่าจะไม่มีปัญหาอะไร

ในเรื่องของการศึกษาก็มีการกำหนดให้มีการ ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตรที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ก็สามารถจัดการศึกษาได้ด้วยตนเอง และส่งเสริมให้มีการจัดการศึกษาในท้องถิ่น ซึ่งกระทรวงศึกษาจะเป็นคนที่เข้ามา ตอนนี้ก็มีหลายโรงเรียน กศน. เขาเรียกว่าอะไร เรียนตามอัธยาศัยก็เข้ามาแล้ว กำหนดให้มีการพัฒนาศักยภาพของครูหรือคนในท้องถิ่นกรรมการโรงเรียนสามารถจัดการศึกษาได้ด้วยตนเอง แล้วก็มีการสนับสนุนทุนการศึกษาในระดับอุดมศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสาขาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนและสาธารณสุข

ตอนนี้เราได้พูดคุยกันที่โป่งลึก บางกลอย ที่เพชรบุรี เรามีปัญหา เรามีสถานื่อนามัยไปตั้งให้ แล้วเราก็กักหลุมหลุมของกะเหรี่ยงที่ชนเผ่า ไปเรียนต่อต้านสาธารณสุข พอเขาจบเราก็ให้เขามาเป็นเจ้าหน้าที่ประจำที่สถานื่อนามัยนั้นเลย เพราะว่าลดปัญหาเรื่องคนช่วยแปล ช่วยถามว่า เจ็บเรื่องอะไร เป็นอะไรมา ปวดท้อง ปวดหัวอย่างไร เราเตรียมคนไว้ 3 คน แต่พอจริง ๆ แล้วเด็กที่ไปเรียนจบมาพอเราให้มาอยู่ที่สถานื่อนามัยคนที่ 1 ก็อยู่ได้ 6 เดือน คนที่ 2 ก็อยู่ได้ 6 เดือน ตอนนี้อยู่ถึงคนที่ 3 แล้ว เราส่งไว้ 3 คนแล้วก็ส่งไปเรียนทั้ง 3 คน ไม่รู้ว่าน้องเขาติดสบายหรือเปล่า เพราะว่าตอนช่วงพอจบจากม.3 แล้วก็ไปเรียน จนจบหลักสูตรที่ทางกระทรวงสาธารณสุขกำหนด แล้วเราก็มีตำแหน่งรอไว้เลย บรรจุให้ ทีนี้เขาก็อาจจะมีความกังวลใจ เช่น อาจจะเรียนต่อก็ดี หรืออาจจะติดสบายแล้วก็ช่วงไปเรียนในเมืองก็อาจจะมียอดเตอร์ไซค์ มีโทรศัพท์ มีอะไรทั้งหลาย มีค่อนข้างดี คนแรกก็อยู่ 6 เดือน พออีกคนก็อยู่ 6 เดือน คนที่สามก่อนจะไปบรรจุท่านรองก็เลยเรียกมาคุย ชวนมาคุยก่อนว่า นี่เธอเป็นความคาดหวังของสังคมนะ เธอเป็นความคาดหวังของชุมชนนะที่เราต่อสู้ เพราะถ้าถามจริง ๆ แล้วน้องที่จบม.3 แล้วไปสอบแข่งกับคนอื่นเพื่อจะเข้าเรียน ถ้าไม่ใช่โควตาพิเศษ เพราะว่าคุณเป็นคนที่เราคาดหวังว่าท่านจะกลับมาอยู่ที่ชุมชนของท่าน ก็คงอาจจะสอบแข่งกับคนอื่นไม่ได้ หรือได้ที่ไม่ดีก็อาจจะไม่ได้เรียน แต่ในเมื่อเราให้โควตาพิเศษแล้ว ก็อยากเห็น

แม้แต่สาขาสาธารณสุขก็ดี แม้แต่สาขาอื่น ๆ ที่เราคาดหวัง หรืออย่างท่านผู้นำเมื่อสักครู่นี้ท่านไปจบมว.มาแล้ว มหามงกุฎราชวิทยาลัย วันก่อนครบรอบ 20 ปี ท่านรองก็ไปงานมา ตอนนี้เราก็อีกว่า ไม่ว่าจะเรียนสาขาใดที่คิดว่าจะกลับมาพัฒนาชุมชน หรือหมู่บ้านของท่านได้ ก็ต้องยอมเสียสละความสุขส่วนตัว เพราะเด็กบางทีเราเข้าใจ เด็กบางคนพอไปเรียนต่อก็จะติดสบาย เพราะว่าติดเพื่อน พอกลับมาอยู่ในบ้านตัวเองสักระยะหนึ่งก็ขอลาออก ท่านรองก็ไม่แน่ใจว่าสองคนนั้นหลังจากนั้นเขาจะไปเรียนต่อเพื่อจะให้ได้ใบปริญญาเพิ่มหรืออะไรอย่างนี้นะ แต่เขาเสียสละที่จะไม่ยอม ไม่เอาเงินเดือนเท่าเดิม งานที่เราหาให้ ตอนนี้เราก็อีกฝาก หรือตอนที่เราคิดโครงการเรื่องการศึกษาที่เราคุยกัน เรื่องว่าจะสนับสนุนจนกระทั่งระดับอุดมศึกษา โดยเฉพาะสาขาในเรื่องของการพัฒนาชุมชน และด้านสาธารณสุข เราอยากเห็น เพราะตอนนี้ น้อง ๆ ที่เป็นลูกหลานชนเผ่า ไปเรียนครูก็ดี เรียนทางด้านรัฐศาสตร์อยากกลับมาเป็นปลัดอบต. ปลัดอำเภอ เราก็จะกำหนดพื้นที่ให้ท่านเป็นพิเศษเลยว่า จะได้กลับมาเป็นผู้บริหารหรือเป็นคนดูแลพวกเราเอง เพราะว่าหนึ่งภาษาที่ได้ช่วย สองรู้อยู่แล้วว่าชนเผ่ามีความต้องการในเรื่องใด แล้วก็เป็นผู้เป็นหลานซึ่งถ้าตามมติกรมนี้เป็นผลสำเร็จแล้วก็พวกเราลูกหลานในพื้นที่ให้ความร่วมมือ เราก็จะได้เห็นพี่น้องชนเผ่าทั้งหลายกลับมาเป็นสาธารณสุขอยู่ที่สถานื่อนามัยก็ดี กลับมาเป็นครูอยู่ที่โรงเรียนในพื้นที่เราหรือมาเป็นพัฒนาชุมชนตำบล หรือมาเป็นปลัดอำเภอ ที่ดูแลกิจการด้านพี่น้องชนเผ่า ซึ่งตอนนี้เราก็อีกเห็นแล้วก็อยากทำให้เป็นจริงให้ได้

ขออนุญาตยกตัวอย่างตอนนี้ที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้กำลังจะมีเด็กที่จบพยาบาล สักประมาณเกือบพันคน ฝากเรียนอยู่ที่สระบุรีที่ท่านรองเคยอยู่ 2 โรงเรียน 2 วิทยาลัย วิทยาลัยหนึ่ง 200 คน อีกวิทยาลัยหนึ่ง 200 คน ก็ 400 คนแล้ว ที่เพชรบุรีอีก 200 คน ที่เชียงใหม่เองก็มีที่วิทยาลัยบรมราชชนนีก็ 200 คน วัน

ก่อนท่านสาธารณสุขก็เชิญท่านรองไปแจกแสดงความยินดีที่จบการศึกษา เดือนเมษายนนี้จะกลับไปลงในพื้นที่ของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเราเอง เราก็มองว่า ที่ออกมติดรณ.เรื่องนี้มา เราก็ลื้อมาจากที่เราให้สิทธิให้โอกาสของน้อง ๆ ที่อยู่ทางภาคใต้ ถามว่าเด็กพวกนี้ตอนสอบแข่งขันเป็นพยาบาลเนี่ย ถ้าไปแข่งกับเด็กปกติทั่วไป เราต้องยอมรับนะว่าลูกหลานเราอาจไปแข่งกับเขาไม่ได้ แต่เราให้โควต้าพิเศษเพื่อให้อยู่เรียนหน่อยเถอะ แล้วถามว่าครูทั้งหลาย อาจารย์ที่วิทยาลัยพยาบาลก็ลงไปช่วยเด็กพวกนี้เพื่อจะให้ผ่านเพื่อให้จบ จบอย่างมีคุณภาพ ไม่ใช่เดี๋ยวจะเป็นห่วงว่า ตอนเข้ามาที่เข้ามาอย่างไม่เก่ง ตอนเรียนก็เรียนอย่างไม่เก่ง เดี่ยวจบไป ไปเป็นพยาบาลอยู่ในชุมชนท่านกลายเป็นให้คนที่ไม่มีคุณภาพไปให้ท่านไม่ใช่ซะละ เราก็พยายามช่วยกัน แล้วก็ที่ระดับประเทศตอนนี้เด็กก็จะจบเดือนเมษายนนี้ วันก่อนท่านพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ ท่านมาแจกใบประกาศนียบัตรที่เทคนิคพายัพ ท่านก็บอกเดี๋ยวผมจะขอคุยกับเขาก่อน เพราะอะไร เพราะเรากลัวว่า อย่างที่เป็นห่วง น้องที่จบอนามัย ที่ไปอยู่ที่สถานีนามัย กลัวว่าน้อง ๆ พวกนี้จะติดสบาย เพราะมาอยู่ภาคกลาง 4 ปี อยู่ที่สระบุรี เสาร์ อาทิตย์พ้อท่านรองไปงานผ่านวิทยาลัยพยาบาลก็จะเห็นน้อง ๆ พวกนี้ใส่ชุดวอร์ม มีคุณพ่อคุณแม่มาเยี่ยมจากภาคใต้มาเยี่ยมก็สุขสบายในระดับหนึ่ง แต่เราคาดหวังว่า เด็กพวกนี้จะกลับไป แล้วก็ไปช่วยไปฝังตัวอยู่ในพื้นที่ เพราะจะช่วยเรื่องภาษาก็ดี ภาษาที่คุยกับคนเจ็บคนป่วย หรือดูแลกันอย่างใกล้ชิดรู้ว่านี่เป็นธรรมเนียมของท่านที่ ในการอยู่การกินที่ แนะนำอย่างไรให้ถูกสุขลักษณะได้

ถือว่ามติดรณ.นี้ก็จะเป็นการให้โอกาสลูกหลานของท่าน ที่จะไปเป็นพยาบาล ไปเป็นครู ไปเป็นหมอ และหากคนไหนมีศักยภาพที่จะเป็นหมอได้ต่อไปเราจะมีโรงพยาบาลระดับชุมชน ระดับอำเภอทั้งหลาย ทั้งปวง ต่อไปมีปลัดอำเภอ ท่านท่านทั้ง 3 ท่านนี้อาจจะเล่าให้ท่านรองฟัง ตอนนั้นท่านรองอาจจะผ่านมาที่นี่ ชุมมื่อให้ดูว่าท่านครบปลัดอำเภอคนนี้ลูกหลานหมู่บ้านเราเอง เราอยากเห็นอย่างนั้น ซึ่งเขาจะมาฝังตัวอยู่ที่นี้ แล้วอาจจะเจริญเติบโตต่อไปอาจจะมีส่วนว่าคนแรกที่จบ ที่มาจากทางชนเผ่าท่านก็เป็นไปได้ ทั้งหมดอยู่ที่ความเจริญก้าวหน้า หรืออย่างที่ท่านผู้นำไปจบมว.มาแล้วอย่างนี้เป็นต้น ก็เป็นโอกาส พวกนี้ไม่ได้เรียนทุกวัน เรียนเสาร์ อาทิตย์ เรียนเป็นบางวันเท่านั้นเอง แล้วท่านก็จะไปได้เครือข่ายเพื่อนฝูงอีกเยอะแยะเลย แต่ก่อนท่านรองเจอท่านนายกอะไรต่ออะไรทั้งหลายไปเรียนที่มว.เยอะแยะเลย ก็เป็นโอกาสเป็นช่องทางที่พวกเราอยากเห็น แล้วพวกนี้เป็นตัวแทนของท่าน ที่เข้าใจในวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ พื้นเพของท่านอย่างดี ก็จะได้ช่วยให้เรา เป็นเนื้อเดียวกันมากขึ้น ในโอกาสต่อ ๆ ไป

ในเรื่องของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จะมีระยะสั้นระยะยาว ระยะสั้นท่านรองเล่าจบแล้วนะ ทั้งหมด 3 – 4 เรื่องเป็นเรื่องระยะสั้น ต่อไประยะยาวก็จะเป็นเรื่องของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่บอกว่ายอมรับในเรื่องของไร้หมุนเวียน เรื่องของการออกเอกสารสิทธิที่ดี เรื่องของโฉนดชุมชนที่ดี หรือแก้ไขปัญหาในเรื่องของพื้นที่ทับซ้อนบางที่ท่านอาจจะบอกว่าที่ท่านอยู่กันมานาน ทางทรัพยากรธรรมชาติอาจจะบอกว่าตรงนี้ให้ไม่ได้มันเป็นที่ดินน้ำลำธารอะไรประมาณนี้ ก็จะได้คุยกัน แล้วก็ที่จะได้เห็นแน่ ๆ ก็คือโฉนดชุมชนอย่างที่ท่านรองเรียน ระยะสั้นอาจจะเป็นการสำรวจพื้นที่หรือ แล้วก็ตามมาอีกกันดูว่าท่านยอมรับตามนี้ไหม เมื่อท่านยอมรับพื้นที่ตามนี้แล้ว ขึ้นต่อไปก็จะเป็นการออกโฉนด

ชุมชนให้ โฉนดชุมชนอย่างที่ท่านโรงเรียนก็ต้องเตรียมการ ได้รับการยอมรับ ในหมู่พวกท่านด้วยกันด้วย ว่าตรงนี้ของใคร ๆ อย่างไร ต้องผ่านการประชาคม เรื่องสิทธิในสัญชาติ น่าจะเป็นจริงแล้วก็ต่อไป วันก่อนที่เราประชุมกันที่ศาลากลางมีคุยเรื่องหลักประกันสุขภาพ เรื่องบัตรทอง เรื่องอะไร เมื่อท่านได้รับสิทธิทางสัญชาติที่ดี ได้รับบัตรประชาชน ในเรื่องของสิทธิประโยชน์ในเรื่องของหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าท่านก็จะได้รับสิทธิเท่า ๆ กับพวกเราทุกคนในประเทศไทย ทางสปสช. หรือสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติกำลังทำในส่วนนี้อยู่

ตอนนี้มาถึง วันก่อนท่านรองไปประชุมเรื่องกองทุนหมู่บ้านและสวัสดิการชุมชน ของจังหวัดเชียงใหม่ทั้งหมดเรามี 25 อำเภอ บางอำเภอก็ทำไปได้เยอะแล้ว ถ้าถามว่ากองทุนสวัสดิการชุมชนของทุก ๆ ตำบลมีประโยชน์หรือไม่ อย่างไร ก็จะเป็นประโยชน์ในเรื่องของการดูแลสวัสดิการของคนในชุมชนของท่าน อันนี้เราก็เลยมองว่ากัลยาณิวัฒนา กำลังเริ่มแล้วเราก็มีผู้นำเข้มแข็ง เราก็มีสภาองค์กร สภาวัฒนธรรมที่เข้มแข็งเราก็อยากให้ทั้ง 3 ตำบลนี้พูดคุยในเรื่องของกองทุนสวัสดิการชุมชน ควบคู่ไปกับการเริ่มทำเรื่องของสภาวัฒนธรรมที่ท่านมีการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็ง จนกระทั่งมีการยอมรับ ทุกคนเล่ากันว่าที่นี่เข้มแข็งเราก็อยากให้ทั้ง 3 ตำบล ออกแบบว่าชุมชนของท่านจะเดินทางไปทางไหนอย่างไร เราจะดูแลสวัสดิการซึ่งกันและกันอย่างไร เราจะมีระเบียบการออมวิธีการใช้เงิน กันอย่างไร ช่วยกันแนะนำ ช่วยกันพูดคุย ซึ่งในส่วนนี้ขอให้เอาโอกาสของเวลาที่เรากำลังเริ่มใหม่ ช่วยกันออกแบบชุมชนเลยว่าท่านจะเดินทางไปทางไหน

พอดีเมื่อคืนท่านรองต้องขอสารภาพบาป จริง ๆ แล้วน้องเขาเองที่פקให้ที่นี่ แต่ท่านรองถูกขู่มาทางแม่แจ่มลำบากอย่างนั้น ลำบากอย่างนี้ มาตอนเช้านี้ไม่ทันแน่ ๆ ต้องมานอนพักค้าง ท่านรองก็เลยไปทางแม่ฮ่องสอน ไปนอนที่ปายเมื่อคืน จริง ๆ ต้องมานอนที่นี่แล้วก็น้องเขาก็ เผลอเลยเขา เขาเป็นคนปาย เราก็เลยไหน ๆ เขาก็ดูแลเรา เขาก็อยากกลับบ้าน เราก็เลยถือโอกาสสั้น ให้เธอไปนอนบ้านเธอละกัน เขาก็เลยชวนไปพักค้างที่ปาย ก็เห็นความเจริญของอำเภอปายอย่างน่าเป็นห่วง เผลอท่านรองไปเย็นและก็ค่ำ ตอนนั้นก็คล้าย ๆ น้อง ๆ พักยาไปแล้ว ผู้คนที่เดินอยู่คิมเบียร์ มีบาร์เบียร์ มีการนั่งดื่ม ก็จะไม่ใช่คนพื้นถิ่นเลย เป็นคนต่างชาตินั้นส่วนใหญ่ เพราะว่าท่านรองไปเย็นวันอาทิตย์ ถ้าเป็นวันศุกร์ เสาร์ก็อาจจะมีคนไทยเยอะ ก็มีแต่คนต่างชาติซึ่งไม่คิดเรื่องวันหยุด ก็เป็นอะไรที่เสียขาย เสียขายปาย

เราก็เลยมองว่าที่กัลยาณิวัฒนา ก็อยากจะฝากทุกท่าน ทั้งที่อยู่ที่นี่และก็ทางผู้นำชุมชนทั้งหลายที่อยู่ ท่านกำนันทั้งหลาย พ่อหลวง แม่หลวง ทั้งหลายที่อยู่ที่นี่ เราต้องมาช่วยกันออกแบบ ช่วยกันคิดว่าชุมชนเราจะไปอย่างไร อยากเห็นว่าคนที่มอง หรือพูดถึงกัลยาณิวัฒนา ก็พูดถึงความเข้มแข็งของชนเผ่า ทั้ง 3 ตำบลที่เสียสละ แล้วก็ลุกขึ้นมา ถ้าเล่าถึงประวัติ ความเป็นมาของอำเภอนี้ก็คือทั้ง 3 ท่านชวนกันคุยว่า เราอยากให้เป็นอำเภออีกอำเภอหนึ่ง ขอมเสียสละพื้นที่ของตัวเองบางส่วนให้เป็นพื้นที่สร้างอำเภอด้วยซ้ำไป ก็เป็นอะไรที่ท่านรองอยากฝากไว้ แล้วก็อยากมีส่วนร่วมไปคุยทีหลัง หลังจากกัลยาณิวัฒนาเจริญรุ่งเรืองแล้ว ท่านรองจะได้ไปแอบอ้างหรือกล่าวอ้างได้ว่าท่านรองเคยมา เป็นส่วนหนึ่งที่มาพูดคุยกับพวกเราแล้วก็ขอให้ชุมชนหรือผู้นำชุมชนทั้งหลายกลับไปช่วยกันออกแบบว่า ชุมชนของเราหรือว่ากัลยาณิวัฒนาเราจะเดินทาง

ไหน เราจะไปเน้นหนักว่าทุกคนเปลี่ยนมือ ขออนุญาตเรียนว่าที่ป้ายเนี่ยหน้าแปลงที่ดินส่วนใหญ่จะมีติดป้ายว่าขายที่ดิน โทรเบอร์นั้น เบอร์นี้ เกือบทุกแปลงเลย ที่ถนนผ่านมาทั้งนั้นเลยแม้แต่ที่เป็นที่ปัก เขาเรียกอะไร Home stay ก็ไม่ใช่ เป็นโรงแรม เป็นรีสอร์ท ก็จะมีป้ายบอกขาย เบอร์โทรศัพท์เบอร์นั้นเบอร์นี้ค่อนข้างเยอะเราก็มองกลับไปแสดงว่าที่ดินนี้เปลี่ยนมือไปหลายมือแล้วนะ อาจจะมือที่สอง มือที่สาม ที่ซื้อมาจากชาวบ้าน เขาก็จะซื้อโดยการเก็งกำไร ซื้อวันนี้ พรุ่งนี้ก็ขึ้นป้ายแล้วว่าจะขายต่อ ถ้าไรเท่านั้นเท่านั้นก็ขายทีนี้ก็จะมาฝากพวกเราก็คงถามว่าพัฒนาที่ฝากว่า ขอให้ท่านวางแผนดูแลพื้นที่ของท่านแล้วก็อยากให้คนที่เข้ามาหลังจากที่ท่านรองเข้ามาแล้วหรือหลังจากที่อำเภอถลางพัฒนาตั้งเรียบร้อยแล้ว มีพื้นที่ทั้งหลายแล้วอยากให้คนอื่นยังมาเห็นป่าสนที่สวยงาม ที่เป็นเรื่องเล่ากัน หรืออยากเห็น วัฒนธรรมชนเผ่าที่รวมกัน หวงแผนพื้นที่มากกว่าพื้นที่ที่กลายเป็นชื่อนาย ก นาง ข และมีป้ายคิดว่าขายเท่านั้นเท่านั้น หรือโทรเบอร์นั้นเบอร์นี้อยู่เราอยากเห็นว่าพวกเราส่งต่อให้ลูกหลาน อย่าไปส่งต่อให้คนอื่น พื้นที่ที่ท่านเช่ามาอยู่มา ท่านมา แล้วก็พวกเราเอง ราชการเองก็จะยอมรับให้ท่านมีพื้นที่เป็นโฉนดชุมชนแล้วอะไรแล้ว

ในข้อเท็จจริงเรารู้ ท่านรองเคยอยู่สระบุรี พื้นที่อำเภอมหากเหล็ก ครึ่งอำเภอเป็นพื้นที่สปก. ท่าน निक ออกใหม่คะที่ดินสปก. พอวันที่เราแจกเอกสารสปก. บางคนใส่เพชรพราว ใส่มากกว่าที่ท่านรองใส่อีกนะ มารับโฉนด เราก็ดูไม่ออกเลยว่าแกเป็น เพราะที่สปก.นี้เราให้กับเกษตรกร ที่ทำกิน เป็นเอกสารสิทธิที่ทำกิน ท่าน निक ออกใหม่ ทำทางคนที่มารับเอกสารสปก. 4 – 01 ก็ดูโฉนดมากเลยใส่เพชรพราวมาทั้งตัว ใส่สร้อยทองเส้นเบ้อเรื้อ ก็เปลี่ยนไปหลายมือแล้วเป็นต้น เรายังไม่อยากให้คนไปเล่าต่อ ๆ กันว่าเป็นอย่างนั้น ก็อยากฝากท่านอีกครั้งหนึ่ง

หลังจากนี้ท่านรองจะขออนุญาตฟังด้วย แล้วก็อยู่จนเย็น จนสรุปว่า ท่านตกลงว่าจะยังงั้น ภา หลังจากนี้ก็ขอไว้เลย ว่ามหาดไทยไม่มีทอม หมายถึงไม่แน่ว่าจะอยู่เมื่อไหร่ ไปเมื่อไหร่ ทั้งท่านผู้ว่า ทั้งท่านรอง ท่านรองถูกเลือกมาเป็นทีมท่านผู้ว่า จี้คู่เอาว่าท่านผู้ว่าเลือกมาให้มาช่วยทำงานในทีมท่านเพราะว่าย้ายมาหลังจากที่ท่านผู้ว่าย้ายมาแล้ว เรายังเราก็ไม่รู้ว่าจะทอมของมหาดไทย เดี่ยวนี้มันไม่มี แต่ก่อนต้องเป็นผู้ว่า 4 ปีค่อยย้ายไปอยู่จังหวัดอื่น แล้วค่อยไปอยู่ตรงนั้น ตรงนี้แต่ตอนนี้ไม่มีทอม ทีนี้ท่านรองก็อยากจะฝากไว้ว่าท่านรองเองก็ไม่ว่าจะอยู่เชียงใหม่มานานแค่ไหนอย่างไร แต่ระหว่างที่อยู่เชียงใหม่ ก็ขอประมวลตัวว่าอะไรทั้งหลายที่ท่านทำ มาในพื้นที่ถลางพัฒนา ถ้ามีปัญหาอุปสรรคใด ๆ ไม่ว่าเรื่องใด ๆ ก็ขอให้บอกท่านรอง เพราะว่าท่านรองถูกมอบให้ดูแลพื้นที่ถลางพัฒนาด้วย แล้วตัวมหาดไทยเองก็เอาอำเภอถลางพัฒนาเป็นโครงการเฉลิมพระเกียรติซึ่งท่านพิบูลย์ก็เล่าถึงเบื้องหลังว่าจริง ๆ แล้วอำเภอนี้ไม่ได้ ขอไปที่ ๆ ก็ตกไม่ได้ ขอแยกอำเภอนะ ตอนหลัง ๆ นี้นมหาดไทยเขามีนโยบายไม่ให้แยกอำเภอแล้ว เผอิญอาศัยช่วงที่ท่านพลการเล่าด้วยนะ ท่านองคมนตรีท่านพลการเล่าว่าก็ถือโอกาสช่วงที่พระองค์ท่านเสด็จสวรรคตแล้วก็ขอเป็นอำเภอเฉลิมพระเกียรติแล้วก็เลยไม่มีใครกล้าขัดขวาง เมื่อเรามีต้นกำเนิดที่ดี เหมือนมีลูกมีหลานที่มาทีดีอย่างนี้แล้ว ทุกคนก็เฝ้าดูว่าอำเภอถลางพัฒนา จะเป็นอย่างไร จะไปทางไหนอย่างไร ขณะนี้โชคดีไม่ว่าจะเป็นสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ก็ดี หรือทางราชการเองที่ถูกกำหนดให้เข้ามาช่วยให้ถลางพัฒนาเดินไป

เจริญเติบโตเป็นคนสวยระดับนางงามได้ เราก็ต้องช่วยกันตั้งแต่เริ่ม ตอนนี้นำถึงถือว่าเตาะเตาะอยู่ก็ต้องช่วยกันประคับประคอง

ท่านรองเองก็คาดหวังว่าโอกาสต่อไปที่ท่านรอง ไม่ว่าจะหลังเกษียณอายุไปแล้วอีก 4, 5 ปี หลังเกษียณอายุแล้ว มาวิทยาลัยพัฒนาก็จะไปมาคุยแบบอ้างว่าตอนเริ่มต้นใหม่ ๆ ฉันได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางหรือรับฟังความคิดเห็นกำหนดทิศทางของพื้นที่บริเวณนี้ก็อยากเห็นการเจริญเติบโตของวิทยาลัยพัฒนาที่เป็นสาวสะพรั่งที่มีคนพูดถึงในทางที่ดี เพราะงั้นก็ฝากทุกท่านไว้ว่าอนาคตของทิศทางของอำเภอวิทยาลัยพัฒนาอยู่ในมือของพวกเราให้ห้องนี้ ก็ช่วยกันกำหนด คิดว่าเราอยากให้โตไปอย่างไร หน้าตาผิวพรรณเป็นอย่างไร สวยแค่ไหน ระดับนางงามระดับอำเภอ ระดับจังหวัด หรือระดับประเทศดี ก็อยู่ที่พวกเราช่วยกันออกแบบช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ปลุกฝัง ส่งต่อ เพราะว่าคนเราไม่ได้อยู่ไปตลอด ท่านเองก็มีลูกหลาน ก็ส่งต่อให้ลูกหลาน ภาคภูมิใจ ก็ขอขอบคุณทุกท่านอีกครั้งที่เสียสละเวลามาร่วมกันในครั้งนี้ ก็อย่างที่บอกว่ามีปัญหาหรืออุปสรรคใด ๆ ที่เกี่ยวข้องและคิดว่าท่านรองจะช่วยให้เดินไปได้ก็ขอให้บอก เราจะช่วยกัน ร่วมมือกันทำให้วิทยาลัยพัฒนาของเราเดินไปในทิศทางที่สวยงามเป็นที่ชื่นชมของผู้คนทั่วไป แล้วก็สมพระเกียรติที่ท่านได้กรุณาอนุญาต เมื่ออำเภอสร้างเสร็จสมเด็จพระเทพฯ จะเป็นผู้มาเปิดแล้วก็วางศิลาฤกษ์ ตอนแรกเราคิดว่าจะวางศิลาฤกษ์กันก่อนโดยเชิญมท.1 ก็ดี เชิญใครต่อใครนายกก็ดีมาก ก็มีทางคุณใหม่ ท่านคิสร วัชรโรทัย ท่านรองเลขาธิการพระราชวัง ก็ให้คำแนะนำว่าชื่อนี้เป็นชื่อของเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน อำเภอนี้ตั้งขึ้นสืบเนื่องจากการเฉลิมพระเกียรติพระองค์ท่าน แม้แต่คนที่จะมาวางศิลาฤกษ์ มาเปิดก็ต้องเป็นเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน แล้วก็ฝากทุกท่านไว้ จะทำอะไรให้หนักถึงตรงนี้อาใจด้วย ขอขอบคุณทุกท่านค่ะ ยินดีที่ได้มาพบกับทุกท่าน หวังดีค่ะ

นำเสนอผลการประชุมกลุ่มย่อย หัวข้อ จินตภาพเกี่ยวกับอำเภอวิทยาลัยพัฒนา: พื้นที่เขตวัฒนธรรมพิเศษ และหัวข้อ ประชาคมวิทยาลัยพัฒนากับการสู่อินตภาพ...พื้นที่เขตวัฒนธรรมพิเศษ “อำเภอวิทยาลัยพัฒนา”
กลุ่มที่ 1

อาจารย์ประวิทย์

1. เสนอทางออกคือเรื่องของสิทธิที่ทำกิน ที่อยู่อาศัย เรื่องที่ดิน ก็ขอให้ชุมชนมีความร่วมมือกับยุทธศาสตร์ของแนวเขตที่ดินทำกิน อันนี้เป็นเรื่องที่เราได้หาแนวทางเมื่อกี่ ซึ่งมีหลักยุทธศาสตร์ที่ชัดเจนอยู่แล้ว ก็ขอให้ชุมชนยึดตามยุทธศาสตร์

2. ทำตามประเพณี ซึ่งเรามีวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม ถ้าพูดถึงวัฒนธรรม เป็นวัฒนธรรมที่ชาวสะอายังไม่มีการแปดเปื้อน ไม่ว่าจะทางปลาเกะญอ หรือว่าทางพี่น้องม้ง ทางลีซู ซึ่งตรงนี้ในเรื่องทางออกจริง ๆ เราก็ได้พูดคุยกันอีกหลายประเด็นว่า มีทั้งท่านที่บอกว่าจะมีคำสั่งหรือการขอความร่วมมือไหมว่าทุกวันศุกร์ให้มีการแต่งชุดประจำเผ่าต่าง ๆ ของ 3 เผ่าที่นี้ บางคนอาจจะใส่ชุดม้ง บางคนใส่ชุดลีซู บางคนใส่ชุดปะเกะญอ แต่จริง ๆ แล้ว อาจจะเป็นทุกวันก็ได้ ทุกวัน เวลาเราไปประชุมที่อำเภอ หรือเราไปทำงาน

แบบนี้ ให้ใส่ชุดประจำเผ่าเรา โดยที่เราเห็นว่าไม่สุภาพ เพราะว่าบางทีเราอาจจะมองว่าใส่ชุดประจำเผ่ามานี้จริง ๆ แล้วชุดประจำเผ่าเป็นชุดที่ไม่ถูกต้อง เป็นชุดที่ไม่สุภาพ แต่จริง ๆ แล้วชุดประจำเผ่าเป็นชุดที่สุภาพ และเป็นชุดที่ถูกต้องแล้ว

3. เรื่องขององค์กร เพราะว่าในพื้นที่ของเรามีองค์กรต่าง ๆ หลายองค์กรไม่ว่าจะเป็นองค์กรชุมชน องค์กรภาครัฐ หรือองค์กรจากภายนอกที่มาทำงาน หลายครั้งการยอมรับซึ่งกันและกันนี้มี บางทีอาจจะเห็น ว่านี่เป็นองค์กรที่ไม่ถูกต้อง เป็นองค์กรที่เกิดจากประชาชนตั้งกันเอง หรืออันนี้เป็นองค์กรภาครัฐ เป็น องค์กรที่ถูกต้อง อันนี้เป็นองค์กรเอกชน NGO องค์กรถูกต้อง ทีนี้ตรงนี้เราอยากจะให้องค์กรทุกองค์กร ยอมรับซึ่งกันและกัน เรื่องของสิทธิของเรา ทีนี้เมื่อในพื้นที่ที่เราเห็นมีองค์กรต่าง ๆ เข้ามามากมาย ทุกองค์กร มีวัตถุประสงค์ที่จะมาเพื่อพัฒนาตรงนี้ ไม่ให้อำเภอของเราเป็นอำเภอเหมือนกับที่อื่น ๆ ที่เราเคยเอ่ยชื่อมา หลายครั้ง จนเราไม่อยากจะเอ่ยว่าที่อำเภอปลาย ทีนี้เราอยากให้องค์กรเหล่านี้ซึ่งเป็นองค์กรที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อมาพัฒนาตรงนี้ แต่หลาย ๆ ครั้งทำให้ชุมชนงง มีองค์กรต่าง ๆ เป็น ลิบ ยี่ลิบองค์กรที่เข้ามา ทุกองค์กร พูดถึงว่าจะมาทำอย่างนี้ ๆ แต่ว่าบางทีประชาชนไม่รู้จกจะตัดสินใจอย่างไรว่าองค์กรนี้ดี องค์กรนี้ไม่ดี ทีนี้ เพื่อที่จะให้เกิดความชัดเจนตรงนี้ ก็ให้ทางอำเภอเป็นศูนย์กลางในการประสานงาน โดยที่องค์กรทุกองค์กร เมื่อมารวมที่อำเภอแล้วได้นำวัตถุประสงค์ นำวิสัยทัศน์ นำเอกสารต่าง ๆ ไปยื่นที่อำเภอ เพื่อที่อำเภอจะได้ เป็นศูนย์กลางเวลามีการเรียกประชุม นอกจากตรงนั้นอำเภออาจจะมีการประชุมเป็นระยะ ๆ หรือนำองค์กร ต่าง ๆ เข้าร่วมประชุมเพื่อที่จะได้สร้างความเข้าใจ ให้กับประชาชน ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของวัตถุประสงค์ที่ เข้ามาก็ดี ในเรื่องของงบประมาณ ในเรื่องของการอบรมงานต่าง ๆ ให้กับชุมชน เพื่อที่ชุมชนจะได้เกิดความ เข้าใจที่ชัดเจน จะได้ตัดสินใจได้ถูกต้อง อย่างที่เราฝันมา เพราะเราเห็นว่าองค์กรต่าง ๆ ที่เข้ามา นั้น จะพูดถึง ในส่วนที่ ความอยากจะทำ บางครั้งอย่างสปก. หรือแผนที่ชุมชน คืออาจจะมีการอื่นอีกมากมาย ที่เข้ามา เราอยากให้ชี้แจง ว่าเข้ามาแล้ว ผลดีขององค์กรที่เข้ามามีผลดีกับประชาชนอย่างไร ผลเสียกับประชาชน ใด ๆ สรุปลงแล้วคือมีความจริงใจกับประชาชนที่นี้ไม่เข้ามาเพื่อจะเอาฐานตัวเองเข้ามา

4. ความฝันของประชาชนในเรื่องของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่นี้ว่า อย่างเช่น อำเภอ เมือง ป่าไม้ เป็นเมืองป่าสน ของเราเป็นป่าสน อยากให้เป็นป่าสนที่อุดมสมบูรณ์แบบนี้ แต่ตรงนี้สำคัญที่ว่าเรา จะต้องมีการให้ความรู้ ในเรื่องของป่า เมืองป่าไม้ เป็นต้น เพราะว่าโดยความเป็นจริงแล้วเนี่ย บางทีการให้ ความรู้ต่าง ๆ มีน้อย ชุมชนจะได้ นำภูมิปัญญาของตนเองมาดำเนินการ

ประเด็นที่ 5 แนวทางในการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมที่เราต้องการเห็นในที่นี้คือ ในระดับของอำเภอ จากที่ผ่านมาเราจะเห็นว่า เรามีหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามา เพื่อขับเคลื่อนหรือเพื่อพัฒนาอำเภอเรา แต่ทำแล้ว ไม่ปะติดปะต่อ มาเสร็จแล้วก็หายไป แล้วก็ชาวบ้านก็ไม่รู้จะเดินต่ออย่างไร เดินซ้าย เดินขวายังไง ทีนี้ เพื่อที่จะให้เกิดความต่อเนื่องออกมาเป็นรูปธรรม ก็จะมีการตั้งคณะกรรมการหรือคณะทำงานที่รับผิดชอบ ติดตามประสานงานอย่างต่อเนื่อง ถ้าทำรวดเร็ว ครั้งเดียวแล้วจบไป ไม่มีการต่อเนื่อง โดยคณะกรรมการที่ เราแต่งตั้งจากอำเภอมาจากหลาย ๆ ส่วน มาทั้งภาครัฐทั้งเอกชน หลาย ๆ ส่วนเข้ามาร่วม มาภาควิธีร่วมกัน โดย

ยึดติดที่มติดณะรัฐมนตรี วันที่ 3 สิงหาคม มาเป็นชงนำตงนี้ แต่การทำงานให้เรานึกถึงประชาชนมากที่สุด ไม่ใช่ยึดถือในส่วนใดส่วนหนึ่ง เราจะยึดถือประชาชนว่า ประชาชนเขาถืออย่างไร กินอย่างไร ต้องการอย่างไร จะอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างไร

ส่วนที่พูดถึงเมื่อก็ในส่วนที่ 2 เรื่องวัฒนธรรมประเพณีเนี่ย เรานั่นเรื่องของการจัดการศึกษา เรียนรู้ทำความเข้าใจวิถีชีวิตของชนเผ่าอย่างแท้จริง อย่างลึกซึ้ง ไม่ใช่มาแล้วมาเปลี่ยน ถ้าไม่มีการศึกษาเรียนรู้ทำความเข้าใจกับวิถีชีวิตอย่างลึกซึ้งเนี่ย บางทีเราอาจจะมองว่า วิถีชีวิตเขาเป็นวิถีชีวิตที่ไม่ดี ไม่เหมาะสม ณ วันนี้ยุคไฮเทคแล้วแต่ทำไมยังยึดถือตรงนี้อยู่ บางทีเราอาจจะมองในลักษณะนี้ก็ได้ ถึงแม้ว่าประเพณีของแต่ละชนเผ่า นั้น ซึ่งเป็นประเพณีที่ดีงาม ถึงแม้ว่าคนที่เข้ามาในพื้นที่ตรงนี้คือคนที่มีการศึกษาถึงวิถีชีวิตของชนเผ่าอย่างลึกซึ้งเพื่อที่เราจะอยู่กันอย่างสันติสุข

ประเด็นที่ 6 ให้ผู้นำชุมชนเข้าเฝ้าทบบาทหน้าทิสทิตตนเอง เพื่อให้เกิดประโยชน์กับพื้นที่มากที่สุด เพราะที่นี้เป็นที่ที่เราได้พูดคุยกัน เพราะบางครั้งผู้นำชุมชน บางทีผู้นำแต่ละฝ่าย แต่ละด้านเราเข้าใจ สิทธิทบบาทหน้าที่เราไม่ชัดเจน บางทีก็แทนที่เราจะใช้สิทธิตนเอง เราก็ไม่ได้ใช้สิทธิตัวเอง เราไปพึ่งหน่วยงานที่มาจากที่อื่นหรือ เราไปพึ่งแต่ส่วนอื่นอย่างเดียว เราเป็นคนที่เกิดที่นี่ อยู่ที่นี่ เรามีสิทธิที่เราเกิดมา ทำอย่างไรให้พื้นที่ตรงนี้เป็นพื้นที่เรา เราเป็นผู้ที่บุกเบิกที่นี่

7 มีแผนการพัฒนาในรูปของระยะสั้น ระยะยาว ตรงนี้ในเรื่องของความฝันเราอยากจะให้การนำแผนของอำเภอ แผนชุมชน แผนอบต.มาหลอมรวมกัน มาพิจารณาร่วมกันเพื่อจะนำไปสู่การปฏิบัติที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณี แล้วอีกประเด็นหนึ่งการวางแผนพัฒนาตรงนี้ ที่เราบอกว่าการปรับปรุง ทบทวนแผนยุทธศาสตร์ ของอำเภอน่าจะมีการปรับปรุง ทบทวนแผนตรงนี้ทุกปี เพราะว่าในทุกปีนั้นเรามีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น

8 เปิดพื้นที่ให้ชาวบ้านชุมชนมีสิทธิในการตรวจสอบ หรือแสดงความคิดเห็นต่อ โครงการต่าง ๆ ตรงนี้ก็บางโครงการทำไปแล้วอาจมีผลกระทบต่อวิถีชีวิต อาจจะมีผลกระทบต่อที่อยู่อาศัย อาจจะมีผลกระทบต่อการหากินต่าง ๆ แต่ว่าตรงนี้ให้เราให้มีการให้ชุมชน หรือให้ชาวบ้านสามารถเข้าไปตรวจสอบได้ เมื่อมีการตรวจสอบแล้วพบว่า มีผลกระทบต่อที่ดิน ที่อยู่อาศัย ที่ทำมาหากินหรือกระทบต่อวัฒนธรรมประเพณี เราควรศึกษาาร่วมกัน ช่วยกันหยุดยั้ง อาจต้องช่วยกันทำวิจัย

9 การเสริมสร้างวิถีคิดใหม่ให้กับชุมชน เพราะตอนนี้เนี่ย เราบอกว่าสิ่งที่เราเห็นคือเวลาเราขอให้ชุมชนไปทำงานบางทีถ้าไม่มีเงินก็ไม่มีใครไป ทั้ง ๆ ที่บางอย่างเป็นผลประโยชน์โดยตรงของเราเอง อย่างที่เราพูดถึงแนวกันไฟแบบนี้ เป็นผลประโยชน์ของเราเองแต่ต้องมีเงินเราถึงจะไป ถ้าทำฟรีเราไม่ทำ ทีนี้เราเลยบอกว่าเราน่าจะมีวิธีการเสริมสร้างวิถีคิดในการนี้กันใหม่ ก็อาจจะพูดไม่ครบ ก็ขออาจารย์เพิ่มเติม

อาจารย์ปนัดดา

สรุปรวมนี้อาจารย์ประวิทย์ก็ได้เสนอไปค่อนข้างเยอะแล้ว แต่มีประเด็นสำคัญที่ทางกลุ่มเสนอขึ้นมา ประเด็นที่สำคัญก็อย่างเช่นที่ว่า ขอให้พื้นที่ ซึ่งพื้นที่นี้อาจจะไม่ใช่ห้อง หรือว่าห้องประชุม แต่ว่าเป็นบรรยากาศ เป็นสถานการณ์อะไรก็ได้ที่ให้ชาวบ้านแล้วก็ชุมชนได้มีโอกาสเข้ามาเสนอความคิดเห็นต่อการทำงานของหน่วยงานของรัฐนั่นเอง หรือรวมทั้งมีสิทธิในการตรวจสอบ หรือดูแลกิจการ การทำงานที่เกิดขึ้นในพื้นที่ แต่ถ้านั่นก็เสนอว่าเราก็มีสภาชุมชนอยู่แล้วก็มีคนหน้าเดิม ๆ ทำอย่างไรให้กระจายได้ทั่วถึงลูกบ้าน อีกอันหนึ่งเรื่องงบประมาณ มีบางท่านเสนอว่าเราคงงบประมาณ แต่ว่าในส่วนของตัวเองก็บอกว่าเงินก็พอมีอยู่ แต่ว่าบางครั้งถูกใช้ไปในเรื่องที่ชุมชนอาจจะเห็นว่าไม่สอดคล้อง แล้วก็มีคนยกตัวอย่างประเด็นเรื่องการจัดงาน วัฒนธรรม ที่จะจัดเร็ว ๆ อีกไม่กี่วันนี้ว่า ในขณะที่ข้อเสนอในการห้วงใย วัฒนธรรมประเพณีของพื้นที่ที่อำเภอภักดีพัฒนา อยากให้รักษาวัฒนธรรมของปกากะญอให้มีจิตสำนึกในเรื่องของให้ลูกหลานมีความภาคภูมิใจในเรื่องคนปกากะญอ แต่กิจกรรมวัฒนธรรมกลับไปอีกทิศทางหนึ่ง นอกจากไม่สอดคล้องอาจจะสร้างผลกระทบอื่น ๆ ที่ตามมาได้ ก็มีความห่วงใยตรงนี้ ก็เลยพูดกันว่าจริง ๆ เราพูดกันว่าไม่มีเงิน แต่บางทีเรามีเงินแต่เราเอาไปใช้ในเรื่องที่เราจะไม่ได้ตรงตามความต้องการของชุมชนเลยทีเดียวนะ แล้วก็ก็มีผู้เสนอว่าในเรื่องที่เราพื้นมีเยอะก็อยากให้ลำดับความสำคัญ และตั้งขึ้นมาเป็นวาระแห่งอำเภอภักดีพัฒนา ว่าเรื่องอะไรที่จะเป็นวาระที่เราจะทำในช่วงระยะ ใกล้ ๆ นี่ที่เป็นเรื่องสำคัญที่ชาวบ้านเห็นพ้องต้องกันว่าจะทำก่อน ประการแรก ๆ จัดลำดับ ก็มีผู้ร่วมกลุ่มจะเพิ่มเติมอีกไหมคะ ก็ขอจบกลุ่มที่ 1 เท่านั้นละ

กลุ่มที่ 2

ก่อนอื่นต้องขอกราบเรียนท่านรองผู้ว่า ท่านนายอำเภอ พ่อหลวง ท่านผู้ใหญ่บ้าน แล้วก็ผู้ช่วยสารวัตร และคณะทำงานทุก ๆ ท่านที่มาร่วมประชุมในวันนี้

สำหรับกลุ่มที่สองก็ไม่มีมากเท่าไร มีแค่ 4 – 5 แผ่น มีผู้ช่วยอีกสองท่าน คือพ่อหลวงตัว พี่น้องมัง และพี่ สะตะปาง ส.อบต. บ้านเสาแดง พี่น้องลีซอ สำหรับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ คือพื้นที่ ๆ เราดำรงชีวิตอยู่ 3 คนเผ่า กันพื้นที่ออกให้ชัดเจน ที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน ไร่นา สวนผลไม้ ที่ไร่ ที่สวนถาวร แล้วก็พื้นที่อนุรักษ์ป่าสงวน ต่าง ๆ แล้วก็พื้นที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของประเพณี อันนี้ส่วนหนึ่ง แล้วก็วนเกษตร ป่า สมุนไพรที่ยังไม่ได้ลง คือส่วนนี้ ซึ่งพี่น้องชนเผ่าของเรา สามชนเผ่าที่ดำรงชีวิตอยู่ใน อำเภอ 878 เรามีเกี่ยวกับที่ว่าการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ดังกล่าวที่เขียนมาตามที่ได้เห็นชัดเจน แล้วเอกสารสิทธิพื้นที่อยู่อาศัยของชาวบ้านต้องเป็นแบบเดียวกับสถานที่ราชการ คือที่ดินทุกอย่างที่เราได้ดำเนินการอยู่ ที่อยู่อาศัยไม่ว่าที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน ป่าอนุรักษ์หรือว่า ป่าต้นน้ำ ป่าใช้สอย ป่าวัฒนธรรม

ซึ่งตรงนี้เข้าใจว่า แต่ละชนเผ่าการบริหารการจัดการอาจจะต่างกันบ้าง สำหรับพื้นที่ทำกิน แล้วประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับทางวัฒนธรรมต่างกัน แต่ว่าทุกคนและทุกชนเผ่าก็ยอมรับซึ่งกันและกัน

เป็นสิ่งที่ดี ทั้งหมดจะมีกฎระเบียบหมู่บ้าน ที่แต่ละหมู่บ้านทั้ง 3 ตำบลก็มีกฎระเบียบไว้อยู่ และก็เอกสารสิทธิพื้นที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน ต้องเป็นแบบเดียวกับสถานที่ตั้งศูนย์ราชการอำเภอ 878 คือตรงนี้ขออธิบายนิดหนึ่ง ก็หมายถึงว่า ไม่ใช่ว่าที่นา ไม่ใช่ว่าที่ไร้หมุนเวียนแล้วก็ที่ไร้ถาวร อะไรต่าง ๆ ทั้งหมด ไม่ใช่ โดยเฉพาะที่อยู่อาศัยเพราะว่าที่กลุ่มได้ประชุมกันแล้ว ที่อยู่อาศัยเหมือนกับที่ว่าเราอยู่ร่วมกัน แล้วก็อยู่ทุกวัน ตั้งแต่เช้าถึงเย็น ๆ ตลอดชีวิต ก็เดี๋ยวนี้นี้เข้าใจว่าพื้นที่ตั้งศูนย์ราชการและที่พื้นที่อำเภอถลางพัฒนาที่เราอยู่ปัจจุบัน คือป่าสงวนทั้งหมดพื้นที่ที่มีนส.3มีอยู่ทีเดียวที่โรงเรียนสหมิตร นอกจากนั้นคือที่นาได้สก.1 อยู่ ที่เหลือเป็นป่าสงวนทั้งหมด แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นจะขอความอนุเคราะห์จากทางส่วนราชการ คณะทำงานทุกภาคส่วน ช่วยผลักดันให้กับทางพี่น้องชุมชน 3 ตำบล ที่อยู่อาศัย ออกมาเป็นเอกสารสิทธิหรือเอกสารรับรองอะไรก็ตามแต่เหมือนกับศูนย์ราชการหรือทางโรงเรียนด้วยเช่นกัน ถ้ามีการออกเอกสารสิทธิให้กับทางศูนย์ราชการ ต่อไปคือการใช้วัด GPS วัดเป็นอาณาเขตให้ชัดเจน แล้วก็ส่งเสริมให้มีความร่วมมือระหว่างหน่วยงานป่าไม้ กับท้องที่ ท้องถิ่น และก็หน่วยงานขององค์กรคณะทำงานของอำเภอ และก็วัฒนธรรมในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ คือตรงนี้คำว่า GPS ที่กลุ่มนี้ยอมรับ GPS ทุก ๆ ท่าน เพราะว่าที่ผ่านมามีปัญหาเกี่ยวกับการให้ข้อมูลปลง. แต่ละปีเราไม่รู้อย่างพื้นที่ของเราที่ชัดเจนและแน่ชัด ปีนี้เราทำสำรวจข้อมูลปลง. ว่าพื้นที่สวน ทำไร้หมุนเวียนก็แปลง แต่ละแปลงก็ไร่ ปีนี้บอกว่า 5 ไร่ ปีต่อไปปลง.เข้ามาอีกก็ลิมปีที่ผ่านมาอาจจะ 6 ไร่ แล้วข้อมูลต่าง ๆ จะเคลื่อนไหวมาโดยตลอด ตั้งแต่เกิดมาจนถึงปัจจุบัน ขณะเดียวกันก็เดี๋ยวนี้นี้เรายอมรับ GPS ว่าเราจะลงวัดพื้นที่เอาเครื่องมือที่ทันสมัย เทคโนโลยีต่าง ๆ เป็นตัวชี้วัดกำหนดให้ที่ไร้ของเราว่ามีเท่าไร ก็ไร่ กิ่งงาน ก็ตารางวา อันนี้คือที่ยอมรับกันในกลุ่ม และก็ส่งเสริมให้มีความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน ป่าไม้ กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แล้วก็ทางองค์กรหน่วยงานทุกอย่าง ทุกภาคส่วนของราชการที่ คณะทำงานอำเภอด้วย ต้องช่วยกันสนับสนุน ต้องช่วยกันชี้แนะ ในกลุ่มคณะ แล้วก็เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้มากขึ้น

วัฒนธรรมในการใช้ทรัพยากร ของแต่ละกลุ่ม แต่ละชาติพันธุ์ก็จะต่างกัน ตรงนี้เข้าใจว่าทางพี่น้องทั้ง 3 ชนเผ่า วัฒนธรรมอาจจะต่างกันบ้าง ไม่ใช่บ้าง ก็ว่าจะต่างกันเลย แต่ว่าต่างกันอย่างไร คือเราต้องมีการอนุรักษ์แล้วก็ สงวนไว้ อย่างเช่น การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่ทำกิน โดยเฉพาะพี่น้องม้งกับพี่น้องลีซอ ไม่มีทำไร้หมุนเวียน เขาจะทำปีต่อไป ๆ เรื่อย ๆ แต่สำหรับพี่น้องปกากะญอคือหมุนเวียนไปเรื่อย ๆ ไปอีกลักษณะหนึ่ง แต่ส่วนนี้เราก็คงต้องยอมรับ ที่ผ่านมาก็ได้คุยกันในที่ประชุม ออกข่าวไม่ดีไม่งาม บอกว่าพอหลวงเลมบอกว่าพี่น้องสองท่านทำไร้หมุนเวียนแบบตัดป่าไม้หัวดอยล่นหมดเลย พี่น้องลีซอที่หวงแหน และที่ที่รักผมกลัวผมจะถูกฆ่าตาย บอกว่าเลมพูดอย่างนี้ที่ผมพูดคุณทำถูกต้องตามกฎหมาย ถ้าคุณไม่แพ้หรือทำให้หมด คุณจะได้สปก.ตรงไหน ไร่ไหม คุณทำเพราะถูกต้องตามกฎหมาย ผมนี้แหละคือปกากะญอนี้แหละทำผิดกฎหมายมากกว่า รักษาป่าจนชนิดที่ว่าไม่ได้ไปอะไรเลย ต้องคุยกับทางสะตะปางเมื่อที่ สะตะปางก็ยอมรับ ว่าเขาเก่ง แต่เขาก็เก่งเหมือนกัน แต่เก่งอีกด้านหนึ่ง คนหนึ่งก็ทันสมัยต่อกฎหมาย อีกคนหนึ่งก็รักษาป่ามากไป จนชนิดว่าไม่ได้ไปอะไรเลย ก็ได้แย้งกันเมื่อที่ แต่ทุกอย่างก็ดี ไม่ใช่ว่าไม่ดี

เพราะว่าวัฒนธรรมต่างคนต่างกัน ชื่อคนละชื่อ เข้าใจนะครับนะ พื้นที่ทำกิน ที่ออกสทก.ที่ทางพ่อกำนัน
สุจิน ได้เสนอมาเมื่อก็ว่าให้ออกเป็น นส.3 ออกเป็นโฉนด อันนี้แน่นอนครับ โฉนด พื้นที่สทก.นี้คือได้เรียน
ในที่ประชุมได้ทราบกันแล้วว่า สำหรับพื้นที่ที่สทก.ส่วนมากจะเป็นที่นา ที่อยู่อาศัยรู้สึกว่าจะมีที่เดียวที่ถัว
ไปมีแค่ 2 ไร่ เหตุการณ์ตรงนี้คือพื้นที่ของอำเภอภักดีพัฒนาทั้งหมด ถ้าคิดถึงว่า สทก. มีไม่ถึง 50
เปอร์เซ็นต์ ประมาณ 2, 3 เท่านั้น พื้นที่ทำกิน ส่วนมากจะเป็นที่นา ในเมื่อเป็นที่นาแล้วเนื้อที่เหลือ คือ เป็น
ป่าสงวนทั้งหมด แต่จะอย่างไร ทางที่ประชุมเสนอว่าให้ออก นส.3 ซึ่งนส.3 คงจะไม่ได้แล้วแหละ
เพราะว่ากฎหมาย คงไม่ให้แล้ว ต้องเป็นโฉนด แต่ทุกสิ่งทุกอย่างก็ได้คุยกันเป็นที่เรียบร้อยแล้ว การ
ดำเนินการของสค.1 คือ ทางกรมที่ดินก็เสนอให้ ทางปกครองเสนอให้เรียบร้อยแล้ว มาติดขัดอยู่ที่กรมป่าไม้
เข้าใจอย่างนั้น คือได้คุยกัน แล้วก็ใช้ทำกินมาช้านาน น่าจะออกให้โฉนดด้วย ตามที่ประชุมเมื่อก็ว่า ที่
ทำกินที่ยาวนาน ทำมาที่ปี คือยาวนานตรงนี้คือปัญหา แต่สรุปแล้วที่ทำไร่หมุนเวียน ทำก่อนที่นาที่แล้วก็แล้วกัน
เพราะว่านาต้องใช้เผ้วถางให้หมด แล้ว ก็ต้องขุดดิน ต้องปรับเป็นร่อง ต้องทำฝาย เอาไปเอามา ทำไร่
หมุนเวียนมีก่อนนา แต่ทำไมไม่มีสค.1 ก็เป็นสิ่งที่ถูกต้อง เพราะว่าเมื่อก่อนชาวบ้านเราพ่อแม่เราากจน ไม่มี
ควายที่จะไถนา จะทำไร่หมุนเวียนกันทั้งหมด มันย้อนกลับไปอีกครั้งหนึ่งว่า แล้วเมื่อก่อนหมอกควันไม่
ค่อยมีเพราะเขาทำไร่หมุนเวียนมากพอ และชาวบ้านจะไม่เผาป่า โดยที่ไม่จำเป็น ชาวบ้านเป็นห่วงว่าไร่ของ
เขาจะไหม้ก่อนเวลาที่กำหนด เลยรักษาไฟเต็มที จะเผาก็ต่อเมื่อที่ถึงเวลากำหนดวันที่ ประมาณต้นเดือน
เมษา แล้วก็เวลาที่ปีใหม่เมือง จะเกิดขึ้นแล้วก็ฝนจะตกพอดีแล้วก็ ทุกอย่างก็จะไรด้วยดี แล้วก็ใช้ถั่วถ่านก็จะ
กลบด้วยอยู่ตรงนั้น ถ้าเผาก่อนลมพัดปลิวไปหมด นี่ก็ที่ได้ตอบได้ พุดคุยกัน แล้วก็ความจริง ปัญหาคือ
ชาวบ้านไม่เข้าใจ และไม่ทราบข่าว ไม่ได้สค.1 เป็นจำนวนมาก คือสำหรับปัญหาคือที่ว่า ชาวบ้านไม่เข้าใจ
แล้วก็ไม่ทราบข่าวตรงนี้ ทางพ่อกำนันชุมพร ได้เสนอมา ที่สค.1 ที่ผ่านมาปัจจุบันอำเภอภักดีพัฒนาก็ได้
ตกลงไปบ้าง เพราะว่าชาวบ้านรู้เท่าไม่ถึงการณ์ แล้วก็ที่ดินที่ทำแล้ว ปัญหาว่ามี มีแต่สมัยปู่ย่าตายาย โดย
ที่ว่าลูกทำกินทุกวันนี้ไม่มีหรือไม่มีไม่รู้ ทั้ง ๆ ที่ทางอำเภอประกาศว่ามาขึ้นสทก.นะ แล้วก็ทางส่วนราชการ
จะดำเนินการให้ ก็เขาทำมาทุกปีไม่มีใบ ที่จริง มี ใบชำรุดหมดแล้ว เป็นร้อย ๆ ปี ใครจะไปรักษานานนั้น
บางคนก็ย้ายไป ย้ายมา แม้กระทั่งที่ว่า พ่อแม่ก็ตายหมดแล้ว อันนี้คือ ไปตรวจสอบที่ทางอำเภอและทาง
อำเภอจะช่วยดำเนินการให้

สิทธิของชุมชนวัฒนธรรมพิเศษ ที่อยู่อาศัยทำกินมาก่อนถูกประกาศทับเป็นเขตป่าสงวน ในปี 2517
ก็ตรงนี้เมื่อก็ที่ประชุมบอกว่า ขอขึ้นประกาศว่า กฎหมายป่าไม้ปี 2517 ทับสิทธิชุมชน มนุษยชน 3 คนเผ่า
คือชาติพันธุ์ตรงนี้ พ่อที่จะลุกขึ้นมาแก้ไขตรงนี้ได้บ้างไหม เพราะเรายู่ก่อนปี 2517 อยู่แล้ว กฎหมาย
ออกมาทีหลัง เรายู่ก่อน ขอเรียกสิทธิคืน ตรงนี้คือข้อสงสัยอยู่ แต่ว่า ผมและกลุ่มของผมไม่สามารถแก้ไข
ได้ตามลำพัง นี่ที่ประชุมก็รับรู้ไว้ก่อน คือ อำเภอของเราอำเภอในฝัน อย่างเพิ่งถามผม ผมตอบไม่ได้ ก็กลับไป
ฝันต่อที่บ้านให้ดี แล้วก็ค่อย ๆ นึกต่อวันพรุ่งนี้ ไร่หมุนเวียน ออกเป็นโฉนดชุมชนที่กลุ่มของเราคิดจะให้
ออกเป็นโฉนดชุมชนด้วย แต่ตรงนี้คือปัญหาที่ว่าแต่ละชนเผ่า มีประเพณีวัฒนธรรมที่ต่างกัน สำหรับปกา

เกาะนุญ 5 ปี 7 ปี จะวกกลับมาทำอีกครั้งหนึ่ง แต่ทั้งไคทั้งนั้นต้องดูที่พื้นที่อีกทีหนึ่ง ถ้าพื้นที่ที่สมบูรณ์เว้นไม่กี่ปี กลับมาทำได้ แต่ถ้าเป็นพื้นที่ที่เป็นป่าแพะที่ไม่สมบูรณ์ ก็ต้องให้สภาพดินปรับตัวนานหน่อย จึงจะกลับมาทำอีกครั้งหนึ่ง ประหยัดหลาย ๆ อย่าง ก็ตามแนวพระดำริ ของพระเจ้าอยู่หัว เศรษฐกิจพอเพียงไม่ต้องใช้ ปุ๋ย ไม่ต้องใช้สารเคมี หญ้าก็ไม่ค่อยขึ้น อันนี้คือส่วนหนึ่งที่จะได้คุยกัน น่าจะออกเป็นโฉนดชุมชน ตรงนี้จะออกเป็นโฉนดชุมชนหรือไม่ นั่น ก็จะมีข้อต่อไป แล้วก็อีกอย่างหนึ่งคือ ให้เสนอว่าการออกจากเขตป่าอนุรักษ์ คือตรงนี้ป่าสงวนทั้งหมดที่อยู่ ณ ปัจจุบัน น่าจะกันป่าสงวนออก แล้วก็ชาวบ้านก็จะได้ทำกิน แล้วก็อยู่กับแบบฉันทที่ฉันทนั้นต่อไป แต่วิธีการใด ๆ นั้น เห็นว่ามีอยู่หลายขั้นตอน กรณีของพี่น้องม้ง พี่น้องลีซู ระยะพักพื้นอาจจะแตกต่างกับของปกากะญอ คือหมายความว่า พักพื้นที่เกี่ยวกับพื้นที่ พื้นที่ทำกิน บางทีเมื่อก็ได้คุยกันว่าถ้าทำอย่างนั้น การออกโฉนดชุมชน ทางพี่น้องลีซู พี่น้องม้ง จะลำบากหน่อยหนึ่ง ก็คือต้องให้พื้นดินที่มันโล่งเตียน ก็ต้องพักพื้นที่ พักพื้นที่ แล้วก็กลับมาทำใหม่ แล้วก็ไม่ต้องไปทำที่อื่นอีก นี่ก็คือปัญหา แล้วสำหรับทั้งหมด ทั้งปวงเกี่ยวกับการทำไร่หมุนเวียน แนวทางคือเดี๋ยวนี้นี้ข้อซักถามกันเมื่อถ้าว่าชุมชนต้องลุกขึ้นมากำหนดทิศทางและต้องร่วมมือกันเสนอหน่วยงานกับทางรัฐ ให้อำเภอนำสิทธิที่ดิน ที่ได้จากกรรมการระดมนี้ไปจัดทำเป็นแผนพัฒนาอำเภอ คือทั้งหมดทั้งปวงอยากให้หน่วยงานคณะ วัฒนธรรมอำเภอ เข้าไปในแผน ในการปกครองของ อำเภอด้วย การกำหนดทิศทางเกี่ยวกับความร่วมมือของภาครัฐ เราต้องสร้างความเข้าใจ ซึ่งกันและกันไม่ว่าทางภาครัฐหรือเอกชน ของชุมชนด้วย

ต่อไปทางวัฒนธรรม กำหนดปฏิทินทางวัฒนธรรม ประเพณี อันนี้คือพี่น้องม้ง จะพยายามที่ว่าเช่น วัฒนธรรม เช่น ปีใหม่ม้ง อยากให้กำหนดในปฏิทินด้วย เพื่อพี่น้องม้งที่มีอยู่ทั่วประเทศจะได้เข้าใจว่าวันนั้น เวลานั้น ในปีใหม่ม้ง เพื่อลูกหลานจะกลับมาร่วมประเพณี วัฒนธรรมร่วมกันที่บ้านหรือว่าที่ทางปราชญ์ชาวบ้านของพี่น้องม้งจะได้นัดหมายและกำหนดไว้ ในส่วนหนึ่งที่ต้องเข้าใจ คือเขาอยากพยายามที่ว่าอยากให้วัฒนธรรมของประเพณีดั้งเดิม กลับมาสู่พื้นที่ที่ชัดเจนเกี่ยวกับทางชนเผ่าม้ง

ศูนย์วัฒนธรรมในชุมชน ส่วนหนึ่งของสถานที่ก่อสร้างสำนักงานอำเภอ คือ ตรงนี้ศูนย์วัฒนธรรม 3 ชนเผ่า ทุกชนเผ่าก็มีวัฒนธรรมอยู่ แต่ในที่ประชุมได้เสนอกันว่า ที่ตั้งศูนย์ราชการ ณ ปัจจุบันนี้คือ ทางราชการมีมติไว้ว่า กระทรวงมหาดไทย หรือเปล่าถ้าผมจำไม่ผิดนะกำหนดไว้ว่า 75 ไร่ระดับต่ำสุด แต่ตรงนี้พื้นที่มี 82 ไร่ ที่เหลือขอเป็นศูนย์วัฒนธรรมดีไหม อันนี้ผมว่าทุกอย่างก็มาอยู่ที่ชาติพันธุ์แล้ว ก็ต้องแสดงความคิดเห็น แสดงความร่วมมือร่วมมือแล้วก็เสนอไปยังทางอำเภอ แล้วทางอำเภอก็จะเสนอเป็นขั้น ๆ ไป แล้วก็หาทางวิธีการในการถ่ายทอดภูมิปัญญา และคุณค่าทางวัฒนธรรมสู่คนรุ่นใหม่ แต่ละชนเผ่าก็ยังมีความวัฒนธรรมที่ดีงามไว้อยู่ แต่ทั้งนี้ก็เข้าใจว่าแต่ละชนเผ่าวัฒนธรรมที่เห็นชัด ผมจะสื่อออกมาเผ่าละ 1 อย่าง สำหรับชาวปกากะญอ ชนเผ่าปกากะญอ ที่ชัดเจนคือ ปาเดปอพู ซึ่งชนเผ่าพี่น้องม้ง พี่น้องลีซูไม่มี นี่คือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปกับวิถีชีวิตของชาติพันธุ์ ของอำเภอกลายาณิวัฒนา แล้วผมขอให้ทาง ผมขอพูดภาษาม้งสักคำ เพราะว่าพี่น้องม้งมีอยู่อย่างหนึ่งที่อยากให้สืบทอดถึงลูกหลานว่า จ๊ะมัวต๊ะ นะครับ แปลว่าแม่บ้าน ที่เขาทำลายผ้า เขาหาอะไรต่าง ๆ ที่มาประกอบผ้าลายต่าง ๆ

ตรงนี้พี่น้องปกากะญอไม่ได้ทำ พี่น้องลีซอก็ไม่ได้ทำ มีเฉพาะชนเผ่าม้ง ที่จริงมีมากกว่านี้แต่ว่า เราเสนอไปชนเผ่าละหนึ่งอย่างก่อน สำหรับพี่น้องลีซอ ผมขอให้ผู้ช่วยสะตะปางอ่านให้ผมหน่อยผมไม่ค่อยออก ที่ป่าที่คุณอนุรักษ์ไว้บนบ้านนะ ฮีตะมะ ภูเขาที่มีเราอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่ที่เราอนุรักษ์ไว้ ซึ่งฮีตะมะ คือความเชื่อ แปลว่าเจ้าเขาที่ดูแลอยู่ใน ทั้งหมด แล้วก็ในบริเวณเหล่านั้น ก็คือเขตป่าสงวน

สำหรับการศึกษา การย้ายออกของครูหลาย ๆ คน คือทำให้ปัญหาเด็กเข้ามาเรียนไม่ปะติดปะต่อ คือไม่คุ้นหูคุ้นตา คุ้นหน้ากัน ไม่ค่อยกล้าพูด ไม่ถามอะไรเท่าไร คือปัญหา แล้วก็เน้นองค์ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพพื้นบ้านและพิธีกรรมของชนเผ่าที่เน้นคุณค่า เคารพผู้อาวุโสต่าง ๆ แล้วก็กำลังนำองค์ความรู้ภูมิปัญญาเข้าไปเป็นส่วนหนึ่ง แล้วก็หลักสูตรในการเรียน มีผู้รู้ผู้เข้าร่วมสอน คือตรงนี้สรุปว่า สรุปง่าย ๆ ไม่ยากตรงนี้ คือว่าขนาดคนไทยเรียนภาษาไทยยังสอบตก กะเหรี่ยง ลีซอ ม้ง เรียนภาษาไทยไม่มีสอบตกหรือ ที่เหนือกว่านั้นภาษาของตัวเองทุกชนเผ่ามีภาษาไม่ได้เรียนในโรงเรียนทำอย่างไร ก็ต้องฝากผอ.แล้ว ผอ.ทุกโรงเรียน ผอ.แต่ละโรงเรียนเดี๋ยวนี้มีหลักสูตรท้องถิ่น แต่ละโรงเรียนน่าจะให้ครูสอนภาษาม้งในพื้นที่ที่ม้งอยู่ แล้วก็โรงเรียนที่มีชนเผ่าปกากะญออยู่ น่าจะสอนภาษาชนเผ่า ภาษาปกากะญอ พื้นที่ศูนย์เด็กเล็กที่เสาแดงมีพี่น้องลีซออยู่ น่าจะสอนเด็กภาษาลีซอ อย่างน้อย ๆ อาทิตย์ละ 2 ชั่วโมง ก็ยังดี ถ้าไม่มีการสอน ประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามของพี่น้องชนเผ่า ชาติพันธุ์เมืองไทยเราจะอยู่ได้อย่างไร อันนี้ขอฝากเอาไว้ ที่ประชุม แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ทั้งทำไร้หมุนเวียนทำทุกอย่าง อยากจะได้สทก. อยากจะได้โฉนด อยากได้นส.3 สรุปแล้วทุกอย่างเป็นอย่างนี้ หนึ่งคุณอยู่มานานหรือยัง นานแล้ว ทำไมคุณไม่ได้สทก.ไม่ได้สิทธิทำกิน เพราะหนึ่งคุณไม่ลุกขึ้นจัดการด้วยตัวเอง ของชุมชนเอง สองรอแต่เจ้าหน้าที่มาบริหารจัดการ ตรงนี้ประเด็นที่ว่าไม่ได้ไปอะไรทั้งสิ้น ผมว่าทุกคนก็น่าจะถูกต้อง และถูกใจด้วย คือตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปเราจะทำอย่างไร จะบริหารจัดการอย่างไร ชุมชนต้องลุกขึ้นก่อน ไม่ใช่จะไปหานายอำเภอให้นายอำเภอพูดให้หน่อยให้นายอำเภอคุยให้หน่อย นายอำเภอก็ว่างานยุ่ง ๆ ทั้งอำเภอใหม่ ก็เต็มมืออยู่แล้ว แล้วงานแต่ละวันก็ไม่ได้อยู่นิ่งเฉยตาย อันนี้ในส่วนที่เรียนให้ที่ประชุมรับทราบ และก็เข้าใจ ตั้งแต่นี้ไปเราจะลุกขึ้นด้วยตัวเองหรือว่าจะให้ทางเบื้องบนมาจัดการเรา ถ้าให้ทางเบื้องบนถามว่าคิดจะจัดการเราไหม ให้เราได้ดิบได้ดี คิดแต่ทุกอย่างมันต้องคิดจัดงบประมาณ ต้องรงบประมาณ แต่โชคดี อำเภอภักดีพัฒนา แล้วก็ได้ผู้ว่า คนใหม่ ท่านรองก็มาถึงเรา อำเภอก็ใจดีด้วย ประกาศเป็นพื้นที่พิเศษได้งบประมาณลงมาสู่พื้นที่ ถ้าไม่อย่างนั้นอำเภอภักดียังไม่ตื่น ยังไม่ลุกขึ้น อันนี้ขอเรียนสั้น ๆ อย่างนี้ แต่ผิดหรือถูกก็อย่าเพิ่งตอบได้ผม เพราะว่าอำเภอในฝัน ที่ว่า ผมบอกอีกครั้งนะ ตั้งแต่ต้นแล้ว

สุดท้ายที่ได้เรียนมาเมื่อก็เกี่ยวกับวัฒนธรรม ซึ่งวัฒนธรรมของเราแต่ละชนเผ่า ซึ่ง มีการทำกิจกรรม มหกรรม คือสันติ ชาติพันธุ์ชนเผ่า ที่บ้านจันทร์ทุกปี แต่รู้สึกทุกปีก็ไปได้ด้วยดี ปีนี้ก็จะด้วยดีเหมือนกัน แต่ว่าที่ประชุมเขานำเสนอเมื่อก็ว่า เป็นห่วงซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ ที่ ไม่ใช่ประเพณีที่มีอยู่ ไม่ค่อยถนัด อย่างคำว่าลานเบียร์ หรือเบียร์ลาน ก็ไม่ค่อยเข้าใจ เขาก็ว่าเออตรงนั้นแหละ ตรงนั้นก็ไม่ได้ไม่ใช่ปัญหาคุยกัน ถามชนเผ่าลีซอก็ไม่มี ถามชนเผ่าปกากะญอก็ไม่มี ถามชนเผ่าม้งก็ไม่มี แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นที่เป็นห่วงก็

เพราะว่าประเพณีวัฒนธรรมของชนเผ่า จะสูญหายไป แต่ผมว่าส่วนนี้คือ ไม่ใช่ปัญหา งานทุกอย่างเราต้องสนับสนุนร่วมกัน เราทำทุกอย่างให้ดีที่สุด ให้อยู่ในขบวนการให้ถูกต้องตามประเพณีวัฒนธรรมของเรา ลานเบียร์ที่เชียงใหม่อีกแบบหนึ่ง ลานเบียร์ของเรายังต้องมีการปรับปรุงให้เข้ากับวัฒนธรรมให้ดีที่สุด อันนี้ผมก็ชื่นชอบด้วย ผมเข้าใจว่าอย่างนั้น แล้วที่สุดท้ายผมขอกราบเรียนที่ประชุม รับทราบอย่างนี้นะครับ ปัญหาทั้งหมดทั้งปวง ผมคนเดียวไม่สามารถที่จะจัดการได้ เผ่าปกากะญอเผ่าเดียวไม่สามารถจะจัดการได้ เผ่าลีซอก็ไม่สามารถจัดการด้วยตัวเองได้ ผมขอเชิญพ่อหลวงตัวมาสรุป ทุกอย่างจบที่ม้ง เพราะว่าพ่อกำนันสุจินมานั่งฟัง ขอมั่งขึ้นมาหน่อย ชาติพันธุ์ทำงานร่วมกันก็ลุล่วงเล็กน้อย เดี่ยววิ่งไปลีซอ เดี่ยววิ่งไปพี่น้องแม่ตะละม้ง

กราบเรียนท่านรองผู้ว่า ท่านนายอำเภอ และหัวหน้าส่วน และหน่วยงานที่เข้าร่วมประชุมในวันนี้ ผมได้รับมอบหมายให้พูดถึงเกี่ยวกับ นำเสนอเกี่ยวกับแนวทางทั้งหมดทั้งมวลที่เราแนะนำเสนอในวันนี้ เพื่อนำไปสู่เป็นรูปธรรมคือจากข้อสรุปที่พูดมาทั้งหมดนั้น ของกลุ่ม 2 มีข้อเสนอแนะว่า การที่เราจะผลักดันให้ทุกอย่างที่เราต้องการ เป็นรูปธรรมหรือแม้กระทั่งมติดังกล่าว วันที่ 3 สิงหาคม 53 ที่จะทำอะไรให้เป็นรูปธรรมได้ก็จะต้องมีกลุ่มหรือมีหน่วยงานหรือมีองค์กรที่จะต้องจัดการ หรือติดตามหรือตรวจสอบ ในการปฏิบัติของหน่วยงานราชการ ก็มีแนวทางอยู่ 3 แนวทางก็คือ ที่เมื่อพ่อหลวงก็พูดถึงเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง ต้องลุกขึ้นมา กำหนดทิศทางแล้วก็ให้อำเภอนำข้อเสนอไปจัดอยู่ในแผนพัฒนาของอำเภอ กำหนดเป็นแผนพัฒนาของอำเภอ เพราะว่าอำเภอเราได้ถูกกำหนดจากกระทรวงมหาดไทยเป็นอำเภอพิเศษ เป็นอำเภอนำร่องเป็นอำเภอตัวอย่างของ กระทรวงมหาดไทย อีกข้อหนึ่งคือ ที่กลุ่มได้เสนอข้อคิดเห็นว่า อันที่จะทำให้สัมฤทธิ์ผล ต้องมีการจัดตั้งองค์กร หรือเครือข่ายระดับอำเภอ ที่ผ่านมาก็มีทางอำเภอหรือทางหน่วยงานก็กำหนดหลายเครือข่าย อย่างงานของแต่ละหน่วยงาน ของแต่ละกลุ่มก็มีอย่างของพัฒนาชุมชนก็มีเครือข่ายกองทุนหมู่บ้านของกระทรวงทรัพย์ก็มีเครือข่ายดินน้ำ ของกระทรวงสาธารณสุขก็มีเครือข่ายอส. แต่นี่คืองานเฉพาะด้าน เฉพาะหน่วยงาน ตอนนี้เราอยากมีสักองค์กรหนึ่งที่ทำงาน รวมทั้งทุกหน่วยงานทุกกระทรวงเลย รวมหมดเลย เราอยากได้สักองค์กรหนึ่งมา อยู่ตรงนี้จะได้ตรวจสอบ หรือแนะนำ หรือทำงานร่วมกัน จะได้ไปถึงจุดหมายที่เราต้องการ คือเป็นแนวทางแก้ไข แนวทางปฏิบัติ หรือแนวทางที่จะขับเคลื่อนให้เป็นรูปธรรม เราอยากได้ออย่างนี้ ที่นี้เราไม่ได้ตั้งองค์กรเพื่อแข่งกับทางราชการ คือเราอยากได้ สมมุติที่ผ่านมามีมาว่าจะเป็น โฉนดชุมชนหรือ สทก.หรืออะไร ทางหน่วยงานหรือรัฐบาลกำหนดลงมา แม้กระทั่งกฎเกณฑ์ก็กำหนดมาให้เราหมด เมื่อวันก่อนอาจารย์สมชัยก็บอกเราว่า ลักษณะหลักเกณฑ์บางสิ่งไปเอื้ออำนวยกับชนอีกกลุ่มหนึ่ง บางข้อก็ไปเอื้ออำนวยกับชนอีกกลุ่ม ทั้งที่ไม่ครอบคลุมทุกคนเผ่า เราอยากได้สักองค์กร เป็นระดับอำเภอไปเลย แล้วมีข้อคิดเห็น หรือข้อเสนอแนะอะไรดี ๆ ที่จะนำมาสู่การปฏิบัติหรือ มีการนำเสนอให้กับคณะรัฐบาล คณะรัฐมนตรี หรือทางหน่วยเหนือลงมาจะได้เป็นแนวทาง คือพูดง่าย ๆ เอาความคิดของชาวบ้านขึ้นไปแล้ว พอทางหน่วยเหนือรับรองให้กลับมาชาวบ้านก็จะได้ทำถูก เพราะที่ผ่านมานี้ไม่ว่าจะเป็น สทก. หรือโฉนดชุมชน ชาวบ้านไม่ได้เข้าใจ ไม่ได้ตรงกับความคิดของชาวบ้านเอง คือเป็นปัญหา เราอยากได้สัก

องค์กรหนึ่ง มาขับเคลื่อนตรงนี้ ร่วมกับทางอำเภอ ไม่ใช่ที่เราที่ผ่านมาก็มี ที่ทำงานระดับนี้ก็มีย่างสภาอะ
มือเจตน์ก็มี แต่รู้สึกวาทะบทหน้าที่หรือว่าองค์กรนี้ยังเปิดแคบไปหน่อย อยากเปิดกว้าง ๆ หรือว่าอยากให้
รับความคิดเห็นโดยทั่วไปบางทีนี้ ในความเข้าใจของผมนะองค์กรอื่นก็ดี แต่ว่าบางทีอาจจะเป็นความคิด
บางกลุ่ม บางส่วน ไม่ได้ทุกภาคส่วน เราอยากให้มององค์กรอย่างนี้สักองค์กรหนึ่งมา ขับเคลื่อนที่นี้จะได้
บรรลุผลอย่างที่เราต้องการ ก็ขออนุญาตนำเสนอแค่นี้ ขอบคุณมากครับ

ภาคผนวก ค

มติคณะรัฐมนตรี ๓ สิงหาคม ๒๕๕๓

16. เรื่อง แนวนโยบายในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยง

คณะรัฐมนตรีเห็นชอบตามที่กระทรวงวัฒนธรรม (วธ.) เสนอดังนี้

1. เห็นชอบหลักการแนวนโยบายและหลักปฏิบัติในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยง
2. มอบหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำแนวนโยบายและหลักปฏิบัติในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยงไปปฏิบัติ ดังนี้

1.1 มาตรการฟื้นฟูระยะสั้น ดำเนินการภายใน 6 – 12 เดือน

ประเด็น	ข้อเสนอแนะ	หน่วยงานที่รับผิดชอบ
1. อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และวัฒนธรรม	1.1 ส่งเสริมและสนับสนุนชาวกะเหรี่ยงในเรื่องอัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ (Ethnic identity) และวัฒนธรรมกะเหรี่ยงว่าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมชาติที่มีความหลากหลาย	วธ. กระทรวงศึกษาธิการ (ศธ.) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.)
	1.2 ส่งเสริมสังคมให้มีความเข้าใจในการอยู่ร่วมกันแบบพหุวัฒนธรรม โดยให้เรียนรู้อัตลักษณ์วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง	วธ. พม.
2. การจัดการทรัพยากร	2.1 ยุติการจับกุมและให้ความคุ้มครองกับชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่เป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมที่อยู่ในพื้นที่ข้อพิพาทเรื่องที่ทำกินในพื้นที่ดั้งเดิม	กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ทส.) กระทรวงมหาดไทย (มท.)
	2.2 จัดตั้งคณะกรรมการ หรือกลไกการทำงานเพื่อกำหนดเขตพื้นที่ในการทำกิน การอยู่อาศัย และการดำเนินวิถีชีวิตตามวัฒนธรรม (Demarcation Committee/Mechanism) เพื่อจัดการข้อพิพาทการใช้ประโยชน์หรือการถือครองพื้นที่ของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงกับหน่วยงานรัฐซึ่งมีองค์ประกอบนอกเหนือจากองค์ประกอบของคณะกรรมการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐ ที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนผู้มีส่วนได้เสีย นักวิชาการ และ ผู้ปฏิบัติงานทางด้านวิถีวัฒนธรรม และสิทธิมนุษยชน ตลอดจนนักมานุษยวิทยาและสังคมวิทยา โดยกำหนดอำนาจหน้าที่มุ่งเน้นการส่งเสริมแนวทางการจัดการความขัดแย้งในเชิงสร้างสรรค์ (Constructive Dialogue)	ทส. มท. คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เครือข่ายกะเหรี่ยงเพื่อวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม กระทรวงยุติธรรม (ยธ.)

	2.3 ส่งเสริมความหลากหลายทางชีวภาพในชุมชนบนพื้นที่สูง เช่น การรักษาความหลากหลายของการสร้างพันธุ์พืช การสร้างความมั่นคงทางอาหาร การสร้างความสมดุลของนิเวศผ่านกระบวนการระบบไร่หมุนเวียน	ทส. มท. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (กษ.)
3. สิทธิในสัญชาติ	3.1 มีมติคณะรัฐมนตรีให้ชาวกะเหรี่ยงที่ได้รับบัตรประจำตัวคนซึ่งไม่มีสัญชาติไทย (บัตรประจำตัวบุคคลบนพื้นที่สูงและบัตรสำรวจชุมชนบนพื้นที่สูงเดิม) ที่อพยพเข้าตั้งแต่วันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2528 สามารถขอเป็นคนต่างด้าวมีถิ่นอยู่ถาวรในประเทศไทย และได้รับใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าว ส่วนบุตรที่เกิดในประเทศไทยให้สามารถขอสัญชาติไทยตามกฎหมายสัญชาติ มาตรา 7 ทวิได้ ซึ่งมีกลุ่มเป้าหมายประมาณ 40,000 คน	มท. สำนักงานสภาพัฒนาการ แห่งชาติ (สมช.)
	3.2 เปร่งรัดให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยพิจารณาการขอเป็นคนต่างด้าวมีถิ่นที่อยู่ถาวรในประเทศไทยและได้รับใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าวรวมทั้งบุตรที่เกิดในประเทศไทยขอสัญชาติไทยตามกฎหมายสัญชาติ มาตรา 7 ทวิ ที่ได้ยื่นเรื่องขอเป็นเวลานานแล้ว	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย
4. การสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม	4.1 ส่งเสริมศูนย์วัฒนธรรมชุมชน โดยเชื่อมโยงและสอดคล้องกับวิถีชีวิตกับฐานคิดดั้งเดิม ให้เป็นศูนย์วัฒนธรรมที่มีชีวิต	วธ. โดยสำนักงานวัฒนธรรม จังหวัด สำนักงานคณะกรรมการ วัฒนธรรมแห่งชาติ โดย ศูนย์บูรณา การไทยสายใยชุมชน เครือข่าย กะเหรี่ยงเพื่อวัฒนธรรมและ สิ่งแวดล้อม
	4.2 สนับสนุนงบประมาณในการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมชุมชน และการทำกิจกรรมของกลุ่มเครือข่ายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง	วธ. พม.
5. การศึกษา	5.1 ให้ชุมชนมีส่วนในการกำหนดหลักสูตรการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรม รวมทั้งสามารถจัดการศึกษาได้ด้วยตนเอง และส่งเสริมการจัดการศึกษาโดยท้องถิ่น เช่น งบประมาณ	ศธ.
	5.2 พัฒนาศักยภาพผู้บริหารการศึกษา ครู คนในท้องถิ่น เช่น กรรมการโรงเรียนให้สามารถจัดการศึกษาได้ด้วยตนเอง โดยการฝึกฝนอบรมและศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง และปรับระบบการบริหารของโรงเรียนให้เกิดความเหมาะสมกับชุมชน	ศธ.

	5.3 สนับสนุนทุนการศึกษาในระดับอุดมศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสาขาที่จำเป็นในการพัฒนาชุมชน เช่น ด้านสาธารณสุข	มท. ศธ. กระทรวงสาธารณสุข (ศธ.)
--	--	-----------------------------------

1.2 มาตรการฟื้นฟูระยะยาว ดำเนินการภายใน 1 – 3 ปี

ประเด็น	ข้อเสนอแนะ	หน่วยงานที่รับผิดชอบ
1. การจัดการทรัพยากร	1.1 เพิกถอนพื้นที่ที่รัฐประกาศเป็นพื้นที่ป่าไม้ อนุรักษ์ป่าสงวนซึ่งทับซ้อนกับที่ทำกินและที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่มีข้อเท็จจริงจากการพิสูจน์อย่างเป็นที่ประจักษ์แล้วว่าได้อยู่อาศัย ดำเนินชีวิตและใช้ประโยชน์ในที่ดินดังกล่าวมาเป็นเวลานาน หรือก่อนที่รัฐจะประกาศกฎหมาย หรือนโยบายทับซ้อนพื้นที่ดังกล่าว	ทส.
	1.2 ส่งเสริมและยอมรับระบบไร่หมุนเวียนซึ่งเป็นวิถีวัฒนธรรมของกะเหรี่ยงที่เอื้อต่อการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนและวิถีชีวิตพอเพียง รวมทั้งผลักดันให้ระบบไร่หมุนเวียนของชาวกะเหรี่ยงเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม	ทส. กษ. วร.
	1.3 ส่งเสริมเกษตรพอเพียงหรือเกษตรทางเลือกที่ไม่ใช่เกษตรเชิงเดี่ยวหรือเกษตรเชิงอุตสาหกรรม	กษ. ทส. มท.
	1.4 ส่งเสริมสนับสนุนและยอมรับการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ และการจัดการของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม เช่น การออกโฉนดชุมชน	มท. ทส.
2. สิทธิสัญชาติ	จัดสรรงบประมาณรายหัวตามหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าให้ชาวกะเหรี่ยงที่ได้จัดทำประวัติและมีสิทธิอาศัยในประเทศไทยเช่นเดียวกับคนไทยทั่วไป	สำนักงานหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าแห่งชาติ (สปสช.)
3. การสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม	กำหนดพื้นที่เขตวัฒนธรรมพิเศษสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงโดยมีพื้นที่นำร่อง เช่น 3.1 บ้านห้วยหินลาดใน ตำบลบ้านโป่ง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย 3.2 ตำบลไล่โว่ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี 3.3 บ้านหนองมณฑา (มอวาคี) ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ 3.4 บ้านเลตองคุ ตำบลแม่จัน อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก 3.2 ตำบลไล่โว่ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี 3.3 บ้านหนองมณฑา (มอวาคี) ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัด	ทส. มท. พม. ศธ. วร.

	เชียงใหม่ 3.4 บ้านเลตองคุ ตำบลแม่จัน อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก	
. การศึกษา	4.1 ปรับระบบการสอบบุคลากรครู โดยการส่งเสริมให้ทุนแก่กลุ่มชาติพันธุ์หรือกลุ่มกะเหรี่ยงใหม่มากขึ้น เพื่อให้สามารถกลับไปทำงานยังชุมชนของตนเอง หากเป็นครูกลุ่มชาติพันธุ์อื่นจะต้องสามารถพูดภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ นั้น ๆ ได้ หรือพร้อมที่จะเรียนรู้ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น	ศธ.
	4.2 รัฐจะต้องผ่อนปรนเงื่อนไขกำหนดคุณวุฒิด้านการศึกษาเพื่อประโยชน์ในการการสอนและถ่ายทอดวัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ และภาษาของท้องถิ่นนั้น โดยเฉพาะครูที่สอนในระดับเด็กเล็กจนถึงชั้นประถมศึกษา	ศธ.
	4.2 รัฐจะต้องผ่อนปรนเงื่อนไขกำหนดคุณวุฒิด้านการศึกษาเพื่อประโยชน์ในการการสอนและถ่ายทอดวัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ และภาษาของท้องถิ่นนั้น โดยเฉพาะครูที่สอนในระดับเด็กเล็กจนถึงชั้นประถมศึกษา	ศธ. วธ.
	4.3 ส่งเสริมนโยบาย “พหุภาษา” เพื่อให้เกิดการยอมรับและเข้าใจในภาษาพูดและภาษาเขียนของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง เพื่อส่งเสริมความเข้าใจในความแตกต่างทาง ชาติพันธุ์	ศธ. วธ.
	4.4 ปรับเปลี่ยนรูปแบบของโรงเรียนให้เกิดความเหมาะสมกับชุมชน เช่น ปรับเป็นโรงเรียนสาขาโดยไม่ยุบโรงเรียน ไม่ว่าชุมชนแห่งนั้นมีขนาดเล็กหรือใหญ่ และส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาท้องถิ่นผ่านความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ชุมชน นักวิชาการ องค์กรอิสระ เพื่อพัฒนาหลักสูตรแบบบูรณาการทั้งทางด้านภาษาและวัฒนธรรม	ศธ.

สาระสำคัญของเรื่อง

กระทรวงวัฒนธรรมรายงานว่า

1. ปัจจุบันชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่ของประเทศไทย ตั้งแต่จังหวัดแม่ฮ่องสอนลงมาถึงจังหวัดราชบุรีต่างได้รับความเดือดร้อนในปัญหาต่าง ๆ ที่สะสมมายาวนานเกี่ยวกับความไม่เข้าใจในวิถีชีวิตแบบกะเหรี่ยงซึ่งครอบคลุมถึงการจัดการทรัพยากรแบบธรรมชาติด้วยการทำไร่หมุนเวียน การผลิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง การให้คุณค่ากับปาวีคิดในเรื่องสิทธิ (ที่มีใช่เป็นกรรมสิทธิ์) และการที่รัฐไทยยังไม่เห็นความสำคัญของวัฒนธรรมและภาษาของชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ (ซึ่งรวมกะเหรี่ยงด้วย) ที่มีอยู่ในประเทศในการจัดการระบบการศึกษาของท้องถิ่นต่าง ๆ รวมทั้งการพัฒนาประเทศในแบบทุนนิยมที่เน้นการเกษตรสมัยใหม่ซึ่งลงทุนสูง และเน้นพืชพาณิชย์เชิงเดี่ยว กีดกันทางเลือกอื่น ๆ เช่น การทำไร่หมุนเวียนที่ผ่านมากะเหรี่ยงบางส่วนจำเป็นต้องยอมรับวิถีชีวิตแบบใหม่และหลายส่วนยังเห็นว่า “อยู่อย่างกะเหรี่ยงมีคุณค่า ต่อชีวิตมากกว่า”

2. กระทรวงวัฒนธรรมได้ดำเนินการขับเคลื่อนการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยงให้ยั่งยืนด้วยการบูรณาการการดำเนินงานร่วมกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ชุมชนและรากฐานทางวัฒนธรรมชาวกะเหรี่ยงมีความเข้มแข็งทั้งในการดำรงชีวิตและการรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมเกิดแนวทางในการแก้ปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม ด้วยการแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการบูรณาการเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยง โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมเป็นประธาน ผู้แทนจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเป็นกรรมการ และผู้อำนวยการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) เป็นกรรมการและเลขานุการ

3. คณะกรรมการอำนวยการฯ ได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการเพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานจำนวน 2 คณะ ประกอบด้วย

3.1 คณะอนุกรรมการฝ่ายการศึกษาและวัฒนธรรมเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยง โดยมีนายชูพนิจ เกษมณี เป็นประธานคณะอนุกรรมการ ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้แทนจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเป็นอนุกรรมการ และนางขวัญชีวัน บัวแดง เป็นอนุกรรมการและเลขานุการ โดยมีอำนาจหน้าที่รวบรวมข้อเท็จจริงเพื่อสรุปปัญหาด้านการศึกษาและวัฒนธรรมของชุมชนกะเหรี่ยงในประเทศไทย จัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยงเพื่อเสนอต่อคณะรัฐมนตรี จัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยงเพื่อเสนอต่อคณะรัฐมนตรี และจัดทำแนวทางปฏิบัติสำหรับการดำเนินงานของคณะกรรมการ

3.2 คณะอนุกรรมการฝ่ายทรัพยากรและสิทธิเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยง โดยมีนายสุรพงษ์ กองจันทึก เป็นประธานคณะอนุกรรมการ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้แทนจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเป็นอนุกรรมการ และนางสาวมาลี สิทธิเกรียงไกร เป็นอนุกรรมการและเลขานุการ โดยมีอำนาจหน้าที่รวบรวมข้อเท็จจริงเพื่อสรุปปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิทธิของชุมชนกะเหรี่ยงในประเทศไทย จัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยง เพื่อเสนอต่อคณะรัฐมนตรี และจัดทำแนวทางปฏิบัติสำหรับการดำเนินงานของคณะกรรมการ

3.3 คณะอนุกรรมการทั้ง 2 คณะ ได้ดำเนินการรวบรวมข้อเท็จจริง ปัญหา และจัดทำแผนนโยบายและหลักปฏิบัติในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยงและได้เสนอมาตรการต่าง ๆ ให้คณะกรรมการอำนวยการฯ เสนอกระทรวงวัฒนธรรมเพื่อนำเสนอต่อคณะรัฐมนตรี

4. คณะกรรมการอำนวยการฯ ในคราวประชุมครั้งที่ 1/2553 เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2553 ได้พิจารณาร่างแผนนโยบายและหลักปฏิบัติในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยง ซึ่งคณะกรรมการทั้ง 2 คณะ ได้กำหนดแผนนโยบายในการสนับสนุนฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยงระยะสั้นและระยะยาวในประเด็นปัญหา 5 ประการ คือ อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และวัฒนธรรม การจัดการทรัพยากรสิทธิในสัญชาติ การสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมและการศึกษา ซึ่งคณะกรรมการอำนวยการฯ ได้มีมติให้ฝ่ายเลขานุการนำข้อเสนอแนะของที่ประชุมคณะกรรมการอำนวยการฯ ไปปรับปรุงและนำเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาต่อไป

5. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ในฐานะกรรมการและเลขานุการคณะกรรมการอำนวยการบูรณาการเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยงได้รับมอบหมายให้นำร่างแผนนโยบายและหลักปฏิบัติในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยงไปปรับแก้ร่างตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการฯ โดยได้ปรับแก้ไขและจัดทำเอกสารแผนนโยบายและหลักปฏิบัติในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยงแล้ว และเสนอรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมเพื่อนำเสนอต่อคณะรัฐมนตรีพิจารณาต่อไป

ภาคผนวก ง

ตารางรายชื่อพืชผักพื้นบ้านบางชนิดที่เป็นอาหารของชาวปกาเกอะญอ

ชื่อปกาเกอะญอ	ชื่อไทย	ส่วนที่ใช้
1. โหน้เซาะซ่า	ขาเจียด	ยอดอ่อนและก้านใบ เป็นผักสดลวกกินกับน้ำพริก หรือนำไปผัด
2. เก๋อลอแมะ	ผักขมหนาม	ยอดอ่อนและใบอ่อน ใส่ลงในข้าวเบอะ
3. เสือเคาะเต๊ะ	ยอดมะม่วง	ยอดและใบอ่อน นำไปลวกกินกับน้ำพริก หรือนำไป ยำ
4. ชูยโพคอลลอเต๊ะ	บัวบก	ใบและลำต้น ลวกกินกับน้ำพริก
5. สือโป๊ะ	ผักชี	ใบ ใช้โรยหน้าน้ำพริก หรือใส่แกง
6. -	ผักชีฝรั่ง	กินสดๆ คู่กับลาบ ใส่ในน้ำพริก ลาบ ต้ม แกงต่างๆ
7. พะอะเต๊ะ	ผักชีล้อม, อันอ้อ	ยอดอ่อน ลวกกินกับน้ำพริก ใส่ส้มตำ ลาบ และยำ ต่างๆ
8. เคอะ	บุก	หั่นได้ดิน นำไปต้มกิน
9. ชื่อโซ	เผือก	หั่นได้ดิน นำไปต้มกิน
10. ชื่อชู	-	หั่นได้ดิน นำไปต้มหรือลวกกิน
11. ชื่อทีโบ	-	ยอดและลำต้นอ่อน นำไปแกง
12. สอดูโปล์, พอดูโปล์	ผักหนาม	แกงใส่ปลาแห้ง ยอดและใบอ่อนลวกกินกันกับ น้ำพริก
13. ตาส่อเอ๊ะซีเต๊ะ	ผักแปม	ยอดอ่อน กินกับน้ำพริก
14. กิลอซ่า	ค้างหลวง	ช่อดอกตูมและบาน ลวกกินกับน้ำพริก
15. ห่อเบลซอ	-	ยอดอ่อนลวกกินกับน้ำพริก
16. พิจือย่า	-	กินกับลาบ หรือลวกจิ้มกับน้ำพริก
17. โปแปลเต๊ะ	ผักกูดขาว, ผักกูดน้ำ	ผัด แกง ลวกจิ้มกับน้ำพริก
18. เก่อแซ	เต้าร้าง	แกนกลางของยอดอ่อน นำไปแกงใส่เนื้อ
19. ห่อเต่อเต๊ะ	ผักคราด, ผักเผ็ด	ยอด ดอก และใบอ่อน กินสดกับน้ำพริก หรือนำไป แกง มีรสเผ็ดร้อน
20. โควพอ	นุ่น	ช่อดอกอ่อน ลวกจิ้มกับน้ำพริก
21. เต๊ะกะ	เพกา	ดอกและยอดอ่อนลวกจิ้มกับน้ำพริก หรือกินกับลาบ

		รสขม
22. สะบัดเต้า, ชีบาพอ	ผักกาด	กินสด ผัด แกง และนำไปดองหรือตากแห้ง เก็บไว้กินในหน้าแล้ง
23. ตาเซอเต้า	ผักหวานบ้าน	ยอดและใบอ่อน ลวกกินกับน้ำพริก แกงใส่ปลาแห้ง
24. คอคอเต้า	ผักปิ้งขาว	ลวกกินกับน้ำพริก
25. คิวโดเจ้า	อัครีทวาร	ยอดอ่อนลวกกินกับน้ำพริก
26. ห่อวอ	ผักอีหลีน	ช่อดอกและใบ ใส่แกงให้มีกลิ่นหอม
27. หล่าลือโพ	สาธุ	หัวใต้ดิน ต้มกิน
28. แมะเกอลาเต้า	ผักแว่น	ยอดและลำต้นอ่อน ลวกกินกับน้ำพริก
29. พะเส่เล	สะเดา	ยอดอ่อน ช่อดอกตูม ลวกหรือต้มให้สุกกินกับน้ำพริกและลาบ
30. โพซุยเต้า	ชะอม	ยอดและใบอ่อน ลวกหรือต้มจิ้มกับน้ำพริก
31. โหนเต้า	ผักตบชวา	ก้านและใบอ่อน ผัด หรือลวกกินกับน้ำพริก
32. พะจี	ผักไผ่	ยอดและใบอ่อน กินสดกับน้ำพริกหรือลาบ
33. หงู่เต้า	ผักบุ้งส้ม	ยอดอ่อน นำไปแกง มีรสเปรี้ยว

ภาคผนวก จ

ภาพพืชผักพื้นบ้านบางชนิดที่เป็นอาหารของชาวปกากะญอ

ภาพ ผักอีหลีน นำยอดใบและช่อดอกมาแกงเป็นอาหาร

ภาพ พันธุ์ข้าวนาปีือชุกี

ภาพ พันธุ์ข้าวนาปีือโปะโหละ

ภาพ พันธุ์ข้าวไร่ป้อข้า

ภาพ พันธุ์ข้าวไร่ป้อก

ที่มา: ขวัญฤทัย คำฝาเชื้อ (2551) พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงที่ตำบลบ้าน และแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาชีววิทยา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ภาคผนวก ฉ

รายชื่อคณะกรรมการสภาแอมือजेคิ

โครงสร้างสภาแอมือजेคิ

ชื่อ-สกุล	คุณสมบัติ	ตำแหน่ง
นายประวิทย์ สุริยมณฑล	ลูกจ้าง	ประธานกรรมการ
นายวัชร พริยวรรคุณ	มือยาว	รองประธานกรรมการ
นายบุญเพิ่ม ฤทัยกริม	เขี้ยวยาว	เลขานุการกรรมการ
นายเดชา นทีไท		ผู้ช่วยเลขานุการกรรมการ
นายพิสิฐ พนาเจริญเดช	ค้มกว่ามิด	กรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์
นายมนฑล บรรณพร		กรรมการ
นายวีระ ยิ่งรักเพ็ญจันทร์	แหลมกว่าเข็ม	กรรมการและเหรัญญิก
นายบุญสม ปิ่นเพชรกุล		กรรมการ
นายสุวิธาน พัฒนาไพรวัลย์	เบากว่านุ่น	กรรมการฝ่ายประสานงาน
นายธรรพล สติขังตั้ง	หนักกว่าหิน	กรรมการ
นายวีระ เชื้อสุจริตไพบูลย์	ร้อนกว่าไฟ	กรรมการผู้ช่วยฝ่ายประสานงาน
นายเลเหม่ ศิลปมิตรภาพ		กรรมการ
นายมีสุจิ สุริยะชัยพันธ์		กรรมการ
นายพนา พัฒนาไพรวัลย์	เย็นกว่าน้ำ	กรรมการ
นายชอโพา ขันแก้ว		กรรมการ

หมายเหตุ : โครงสร้างดังกล่าวที่ปรากฏสามารถเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมได้ตามมติของที่ประชุมคณะกรรมการสภาฯ จนกว่าจะทำแผนแม่บทภาคประชาชนมือजेคิเสร็จสิ้น

กรรมการที่ปรึกษาในพื้นที่

ชื่อ- สกุล	หน่วยงาน/องค์กร	หมายเหตุ
ศาสตราจารย์ชาติรี แคนพงพี	เลขาธิการคริสตจักร เขตมือเจคี	
พระนิคม กิจาสาโร	วัดจันทร์	
นายอุดม ชื่นชูไพร	ผู้อำนวยการ โรงเรียนบ้านห้วยยา	
นายสิทธิชัย สันติชัยชาญ	กำนันตำบลบ้านจันทร์	
นางสาวสุรพร สุริยมณฑล	มูลนิธิ เด็กเพชรดาลอซี /กรรมการคณะทำงาน กลุ่มสตรีชนเผ่าเพื่อการศึกษาและสิ่งแวดล้อม	
นายทองดี ธุรวรร	ศิลปินอิสระปกากะญอ	
นายสว่างชัย ศิลปมิตรภาพ	ครูอาวุโส โรงเรียนบ้านแจ่มหลวง	
นายชุมพล วิเศษชุมชน	กำนันตำบลแม่แดด	กำลังหาบตาม
นายพร้อมพล สัมพันธ์โน	สมาคมเพื่อพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม	

หมายเหตุ : รายชื่อที่ปรึกษาที่ปรากฏที่ปรากฏสามารถเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมได้ตามมติของที่ประชุมสภาฯ
จนกว่าจะทำแผนแม่บทภาคประชาชนมือเจคีเสร็จสิ้น

ที่ปรึกษาจากเครือข่ายชาติพันธุ์

ชื่อ-สกุล	หน่วยงาน/องค์กร	หมายเหตุ
นายจอนิ โอโดเชา	ปราชญ์ชาวบ้านปกากะญอ ผู้มีผลงานเด่นทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม	ชนเผ่าปกากะญอ
นายไวยิ่ง ทองบือ	เครือข่ายกะเหรี่ยงเพื่อวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม	ชนเผ่าปกากะญอ
นายศักดิ์ แสนมี	ผู้ประสานงานเครือข่ายชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย	ชนเผ่าลีซู
พระปลัดสุชาติ สุวาทโก	โครงการพระบันทึกอาสา	ชนเผ่าปกากะญอ
ดร.ประเสริฐ ตระการสุกกร	มูลนิธิชนเผ่าพื้นเมืองพื้นที่สูง(IKAP)	ชนเผ่าปกากะญอ
ดร.ประสิทธิ์ ลีปรีชา	ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชาติพันธุ์	ชนเผ่าม้ง
ดร.ทรงวิทย์ เชื้อมสกุล	สำนักกิจการชาติพันธุ์ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์	ชนเผ่าม้ง

ที่ปรึกษาจากสถาบันและหน่วยงานองค์กรภาคีเครือข่าย

ชื่อ-สกุล	หน่วยงาน/องค์กร	หมายเหตุ
ดร.ชยันต์ วรรณะภูติ	ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชาติพันธุ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	
ดร.สมคิด แก้วทิพย์	สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย โหนด มหาวิทยาลัยแม่โจ้	
นายสวิง ตันอุดม	ผู้อำนวยการวิทยาลัยการจัดการทางสังคม	
นายชัชวาล ทองดีเลิศ	ผู้อำนวยการ โสงเฮียนสืบสานภูมิปัญญา ล้านนา	
หม่อมหลวงแจ่มจรัส สุชีวะ	ตัวแทนจากมูลนิธิโครงการหลวง	
นายสุรพงษ์ กองจันทร์ทิิก	ประธานอนุกรรมการสิทธิมนุษยชน ด้าน ชนชาติ ผู้ไร้สัญชาติ แรงงานข้ามชาติ และผู้พลัดถิ่น สภานายความในพระ บรมราชูปถัมภ์	

หมายเหตุ : รายชื่อที่ปรึกษาที่ปรากฏที่ปรากฏสามารถเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมได้ตามมติของที่ประชุมสภาฯ
จนกว่าจะทำแผนแม่บทภาคประชาชนมือเจเกกิเสร็จสิ้น

ภาคผนวก ข

รายชื่อผู้เก็บข้อมูลภาคสนาม

1. นายไวยิ่ง	ทองปือ	ผู้ประสานงานสนามและเจ้าหน้าที่โครงการวิจัยฯ
2. นายจักรพงศ์	ออประคิษฐ์	เจ้าหน้าที่คลังข้อมูล ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์ฯ
3. นายพงศกร	เฉลิมชุตินเดช	เจ้าหน้าที่โครงการวิจัยฯ
4. นางสาวสรัญญา	ยอดมีกลิ่น	เจ้าหน้าที่โครงการวิจัยฯ
5. นายจันทรไชยลือ	ปายีจั่วลือมัว	น.ศ.ปริญญาโท สาขาชาติพันธุ์สัมพันธ์และการพัฒนา
กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง
6. นายอนุพันธ์	หาญประดับทอง	น.ศ. ปีที่ 4 คณะรัฐศาสตร์ มข., กลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ
7. นายณรงค์ชัย	ปู่เป้ง	น.ศ. ปีที่ 4 คณะนิติศาสตร์ มข., กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงโปว์
8. นายสมเดช	วอดู	น.ศ. ปีที่ 1 คณะรัฐศาสตร์ มข., กลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ
9. นายอภิรักษ์	สุขสกุลปัญญา	น.ศ. ปีที่ 3 คณะรัฐศาสตร์ มข., กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง
10. นางสาวยุวดี	กอบมมงคลศิริ	น.ศ. ปีที่ 4 คณะศึกษาศาสตร์ มข., กลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ
11. นายกานต์	สกุลญาดา	น.ศ. ปีที่ 4 คณะสังคมศาสตร์ มข., กลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ
12. นางสาวพิชญ์ธิดา	แซ่ซ่ง	น.ศ. ปีที่ 4 คณะศึกษาศาสตร์ มข., กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง
13. นายวีรยุทธ	ชัยภาคย์พิบูล	น.ศ. ปีที่ 4 คณะศึกษาศาสตร์ มข., กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง
14. นายอุทัย	อารยาสรรค์สร้าง	สำเร็จการศึกษา คณะรัฐศาสตร์ ,กลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ
15. นายอนันต์	แซ่ม้า	เยาวชนชาติพันธุ์ม้ง
16. นายสุเมฆ	พนาริเอก	เยาวชนชาติพันธุ์ปกากะญอ

17. นายสมชาติ วอดู	เขาวชนชาติพันธุ์ปกากะญอ
18. นางสาวมัตติการณั์ วิทยารัตนกุล	เขาวชนบ้านแจ่มหลวง
19. นายประสิทธิ์ วิทยารัตนกุล	เขาวชนบ้านแจ่มหลวง
20. นายสุนันท์ วิเวกวารมณั์	เขาวชนบ้านแจ่มหลวง
21. นายนิกร แคนดอกไม้	ชาวบ้านบ้านแม่แค่น้อย
22. นายเกียรติศักดิ์ เพ็ญแสงงาม	ชาวบ้านบ้านใหม่พัฒนา
23. นายขงยุทธ หงส์อาจหาญ	ชาวบ้านบ้านขุนแม่รวม
24. นายพิษณุ หงส์อาจหาญ	เขาวชนบ้านขุนแม่รวม
25. นายชัยพงษ์ อนันไพสิฐ	เขาวชนบ้านขุนแม่รวม
26. นางสาวพรทิวา ชูเกียรติศิริชัย	เขาวชนบ้านขุนแม่รวม
27. นางสาวอารีรัตน์ สายใจเรึงทรัพย์	เขาวชนบ้านขุนแม่รวม
28. นางสาวแสงสุณี ยิ่งสินสุขวัฒน์	เขาวชนบ้านขุนแม่รวม
29. นางสาวสไบทอง ดำรงศักดิ์ศิริ	เขาวชนบ้านขุนแม่รวม

ภาคผนวก ซ

ภาพกิจกรรมโครงการวิจัยฯ (บางส่วน)

บรรณานุกรม

หนังสือ

ขวัญชีวัน บัวแดง. การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนกะเหรี่ยง: กรณีศึกษาหมู่บ้านในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่: รายงานการวิจัย. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม.

ขวัญชีวัน บัวแดง, ปนัดดา บุญขสาระนัย, และประสิทธิ์ ลิปรีชา. วิถีชีวิตชาติพันธุ์ในเมือง. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2546. พิมพ์ครั้งที่ 1

ชันนี้ แดนพงพี. ศึกษาประวัติศาสตร์จักรกะเหรี่ยงแบบดีสท์ประเทศไทย. เชียงใหม่: วิทยาลัยพระคริสตธรรมแห่งสภาคริสตจักรในประเทศไทย, 2520.

ประเสริฐ ตรีการศุภกร. ระบบการเกษตรแบบไร่หมุนเวียน องค์ความรู้และปฏิบัติการของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอในภาคเหนือของประเทศไทย. เชียงใหม่: เครือข่ายภูมิปัญญาชนเผ่าพื้นเมืองบนที่สูงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (IKAP), 2553.

ฝอยทอง สมวธา (สมบัติ). เล่าขานตำนานเมืองแจ่ม. เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์, 2546. พิมพ์ครั้งที่ 1.

สันติพงษ์ ช้างเผือก ... [และคณะ]. โครงการ "ของหน้าหมู่บ้าน": ประวัติศาสตร์ตัวตนของชุมชนกลางหุบเขาแม่แจ่ม : รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. ระบบการเกษตรแบบไร่หมุนเวียน: สถานภาพและความเปลี่ยนแปลง: รายงานการวิจัย. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547.

Renard, Ronald D., et al. *Chages in the Northern Thai Hills: An Examination of the Impact of the Hill Tribe Development Work 1957-1987*. Chiang Mai: Research and Development Center Payap University, 1988.

วิทยานิพนธ์

ขวัญฤทัย คำเชื้อ. พุทธศาสนาศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยง ที่ตำบลบ้านจันทร์และแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551.

ไพบูลย์ เสงสุวรรณ. การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตรของชุมชนกะเหรี่ยง:

กรณีศึกษาบ้านกัวโป่ง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539.

วิทยา อารณ. ประวัติศาสตร์ของชุมชนในบริเวณลุ่มน้ำแม่หลอ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่.

เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2541.

สุวิธาน พัฒนาไพรวัลย์. การดำรงความเป็นชุมชนปกากะญอท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในด้านทรัพยากร

เศรษฐกิจและความสัมพันธ์ทางสังคม. เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550.

Hayami, Yoko. *Ritual and religious transformation among Sgaw Karen of Northern Thailand:*

implications on gender and ethnic identity. Ann Arbor, Mich.: University Microfilms

International, 1992.

เอกสารอัดสำเนา

สุวิธาน พัฒนาไพรวัลย์. กัลยาณิวัฒนา อำเภอในฝัน? มื่อจะกี่ในฝันของชุมชนกับการมีส่วนร่วมของอัต

ลักษณ์ท้องถิ่น? กรณีอาคารศูนย์ราชการอำเภอและศาลประชาคม. มุฉนธิปัญญและสภามื่อ

จะกี่, ตค. 2554.

เอกสารจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์. มปท, มปป.

เอกสารจากองค์การบริหารส่วนตำบลแจ่มหลวง. มปท, 2548.

เอกสารจากองค์การบริหารส่วนตำบลแม่แดด. มปท, มปป.

เอกสารเรื่องผังศูนย์ราชการ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ จัดทำโดย คณะทำงานวางผังศูนย์

ราชการอำเภอกัลยาณิวัฒนา. มปท, มปป.

บทความ

ชยันต์ วรรณะภูติ, มาลี สิทธิเกรียงไกร, ประสิทธิ์ ลิปรีชา. “จากมือเจดีย์ถึงอำเภอกัลยาณิวัฒนา: อัตลักษณ์ชาติพันธุ์และพื้นที่ของการช่วงชิง”. *เวทีสังคมวิทยาภาคเหนือ “แผ่นดินเดียวกันแต่อยู่คนละโลก”*. เชียงใหม่: สำนักงานสภาวิจัยแห่งชาติและภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2553.

จักรแก้ว เทียนแก้ว. “ป่าสนแสนไร่และกะเหรี่ยงบ้านวัดจันทร์ ใครคือผู้กุมชะตากรรม”. *สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์*, 5(2536): 37.

นฤมล คงดิศ. “ผืนพื้นที่เฉพาะอำเภอกัลยาณิวัฒนา”. *วารสารกรมโยธาและผังเมือง*, 33 (2554): 11-16.

รุจ เรืองมณี. “กะเหรี่ยงบ้านวัดจันทร์กับป่าสนแสนไร่”. *สารคดี*, 8(2536): 126-140.

ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. “ถึงศตวรรษการพัฒนาบนที่สูง: จาก ความมั่นคงของรัฐสู่ความไม่มั่นคงของชุมชนชาติพันธุ์”. *ทบทวนการพัฒนา จากท้องถิ่นภาคเหนือสู่ภูมิภาคลุ่มน้ำโขง*. วสันต์ ปัญญาแก้ว. เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2553.

เว็บไซต์

-<http://www.watchankaren.com/watchan/index.php>, กรกฎาคม 2554

- www.musekeeeecolodge.com, กรกฎาคม 2554

- www.karenhilltribelodge.com, กรกฎาคม 2554

- www.fio.co.th/travel/watchan, กรกฎาคม 2554